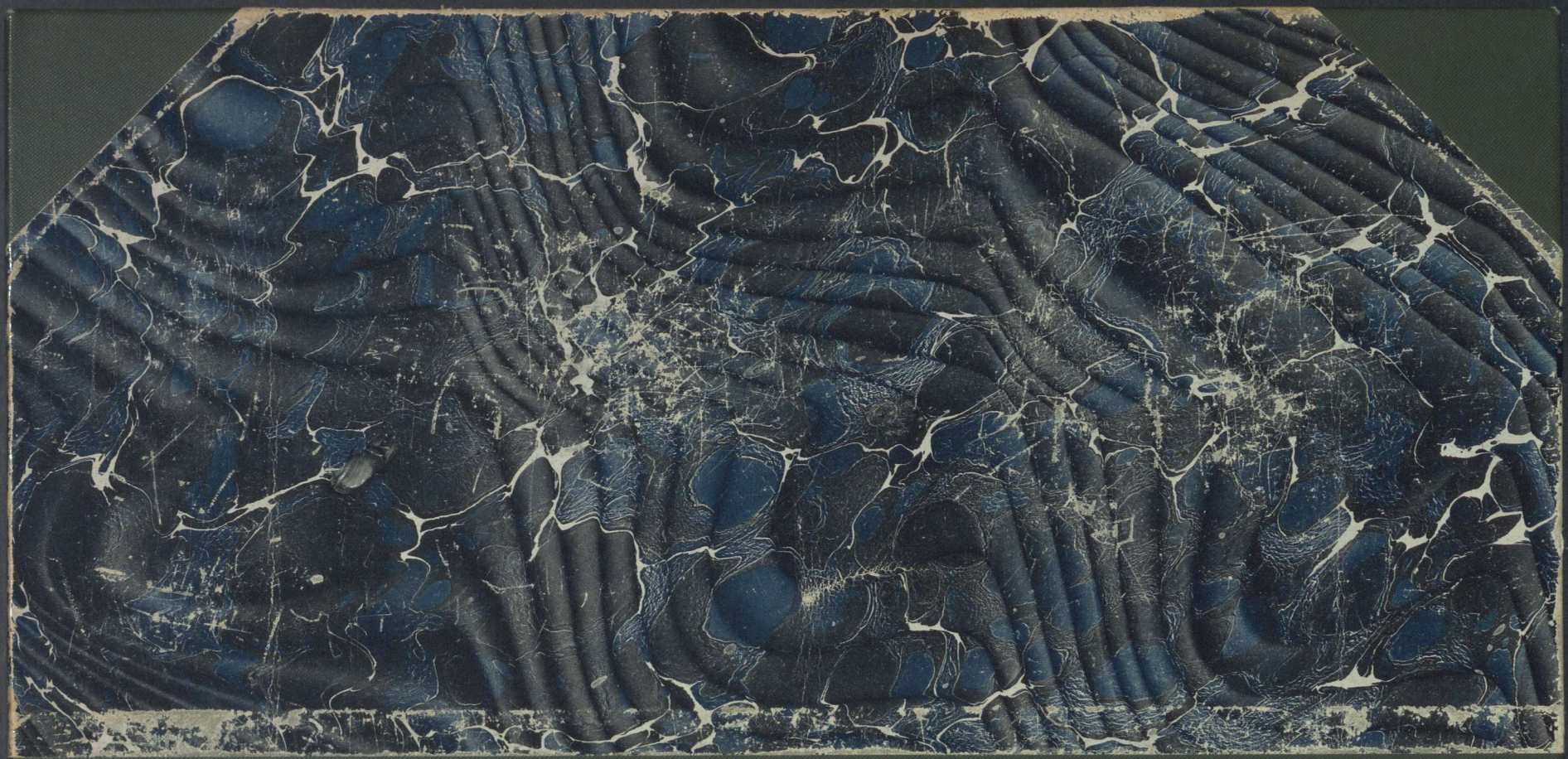

Dr. IVÁNYI BÉLA

SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

MICHAEL VALACHIAE VAIVODA

Giovanni Orlandi forma *Roma*

Dr. IVÁNYI BÉLA

DOCUMENTE

PRIVITOARE LA ISTORIA ARDEALULUI, MOLDOVEI ŞI ŢĂRII-ROMÂNEŞTI

VOLUMUL IV.

Roma

FONDATION „ROI FERDINAND I."

DOCUMENTS

CONCERNANT

L'HISTOIRE DE LA TRANSYLVANIE, DE LA MOLDAVIE ET DE LA VALACHIE

VOLUME IV.

ACTES ET LETTRES

(1593—1595)

PUBLIÉS

PAR

ANDRÉ VERESS

DOCTEUR ES LETTRES
ANCIEN ARCHIVISTE

BUCAREST
CARTEA ROMANEASCA
1932

FUNDAȚIUNEA „REGELE FERDINAND I.”

DOCUMENTE

PRIVITOARE LA

ISTORIA ARDEALULUI, MOLDOVEI ȘI ȚĂRII-ROMÂNEȘTI

VOLUMUL IV.

ACTE ȘI SCRISORI

(1593—1595)

Dr. IVÁNYI BÉLA

PUBLICATE

DE

Dr ANDREI VERESS

(CU 5 FACSIMILE)

BUCUREȘTI
CARTEA ROMÂNEASCĂ
1932

402.952
Országos Széchényi Könyvtár
Leltári száma:
V1100-8972/1964

PREFAȚĂ.

Cu volumul de față publicațiunea noastră intră în epoca măreață și însemnată a lui Mihai-Vodă Viteazul. Insemnată, nu atât pentru belșugul caleidoscopic al întâmplărilor, cari s'au desfășurat în toiul nesățios al frământărilor omenirii dela sfârșitul veacului al XVI-lea, cât pentru rezultatele produse de ele. Măreață, nu atât pentru faptele oștășești ale unui viteaz doritor de războaie, cât pentru hotărîrea de a încinge spada împotriva păgânilor, în cleștele cărora zăcea, din cauza poziținii geografice a țării peste care domnia. Am povestit aiurea cum a luat ființă această hotărîre vrednică în curtea dela Alba-Iulia a zelosului principe Sigismund Báthory în iarna anului 1593, unde prinzând rădăcini, ideia ofensivei înfățișată în numele Sfântului Scaun de abatele croat Comuleo, alimentată de ambițiosul cancelar Ștefan Josica — de obârșie română — a ajuns până la înfăptuire prin campania creștinilor pornită în toamna anului 1595 de către Báthory și Mihai.[1]

Epoca lui Mihai-Vodă — care n'a ținut de cât abia opt ani de zile — e poate cea mai bine studiată în literatura istorică ungară și română. Istorici ca decedatul Alexandru Szilágyi și neobositul N. Iorga au editat sute de acte și scrisori privitoare la amănuntele acelei epoci. Acest morman de documente — risipit prin felurite publicațiuni — apasă greu asupra specialistului în cercetările de prin arhive, fiind nevoit la fiecare document

1 Vezi în memoriul meu cu titlul „Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa din 1595" în Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române (București, 1925) p. 6—7.

peste care dă, să se încredințeze, dacă nu cumva e undeva tipărit. Dar cercetările devin astfel pe cât de anevoiase, pe atât de prețioase, când istoricul reușește a descoperi ceva nou și inedit, oricât de mic ar fi amănuntul scormonit din foile legăturilor de hârtii vechi, răsfoite cu neliniștea unui căutător de comori și cu dragostea de carte a unui literat, fericit să poată îmbogăți literatura istorică cu lucruri noui.

Cine a simțit vreodată farmecul nespus care copleșește munca unui cercetător de izvoare istorice, știe bine ce înseamnă a mai afla azi scrisori necunoscute de ale lui Mihai Viteazul și de ale contimporanilor săi. Iată importanța deosebită a colecțiunii noastre în care am reușit a aduna un material nou de *trei volume* pentru anii dintre 1593 și 1601 fiind cunoscut că în răstimpul ultimilor 25—30 de ani, după apariția volumelor XI și XII din colecțiunea Hurmuzaki, nu a eșit aproape nimic din amănuntele epocii de mai sus.

Aceste amănunte nu au, firește, aceeaș valoare, căci viața omenească și chiar a conducătorilor țărilor e compusă din întâmplări mari și mici, cari nu seamănă între ele și pentru istoriografie nu îngăduiesc o clasificare după însemnătatea lor. Dar cine știe să prețuiască munca unui *scrutător nepărtinitor*, depusă în adunarea de documente noui, va putea înțelege însemnătatea acelor sute de acte și scrisori din anii numiți pe cari am avut norocul a le strânge laolaltă. Și începând acum a le scoate la lumină întru folosul obștesc al tuturor cari primesc cu plăcere atari publicațiuni, ele sunt menite să împrăștie cunoștințe noui pentru toate generațiile cari ne vor urma una după alta, în vremile acestea, din ce în ce mai pline de materialism și lipsite de interes istoric pentru cele trecute.

De altfel, colecțiunea mea privitoare la *epoca lui Mihai Viteazul* ar fi și mai bogată în urma cercetărilor mele sistematice, începute prin arhivele din străinătate încă din anul 1891, dacă n'ar fi trebuit să scot din ea întretimp sute de acte publicate de alții din aceleași fonduri, în cari au lucrat după mine. Cu toate acestea, sunt mulțumit a putea înfățișa chiar și numai pentru întîi

trei ani ai epocei nu mai puțin de 177 acte și scrisori, cuprinzând date și informațiuni din cele mai felurite. Printre ele se găsesc — bine înțeles — și bucăți inedite vorbind de întâmplări destul de cunoscute, de mult. Dar lucrul acesta își are îndreptățirea prin structura publicațiunii noastre care nu vrea să fie *numai* o colecțiune de documente, dar totodată și o *cronică a neamurilor celor trei țări* ale căror nume stau în fruntea ei. Astfel actele cu cuprins nou rămân în legătură cu acelea cari ne istorisesc și întâmplări cunoscute, căci altmintrelea șirul lor nu s'ar putea urmări în destul cum s'ar cuveni. Așa de pildă, comunicatului care ne împărtășește amănunte noui despre negoțierile de supunere ale Domnilor țărilor române cu principele Sigismund Báthory, ținute în luna Mai 1595 în Alba-Iulia — textul actelor confederațiunilor fiind de multă vreme cunoscut în literatura română — a trebuit să-i premeargă și vreunul care vorbește despre începutul acelor tratative atât de însemnate în istoria celor trei țări avizate una la alta în lupta lor hotărîtoare împotriva păgânilor. Iată pentru ce iau loc în publicațiunea noastră și documente în cari nu e vorbă de Români, ea având menirea a aduce contribuții noui la *istoria întreagă a Ardealului*, nu numai la aceea a Românilor — precum s'a expus în capătul volumului întâi — lucru puțin prețuit și rău interpretat de unii cari s'au ocupat de volumele ei de până acuma.

Spre a avea o schiță modestă de bogăția volumului nostru de față, dăm aci un rezumat fragmentar al materialului său documentar.

Incepând cu un act de danie pentru răsplata slujbelor căpitanului Caspar Sibrik din toamna anului 1592, când sosit în Moldova cu oastea ardeleană, a așezat pe Aron-Vodă din nou în scaunul domnesc, publicăm o serie lungă de scrisori despre încercarea Curții împărătești de a câștiga pe Aron de partea ei, cum și despre amănuntele prinderii lui prin ostașii unguri, în primăvara anului 1595. Dus, vrând-nevrând, în Ardeal, împreună cu familia sa, Aron a fost ținut păzit în castelul dela Vinț, unde murind, văduva sa s'a măritat — după dorința principelui Sigismund Báthory — cu cămărașul său italian Fabio Genga. Dealtfel,

*

această femeie a avut mai pe urmă mare influență asupra lui Mihai-Vodă și chiar asupra treburilor Ardealului.[1] Cu desăvârșire nouă e și știrea despre declarația făcută de Aron-Vodă cu demnitate în convorbirea sa cu solii lui Báthory, cum că vrea să trăiască bucuros cu el în legături bune de vecinătate, *dar nu poate să-i fie supus*, deoarece după Dumnezeu nu cunoaște pe nimeni mai mare peste el, afară de Sfântul Părinte și împăratul Rudolf. Iată una dintre pricinile de frunte pentru cari a fost prins pe neașteptate și scos din domnia în care fusese pus cu doi ani mai înainte cu ajutorul principelui.

Amănuntele petrecerii lui Petru Șchiopul în Tirol, supt ocrotirea împăratului și tutela directă a arhiducelui Ferdinand ne sunt cunoscute din actele publicate de d-l Iorga încă în anul 1900 din Arhiva împărătească dela Innsbruck. Făcând însumi cercetări acolo privitoare la corespondența Iezuitului Alfonso Carrillo și a generalului George Basta, am strâns un mănunchiu de 26 scrisori interesante *cari lipsesc* din publicațiunea citată. Ele aduc date noui la biografia numitului Domn și mai cu seamă la frământările feciorului său Ștefan — ori Ștefăniță — numit „fiul mare" în casa părintească, chiar și în țara aceea străină, unde a mai trăit ani de zile în pribegie și după moartea părinților săi.

Pentru întregirea actelor tipărite în volumele noastre de până aici, urmărim pe celălalt pribeag, Ștefan-Vodă Mâzgă, de data aceasta, până la moartea sa în toamna anului 1595, cu multe amănunte noui. Insemnătatea acestora este că, pe când *ultimul document* privitor la dânsul cunoscut mai acum câțiva ani[2] de d-l

---

1 Acest lucru îl știm dela Adam von Hoffkirchen, care umblând în primăvara anului 1600 în curtea dela Alba-Iulia, ne scrie (Din Caşovia, 15 Martie 1600) astfel: E, quel ch'è più, tutto il maneggio della provincia è riposta in una donna vallacha, maritata con il Fabio Genga; con la quale egli tratta molto publicamente, e tanto che ha commesso sotto pena della vita al marito che non tratti più con la propria moglie. (Hurmuzaki: Documente vol. XII p. 780.)

2 N. Iorga: Pretendenți domnesci în secolul al XVI-lea (Bucuresci, 1898) p. 32.

Iorga *era din 1569*, aici am reușit să-l însoțesc cu *un șir de documente inedite*, timp de 26 de ani, petrecuți de el în Ungaria, unde se adăpostise. Aci boierul de odinioară al lui Despot-Vodă se însurase cu o fată de nemeș, dar retras cum era, viețuind în împrejurări sărăcăcioase, și-a menținut firea ostășească până la sfârșitul vieții sale, întrucât îl vedem pregătindu-se — bătrân și obosit cum era — să plece cu cei câțiva puțini Moldoveni ai casei sale în campania ungară pornită în vara anului 1594 împotriva Turcilor.

Anul acesta a rămas decisiv și în istoria Ardealului, deoarece principele Sigismund *Báthory* bizuindu-se pe făgăduelile Curții împărătești și ale Sfântului Scaun, s'a hotărît să-și rupă legăturile cu Poarta otomană, supt a căreia ocrotire țara a dus un trai liniștit de mai bine de cincizeci de ani. Orientarea această nouă, favorizată și de unchiul principelui, Ștefan *Bochkay*, nu izbuti însă, față de rezistența nobilimii, de cât prin lovitura de Stat din Cluj, în urma căreia opoziția a fost bătută și conducătorii ei omorîți. Știrea acestui fapt sângeros a stârnit interes general în toată lumea cultă și cu toate acestea amănuntele sale ne erau foarte puțin cunoscute. Iată importanța acelor „relațiuni" scrise în limba latină, germană, italiană și spaniolă pe cari le aducem acum pentru cunoașterea lor mai de aproape. Insemnătatea acestora nu constă numai în faptul că ne desvălesc date până acum tăinuite, dar mai cu seamă în împrejurarea că ele ne încredințează despre două lucruri abia luate în privire în legătură cu acest eveniment îngrozitor. Unul este că acel măcel înspăimântător —neobișnuit până atunci în istoria Ardealului—a fost săvârșit la îndemnul sfetnicilor egoiști ai tânărului principe, chiar și al unor oameni ca înțeleptul Bochkay, militarul Geszthy și cancelarul Josica; câte-și trei plini de invidie josnică și de simțiminte de răzbunare pătimașe. Celălalt lucru și mai de frunte este că gestul acela sângeros, făcut în interesul nouii politici a Ardealului, era cu totul de prisos, căci în foarte scurtă vreme s'a adeverit pe deplin că tabăra opoziției avea dreptate: Unirea cu Casa Austriacă nu numai că n'a dat roadele fă-

găduite necurmat de adepții ei, dar legătura aceasta nefericită a adus un șir de suferințe necrezut de mari și rușinoase asupra țării, năpăstuită de străini nemiloși și hrăpăreți.

O urmare firească a ,,confederației cu Nemții'' a fost câștigarea ajutorului armat a celor doi Domni ai țărilor învecinate cu Ardealul, în primăvara anului 1595. Cu noul Voevod al Moldovei, Răzvan, pus de principele Báthory, lucrul a mers lin, căci îl văzuse cu doi ani mai înainte când umblase în solie ca boier în Alba-Iulia și apoi lucrând și el însuș la răsturnarea lui Aron-Vodă, al cărui hatman era, s'a arătat supus în toate privințele față de principele care ardea de dorința de a porni împotriva păgânilor. Dar chestiunea cu Mihai-Vodă mergea mai greu, cu toate că el încă din Iunie 1594 umblase în taină printre Sârbii dela Vârșeț spre a-i cuceri pentru marele scop de a lua parte la campania proiectată. Mihai însă era mai cumpătat de cât Báthory și cunoscând pe Turci mai de aproape ca dânsul, trebuia să se asigure față de ei în caz că întreprinderea plănuită n'ar reuși. Așa trebuesc înțelese declarațiile severe ale lui Báthory despre purtarea multă vreme nelămurită a lui Mihai-Vodă, scriind — chiar și la 21 Noemvrie 1594 — că a trebuit *să-l silească cu armele* la supunere față de el și cauza creștină. Această purtare s'a schimbat însă deodată în toamna anului viitor când Sigismund Báthory cu noul său titlu de ,,Principe al Moldovei și Valachiei'' reușind a porni cu oștile sale bine pregătite, s'a întâlnit cu Mihai-Vodă supt poalele cetății Târgoviște, rămânând cu el împreună până la sfârșitul campaniei, la baterea cetății Giurgiului, la care lua parte și celălalt ,,vasal'' al său, Răzvan-Vodă.

Înfățișem un mare număr de relațiuni din timpul acestei campanii atât de însemnate în istoria română, de ale căpitanilor unguri luptând în Țara-Românească, ca Mihai Horváth și Albert Király, cu amănunte de toată frumusețea privitoare la vitejia oștilor lui Mihai-Vodă, cu cele unite ardelene, iar altele caracteristice pentru dispoziția războinică a acestui viteaz, aproape unic în vremea sa. Dar întregirea lor trebue să se facă din relațiunile nunțiului Alfonz Visconti care a luat parte la întreaga campanie,

publicate de mine aiurea,[1] cum și din scrisorile istoricului toscan Filippo *Pigafetta* depe pământul Țării-Românești, tipărite tot de mine, alăturat memoriului meu despre campania creștinilor, condusă de principele Sigismund Báthory cu multă isteţime și fără de ajutoarele mult dorite, dar nesosite, ale curților apusene.[2]

E timpul să se stabilească odată fățărnicia politicei externe a curților numite, deoarece întreaga pornire armată a lui Báthory și Mihai-Vodă era bazată pe aceste ajutoare asigurate chiar și prin decrete solemne. Această politică fățarnică e de vină că ei —lipsiți de mijloace bănești— n'au ptut obține rezultate mai mari în lupta lor crâncenă față de păgâni, lucru mărturisit atât de către Báthory cât și de Mihai-Vodă în scrisorile lor; cu toate că de altfel acesta din urmă era, din capul locului, mai puțin încrezător de cât dânsul în împăratul Rudolf și în curtea sa.

Despre intrigile acelei Curți aflăm multe amănunte din relațiunile lui Ioan Marini di Poli, ale acestui raguzan priceput, de fapt spion plătit al împăratului. Pe când uneltirile și treburile din Curtea dela Alba-Iulia le cunoaștem din scrisorile curtenilor italieni de acolo, desmierdați peste măsură de principele Báthory, cunoscător minunat al limbii italiene și iubitor a tot ce era italian. Și mai prețios e însă de a cunoaște felul cum principele Sigismund Báthory avea de gând a organiza administrația Moldovei, după confederația încheiată cu dânsa, din instrucțiunea cu care căpitanul Gaspar *Kornis* a plecat la mijlocul lui Iunie 1595 la Iași, pentruca să ia jurământ de credință dela Răzvan-Vodă și predându-i simbolurile de supunere trimise de suzeranul său, să-i expună dorințele aceluia. La fel cu acesta era și organizarea Munteniei, precum se vede din textul actului de confederație, dar „instrucțiunea" respectivă nu ni s'a păstrat.

---

[1] Andreas Veress: Relationes nuntiorum Apostolicorum in Transsilvaniam missorum a Clemente VIII. (1592—1600) Budapest, 1909. (Monumenta Vaticana Hungariae. Series secunda, tomus tertius.)

[2] In memoriul meu despre campania creștinilor, citat mai sus.

Scrisorile lui Mihai-Vodă înainte de 1599 fiind foarte rare, merită o deosebită amintire că putem înfățișa patru din ele, interesante ca și scrisoarea lui Sinan-paşa făcută fără îndoială în cetatea Giurgiului, în care se retrăsese fugind dinaintea oștii creștinilor.

Potrivit programului publicațiunii noastre, ca ea să aducă amănunte totdeodată și despre *viața publică* și *cultura* țărilor indicate în titlul ei, trebue să notăm importanța socotelii ispravnicului orașului Cluj despre găzduirea fraților Báthory în primăvara anului 1594 cu *lista prețurilor alimentelor*; a hrisovului din 1595 prin care muzicantul Petru Busto primește o casă în cetatea Alba-Iulia pentru arta sa cu care a desfătat ani întregi pe principele Báthory, precum și a privilegiului dat tot de dânsul mitropolitului Românilor, Ioan dela Prislop, ca vizitând pe preoții români ai satelor aparținătoare domeniului cetății Făgărașului, să poată lua dela fiecare dintre ei câte un fiorin pe an.

Pentru *monografia comunelor ardelene* prezentăm asemenea câteva documente interne mai de seamă. Așa actul de danie al moșiei Românului Petru Sándor, care cu titlul de „Vodă" a descălecat în județul Sătmar un sat întreg, numit după numele său; reînoirea dreptului de proprietate a Ecaterinei Mardsinai în Răchita din județul Hunedoarei, de unde se trăgea însuș Ioan Huniadi; actul de vânzare al unui iobag român din Dej; ordinul prin care se hotărește starea meșteșugarilor din Oradea cari lucrând la reparațiunile obișnuite ale cetății voiau să se sustragă de la plata dărilor publice, ca și când ar fi fost nemeși; actul de scutire de biruri al comunei Câmpeni împreună cu alte cinci sate, și alte multe lucruri; documente cari prin cuprinsul lor sporesc varietatea volumului nostru.

Interesează — în sfârșit — chiar și dreptul internațional, decretul imperial (din 28 Ianuarie 1595) prin care „voevodatul" Ardealului se recunoaște „principat" și în consecință *voevodul* Sigismund Báthory *principe*, stabilindu-se și noua stemă a țării. Actul solemn legalizat cu bulla de aur pendentă a Imperiului

—de o deosebită însemnătate—l-am aflat în Copiarul oficial al Cancelariei imperiale din Viena, atât mai important cu cât istoriografia nu a avut cunoștință încă de această specială danie a împăratului Rudolf, la care a convenit după terminarea îndelungatelor tratative cu solii principelui Sigismund Báthory. Acesta acum cu noul titlu de „Principe al Imperiului Sacru Roman" a intrat în rândul notabililor imperiului, cu încrederea neclintită — dar adeverită mai apoi deșartă — că de aici înainte mica sa țară se va bucura de o ajutorare efectivă în lupta sa împotriva păgânilor, la care se legase cu atâta vrere și umilință.

Ca ilustrațiuni alăturăm reproducerea icoanei de argint a lui Petru Șchiopul, rămasă după moartea sa în Tirol și portretul poate cel mai expresiv și caracteristic al lui Mihai-Vodă, înfățișat în platoșă și armură de război, amândouă descrise pe larg la sfârșitul volumului.

ANDREI VERESS

Le pré
port
pas auta
scope, se
que par
d'un brav
contre les
comment
Iulia du
1593. C'
proposée
tretenue
enne Jos
entrepris

L'é
huit anné
et roum
N. Iorg
nant cet
verses pu
l'obligea
pas été p
là plus l

1 V
1595" în
pp. 6—7.

PRÉFACE

Le présent volume de notre publication concerne l'époque importante et grandiose de Michel le Brave. Importante, non pas autant par l'abondance des évènements qui, tel un caleïdoscope, se déroulèrent au temps si agité du XVI-e siècle finissant, que par leurs résultats. Grandiose, moins par les faits d'armes d'un brave épris de battailles, que par sa décision de ceindre l'épée contre les infidèles, oppresseurs de son pays. J'ai raconté ailleurs comment cette résolution magnanime fut prise, à la cour d'Alba-Iulia du zélé prince Sigismond Báthory, pendant l'hiver de l'année 1593. C'est là qu'avait pris racines l'idée d'une action offensive, proposée au nom du Saint Siège par l'abbé croate Comuleo, entretenue par l'ambitieux chancelier — d'origine roumaine — Etienne Josica et dont l'exécution fut la campagne des chrétiens, entreprise pendant l'automne de 1595 par Báthory et Michel.[1]

L'époque de Michel le Brave, qui ne comprend guère que huit années, est peut-être la mieux étudiée dans l'histoire hongroise et roumaine. Le défunt Alexandre Szilágyi et l'infatigable N. Iorga ont édité des centaines d'actes et de lettres concernant cette époque. Cet amas de documents, répandus dans diverses publications, rend difficile le travail du fouilleur d'archives, l'obligeant à s'informer, pour chaque acte qu'il trouve, s'il n'a pas été précédemment imprimé. Si les recherches deviennent par là plus laborieuses, elles sont d'autant plus précieuses lorsqu'on

1 Voir mon étude : „Campania creştinilor în contra lui Sinan paşa din 1595" în Memoriile Secţiunii Istorice a Academiei Române (Bucureşti, 1925) pp. 6—7.

arrive à découvrir une pièce nouvelle inédite, quelque mince que fut le détail arraché aux liasses vieillies, feuilletées avec l'impatience d'un chercheur de trésors et l'amour d'un lettré, heureux de pouvoir enrichir le domaine de l'histoire.

Quiconque a ressenti le charme indicible qui récompense le travail d'un chercheur de sources, sait bien ce que veut dire de trouver aujourd'hui encore, des lettres inconnues de Michel le Brave, et de ses contemporains. Notre publication réussit à réunir un matériel nouveau, en *trois volumes*, pour les années 1593—1601, après un intervalle de 25 à 30 ans depuis l'apparition des tomes XI et XII de la collection Hurmuzaki, pendant lequel presque rien n'a plus paru sur cette époque.

Ces nouveaux détails n'ont pas, naturellement, une égale valeur, car la vie des conducteurs de peuple se compose aussi d'évènements d'importances diverses. Qui, pourtant, sait apprécier le travail d'un *scrutateur impartial*, à la recherche de documents nouveaux, comprendra la valeur des centaines d'actes et de lettres que nous avons eu la chance de recueillir. Ils sont publiés à l'usage de ceux que ces questions intéressent et, peut-être plus encore, des générations à venir, moins imbues de matérialisme et moins dénuées de curiosité pour le passé, faut-il l'espérer.

Cette collection concernant *l'époque de Michel le Brave*, aurait été plus riche encore, à la suite des recherches systématiques que nous avons entreprises à travers les archives étrangères dès 1891, si nous n'avions dû en extraire, entre temps, les actes que d'autres ont tiré, après nous, des mêmes dépôts et qu'ils ont publiés. Néanmoins, nous sommes heureux de pouvoir offrir, rien que pour les trois premières années de l'époque, 177 actes et lettres, contenant les informations les plus diverses. Ils traitent quelquefois des questions suffisamment connues. Nous ne les avons toutefois pas éliminés, pour ne pas interrompre l'enchaînement des faits, car notre but n'a pas été de n'offrir qu'un simple recueil de documents, mais aussi une *chronique des peuples des trois pays* dont nous nous sommes occupés. C'est ainsi, par exem-

ple, que le matériel contenant de nouveaux détails sur les négociations de Mai 1595 à Alba-Iulia, relatives à l'obédience des princes roumaines envers Sigismond Báthory, en vue d'un accord dont le texte est connu depuis longtemps, a dû être précédé de documents traitant du début de ces pourparlers, si importants pour l'histoire des trois pays, étroitement liés dans leur lutte décisive contre l'infidèle. Voilà pourquoi dans notre publication se trouveront aussi des documents qui ne parlent pas des Roumains, car il ne s'agit pas seulement de l'histoire de ceux-ci, mais de celle *de toute la Transylvanie*, ainsi que nous l'avons expliqué au début du premier volume.

Pour l'information préalable de ceux qui ouvriront ce livre, nous donnerons ici un bref aperçu du nouveau matériel documentaire qu'ils pourront y trouver.

A commencer par l'acte d'une donation destinée à récompenser les services du capitaine Caspar Sibrik, qui en automne 1592 entra en Moldavie, avec des troupes transylvaines et rétablit le prince Aron dans son siège, une longue série de lettres concerne les essais de la Cour impériale de s'attacher ce prince, ainsi que les détails de sa capture par des soldats hongrois au printemps de 1595. Conduit, bon gré mal gré, en Transylvanie, avec sa famille, Aron fut gardé au château de Vinţ, où il mourut et sa veuve se remaria à son chambellan, l'italien Fabio Genga, selon le désir du prince Sigismond Báthory. Cette femme eut ensuite une grande influence sur le prince Michel, et prit une part active aux affaires de l'état.[1] Mérite attention la déclaration pleine de dignité du prince Aron aux délégués de Báthory, qu'il veut bien se trouver en bons rapports de voisinage avec celui-ci, *mais ne peut pas lui être subordonné*, car, après Dieu, il ne reconnaît au dessus de soi que le Saint Père et l'empereur

[1] D'aprés la lettre du conseiller Adam von Hoffkirchen, écrite à Cassovie le 15 Mars 1600 : E, quel ch'è più, tutto il maneggio della provincia è riposta in una donna vallacha, maritata con il Fabio Genga ; con la quale egli tratta molto publicamente, e tanto che ha commesso sotto pena della vita al marito che non tratti più con la propria moglie. (Hurmuzaki : Documente vol. XII p. 780.)

Rodolphe. Ce fut une des raisons principales pour le faire enlever par surprise du siège où, deux années plus tôt, Báthory l'avait aidé à s'installer.

Les détails du séjour de Pierre-le-Boiteux en Tirol, sous la protection de l'empereur et la tutelle directe de l'archiduc Ferdinand, nous sont connus par les actes que N. Iorga a tirés des archives impériales d'Innsbruck et publiés dès 1900. En y fouillant nous-mêmes, dans la correspondance du jésuite Alfonso Carrillo et du général Georges Basta, nous avons pu réunir encore un faisceau supplémentaire de 26 lettres intéressantes. Elles apportent de nouvelles contributions à la biographie du dit prince et surtout aux péripéties de son fils Stefan — ou Stefanitza — qualifié de „grand fils" dans la maison paternelle, au pays étranger où il vécut pendant des années en exil, après la mort de ses parents.

Nous complétons les actes imprimés dans nos volumes antérieurs relatifs à un autre exilé, le prince Stefan Mâzgă, que nous pouvons suivre cette fois-ci jusqu'à sa mort en 1595. Tandis que le *dernier document* le concernant, connu jusqu'ici,[1] *était de 1569, une série d'actes inédits* nous le montrent vivant encore 26 ans en Hongrie, où il avait cherché asyle. Cet ancien boyard du prince Despot, avait épousé la fille d'un noble (nemes) hongrois. Retiré et pauvre, il ne perdit pas son tempérament guerrier et vers la fin de ses jours il se préparait, malgré l'âge, à accompagner, avec quelques Moldaves de sa maison, l'expédition hongroise de l'été 1594 contre les Turcs.

Cette année resta décisive dans l'histoire de Transylvanie. Le prince Sigismond *Báthory*, se fondant sur les promesses de la Cour impériale et du Saint Siège, se décida à rompre les liens qui l'attachaient à la Porte ottomane, sous l'égide de laquelle son pays avait tranquillement vécu pendant cinquante ans. Cette orientation nouvelle, favorisée par l'oncle du prince, Etienne *Bochkay*, ne réussit toutefois pas, vu la résistance de noblesse, que par le coup d'état de Cluj, à la suite duquel les membres de

1 N. Iorga : Pretendenţi domnesci în secolul al XVI-lea (Bucuresci, 1898) p. 32.

l'opposition furent battus et les chefs mis à mort. Cet acte sanglant, fit sensation dans le monde éclairé et pourtant ses détails nous étaient fort peu connus. La lacune est comblée maintenant par les „relations" en latin, allemand, italien et espagnol, que nous publions. Leur importance ne consiste pas seulement en ce qu'ils nous livrent beaucoup de secrets, mais surtout en ce qu'ils nous informent sur deux circonstances à peine connues jusqu'ici. L'affreux massacre, qui n'avait pas eu de précédent en Transylvanie, fut exécuté à l'instigation des conseillers egoïstes du jeune prince, et même de personnages tels que le sage Bochkay, l'officier Geszthy et le chancelier Josica, pleins de basse envie et des sentiments d'une haineuse vengeance. Il est encore plus important de constater que l'acte sanglant ne fut même pas commis dans l'intérêt de la nouvelle politique de la Transylvanie, mais totalement inutile, car la preuve fut bientôt faite que l'opposition avait eu raison. L'union avec la maison d'Autriche non seulement n'a pas porté les fruits que ses adeptes ne cessaient d'en attendre, mais elle causa une série de souffrances inouïes et humiliantes au pays exploité par des étrangers avides et sans scrupules.

Une suite naturelle de la „confédération avec les Allemands" fut le concours militaire des deux princes des pays voisins de la Transylvanie, au printemps de 1595. L'accord fut facile avec le nouveau prince de Moldavie, Răzvan, installé par Báthory qui l'avait connu deux années auparavant comme boyard délégué à Alba-Iulia. Il avait ensuite aidé au renversement du prince Aron, dont il était le hatman et s'était montré humble à tous les points de vue envers Báthory qui brulait du désir d'agir contre l'infidèle. Avec le voévode Michel l'accord fut plus difficile, quoique celui-ci eut essayé en secret, dès le mois de Juin 1594, de gagner les Serbes de Vârşeţ au grand but de la campagne projetée. Mais, Michel était plus modéré que Báthory et, connaissant mieux les Turcs, pensait à s'assurrer vis-à-vis d'eux pour le cas d'échec de l'entreprise. C'est ainsi qu'il faut s'expliquer les déclarations sévères de Báthory au sujet de l'attitude longtemps réservée et presque douteuse de Michel. Il affirme, le 21 Novem-

bre 1594, avoir dû *le forcer par les armes* à l'obédience et à embrasser la cause de la chrétienté. Cette attitude se modifia brusquement, une année plus tard, lorsque Sigismond Báthory, porteur de son nouveau titre de ,,Prince de Moldavie et de Valachie'' réussissant enfin à mettre en mouvement des troupes bien préparées, se rencontrait avec le voévode Michel sous les murs de Târgoviṣte et, restant auprès de lui jusqu'à la fin de la campagne, assistait au siège de la forteresse de Giurgiu, auquel participa aussi l'autre ,,vassal,'' le voévode Răzvan.

Le présent volume contient un grand nombre de relations concernant cette campagne, si importante dans l'histoire roumaine, des capitaines hrongrois qui combattirent en Valachie, tels Michel Horváth et Albert Király, pleines de détails de toute beauté sur la vaillance des troupes transylvaines unies à celle du voévode Michel, ou sur les aptitudes militaires de ce héros, presque unique à son époque. Ces documents doivent être complétés par les relations du nonce Alphonse Visconti, qui prit part à toute la campagne, publiées par nous ailleurs, [1] ainsi que par les lettres de l'historien toscan Filippo *Pigafetta* que nous avons également éditées en annexe à notre mémoire sur l'expédition des chrétiens, conduite par le prince Sigismond Báthory avec beaucoup d'habileté, quoique sans l'aide, tant attendue et qui n'arriva pas, des cours d'occident. [2]

Il est temps que justice soit faite de la politique étrangère de ces cours, dont l'assistance, promise par des actes solennels, devait assurer le succès de l'expédition militaire de Báthory et de Michel. Cette politique trompeuse fut cause, en outre de la pénurie des moyens financiers, qu'ils ne purent tirer de plus grands avantages de leur âpre lutte avec l'infidèle, comme ils en témoignent eux-mêmes dans leurs lettres. Michel était du reste moins confiant, dès l'abord, dans l'empereur Rodolphe et son entourage.

1 Andreas Veress : Relationes nuntiorum Apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII (1592—1600) Budapest, 1909. (Monumenta Vaticana Hungariae. Series secunda, tomus tertius.)

2 Voir ma publication sur l'expédition des chrétiens déjà mentionnée.

Sur les intrigues de la cour de celui-ci, nous apprenons beaucoup de détails dans les relations de Jean Marino di Poli, ragusain intelligent et, de fait, espion subventionné par l'empereur. Les affaires et intrigues de la cour de Alba-Iulia nous sont connues par les lettres des courtisans italiens que le prince Báthory, excellent connaisseur de la langue italienne et épris de tout ce qui était italien, cajolait outre mesure. Il est encore plus intéressant de savoir comment ce prince se proposait d'organiser l'administration de la Moldavie après l'accord conclu avec elle. Nous avons, en effet, les instructions dont Gaspar *Kornis*, envoyé à Iassy à la mi-juin 1595, était muni pour recueillir le serment de fidélité du voévode Răzvan, lui remettre les symboles de l'obédience envoyés par le suzerain et lui faire part des désirs de celui-ci. L'organisation de la Valachie devait être la même, ainsi qu'il résulte de l'acte de confédération, mais les ,,instructions'' respectives n'ont pas été conservées.

Les lettres du prince Michel, d'avant 1595, étant très rares, les quatre que nous publions méritent une attention spéciale, de même que celle de Sinan pacha, écrite sans doute dans la forteresse de Giurgiu où il s'était retiré à l'approche des chrétiens.

Conformément au programme que nous nous sommes tracé, de nous occuper aussi de la *vie publique* et *intelectuelle* de ces pays, nous publions les comptes du gouverneur de Cluj, concernant l'hébergement des frères Báthory au printemps de 1594, avec la *liste des prix des aliments*; le chrysobulle de 1595 qui attribue une maison dans la cité d'Alba-Iulia au musicien Pietro Busto pour avoir, par son art, délecté pendant des années le prince Báthory; le privilège accordé au métropolite des Roumains, Jean de Prislop, de recevoir annuellement un florin des prêtres des villages dépendants du château de Făgăraș.

Quelques documents internes intéressent la *monographie des communes transylvaines*: donation d'un terre au roumain Petru Sándor qui, au titre de ,,Voda'' a fondé, dans le district de Satmar, tout un village, auquel il a donné son nom; renouvellement du droit de propriété de Catherine Mardsinai dans

Rachita, district de Hunedoara, dont était originaire Jean Huniadi ; acte de vente d'un serf roumain de Dej ; décision réglant l'état des artisans d'Oradea qui, travaillant aux réparations habituelles de la forteresse, voulaient se soustraire aux impôts, comme s'ils avaient été des ,,nemes'' ; acte d'exemption des contributions de la commune Câmpeni et d'autres cinq villages ; etc.

Enfin présente un grand intérêt, même au point de vue du droit international, le décret impérial du 28 Janvier 1595, par lequel le ,,voévodat'' de Transylvanie est reconnu comme ,,principauté,'' le *voévode* Sigismond Báthory devient, par là, *prince* et de nouvelles armes sont conférées au pays. Cet acte solennel, investi de la bulle d'or, que nous avons retrouvé à la chancellerie impériale de Vienne, est d'autant plus important qu'on n'avait pas connaissance de cette concession à laquelle l'empereur Rodolphe consentit à la fin des longues tratatives avec les délégués de Sigismond Báthory. Celui-ci, par son nouveau titre de ,,Prince du Saint Empire Romain'' entra dans les rangs des hauts seigneurs de cet empire, avec la foi inébranlable, mais dont l'inanité fut bientôt prouvée, qu'à l'avenir son petit pays jouirait d'un appui effectif dans la lutte contre l'infidèle.

Le présent volume est accompagné de deux illustrations représentant, l'une, une icône en argent ayant appartenu à Pierre-le-Boiteux et restée en Tirol après son mort, l'autre, un portrait, peut-être le plus expressif et caractéristique de Michel le Brave, en armure de guerre.

ANDRÉ VERESS

1.

I.
ACTE ŞI SCRISORI.

1.

Bistriţa, 1 Ianuarie 1593.

Principele Sigismund Báthory către căpitanul Caspar Sibrik.

Voind a-i răsplăti meritele câştigate în campania din Moldova, din care s'a întors victorios, îi dărueşte partea de moşie în Şiclod devenită iarăş a ţării în urma morţii fără urmaşi a lui Paul Gyulai.

Sigismundus Bathory de Somlio Waiuoda Transsylvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium spectantes, quibus expedit universis: Quod nos cum ad nonnullorum dominorum Consiliariorum nostrorum singularem intercessionem nobis propterea factam, tum vero attentis, et consideratis fide, et fidelium servitiorum meritis Egregii Casparis Sibrik de Zarwaskend, Equitum aulae nostrae capitanei, quae ipse ab eo tempore, quo se ex ditione Rudolphi Imperatoris Romanorum in hanc ditionem nostram contulit, cum in aliis obsequiorum generibus ipsius industriae concreditis, tum potissimum in proxima expeditione Moldaviensi, in qua ita se gessit, ut Dei ope adiutus, victoria ex devicto hoste relata, provinciaque illa pacata, incolumem ad nos exercitum reduxerit, summa animi sui promptitudine, magnoque militaris suae fortitudinis documento abunde nobis declaravit, et exhibuit, atque in posterum quoque exhibiturus et praestiturus est: Totalem et integram portionem possessionariam in possessione Siklod, in sede Siculicali Vdwarhely existentem habitam, quod alias Egregii quondam Pauli Giulaii de Abaffaya praefuisset, sed per mortem et defectum seminis eiusdem ad nos, consequenterque collationem nostram, iuxta veterem et approbatam regni huius legem et consuetudinem devoluta esse perhibetur, et redacta; totum item, et omne ius Regium, si quod in eadem portione possessionaria etiam aliter, qualitercunque haberetur, aut eadem, et idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent colla-

tionem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus (demptis tamen primoribus, primipilis, peditibusque nostris pixidariis, si qui forte in eadem possessione ad usum regni delecti commorarentur, eorumque iuribus et haereditatibus ipsos iuste et legitime concernentibus) memorato Caspari Sibrik ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus, imo damus et conferimus iure perpetuo, et irrevocabiliter tenendas, possidendas, pariter et habendas, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae.

Datum in civitate nostra Bistriciensi, prima die Ianuarii. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo tertio.

Sigismundus Bathori mpr

Volffgangus Kowachoczy
Cancell[arius] mpr

(Archivum Comitum Rhédei. Budapest. Perg. in forma patenti.)

Notă. Evenimentul moldovean la care se face aluzie în primele rânduri ale acestui act de danie, este expediția principelui Sigismund Báthory, pornită în toamna anului 1592 din porunca Porții în Moldova în ajutorul lui Aron-Vodă, pentru ca să-l pună în scaunul domnesc. Principele se învoise cu Aron, că oastea va fi plătită de Aron, numai să i-o trimită cât mai de grabă. Astfel Sibrik plecând în 25 Septemvrie din Alba-Iulia cu oastea de curte, s'a dus în Secuime, unde luând cu sine pe dorobanții roșii în număr de 800, iar la Brașov pe dorobanții negri și ca artilerie patru obuziere și o așa numită „bombardă bărbată" *pentru desfăcut oștile,* trecu în Moldova, având căpitani pe Toma Karácsony și Ștefan Tholdy,[1] cari s'au purtat foarte bine, precum ne-o spun și amănuntele scrisorilor de acolo despre această campanie, pe cari le-am publicat mai sus.

1 Mai pe larg în instrucțiunea principelui Báthory dată lui Sibrik, în ziua plecării sale din curte; *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae* vol. III p. 412—415.

2.

Bratislava, 11 Ianuarie 1593.

Camera Ungară către arhiducele Matia.

Transmiţând din nou actele privitoare la cererea Românului Petru Sándor, recomandă să i se dea voevodatul în satul întemeiat de dânsul cu scutirea de taxe a casei sale de acolo, însă fără drept de educilitate adică de a vinde vin.

Quod de Petro Sandor Valacho pro collatione officii Vayvodatus et exemptione domus suae, in possessione Sandorfalva, in comitatu Zathmariensi habitae, instantis, provisor Zathmariensis Cameram Sacrae Caesareae Regiaeque M^tis^ Scepusiensis, et illa porro Ser^tem^ V^ram^ informavit, ex scriptis penes benignum Ser^tis^ V^rae^ mandatum, ultima modo primum exacti mensis et anni die editum pro ulteriore demissa nostra opinione et sententia transmissis, humillime cognovimus. Quia autem dictus Sandor persona benemerita affirmatur, et primus author pagi illius Sandorfalva esse, atque convocatis passim hinc inde colonis, eundem erexisse et complesse dicitur, censeremus demisse et Vayvodatus ipsius titulo eundem ornandum, et insuper hac quoque domus suae exemptionis libertate afficiendum esse, vita ipsius aut beneplacito Suae M^tis^ et V^rae^ Ser^tis^ durante: ea tamen lege, ne ea exemptio, quicquam praeiudicet iuribus caeterorum dicti pagi inhabitatorum, praesertim, quod ad educillum ipsum spectat. Solent namque hodie, huiusmodi libertate donati, et educillum ipsum, et alia commoda, quae in totam communitatem redundare deberent, occupare et in privatos usus cum multa iniuria communitatis convertere, et usque ad nauseam talem exemptionem vicinis et cohabitatoribus suis obtrudere. Cum his supplicem eiusdem Sandor libellum, cum informationibus Camerae Scepusiensis et provisoris Zathmariensis V^rae^ Ser^ti^ iterum humillime remittimus. Deus aeternus Eandem diutissime salvam atque incolumem servet.

Posonii, 11. Ianuarii. Anno 1593.

(Hofkammerarchiv. Wien. Hungarn Fasc. 14399.)

3.

[Warszawa,] 15 Ianuarie 1593.

Sigismund III regele Poloniei către sultanul Murad III.

Articolele privitoare la raporturile paşnice dintre Moldova şi Polonia, la mersul liniştit al negustoriei dintre ambele ţări şi men-

ţinerea obiceiurilor din veci, iar pagubele ce ar suferi cetăţenii în Moldova, să fie judecate şi restituite.

Il privilegio o lettere di pace del Re di Polonia Sigismondo tertio, mandato all'Imperator de' Turchi Sultan Murat.

Dal palatino et habitanti in Moldavia, il Regno, o huomini nostri non sian danneggiati, et se sarà fatto alcun male, doppo provato, di ordine del Ser^mo^ Imperator sia pagato: et così dal canto vostro, se li huomini nostri, o habitanti in Moldavia saranno danneggiati, doppo provati li danni, siano compensati et castigati li colpevoli.

Se alcuno fuggirà di Moldavia et venirà nel nostro regno, et vorrà travagliarlo sotto qualche pretesto, o mover tumulti, quello, in che luoco si voglia trovato, sia restituito;[1] etc.

Li palatini di Moldavia osservino nel modo, che solevano osservare la buona amicitia colli precessori nostri Re di Polonia.

Li datii soliti pagarsi dalli mercanti d'ambe le parti, non siano cresciuti, o allargati, et quelli che vorranno dall'imperio del Ser^mo^ Re nell'imperio nostro venir ad essercitar la mercantia, come anco possono far li nostri nelli regni et giurisdittioni di Sua Maestà, non venghino per luoghi incogniti o pericolosi. In somma per la via, che sollevano andar anticamente, vadino per quella medesima, che è publica, et in questo modo, se sarà fatto danno alle facultà, et persone d'alcuno, li scelerati saranno trovati, et castigati.

Non sia fatta violenza alli mercanti, che veniranno con simplicità et realtà, et siino pigliati li datii da loro, secondo l'uso antico.

Niun mercante sii travagliato per li debiti altrui. Li Azamogliani, Spai, et Giannizzari non toglino per viaggio li cavalli de' nostri sudditi.

Se li mercanti vorranno comprar et liberar delli sudditi nostri schiavi nell'imperio de' Turchi, li giudici non contradicano, nè possino levar dalli man d'essi mercanti quelli schiavi che haveranno liberato con l'esborso del dovuto danaro; etc.

Nella giurisdittione del Ser^mo^ Imperator non sia riscosso dalli sudditi nostri maggior datio di quello, che si soleva pagar, et riscuoter anticamente.

Se nell'avvenire d'alcun luoco de' Christiani sarà fatto accrescimento al regno nostro, o alle provincie congionte con quello,

[1] Până aci tipărit în *Hurmuzaki*: Documente vol. IV/2 p. 170.

non sia contraditto dal Ser^mo Imperator, ma tutto sia in nostro potere.

Li qual tutti capitoli et conditioni di pace dal canto nostro saranno fino alla morte santamente et inviolabilmente osservate, et così promettemo, et giuramo per il nome di Dio et del Salvator nostro Iesù Christo: et fino che dal Ser^mo Imperator non sarà commesso o fatto cosa contra il giuramento, la pace et quiete, nè anco da noi, et dalla parte nostra sarà contrariato in conto alcuno alla pace, al giuramento, et quiete.

In fede di che habbiamo col nostro Regio sigillo consignate le presenti lettere.

Dato alli 15 Gennaro 1593.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Costantinopoli.)

4.

Wien, 18 Ianuarie 1593.

Arhiducele Matia către Camera Scepusiană.

Aşteaptă o nouă informaţie despre moşia cerută de Românul Petru Sándor.

Accepta et intellecta sunt ea, quae de Petri Sandor supplicatione pro collatione officii Vaywodatus et exemptione domus suae in possessione Sandorfalwa, in comitatu Zathmariensi habitae, 18. nuper praeteriti mensis et anni perscripsistis, sed quia exinde non appareat, quorsum pagus ille spectet, quare benigne vobis mandamus, ut nos de eo quoque informetis.

(Colecţiune particulară. Ungaria.)

5.

Bratislava, 23 Fevruarie 1593.

Arhiducele Matia către Camera Scepusiană.

Înţelegând din informaţiunea primită, meritele Românului Petru Sándor, îi dă titlul de „Voevod" pe teritorul colonizat de dânsul, scutindu-i şi casa de biruri.

Cum ex demissa informatione vestra 18. adhuc die Decembris nuper elapsi anni ad supplicem libellum Petri Sandor Walachi transmissa intelligamus, supplicantem personam benemeritam et primum autorem pagi Sandorfalva in possessione Sandor-

falva, in comitatu Zathmariensi habiti esse, atque is convocatis passim hinc inde colonis eundem erexisse et complesse dicatur: ideo vestrae opinioni benigne adstipulantes, dictum Sandor Vayvodatus ipsius titulo ornandum et insuper hac quoque domus suae exemptionis libertate afficiendum, ad Suae M^tis beneplacitum decrevimus, ea tamen lege, ne ea exemptio quidquam praeiudicet iuribus caeterorum dicti pagi inhabitatorum, praesertim, quod ad educillum spectat. Quod eidem ita significari et quae porro opus fuerint facto fieri curabitis; etc.

Datum in arce Posoniensi, 23. die mensis Februarii. Anno etc. Nonagesimo Tertio.

(Colecţiune particulară. Ungaria.)

6.

Alba-Iulia, 28 Fevruarie 1593.

Principele Sigismund Báthory către Antonio Possevino S. I.

Răspunde la scrisoarea sa primită, asigurându-l că va muncì în interesul religiunii catolice astfel ca să fie demn de predecesorii săi; pentru ca ea să fie din nou introdusă în ţară.

Cum omnia nobis grata ac iucunda accidissent, quo proximis Reverentiae V^rae litteris ad nos perscriptae fuerunt, nihil tamen illo iucundius, quod ex iisdem cognovimus, quo et quanta per operarios Societatis Vestrae ubique in Europa, et praecipue in Oriente agantur, quibus de rebus agendae Deo gratiae sunt atque habendae sempiterne. Nam cum in aliquibus partibus religio Christiana ita sit labefacta, ut vel omnino corruerit, vel iam iam occasura videatur alias, easque remotissimas nationes Deus excitat, ut quod Christi iugum, si iugum est appellandum, quod libentissime feratur e suis cervicibus nonnulli excutiant illi magna laetitia atque animi ardore suscipiant utinam et nunc aliqui resispicant, ac tantorum principum virorum exemplo excitati ad eam, ex qua, non sine suo magno malo, discesserunt, religionem revertantur. Quod autem scribit V^ra R^tia magnam de nobis principes viros concepisse opinionem, partim gratum, partim molestum nobis est; gratum, quoniam certo scimus id totum ob illorum in nos maxima benevolentia ac a R^tiae V^rae praedicatione et commendatione proficisci; molestum, quoniam, si sumus, qui tantis commendationibus vix respondere possimus, dabimus tamen operam, ut in Fide atque religione suscepta a

nostris maioribus minime degenerasse videamur. Imagines ita pulchre atque affabre depictae fuerunt, ut cum animo donantis certare visae sint, non tamen tunc ab illis superari passi sumus, nam etsi iucundum munus longe, tamen iucundior animus mittentis nobis fuit. Seminaria omnia a D[ivo] Stephano Rege, quae promissa sunt, redduntur, vel paulo post reddentur. De religione vero catholica significare ei possumus id ad hanc usque horam assequutos non esse, ut ea eiusmodi paulatim radices agat, quo non facile evellantur, itaque speramus fore, ut aliquando ad pristinum statum in hoc regno avita veraque fides ac religio restituatur. Reverentiam V^ram^ bene valere ex animo optamus.

Datum in civitate nostra Alba Iulia, 28. die Februarii. Anno Domini 1593.

(Arch. Vat. Roma. Polonia. Additamenta II. Copie.)

Notă. Textul acestei scrisori ni s'a păstrat într'o copie modernă şi foarte proastă, îndreptată de noi în multe locuri, pe cât s'a putut. Afară de aceasta copia poartă titlul: „Episcopus Albae Iuliae Antonio Possevino" deşi Alba-Iulia în acest timp nu mai avea episcop. Un loc al textului precum şi datarea scrisorii ne dovedeşte însă că ea nu poate fi de cât a principelui Sigismund domnitor, care ştia foarte bine latineşte, şi fiindcă în scrisoare se vorbeşte de introducerea religiunii catolice, care s'a făcut oficial în anul 1595, ea poate să fie din anul 1593 şi nici de cum din 1583, precum se vede scris pe copia ei.

7.

[Innsbruck,] 23 Martie 1593.

Arhiducele Ferdinand către Petru-Vodă Şchiopul.

Trimiţându-i cererea lui Ioan Marini di Poli prin care declară că vrea să-l tragă în judecată pentru o sumă de bani ce are să ia dela dânsul, îi propune să se învoiască cu el, căci altfel va fi nevoit să dea loc cererii Raguzanului.

Unser etc. Aus hiebeygeschlossner uns durch Giovan di Marin Pauli von Ragusa überreichter Supplication[1] habt ihr mit mehrerm zu sehen, welchermassen er sich neben Fürbringung eines Intercession-Schreibens von dem König in Poln wider euch einer ausständigen Summa Gelts halben beklagen und zu würklicher Erlangung derselben umb unser Hilf underthäniglich bitten

[1] Cererea lui Ioan de Marini Poli lipseşte.

thuet. Wie es nun umb diese Anforderung gestaltet, des werdet ihr sonder Zweifel am besten Wissens tragen, und wir haben auf ermelts Raguseers Anlangen nit umbgehen künden, euch hiemit freundtlich zu vermahnen, dass ihr euch mit ihme der Gebühr und Billichkeit nach vergleichen und ihne diesfalls contentiern wellet. Dann wir in Verbleibung desselben und auf sein Anruefen nit umbgehen würden kunden, ihme deswegen gegen euch das Recht und was in solchen Fällen landtsgebräuchig ist, zu gestatten und zu vergönnen. Wollten wir euch freundtlicher Meinung nit pergen und seyen euch beneben mit geneigtem Willen allezeit wol bewogen.

Geben 23. Martii anno 93.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1593 fol. 34.)

8.

[Innsbruck,] 9 Aprilie 1593.

Arhiducele Ferdinand către Mathias Pierpaumer.

După ce se zvoneşte că Petru-Vodă a primit dela regele Poloniei, cu consimţimântul senatului, mai multe moşii în Polonia, ordonă să se intereseze de acest lucru, comunicându-i specificat unde şi ce fel de moşii sunt acelea.

Es würdet alhie bey uns von etlichen ausgeben, als sollte der König in Poln bey nächst gehaltenem Landtag mit Verwilligung des Senats Herrn Petro Weyuoda aus Moldaw, so sich dieser Zeit in unserer fr. gr. Tyrol aufhält, etliche Güeter und Dörfer geschenkt haben.

Wann wir dann genädiglich gern wüssten, ob deme also, und worumben solches beschehen, auch was dieses für Güeter, in specie wie hoches Werts und welcher Enden in Poln die gelegen sein, sein sollen, so befehlen wir dir genädiglich, dich bei der Kays. Mt. geheimen Rat, dem Kurtzen, oder wo du sonst meinst, dass es am besten zu erkundigen, als dem Herrn Bischofen zu Olmütz, welcher bey vermeltem Landtag selbst in Poln gewest, ob etwas an der Sach und deswegen was fürkommen seye oder nit, mit Fleiss zu erlernen und uns dessen mit ehndisten hieher zu berichten. Daran thuest du unsern Willen.

Geben den 9. April 93.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1593 fol. 55.)

Notă. Răspunsul adresatului (din Praga, 23 Aprilie 1593) în *Hurmuzaki:* Documente vol. XI pag. 325.

9.

Alba-Iulia, 6 Mai 1593.

Principele Sigismund Báthory către Ecaterina Mardsinai.

Aflând că şi-a pierdut vechiul hrisov de stăpânire, reînoieşte la cererea Ecaterinei Mardsinai, soţia lui Mihai Cserményi, actul de donaţiune al moşiilor ei strămoşeşti din Răchita, Paucineşti şi Toteşti.

Novae donationales Sigismundi Bathory pro Catharina Mardsinai super portionibus in Rekettye, Pautsinesd et Totesd.

Nos Sigismundus Báthory etc. Memoriae commendamus... Quod nos cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum nobis pro parte nobilis Catharinae Mardsinai, filiae Egregii quondam Francisci Mardsinai de Rekettye, consortis vero Egregii Michaelis de Cserméni, alias Farkas, aulae nostrae familiaris, factam intercessionem, cum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis eiusdem Michaelis Cserméni, quae ipse nobis et huic regno nostro pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, totales et integras portiones ipsius Catharinae Mardsinai possessionarias in possessionibus Rekettye, simul cum domo et curia nobilitari ibidem, et Pautsinesd ac Totesd vocatis, in comitatu Hunyadiensi existentes habitas, in quarum quieto et pacifico dominio maiores et progenitores ipsius a tempore adeptionis eorundem bonorum perstitisse et nunc quoque persistere, litteris solummodo, et litteralibus instrumentis superinde necessariis destituta esse perhibetur, totum item et omne ius Regium, si quod ... cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ... signanter vero tertia parte pratorum, terrarum arabilium, in territorio, intraque veras metas possessionis Totesd existentium et iacentium habitis, nec non alia quoque tertia parte pratorum foenilium in convallibus Cserna existentium habitorum, ad praedictam curiam nobilitarem in praefata possessione Rekettye existentium pertinentium, et cum vinea quadam in promontorio possessionis Demsus, similiter in dicto comitatu Hunyadiensi existenti habita, praemissis tamen, sicut praefertur, stantibus et se habentibus, memoratae Catharinae Mardsinai, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque

sexus universis novae nostrae donationis titulo gratiose dedimus, donavimus ... imo damus ... iure perpetuo et irrevocabiliter tenendas, possidendas, pariter et habendas, salvo iure alieno. Harum nostrarum vigore etc.

(Arhiva Muzeului Ardelean. Cluj. Kemény: Dipl. Trans. vol. VI pag. 147.)

10.

Innsbruck, 23 Iunie 1593.

Ober Oesterreichische Regierung către arhiducele Ferdinand.

Părere în afacerea dintre Ioan Marini Poli şi Petru Şchiopul-Vodă, doritor să intervină în persoană la judecată.

Zu gehorsambister Vollziehung E. F. Dt. unterm dato 25. nächstverschienen Monats Maii uns überschickten schriftlichen Decrets und Befelchs,[1] haben wir dero, zwischen Joan de Marini *Pauli* Ragusano eins, und dann dem Hochgebornen Fürsten Herrn Petern Weiuoda aus der Moldaw anderstheils schwebenden Spänn und Strittigkeiten halben, ihnen den Partheien ein Tagsatzung auf den 27-ten dits vor unser hieher zu erscheinen bestimpt. Darauf auch vorgedachter Herr Peter Weiuoda selbs eigner Person der Sachen alhie abzuwarten, und aber durch seinen verordneten Gwalthabern Antonium Brunum, item Doctor Cyprian Ströle und Balthasarn Caementani, und dann anstatt und in Namen obbemelts Joan de Marini Pauli sein eheleiblicher Brueder Pasqual Raguseo als sein gesetzter Gwalthaber, sambt Doctor Barthlmeen Panowin, seinem erpetnen Beistandt vor unser erschienen; und ob wir wol mit genuegsamer mündtlicher Anhörung ihrer der Partheien, auch Ersehung deren hievor einkommnen und fürbrachten Schriften, auch zwischen ihnen darüber gepflognen güetigen Handlung, etliche Täg zuegepracht, so hat doch die fürgeschlagne Güete bei ihnen den Partheien nit fruchten wellen, sondern vorermelter Herr Peter Weiuoda auf dem rechtlichen Austrag der Sachen verharrt. Wann wir dann, nach Gelegenheit bishero fürkombner Sachen, bei uns nit befunden khünden, dass jetzmals der Güete halben weiter in ihne zusetzen oder auf ihne zutringen gewesen, haben wir folgends, vermüg E. F. Dt. gnädigisten Befelchs auf Mittl, wie zu schleuniger Erörterung der Sachen ein summarischer Process fürgenommen und angestellt werden möchte gedacht, dieselb in ein Schrift ver-

[1] A se vedea în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 341.

fassen lassen und teils den Partheien fürgepracht, und mit ihnen darauf gehandlt, dass man sie verhoffentlicher auf nächstkünftigen Freitag solches Process halben wol mit einander vergleichen werde khönden und mögen, und weil dann E. F. Dt. von obbesagtem Joan de Marini Pauli Raguseo dieser Sachen halbern schon vielmals angeloffen und gehölligt worden, und er der Principal Cläger und in allweg ein Notturft sein will (wie es auch vorgedachts Herrn Peters Weivodae, und sonderlichen der hochsträflichen Iniurien halben fürnembists Begehren ist) dass er dieser Handlung selbs persönlich beiwohnen und des rechtlichen Austrags alhie erwarten, auch derowegen zum rechten genuegsame Caution und Pergschaft leisten, nitweniger *Juramentum calumniae* erstatten solle, und dann auch die Sachen, sonderlichen, weil er deren nit persönlichen abwarten, sondern hin und wieder ausser Landts und in Italia umbvagiern solle ein seltsambs Ansehen und allerlei Nachgedenkens haben und gebehrn will, so hielten wir gehorsambist darfür E. F. Dt. die möchten vielerzählten Joan de Marini Pauli alles Ernsts und bei Verlust der Sachen schriftlichen auferlegen lassen, dass er sich dem nächsten und alsbaldt in Angesicht E. F. Dt. Befelchs zu Venedig oder wo er dann anzutreffen sein wirdet erheben, und stracks hieher erscheinen und vor unser Stellen auch der Sachen bis zum endtlichen Austrag selbs persönlich abwarten solle; etc.

Neben deme khünden auch wir, als derselben getreue Räthe und Diener tragender Pflichten halben E. Dt. underthänigist nit verhalten, dass in jetzwährender mündtlichen Verhör und gepflognen güetigen Handlung obbesagter Doctor Panowin, als des Raguseers Advocat und Procurator under anderm wider den Herrn Petern Weiuoda gethane Ehrenrührige und Schmachreden, auch dieses fürbracht und sich vernehmen lassen, dass sein Principal, der Joan de Marini Pauli zwei Original-Schreiben von dem Türggischen Kayser, das eine auf sich selbst lautendt, darinnen, oder doch auf dem Titl er, der Raguseer, für des Türggen guten Freundt, der Herr Peter Weiuoda aber in dem andern Schreiben für des Türggen *Sclaven* tituliert und genennt werde in seinem Busen habe; etc.

Datum 23. Junii. Anno 93.

Pe dos: Expedirt 24. Junii 93.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. Concept.)

11.

Dej, 28 Iunie 1593.

Simion şi Ion Polyak juzi către municipiul oraşului Dej.

Adeveresc că în faţa lor moşierul Ştefan Szentmiklósi a vândut pe veci oraşului Dej pe iobagul său Savul Lucaciu împreună cu mama sa.

Mi kik vagyunk ez dologba közbirák, Polyak Simon és Polyak János désiek, adgyuk emlékezetre mindeneknek, akiknek illik ezen mi levelönknek rendibe, mivelhogy Zentthmyklossy Istwannak volt egy zeletskei Zawl Lukaczy nevő budosó jobágya, nőtelen, mely Chyatánba meg szállván, biró uram és egyéb esküdt uraim törekedésekre vigezetre az földes ura, Zentmyklossy Istwán adá az városnak, Desnek, örök áron az meg nevezett Zawl Lucachiot ugymint örökös és tulajdon jobágyát, fióról fióra meg hihatatlanol, és ugyan Szentthmyklossy uram az alkuvás szerint való pinzt az meg nevezett jobágyért mi előttünk fel is vőn, ily okkal, hogy ha valaki az várost jövendőbe is ez dologból meg háborittaná, köté magát Szentmiklossy uram, hogy az város őmagát találhassa meg felőlle; sőt ugyan Szentmyklossy uram felesige és gyermekitől is felele, hogy ő Kegyelmeket az várost ellenek meg ótalmazná. Az meg nevezett Zawl Lucachyot penig örök áron mind annyostól adta és adá az városnak. Mely dolognak bizonságára és erősségire adgyjuk mi ezen mi levelönket pecsétünkkel meg erősitettet.

Datum et actum Desii in comitatu Zolnok interiori, feria secunda proxima post festum Beati Joanni. Anno 1593.

(L. S.) Idem qui supra

(L. S.) Stephanus Zentmiklossi mpr.

(Arhiva oraşului Dej. No. 238. Pe faţa întâia a colii.)

Trad. Noi Simion şi Ion Polyak juzi de rând în această treabă facem de ştire tuturor, cărora se cuvine prin această a noastră carte, cum că Ştefan Szentmiklóssi având un jobag pribeag, flăcău, cu numele de Savul Lucaciu din Zeletske, care aşezându-se în Chyatan, moşierul Ştefan Szentmiklóssi, la stăruinţa birăului şi a celorlalţi juraţi în sfârşit l-a vândut de veci oraşului Dej pe numitul Savul Lucaciu ca pe jobagul său de uric, vânzarea făcându-se fără schimbăciune din fiu în fiu, Domniasa Szentmiklóssi luând în primire pentru iobagul numit în faţa noastră banii tocmiţi, cu astfel de tărie că dacă pe viitor oraşul ar fi supărat în această treabă de ori şi cine, Domniasa Szentmiklóssi se leagă faţă de oraş chiar şi în numele soţiei

sale şi a feciorilor săi, ca să apere oraşul împotriva lor; iară pe Savul Lucaciu Domniasa l-a vândut oraşului pe veci, împreună cu mumă-sa. Drept adeverinţă şi tăria cărui lucru dăm această a noastră carte, întărită cu pecetea noastră.

Notă. Am păstrat ortografia numelor proprii, cu toate că nu ne arată altceva de cât o inconsecvenţă, obişnuită la scrisori vechi, întrucât numele moşierului Szentmiklósi e scris de unul şi acelaş diac în actul de faţă în cinci diferite feluri!

12.

Alba-Iulia, 10 Iulie 1593.

Principele Sigismund Báthory către vizirul Sinan-paşa.

In privinţa ordinului sultanului ca să scoată oastea din Moldova observă că asupra ei porunceşte însuş Aron-Vodă.

Mehmetth chiauz ez el mult napokban jöve hozzám, és hozá az Hatalmas császár parancsolatját énnekem etc.

Azt is parancsolta az Hatalmas császár énnekem, hogy az mely magyarok Molduába vadnak, azokat én onnan ki hozassam és valami latrokat is, kik ott vadnak meg büntessem; kiről Nagyságodnak azt adhatom értésére, hogy az molduai vajda, és az ő hada is, kit ő tart, én tőllem nem függ, énnekem azokhoz semmi közöm nincsen, én azoknak semmit nem parancsolok, hanem Aron vaida, ki hatalmas császár hive, mindenben, hiszem azt, ahoz tartja magát az mi az ő Hatalmassága parancsolatja, kihez én is kész voltam volna az chiauzszal emberemet bocsátani, és inteni is, hogy ahoz tartotta volna magát, de az chiauznak nem tetszett, hanem bizonyos okokból, kiket Nagyságod megért ő magától, azt az utat elhalasztotta, és Nagyságodhoz akar sietni, etc.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory [1] pag. 613.)

---

[1] Acest „protocol" este *originalul* aceluia, din care am publicat atâtea bucăţi importante în volumele anterioare II. şi III. Volumul de format mare având 711 pagini, cu acte dintre ani 1583—1594, condus în cancelaria principelui Sigismund Báthory, l-am descoperit de curând în Biblioteca arhidiecezană din Esztergom, unde a ajuns — fără îndoială — prin episcopul Demetrie *Naprági*, când el la sfârşitul anului 1599 a părăsit Ardealul. Din fericire, copia protocolului e foarte conştiincioasă şi se deosebeşte de original ici-colea, numai pe motivul că copistul anonim era vre-un ungur din părţile pe unde se pronunţă cuvintele cu multe *e* prin *ö*; altfel textul e identic, aşa că bucăţile publicate de mine mai sus nu cer nici o rectificare.

Trad. Ceaușul Mehmet a venit zilele acestea la mine și mi-a adus porunca Puternicului împărat către mine etc.

Mi-a mai poruncit puternicul împărat ca pe Ungurii cari sunt în Moldova să-i scot de acolo, pedepsind pe acei lotri cari sunt acolo, despre cari lucruri pot vesti pe Măria Ta, că nici Voevodul moldovean, nici oastea sa, nu stau sub porunca mea, eu nu am nici un amestec acolo, eu nu le poruncesc nimica, ci Aron-Vodă, care este credinciosul Puternicului împărat, întru toate, cred aceea, să țină de ceeace-i poruncește Puternicia Sa, către care și eu aș fi fost gata să-mi trimit omul cu ceaușul și să-l sfătuesc să se țină de aceea; dar ceaușului nu i-a plăcut, ci din anumite pricini, pe cari Măria Ta le vei înțelege dela el, a amânat acea cale și vrea să se grăbească la Măria Ta, etc.

13.

Alba-Iulia, 11 Iulie 1593.

Principele Sigismund Báthory către vizirul Sinan-pașa.

Față de clevetirile pismașilor săi, îl asigură de credința cu care slujește sultanul, ocrotind și pe voivozii țărilor române vecine. Astfel nu de mult a trimis oaste în Moldova care prinzând pe Petru-Vodă, a pus în scaun pe Aron-Vodă potrivit ordinului primit.

Literae Ill^mi Principis ad Zinan Bassam, supremum vezerium 11. Iulii M.D.XCIII datae.

Értettem azt, Nagyságos Bassa, hogy Nagyságodnak valami nehézsége volna reám, ki miatt ott az fényes portán sok dolgaimban és könyörgésemben nagy fogyatkozásom volna. Ennek az okát én nem értem, mert tudom azt, hogy mind az én eleim s mind én az hatalmas császárnak mindenkor hü és igaz voltam, most is nem nézek sohova egyebüé, hanem csak az ő Hatalmassága fényes portájára, onnan várok Isten után minden jót, minden otalmot, segitséget, és országomban való békességes megmaradást, nyugodalmot. Mindenkor ez volt az én fel tött czélom, ez ellen nem tudom, hogy soha semmiben, ki ő Hatalmassága ellene lehetett volna, vétettem volna, akar mit is mondjanak az én gonosz akaróim, és ellenségim, de ennél egyebet soha nem tapasztalhatnak felőllem; ebben akarok mind élni s mind halni, erre penig énnekem sok bizonság nem kell, mert az én mindennapi cselekedetem ezt bizonyitja, holott szüntelen az ellenségre, ki az ő Hatalmassága birodalmát éhezi, szomjuhozza, vigyázásom vagyon, és eddig ugy is viseltem magamat, Isten segitségével

és ő Hatalmassága jó szerencséjével, hogy csak egy talpalatnyi földet sem engedtem neki.

Ez felett egyéb szolgálatra is mindenre, mikor ő Hatalmassága parancsolja, éjjel-nappal kész vagyok, kiválképpen ez szomszéd oláh országoknak otalmazására, kiknek jól érti Nagyságod, hogy az szomszéd ellenségeknek, kozákoknak nyughatatlanságokért igen gyakorta meg kelletik az segitség. Nem régen is ugy szolgáltunk ebben az hatalmas császárnak, hogy hadakozó népeimet be küldvén Moldovába, kik mingyárást az ellenségen rajta voltak, meg verték hadát, ő magát Péter vajdát[1] meg fogták, és kézbe adták, Aron vajdát penig székiben ültették, és békével hadták országában, kit mindenek jól tudnak, és kiválképpen Veli Agha, ki akkor Moldovában jelen volt, és mindeneket szemeivel látott. Efféle hüségünkért és szolgálatunkért mi is az hatalmas császárnak kegyelmességét várnók inkább, hogy sem valami méltatlan reánk való nehézségét; etc.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory pag. 598—599.)

Trad. Am înțeles, Măria Ta Pașă, că ai aveà Măria Ta oarecare supărare asupra mea, din care pricină multe lucruri și rugăminți ale mele acolo la strălucita poartă sunt în mare nevoie. Eu nu pricep pricina acesteia, căci știu că atât înaintașii mei, ca și mine am fost întotdeauna credincios și adevărat față de Puternicul Împărat, nici acum nu privesc în altă parte ci numai la strălucita poartă a Puterniciei Sale, de acolo aștept, după Dumnezeu, bine, ocrotire, ajutor și rămânere pașnică, odihnă în Țara mea. Acesta a fost țelul meu în veci, împotriva acestuia nu știu să fi greșit nici odată întru nimic care să fie împotriva Puterniciei Sale, ori ce ar spune răuvoitorii și dușmanii mei, dar nici odată n'au putut să afle altceva despre mine decât aceasta; în aceasta vreau să și trăesc, să și mor, iar pentru aceasta eu nu am nevoe de multe dovezi, căci faptele mele de toate zilele o dovedesc aceasta, căci neîncetat sunt cu băgare de samă asupra dușmanului care flămânzește și e însetat după împărăția Puterniciei Sale și până acuma astfel m'am și purtat, că cu ajutorul lui Dumnezeu și cu norocul cel bun al Puterniciei Sale, nu i-am îngăduit nici atâta pământ cât să-și pună piciorul.

Pe deasupra, sunt gata ziua și noaptea și pentru alte slujbe, pentru toate, când poruncește Puternicia Sa, mai cu seamă pentru apărarea acestor țări românești vecine, cari, bine înțelegi Măria Ta, din pricina turburărilor dușmanilor megieși și a cazacilor, adesea au nevoe de acest ajutor. Nu de mult chiar slujit-am astfel întru aceasta pe puternicul împărat, că trimițându-mi noroadele luptătoare în Moldova, cari numai decât au căzut asupra dușmanului,

[1] Petru Cazacul prins de soldații unguri, încă toamna anului trecut.

i-au biruit oastea, iar pe el insuşi, pe Voevodul Petru l-au prins şi l-au dat amână, iar pe Voevodul Aron l-au înscăunat şi l-au lăsat cu pace în ţara sa, ceeace o ştiu bine cu toţii şi mai ales Veli Agha, care atunci erà de faţă în Moldova şi le-a văzut toate cu ochii. Pentru credinţa şi slujba noastră ca aceasta şi noi am aşteptà mai de grabă milostivirea Puterniciei Sale, iară nu ceva greutate nedreaptă asupra noastră, etc.

14.

[Istanbul, Iulie 1593.]

Sultanul Murad III către principele Sigismund Báthory.

Să pedepsească pe acei soldaţi cari au făcut stricăciuni şi furtişaguri în Moldova, de unde să-şi retragă oastea, lăsând numai 800 de oameni din cei vechi.

Interpretatio literarum Potentissimi Imperatoris Turcarum ad Ill^mum^ Principem datarum, per Mehmeth chiauzium 7. die Augusti Albae Iuliae exhibitarum, Anno 1593.

Uraknak ura, Erdélyi vajda. Mikor az én parancsolatom hozzád érkezik igy értsed.

Ennek előtte a' mely capitanokat, hadnagyokat erdélyi magyar néppel Moldovába bocsátottál volt, azok az szegény népnek marhájokat elkapdosták, és sok kárt töttek nekiek, és megnyomoritották őket, kiért lakó helyekből elfutottanak; nekem azt adták értenem, hogy az ország pusztán maradott. Parancsolom, hogy mihelyen az én chiauzom hozzád érkezik, Mehmet Hazon chiauz, a' miképpen eddig az én portámhoz mindenben igaz voltál, erre az dologra is gondod legyen, és miérthogy mostan is Moldwába sok magyarok vadnak, kik pusztitják az országot, az régiekben nyolcz százat hagyj ott, az többit penig hivasd ki hozzád, ne pusztitsák az országot. Ezt el ne felejts, az én szómat hidd meg, és erre gondot viselj.

Az moldwai vajdának meg parancsoltam, hogy valami két latrot ott meg büntessenek, te is erőssen meg hagyjad az melletted való capitanoknak, hogy az kik Molduában latorságot cselekedtek, kikeressék, és adják az én chiauzom kezében, azokat meg kell büntetni.

Az mit parancsoltam arra gondod legyen, afféléket ugyan nem kell hadni büntetés nélkül, a' kik penig az magyarok közzül affélét nem cselekedtek, azoknak meg hagyjad, hogy ez után se cselekedjék. Az én parancsolatom hidd meg.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory pag. 611.)

Trad. Domnul Domnilor, Voevod al Ardealului, când porunca mea ajunge la tine, astfel să o înţelegi:

Căpitanii, hotnoghii pe cari i-ai slobozit mai înainte vreme cu norod unguresc din Ardeal în Moldova, aceia au jăcmănit vitele acelui sărman norod şi i-au făcut mare pagubă şi i-au sărăcit, din care pricină s'au băjănit dela sălaşurile lor; mie mi-au dat să înţeleg, că ţara a rămas pustie. Poruncesc, ca îndată ce ceaşul meu soseşte la tine, ceaşul Mehmed Hazon, precum până acum ai fost cu dreptate în toate faţă de poarta mea, să ai grije şi de acest lucru, şi fiind că şi acuma sunt mulţi Unguri în Moldova cari pustiesc ţara, să laşi acolo din cei vechi opt sute, iar pe ceilalţi să-i chemi la tine, să nu pustiască ţara. Să n'o uiţi aceasta, să-mi crezi cuvântul şi să aibi grije de aceasta.

Am poruncit Voevodului moldovean, ca să pedepsească acolo vre-o doi lotri, să porunceşti şi tu cu tărie căpitanilor tăi de pe lângă tine, să cerceteze pe aceia cari au făptuit tâlhării în Moldova şi să-i deie în mâinile ceaşului meu, aceia trebuie să fie pedepsiţi.

Să aibi grije de ce ţi-am poruncit, astfel de fapte nu trebue lăsate fără pedeapsă, iar acelora dintre Unguri cari n'au făptuit aşa ceva, să le porunceşti să nu făptuiască nici de aici înainte. Să-mi crezi porunca.

15.

Alba-Iulia, 7 August 1593.

Principele Sigismund Báthory către sultanul Murad III.

Ostaşii unguri din Moldova fiind plătiţi de Aron-Vodă, nu depind de dânsul. Totodată îl asigură că stricăciunile aflate în Moldova nu le-au făcut căpitanii şi hotnoghii trimişi de dânsul acolo.

Responsum Ill^mi^ Principis ad easdem binas literas Imperatoris per Mehmet chiauzium allatas.

Ez napokban hozá nekem Mehmeth chiauz az Hatalmasságod parancsolatját, melyben Hatalmasságod adja értenem, hogy erős és győzhetetlen hadát az német ellenség ellen inditotta Bechy felé, kinek előtte Zinan bassát ő Nagyságát, fő vezérét rendelte Hatalmasságod, etc.

Parancsolja azt is Hatalmasságod, hogy azminemü magyar had Molduában vagyon, azokat onnan ki hivassam, és valami latrokat is, kik ott vadnak meg büntessem. Ebben is kész volnék, Hatalmas császár, az Hatalmasságod parancsolatja szerént cselekednem, de Hatalmasságodnak arról azt irhatom, hogy azok az magyarok, kik ott vadnak szabad emberek, és én tőllem nem

függenek, hanem inkább nagyobb részére mind az német partról, és egyéb helyekről gyülekeztenek oda az vajda fizetésére, egyébtől senkitől nem tartnak, hanem csak attól az ki fizet nekik, mely dologért én innet nekik semmit nem parancsolhatok, mert nem is fogadnák az én szómat. Az dolog penig külömben vagyon, Hatalmasságodat követem, nekem megbocsásson, annál a' mint Hatalmasságodnak adták értésére, hogy az mi capitanunk és hadnagyink miá volna Molduának pusztulása, holott innen én nem kárára, hanem inkább mikor Hatalmasságod parancsolja, javára és az ellenség ellen otalmazására vagyok Moldua országának. Mindazáltal Hatalmas császár, valami az Hatalmasságod parancsolatja, én ebben is ahoz tartom magamat.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory pag. 612.)

Trad. In zilele acestea mi-a adus ceaușul Mehmet porunca Puterniciei Tale, prin care Puternicia Ta mă face să înțeleg, că și-a pornit puternica și nebiruita oaste la Beciu împotriva dușmanului neamț, în fruntea căreia a rânduit Puternicia Ta căpetenie pe Măria Sa Sinan-pașa etc.

Mai poruncește Măria Ta și aceea, ca oastea ungurească ce mai este în Moldova, să o chem afară de acolo și pe oarecari lotri cari sunt acolo să-i pedepsesc. Aș fi gata și întru aceasta, Puternice Împărat, să făptuesc după porunca Puterniciei Tale, dar despre aceasta pot să scriu Puterniciei Tale că acei unguri cari sunt acolo sunt oameni slobozi și nu atârnă de mine, ci în cea mai mare parte s'au adunat acolo atât din partea nemțească cât și din alte părți în sâmbria Voevodului; nici nu atârnă de nimeni altul, ci numai de acela care-i plătește, din care pricină eu de aici nu le pot porunci nimica, căci nici nu mi-ar ascultà vorba mea. Acel lucru, de altfel este altfel, rog pe Puternicia Ta să mă ierte, pentru aceea despre ce au vestit pe Puternicia Ta, că din pricina căpitanilor și hotnoghilor noștri a fost pustiirea Moldovei, căci eu de aici nu sunt pentru paguba, ci mai vârtos spre binele și spre apărarea țării Moldovei împotriva dușmanului. Cu toate acestea, Puternice Impărat, eu și în acest lucru mă țin de aceea ce poruncește Puternicia Ta.

16.

Innsbruck, 23 August 1593.

Ioan de Marini Poli către Senatul Austriei Superioare.

Primind sentința pronunțată în procesul său, pornit împotriva lui Petru-Vodă Șchiopul, își expune motivele de apel rugând să se aducă o sentință fără multe ascultări de martori, ceeace ar prelungi afacerea, făcându-se o traducere autentică a actelor în limba greacă, dacă traducerea sa nu ar fi îndestulătoare.

Ill^mi sapientissimique Patres, Domini gratiosi, ac plurimum observandi.

Ad ea, quae super incidentibus no inullis in observatione sub 19. praesentis mensis in causa contra dominum Petrum voivodam habita, sub calculo et interlocutione dominorum iudicum missa fuerunt, sequenti die, nempe 20. eiusdem, medio domini secretarii causae, responsum mihi fuit, Excelsum Senatum super iisdem incidentibus decrevisse, ut sequitur:

Nempe et primo, cum moris et ordinis huius almae curiae sit, ut litigantes medio procuratorem, non autem ipsimet agere debeant, idcirco Doctor Panvinius mandatum edere et iuramentum calumniae in animam propriam praestare teneatur.

Secundo, ut idem Dr. Panvinius, originale litera C in libello allegatum aut producat, aut illud in replicis non dolose revocasse iuramento affirmet.

Tertio, cum originale Graecum apud acta reperiatur, eiusdem transumptum ex Graeco in Polonicum et Latinum idioma recognitione non indigere.

Quarto, quod vero pro quarto articulo a me petitum fuit, nimirum, ut recognitio ab adversario super sigillo et subscriptione originalis Graeci chirographi, pro pura et simplici acceptaretur appensa vero protestatio cum frivolis annexis et dependentibus, uti impertinentia et recognitione ex diametro contraria ab actis reiicerentur, hoc totum ab Excelso Senatu silentio praetermissum est.

Et quia horum decretorum, et praetermissionis ultimi articuli occasione novum inconveniens praeter omnem meam opinionem et spem conceptam exortum est, nempe, quod Domini Iudices, ad nudas et subreptitias preces adversarii, me meisque iuribus et oppositionibus omnino inauditis commissionem ad examinandum testes, prout mihi ab ipso Domino delegato sub 21. huius relatum fuit, fieri decreverunt; ex quibus omnibus, tam responsionibus ad submissiones, quam inopinata delegatione examinis, me adeo et ita graviter laesum et oppressum sentio, ut superinde haec, quae sequuntur gravamina DD. VV. per illustribus pro matura benignaque providentia exponere coactus fuerim.

Sciant igitur sapientissimi Domini Iudices, quod ad primum et secundum eorum responsum, super constituendo procuratore et iuramento per eum in animam suam praestando, spectat, me ad hoc iudicium prosequendum ante meum discessum legitimum procuratorem constituisse, quod tamen mandatum non fuit ad-

missum, sed a Ser^mo Archiduce per literas seriosas sub 24. Iunii praeterlapsi datas, Venetiis avocatus, et ut personaliter usque ad exitum causae, iudicio sisterem iussus fui. Id quod ego in hanc usque diem pro observantia tanti Principis fideliter effeci, et cum processus hic, uti compromissarius et extraordinarius, ex gratioso dominorum iudicum praescripto tribus scripturis latinis pro qualibet parte producendis complendus sit, isque prope finem existat, ex quo cum ego, uti principalis praesto sim, atque iuramentum calumniae, necnon omnia, quae mihi ex hac causa incubuerunt praestiterim, superfluum omnino duco, procuratorem constituere, minusque necessarium fore, ut alius, praeter me, in hac causa de calumnia iurare debeat. Memoratus Dr. Panvinius suas mihi in hac causa operas, uti consultor et advocatus, non autem uti procurator impertitus fuit. Nequeo illum invitum et nolentem, ad onus procuratoris impellere, quinimo respondit potius patrocinio causae se renunciaturum, quam onus procuratoris, et iurandi de calumnia subire velle. At bene, si ex stilo et observantia curiae est, ut consulentes et assistentes de calumnia in animam propriam iurare teneantur, exspectabo, ut adversarii consultor D. Antonius Brunus, quem rerum novarum sagacem authorem esse puto, iurando procedat, quo viso, curabo, ut assistens et consultor quoque meus itidem praestando subsequatur. Alias ob causas et rationes praeallegatas spero, prout peto, me una cum Domino Panvinio ab huiusmodi impetitione absolutum iri.

Tertio. Quo ad productionem scripturae litera C annotatae, cum adversarius meus eas in suo responso sub 10. Aprilis decurrentis anni Excelso Senatui dato, uti factum alienum concernentes ab actis separandas esse exclamaverit, et licet ego easdem in meo libello, in eum tantum finem, ut causam meam alieno interesse magis gravatum, et consideratione digniorem redderem, nominetenus induxerim, non tamen denuo producturum pollicitus fuerim (cum eius exemplum in actis commissionis Bozanensis reperiatur) ideo enim iussu fratris interessentis, cum mei sit arbitrii virtute clausulae solitae reservatoriae non modo periodum illam, sed et totam actionem revocare, mutare, diminuere et pro libito augere praedictam distinctionem cum allegata scriptura litera C optimo iure revocavi, prout in eodem sensu denuo illam revoco et abrogo, idque absque omni praeiudicio iurium meorum. Atque cum hoc iuris indubitatis sit, non dubito quin Ill^mus Senatus me praedictumque meum consultorem, qui in hoc nullum prorsus praetendit interesse, ab editione decreta, necnon ab onere iurandi

omni scrupulo cessante, cum ego ad totam causam iuramentum calumniae praestiterim, absolvent atque liberabunt.

4° Replico recognitionem transumptus a me sub litera D allegati et producti, cuius translatio a notissimis probataeque fidei viris emanaverit, in cuius rei fidem ac robur, Ser^mus^ Polonorum Rex sigillum suum Regium (pro quo ubique locorum praesumendum est) apponere non dubitavit, et in eo nervus totius formae praesentis negotii consistat, neque hactenus verior interpretatio in iudici hoc apparuerit, et Dominus adversarius in actis extraiudicialibus tam coram Ser^mo^ et Excelso hoc Senatu celebratis, continentiam dicti transumptus non modo affirmavit, sed illum declaravit, prout ex eius scripturis sub 29. Martii et 10. Aprilis proxime elapsis productis ad oculum edoceri potest; propterea recognitionem omnino fieri aut diffiteri necesse est. Itaque instantissime peto, ut eundem Dominum reum conventum non solum ad recognitionem sub vinculo fidei datae ex officio vestro nobilissimo adigatis, verum etiam, interpretationem chirographi Graeci inter proprios parietes a suis domesticis suppresso nomine, et sine operarii authographo ad arbitrium et pro libito effictam et fabricatam, mendis et erroribus infinitis scaturientem et contrarietates enormes implicantem, ab actis sub poena arbitraria iudiciali reiiciatis.

5° Tandem et quinto loco, cum mea maxime intersit, ut recognitio ab adversario super sigillo et manu authoris chirographi Graeci sub 19. die huius iudicialiter facta, pro pura et simplici decernatur, protestatioque annexa una cum dicteriis dependentibus reiiciantur, pariter rogo ac peto, ut ad evitandam omne genus absurditatem et fallaciam, superinde quod iuris est pronuncietur.

Gravamina autem ad delegatum examen testium, inconvenientiaque exinde nascitura sunt haec: Quod domini amplissimi iudices parte altera rite non audita ad delegationem illam festinaverint, admiror obstupesco, simul ac doleo, idque non abs re, neque causas ob leves, quas ut clementer exaudiant Patres Ill^mi^ ob Deum, hominumque fidem et amorem obtestor atque obsecro.

Nam regula seu norma nobis sub 13. Iulii de modo in causa procedendi tradita disponit, ac mandat totum hunc processum (ut proxime memoratum fuit) tribus scriptis intra 14 dierum cursum a productione eorum computandorum sub comminatione causae iacturae compleri, atque absolvi debere. Ego quidem binas produxi, et ad productionem tertiae, a die quo adversarius secun-

dam produxit scripturam, non plures decem supersunt dies, quos, ut video, super cavillationibus et incidentibus a parte adversa motis, causa principali neglecta consumere necessum erit, et sic mihi tempus constitutum effluet et spirabit.

Sed et si ad tempus designatum ultimam scripturam produxero, adversario vero, ut res novas deducat permissum fuerit, mihi autem facultas excipiendi et contradicendi per conclusionem iam productam adempta sit, quod damni et irreparabilis praeiudicii inde mihi obventurum esset, sapientissimo Patrum iudicio trutinandum reliquitur. Sed quid multis immemor? Cum ex supplicatis ab adversario manibus comprehendatur examen praetensum. Quod est de principio et fine locationis, item de valore asperarum etcetera, tum de vectigali et transitu ovium.

Praeterea de scientia temporis, loci et tenoris chirographi ab ipsomet adversario confecti dudum ante hac propria confessione, confirmatione, responsione et declaratione ab ipso domino adversario pluries emissis et exhibitis, ad minimum articulum seu punctum usque absolutum et ventilatum fuisse, adeo, quod super re semel confessata et approbata, et super scriptura semel et pluries recognita, quae probatio probata et plenissima fides in iure dicitur.

Ulterior probatio, neque testium examinatio admitti non debet, nam recognitum in recognoscente, sicut relatum in referente, cum omnibus suis partibus et qualitatibus inesse iuris apertissimi est. Quandoquidem saepedictus dominus reus conventus in documento ab ipso litera G a me autem sub litera E allegato et in suo Graeco originali, cuius transumptum litera D produxi, item in praeallegatis duabus eius latinis scripturis sub 29. Martii et 10. Aprilis proxime elapsorum, coram Ser^mo et DD. VV. Excelsis productis. Hos articulos, quos iam in medium profert, ac probare intendit adamussim expediverit atque resolverit, cui resolutioni ego tanquam favorabili acquievi. Obnixe rogo, ut DD. VV. Ill^mae has iam repetitas scripturas, pro enuncianda rei veritate percurrere non dedignentur. Quod si ex iis totius causae et questionis scopus, veritas et essentia elicitur. Quid (bone Deus) adhuc egemus testibus? Nonne vana ac superflua examinis delegatio? Nonne adversarius, qui hoc studium examinis frivole et inaniter tentat sibi et confessionis propriae contrarius, et propterea in iure non audiendus est?

Quod si praeter omnem spem et insperatum eventum ad examen deveniendum esset, utique servandus esset stilus iuris

consuetudinarii municipalis Tyrolensis, quod in omnibus articulis se servaturum scripto publico et sub fide Principis cavit adversarius, ut in processu apparet. Sed, quod maxime advertendum, qui testes? cuius status? religionis? qualitatis, conditionis et fidei? Nam constat, illos, quos inducere praetendit, ac nominavit omnes a religione Catholica alienos, sed Graecae Ecclesiae, quae a Sancta Romana Sede et Sacrosanctis Eucumenicis conciliis damnata ac reprobata est, subesse, ita, quod haeretici publice damnati, testimonium contra Christianum ferre prohibentur.

Insuper licet religionis status non obstaret (quod tamen notorium est) adhuc repellendi essent testes inducti a testimonio, eo quia omnes ii unico excepto (nomine Hector Varsi) sunt ipsius producentis proprii homines servi ascripti, mancipia, domestici et quasi glebae astricti, et ita qualificati, quod ab humana, legalique providentia a depositione contra viros probos et praecipue catholicos arceantur. Sunt etiam mei inimici capitales, ita (citra tamen inuriam dictam) quod propterea mendacia comperta infamiam iuris incurrerit. Imo, quod notabilius est, et auditu mirabile huiusmodi et horum similes testes solent in illis partibus vilissimo pretio, utputa aureo numo, caena aut prandio ad testificandam conduci in causis atrocissimis, adeo, quod si quis furtum seu homicidium manifestum commiserit, illud tamen medio testium corruptorum et conductorum expurgare possit, impunis omnino evadit.

Aliud adhuc de huiusmodi testibus exstat exemplum, quod si quis privatus et infimae fecis homuncio, sive is sit lanii, pistoris seu sartoris filius, modo certo numero conductorum et pretio coëmptorum testium aliqualem fidem faciat, se (licet vilem) claris parentibus ortum esse, is in catasticum seu matriculam baronum provincialium recipitur, et cum receptus seu inscriptus fuerit, particeps fit gratiarum et privilegiorum provinciae, ut certa pecuniarum vi depensa, in Principem seu Voevodum alicuius status eligi possit, quod ipse dominus adversarius non negabit, quia plura exempla de hoc ego adducere possem, ex quo Patres Illustres facile colligere possunt, quantum mihi periculi immineret, si examen huiusmodi testium in hac causa, et coram tam Christianissimo Senatu fieri permitteretur.

Nec verum est, ut quis ex inductis testibus (nempe Hector Varsi) casu huc advenerit, et quod sit mercator, sed iste Varsi ab ipso adversario et eius consultore, uti familiarissimus et factionis eius fautor, cuiusque Varsi frater auxilio et consilio Bartho-

lomaei et Bernardi de Brutis a poena homicidii in Polonia commissi liberatus evasit, studiose ad deponendum more eorum solito accersitus, et ex Italia, ut praesumitur, vocatus est. Quod si huiusmodi testes ad deponendum admitterentur, cum sint a iure divino et humano reprobati, aperiretur via malignantibus, et fieret ingressus damnatissimi praeiudicii legibus nostris. Quis quaeso in hoc casu Auditor seu examinator esse posset? Ubi interpres fidelis? Ubi scriba, qui dicta testium iuxta genuinum sensum interpretari, colligere et ex ordine observare sciret? Cum non sit in promptu, qui originale illud Graecum chyrographum praeter transumptum productum aut intelligat, aut transferre queat.

Cum ergo ex iam enarratis satis superque edoctum fuerit res ita se se habere et in causa probata et confessata ulteriori probatione minusve testium examinatione opus non sit, pariterque testes nominatos eius esse conditionis, status, qualitatis, religionis et fidei, qui neque in hoc negotio, neve alio minoris momenti, iure prohibente testimonium ferre possint, et quia manibus comprehenditur, adversarium meum has novitates, et minus honestas adinventiones ac protestandum causae progressum, et in eum finem, ut ego pauculos hos dies, qui mihi ad laborem tertiae scripturae ex decreto supersunt, frustra et sine fructu consumere ac transigere cogar, excogitaverit. Quapropter, ut tam enormi gravique absurdo opportune obviam eatur, supplex rogo atque obsecro, ut super praemissis omnibus et singulis deploratis articulis, pro iustitiae et aequitatis candore benigne pronuncient et inter omnia commissionem examinis omnino revocent, tempusque assignatum, dum disputationibus haeremus, et originale Graecum (si transumptus a me litera D producere negabitur) a fide digno et approbato authore translatum fuerit, ne currat, decernant. Quae omnia salvis quibuscunque aliis, de quibus protestatum volo, pro remedio salutari exponere volui. Superinde gratiosum rescriptum expectans

DD. VV. Perillustrium Devotissimus

Ioannes de Marini Poli

Pe dos: Ad Excelsum Senatum Austriae Superioris Ioannis de M[arini] Poli pernecessaria informatio cum annexa supplicatione. Praesentatae 23. Augusti 93.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Busta 533.)

Notă. Procesul cunoscut pornit de către arendașii vămii mari din Moldova împotriva lui Petru Șchiopul pe motivul că lăsându-și

ţara, contractul făcut cu dânsul a rămas nevalid, a mai ţinut multă vreme, aşa că mai avem şi un al doilea recurs al reclamantului (prezentat în ziua de 20 Septemvrie 1593) lung de 65 pagini, cu rezumarea lucrurilor de mai sus, pentru care motiv suntem nevoiţi a-l omite, cu toate că este un act juridic important şi foarte bine redactat.

17.

Alba-Iulia, 1 Septemvrie 1593.

Principele Sigismund Báthory către Ştefan Kakas.

Trimiţându-l ca ambasador special la Elisabeta, regina Angliei, îi dă instrucţiunile necesare despre cele ce va trebui să trateze atât în Polonia, la cancelarul Zamoyski, cât şi la regină şi cancelarul ei în Londra. Scopul soliei a fost: a cere ajutorul reginei la Poartă pe de o parte pentru a îndupleca deregătorii de acolo ca să înceteze cu cucerirea nedreaptă a satelor ardelene depe la marginile graniţei ţării, iar pe de alta de a interveni pentru ca să nu se mărească tributul Ardealului.

Instructio Egregio Stephano Kakas internuntio ad Ser^mam Angliae reginam 1^a die mensis Septembris 1593 Albae Iuliae datae.

Legelőször innen Isten segitségőből Lengyel országba cancellarius urunkhoz mennyen, és salutalván ő Nagysága szavával, adja meg az ő Nagysága levelét neki, azután mondja meg oztán szóval is, hogy az minemű dolgokból irt ő Nagysága leveleiben ő Nagyságának, arról kévánnya hova hamarább értelmét venni, és ha mit ír, azt küldje ki mindgyárást az postától ő Nagyságának. Erről pedig nem ir, hanem csak szóval akart izenni ő Nagysága tőlle ő Nagyságának, hogy im érti ő Nagysága, micsoda nagy indulatja és készületi legyen az töröknek, és azt is, hogy ő Nagyságát is arra erőltetik, hogy hadba szálljon, és a' hova mondják az németek ellen, oda mennyen, várakat szálljon, mindenképpen rajtok legyen, ki ő Nagyságának elég nehéz és sulyos, hogy azok ellen támadjon, kiknek minden jóval tartoznék. De nincs hova ő Nagyságának lenni, az időhöz és az szükséghez kell ő Nagyságának magát szabni, mindent kell országának megmaradásáért mielni, próbálni. Mindazáltal, ha valami jó módját találhatná ő Nagysága, hogy erre nem kelletnék menni, azt örömest eleibe venné, és ahhoz tartaná magát, kiben kévánja ő Nagyságának is jó értelmét és jó tetszését; kírje is ő Nagyságát,

hogy gondolkodnék felőlle, és ha valami jó módok és ratiók succuralhatnának, erről ő Nagyságának adná ő általa értésére ő Nagyságának, ha irással ő Nagysága hozza nem férne, mert, ha mit szép szóval, könyörgéssel és adománnyal is ő Nagysága elvégezhet, abban semmit hátra nem hagy, de ha az semmit nem fog, in eo casu micsoda remediumokra térjen ő Nagysága, mivel satisfaciáljon az töröknek, miképpen téritse el haragját és nehézségét, arról consuláljon ő Nagyságának. Ezt ebben hagyja, és várjon tőlle, mit felel rea, avagy ha deliberatióra veszi a dolgot, mint resolvalja oztán magát felőlle, és azt irja meg aképpen ő Nagyságának.

Mondja meg azt is neki, hogy az ő Nagysága követe, ki most jött az portáról, bizonnyal beszélli azt, hogy ez az Zinan bassa ő reájok is igen haragszik, hogy az mit igirtek volt az császárnak, azt azután, hogy őtet mazullá tötték volt, meg nem adták, s most sem akarnák megadni.

De erővel is megadatná vellek, most is reája bocsátta volt az tatárokat és elraboltatta volna jó darab földeket. Ezután is ha fogadásoknak eleget nem tesznek, megint reájok bocsátja őket és elpusztittatja országokat vellek. Lássa azért ő Nagysága és ha miben módjok vagyon, viseljenek idején gondot magokra, ne várják magokra az veszedelmet.

Erre lássa, mit mond. Ha látja, hogy csak könnyen hagyja és hogy semmit nem gondolkodnának arról, hogy bosszút állanának az tatárokon érette, ne szóljon ő is többet felőlle; ha pedig arra tendálna, hogy nem akarnák elszenvedni nekik, azt vegye ki belőlle, ha lehet, abban micsoda módjok volna; kit ha semmiképpen meg nem akarná jelenteni, ugy obiter oztán, csak mint magától emlékezzék rólla, hogy most volna talám az ideje, hogy az kozákok kárt tehetnének nekiek, vagy Teginie felől, vagy Moldova felől, kire mi választ, teszen, irja meg ő Nagyságának, azt cavealván, hogy ne értse cancellarius uram, hogy ennek emlitése ő Nagysága akaratjából volna.

Ezekben vég levén, mondja meg oztán azt is, az kiről levele által is megtalálta cancellarius uramat ő Nagysága, hogy őtet Angliába is akarja bocsátani az királné asszonyhoz, és hogy abban is mind tanácsát s mind segitségét akarja venni, hogy irjon oda az királné asszonhoz mellette, commendálja is ő Nagysága dolgait, melyekről meg akarja általa találtatni és instruálja mindenképpen hozzája, mint viselje oda magát, mint és melyre mennyen, uta is az melyre leszen, az kiknek illik,

irjon oda mellette, hogy lehessen utában segitsége, és mindenütt szabad uta.

Angliába jutván oztán módot keressen benne, hogy szembe lehessen az királné asszonnyal, kiben mikor ideje leszen, eleiben menvén salutálja ő Nagysága szavával és adja meg az ő Nagysága levelét neki, kit hogy megolvas, és kévánnyák, hogy követségét megmondja, járjon el benne az szerént, a' mint irva eleiben adták. Akkor az abban maradván, az után az fő cancellariusát is és egyébb fő tanácsit, kik mellette vadnak, el járja, és ő Nagysága szavával salutalván őket, és az leveleket, kiknek illik, megadván, kérje őket, hogy legyenek jó törökedők az királné asszonnál, hogy legyen tekinteti az ő Nagysága kévánságira, cselekedjék jól ő Nagyságával, mutassa minden jó akaratját ő Nagyságához és országához, kiért mondhasson jót mindéltig ő Nagysága neki, legyen ez jó emlékezetire nálunk, mind királyné asszonnak, mind országának.

Ha oztán tractálni kezd az királné asszony vélle az dologról, ugyan azonképpen, a' mint az oratióban vagyon, azokat az dolgokat inculcálja jobban nekik, mint legyen az portán állapatunk, és miben kévántatnék segitsége, leg először in genere minden dolgainkban, az kik vagy most, vagy ez után occurralhatnának, keváliképpen hogy most az minemű nagy hadat inditottak volna az Német ellen, félő volna, hogy mint ilyen hadi üdőben ide is oly dolog találhatná ő Nagyságát és országát, hogy akkor kévántatnék leginkább az ő segitsége. De ha ez valamiképpen leszállana is, ő Nagyságának mindenkor sok külömb külömbféle dolgai volnának az portán, kikben szükölködnék ő Nagysága jó akaratja segitsége nélkül, kiváliképpen pedig mostanában ilyen nagy két dolog állana ő Nagysága előtt. Első az, hogy az végbeli törökökkel nagy veszekedések vagyon az határ felől, kit amazok elhagyván, beljebb jőnek az ő Nagysága ditiojában, azt rontják, pusztitják és igy napról napra beljebb teszik az határt, ilyenképpen foglalton foglalják az ő Nagysága földét, birodalmát.

Erről találta meg ő Nagysága az császárt egynehányszor, kérvén azon, hogy igazittatná el ecczer, és hadná oly végben, hogy ki ki az ő részén megelégedvén, az másén ne kapdosna. De az végbelieknek sok hamis fortélyokért, mind eddig sem lehetett volna még vég benne, jól lehet most immár jó reménséget adtak volna felőlle.

Másik dolog ez, hogy ő Nagyságának ez országtól esztendőnként bizonyos elrendelt adót köll szolgáltatni az portára, kit

ő Nagysága, miérthogy az edő azt hozta és ahoz kell magát szabni, nem kéván meg változtatni, hanem inkább a' volna kévánsága, ha lehetséges volna, hogy maradna mindenkor ezen állapatban, ne ütnék felljebb semmi üdőben, semmi occasióban avagy fejedelmek változásában.

Immár ezekben ugy kellene ő Nagyságának segitsiggel lenni az királné asszonnak, hogy iratna szép levelet az császárnak ő Nagysága mellett, commendalván ő Nagyságának, eleinek, magának hívségét és engedelmességét az portához, és kérvén, hogy az miben megtalálná ő Nagysága, lenne kegyelmeséggel ő Nagyságához, országához, hallgatná meg méltó könyörgéseket, melyeket az ő követével együtt, az ő Nagysága emberi, követi eleiben támasztanának; ez lenne ugy megirva, a' mint kévántatnék, jó és foganatos szókkal, kikből az császár megérthetné, hogy az királné asszony ugyan valóba és jó sziből törekednék ő Nagysága és országa mellett, és lenne foganatja irásának.

Hasonló levelet iratna az fő vezérnek is, Zynan basának avagy másnak egynek, kinek ne lenne suprascriptiója, hogy ha változnék az vezér, itt irhatnák meg, az kinek kellene. Ez mellett hadná meg, levele által, az királné asszony portán való oratorának, hogy a' mint innet ő Nagyságától tanusága lenne, mind az fellül meg irt dolgokban, mind egyebekben, az kik találkoznának, törekednék és szerezne jó választ.

Mind ezekben és egyebekben, kik ehez valók volnának, ugy viselje magát, mint jobban tudja, azt előtte viselvén, hogy semmiben ne excurrálja ezt az ő Nagysága instructioját.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory p. 615—619.)

Notă. Scopul soliei în Anglia a fost — fără îndoială — de a atrage interesul Engliterei asupra politicei antiotomane a principelui Ardealului, țară cu totul necunoscută acolo. Am nuntele soliei se pot afla în biografia lui Kakas, cetățean proprietar din Cluj, om bogat și întreprinzător, care și-a sfârșit zilele, pe țărmul Mării Caspice în Persia (în toamna anului 1603) unde plecase într'o altă solie, care fiind descrisă în limba germană, el e considerat unul din cei mai vechi „călători" din Orient.[1]

Trad. Inainte de toate, să meargă cu mila lui Dumnezeu în Țara-Leșească la domnul Cancelar și cinstindu-l cu vorbele Măriei Sale, să-i deie cartea Măriei Sale, apoi să spună și cu graiul că poftește să aibă răspuns cât mai grabnic despre trebile pe cari Măria Sa le-a scris în cărțile sale către Măria Sa și dacă va scrie ceva, aceea să o trimită numai decât Măriei Sale prin poștă. Despre aceasta

[1] Veress Endre: Zalánkeményi Kakas István (Budapest, 1905) p. 42—56.

nu i-a scris, ci a voit Măria Sa să-l vestească pe Măria Sa prin graiul dânsului, că iată înțelege Măria Sa ce vrăşmăşie şi ce pregătiri fac Turcii şi află şi aceea că şi pe Măria Sa îl silesc să plece la război şi acolo să se ducă împotriva Nemților unde-i spun şi să cuprindă cetăți şi în tot chipul să le fie potrivnic, ceea-ce pentru Măria Sa este destul de greu şi împovărător să se oştească împotriva acelora cărora le este îndatorat pentru tot binele. Dar nu are în cotro Măria Sa, căci este nevoit Măria Sa să se potrivească vremii şi nevoii, trebue să le facă şi să le încerce pe toate pentru rămânerea Țării. Totuşi dacă Măria Sa ar puteà găsi vre-un chip ca să nu fie nevoit să o făptuiască aceasta, l-ar căutà şi l-ar urmà bucuros şi s'ar ține de el; despre această treabă pofteşte şi sfatul şi voia Măriei Sale şi să roage pe Măria Sa să se gândească la aceasta şi dacă s'ar puteà arătà niscai chipuri şi temeiuri potrivite, Măria Sa să-l vestească pe Măria Sa despre acelea prin dânsul, dacă nu ar fi chip să-l vestească Măria Sa prin scrisoare, căci cu toate că Măria Sa nu va lăsà neîncercat nimic ce ar puteà să facă prin vorbe frumoase, prin rugăminți şi prin plocoane, totuşi toate acestea nu vor fi de nici un folos. Să sfătuiască pe Măria Sa, ce leacuri să caute atuncea Măria Sa, cu ce să mulțumească pe Turci, cum să le ocolească mânia şi povara? Această treabă să o lase întru atâta şi să aştepte, ce răspunde? Sau de s'ar sfătui despre această treabă, ce deslegare îi dă şi aceasta să o scrie Măriei Sale.

Să-i mai spuie şi aceea, că solul Măriei Sale, care a venit acuma dela Poartă, a povestit de bună seamă, că acest Sinan-paşa e foarte mânios şi pe ei, că ceea ce se făgăduise împăratului, după ce l-au mazilit, nu i-au dat-o şi nici acum nu vreau să i-o deie.

Dar spune să i se dea cu sila şi acum a slobozit asupra lor tătarii şi a pus să li se răpească multe pământuri. Şi de aci înainte, dacă nu-i făgăduesc destul, îi sloboade de iznoavă asupra lor şi le pustieşte țara. Să bage deci de seamă Măria Sa şi dacă le stă în putere, să se păzească din vreme, să nu aştepte acea primejdie asupra lor.

Să vadă, ce spune despre aceasta. Dacă vede că o iau uşor şi nu s'ar gândi de loc la aceea să se răzbune pe tătari pentru ea, să nu mai grăiască nici el nimic despre aceea; iară dacă s'ar arătà că nu ar vrea să le-o îngăduie aceea, să afle, ce modru au ei pentru aceea; dacă în nici un chip n'ar vrea să se vestească aceea, apoi aşà pe îndelete să pomenească el însuşi despre aceea, că poate acum ar fi vremea că tătarii ar puteà să le facă pagube sau din partea Tighinei sau a Moldovei, iar răspunsul la acestea să-l scrie Măriei Sale, păzindu-se să nu afle domnul cancelar, că pomenirea acestei trebi este din voia Măriei Sale.

Sfârşind cu acestea, să-i mai spună şi aceea, despre care l-a înştiințat Măria Sa şi prin scrisoare pe domnul cancelar, că pe el vrea să-l sloboadă şi în Anglia la doamna regina şi că în treaba aceea vrea să-i capete atât sfatul, cât şi ajutorul, să scrie doamnei regine pentru el şi să îndrumeze trebile Măriei Sale, despre cari vrea să-i scrie prin dânsul şi să-l sfătuiască în tot chipul, cum să se poarte acolo, cum şi pe unde să se ducă, pe unde i-e drumul, să scrie acolo

pentru el celor ce se cuvine, ca să poată aveà ajutor în drum și pretutindeni cale slobodă.

Ajungând în Anglia, să caute apoi modru să poată să se înfățișeze doamnei regine, și când va fi vremea aceea, mergând în fața ei să o salute cu cuvintele Măriei Sale și să-i dea scrisoarea Măriei Sale, după ce o cetește pe aceea și-l poftește să-și spună solia, să purceadă astfel în această treabă, precum i-au prescris. Rămânând întru atât acea treabă, să meargă la Cancelarul cel de căpetenie și la ceilalți sfetnici de frunte, cari sunt pe lângă el, și salutându-i cu cuvintele Măriei Sale și dând scrisorile cui se cuvine să-i roage să fie stăruitori la Doamna regina, să-i bage în seamă dorințele Măriei Sale, să facă bine Măriei Sale, să-și arate toată bunătatea față de Măria Sa și față de țara Măriei Sale, pentru care să-i poată mulțumi Măria Sa până la moarte, să-i fie aceasta spre bună pomenire la noi, atât pentru doamna regina cât și pentru țara sa.

Apoi de va începe doamna regină să se sfătuiască cu dânsul despre acea treabă, tot la fel, precum este în oratiune, să o încredințeze mai bine despre acele trebi, cum este starea noastră la poartă și în ce li se dorește ajutorul, mai întâiu în de obște în toate trebile noastre, care se pot ivì, fie acum, fie de aici înainte, mai ales acuma că au pornit un războiu atât de mare împotriva nemților, e de temut că puteà să-l lovească pe Măria Sa și țara sa aici o astfel de întâmplare, încât atunci mai ales s'ar pofti ajutorul său. Dar și dacă aceasta s'ar liniști cumva, Măria Sa are în toată vremea felurite trebi la Poartă, în cari ar fi strâmtorat Măria Sa fără ajutorul și bunăvoința sa, iară mai ales acuma două trebi sunt în fața Măriei Sale. Cea dintâi este că cu Turcii dela margine sunt mari gâlcevi pentru hotar, pe care aceia părăsindu-l, vin mai adânc în țara Măriei Sale, o strică, o pustiesc și așà zi cu zi pun mai înlăuntru hotarul și în acest chip rând pe rând cuprind pământurile, țara Măriei Sale.

Despre aceasta a scris Măria Sa de câteva ori Împăratului, rugându-l să îndrepteze odată lucrurile și să poruncească, ca fiecare mulțumindu-se cu partea sa, nu s'ar întinde la a celuilalt. Dar din pricina multelor apucături viclene ale mărginașilor, până acum nu s'au putut isprăvì acelea, cu toate că acum au dat bune nădejdi din partea acelui lucru.

A doua treabă este aceea, că Măria Sa este nevoit să dea în fiecare an Porții o anumită dajdie, pe care Măria Sa, fiindcă așà a adus-o vremea și trebue să se potrivească ei, nu poftește să o schimbe, ci mai curând aceea i-ar fi pofta, dacă s'ar puteà, ca să rămână în veci în aceeași stare să nu o urce nici odată, în nici o împrejurare sau la schimbarea principilor.

In aceste trebi Doamna Regina astfel ar trebui să fie întru ajutor Măriei Sale, să-i scrie Măria Sa o carte frumoasă Împăratului, în care arătând credința și supușenia înaintașilor Măriei Sale și a sa însăși, față de Poartă, și rugând să fie cu milostivire față de Măria Sa, față de țara Măriei Sale, când îl va rugà Măria Sa pentru ceva, să-i asculte rugămintea vrednică de ascultat, pe care solii Măriei Sale, de odată cu solii săi, i-o înaintează. Acestea să fie scrise — precum

se şi cuvine — cu vorbe bune şi cu miez, din cari împăratul să poată înţelege că doamna regină întru adevăr şi bucuroasă se osteneşte pentru Măria Sa şi pentru ţara Măriei Sale, şi ar aveà urmare scrisoarea ei.

Să punĕ să se scrie o scrisoare asemănătoare şi Marelui Vizir lui Sinan-paşa, sau altcuiva, care să nu fie adresată, că dacă s'ar întâmpla să se schimbe Vizirul, să putem scrie aici pe acela, căruia trebue să fie dusă; apoi să mai poruncească doamna regină oratorului său dela Poartă, că îndată ce va aveà înţelegere de aici dela Măria Sa, să se silească şi să capete răspuns bun atât despre treburile scrise, cât şi în altele.

Atât în acestea, cât şi în celelalte cari ar fi la fel cu acestea, să se poarte cum ştie mai bine, având grije să nu uite întru nimic această instrucţiune a Măriei Sale.

18.

[Istanbul, Septemvrie 1593.]

Sultanul Murat III către principele Sigismund Báthory.

Mulţumindu-i pentru ştirile trimise despre pornirile războinice ale Nemţilor şi Leşilor, ordonă că de va pica acolo Alexandru-Vodă, să-l prinză trimiţându-l la Poartă.

Exemplum literarum Potentissimi Imperatoris Turcarum ad Ill^mum Principem, per Mehmet chiauzium 14. die Septembris allatarum. Anno Domini 1593. Albae Iuliae.

Uraknak urának, Erdéli vajdának, Báthori Sigmondnak.

Mikor hozzád érkezik az én parancsolatom, igy értsed. Ennek előtte levelet irtál volt portámra, hogy az németek táborban volnának. Az lengyelek felől is irtál vala. A mit énnekem irtál, mindeneket meg értettem, igazságodat meg bizonyitottad, ez után is mindenkor azt várom tőlled. Mikor Mehmet chiauz az én parancsolatommal hozzád érkezik, hagyom, hogy portámhoz való hüséged szerént ez után is az mi hirt Bechy felől hallhatsz, azonképpen az lengyelek felől is énnekem meg irjad.

Az havaseli Sándor vajda[1] az én portai szolgáimmal öszve veszett és meg háborodott, hogy az én ez utáni szolgáim csendességben legyenek, az vajdaságot el vöttem tőlle, ez alatt ő ki tudja, mit gondol. El hittem, hogy én hozzám hiv és igaz vagy, meg hagyjad népeidnek, hogy mindenfelé rea vigyázzanak, és ha oda felétek akarna menni, se Magyar országban, se Német

[1] Alexandru-cel-Rău fugit din Moldova.

országban ne bocsássák, hanem meg fogják és kezedbe vigyék, kit oztán fő embered által portámra küldj. Ha te akarod, meg foghatod őtet, ha arra menne, ebben semmi kedvezés és barátság ne legyen, és meg ne szánnyad, hanem az én parancsolatomhoz tartsad magadat.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory p. 630—631.)

Trad. Domnului Domnilor, Voevodului Ardelean, lui Sigismund Báthori.

Când sosește la tine porunca aceasta a mea, astfel să înțelegi: Mai înainte de aceasta ai scris o scrisoare la Poarta mea, că Nemții sunt în tabără. Ai scris și despre Leși; am înțeles toate cele ce mi le-ai scris, ți-ai dovedit dreptatea și de acum înainte aștept aceea dela tine. Când va sosi la tine ceaușul Mehmet cu porunca mea, poruncesc, ca după credința ta față de Poartă și de aici înainte, să-mi scrii și veștile pe cari le vei auzi de pe la Beciu și la fel și cele despre Leși.

Voevodul Alexandru al Țării-Românești s'a certat cu slugile Porții mele și s'a turburat; pentruca slugile mele să fie de aici înainte în liniște, i-am luat voevodatul, cine știe, ce gândește el în această vreme. Am crezut că ești credincios și adevărat față de mine, văzând că ai poruncit noroadelor tale să fie cu băgare de seamă față de el în toate părțile și de ar vrea să meargă acolo către voi, să nu-l sloboziți nici în Țara-Ungurească, nici în Țara-Nemțească, ci să-l prindă și să ți-l aducă în mâinile tale, ca să-l trimiți apoi prin o căpetenie a ta la Poarta mea; dacă tu vrei, îl poți prinde, de ar merge într'acolo, în această treabă să nu fie nici o ajutorare și nici un prieteșug și să nu-ți fie milă de el, ci să te ții de porunca mea.

19.

[Alba-Iulia, Septemvrie 1593.]

Principele Sigismund Báthory către sultanul Murad III.

Primind porunca sa prin ceaușul Mehmed, îl asigură că de ar intra în țara sa Alexandru-Vodă, pe care l-a mazilit, îl va prinde și trimite la Poartă.

Responsum Ill^mi^ Principis ad eas literas Imperatoris.

Hatalmas győzhetetlen császár.

Az Hatalmasságod parancsoló levelét meg adá nekem Mehmet chiauz, melyben parancsolja Hatalmasságod, hogy ha havaselföldi Sándor vajda, kitől Hatalmasságod az vajdaságot el vötte, ide én felém gondolkodnék, vigyázásom lenne rea, hogy ezen el ne menne. Azért Hatalmas császár, az Hatalmasságod parancsolat-

ját látván, mingyárást mindenfelé postáimat bocsáttam és meg hadtam erőssen az én alattam valóknak, hogy az utakra mindenütt rea vigyázzanak, gondot viseljenek, és ha annak az Sándor vajdának ide felé lenne indulása, el ne szalasszák, hanem meg fogják és kézbe hozzák, és azután kész vagyok az Hatalmasságod parancsolatja szerént cselekedni vélle, minthogy ez előtt is minden dologban és minden üdőben az Hatalmasságod parancsolatjához tartottam magamat, és ez után is fejem fennállattáig ajánlom mindenekben az én alázatos könyörgésemet, hűségemet, és engedelmességemet Hatalmasságodnak, mint kegyelmes uramnak, fejedelmemnek.

(Bibl. Archid. Esztergom, Protocollum Sigismundi Báthory p. 631.)

Trad. Puternice, Nebiruitule împărat.

Ceaușul Mehmet mi-a dat scrisoarea de poruncă a Puterniciei Tale, în care poruncește Puternicia Ta, că dacă ar veni încoace către mine Voevodul Alexandru din Țara-Ronânească, căruia i-a luat Puternicia Ta voevodatul, să fiu cu băgare de seamă asupra lui, să nu treacă pe aici. Pentru aceea, Puternice împărat, văzând porunca Puterniciei Tale, am slobozit în toate părțile poștele mele fără zăbavă și am poruncit cu strășnicie supușilor mei, să fie cu băgare de seamă pretutindeni pe drumuri asupra lui, să-i poarte grija și dacă ar fi pe aici venirea acelui voevod Alexandru, să nu-l scape, ci să-l prindă și să ni-l aducă amână și apoi sunt gata să fac cu el după porunca Puterniciei Tale, căci și mai înainte, în toate treburile și în toate vremurile, am urmat porunca Puterniciei Tale, și după aceasta, până îmi va sta capul sus, vă îmbii rugămintea mea supusă, credința și supunerea mea Puterniciei Tale, ca Domnului meu milostiv, principelui meu.

20.

Alba-Iulia, 28 Septemvrie 1593.

Principele Sigismund Báthory către preoțimea săsească.

Din porunca sultanului, țara trebuind să-i trimită unelte de război, ordonă să pregătească un număr oarecare de căruțe cu slugi și vizitii buni, cari vor avea o soldă de trei fiorini pe lună.

Literae de dandis aurigis pastoribus Saxonicis ad expeditionem bellicam.

Sigismundus Bathori de Somlyó Princeps Transylvaniae et Siculorum Comes etc. Universis et singulis Egregiis, Prudentibus, Circumspectis, Magnificis civium iudicibus, villicis, caete-

rorumque iuratis civibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum, possessionum Saxonicalium, ubivis intra ambitum huius regni existentium et commorantium. Salutem et favorem.

Constari vobis scimus, Nos ex mandato Potentissimi imperatoris Turcici, Ordinibus et statibus regni iam antea bellicum indixisse apparatum, ac ipsis quoque pastoribus ecclesiarum Saxonicalium commisisse, ut iidem etiam ad utilia tormenta, aliaque bellica impedimenta certum numerum curruum, cum servis ad singulos equis ad nos mittere debeant, eam ob rem harum serie committimus vobis et mandamus firmiter, ut secundum consuetudinem alias etiam simili in negotio observari solitam, ad dictos currus vectores et aurigas sufficientes, idoneosque, et quidem tales, quibus tanti momenti negotium committi possit, non autem fugitivos, vel propter quos damnum aliquod vel nobis, vel ipsis pastoribus inferatur, sed fidos, integrae fidei ex communitatibus vestris pro ipsorum stipendiis menstruo ternorum florenorum sine aliqua tergiversatione dare et ordinare modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus restituti.

Datae Albae Iuliae, die 28. mensis Septembris. Anno 1593.

(Mus. Nat. Budapest. Fol. Lat. 159. Copia saec. XVII.)

21.

Lwów, 2 Octomvrie 1593.

Municipiul oraşului Liov către Luca Stroici şi tovarăşii săi.

Act solemn de mărturiile depuse supt jurământ cu privire la obiceiurile observate în ţările române la schimbarea Domnilor, la arenda Vămii ţării Moldovei şi la alte lucruri, trebuincioase în procesul dintre Petru-Vodă şi fostul vameş Ioan di Marini Poli.

Consules civitatis Leopoliensis. Universis et singulis harum notitiam habituris tenore praesentium notum facimus, quomodo coram nostra consulari residentia comparentes personaliter Generosus Lucas Stroicz Logofeta, Hieremias Mogila Magister Curiae alias Dwornik, Jenaki Simon, Bati Ambrosius teloneator, Simeon Mogila Pocillator Walachiae ad requisitionem Honesti Heliae Huszár [1] Illustris et Magnifici Petri palatini Moldaviae in Polo-

[1] Numele scris cu fonetică româno-polonă astfel: Vszar l'am rectificat cum trebue, cu atât mai mult cu cât pe două din cele şase acte publice e scris ungureşte bine aşa: Huszar.

niam certorum testimoniorum causa internuncii, citati, palam publice benevoleque sub fide et conscientia recognoverunt, se certo scire remque se aliter non habere, quam quod vacante principatu Moldaviae et Multaniae non alia ratione novo Principi confertur in Porta Potentissimi Turcarum Imperatoriae principatus, nisi ex pacto singulari solvendorum debitorum quibusvis creditoribus per eum Principem, qui de vita vel de provincia ultro vel vi deturbatus decessit, quavis ex causa (cuius rationem reddere creditor non habet opus) contractorum, quiquidem successor in Principatum omnia et singula debita antecessoris sui solvere est astrictus, prout etiam Magnificus Aaron palatinus Moldaviae solvit quibusvis antecessori sui creditoribus. Insuper hoc etiam testificati sunt, quod teloneatores Valachiae seu Moldaviae quicunque illi quotannis ei muneri praeficiuntur, solent incipere vectigal exercere et exigere a die quindecima mensis Augusti a meridie, et deinde elapso anno die quindecima mensis Augusti desinere. Conductio vero vel arenda exactionis eiusmodi vectigalis consuevit esse solummodo annua et non longior. Hac ratione etiam hoc vectigal exercebat Dominicus cum socio suo Dziowa Ragusaeo. Praeterea recognoverunt, quod videlicet Anno Domini 1589 Beglerbecus cum exercitu pervenit ad Tehiniam, unde ad diripiendam Sniatinum cum parte copiarum miserat Agam Mustaffa et Sendziacum Tehiniensem sub nundinas Sniatensibus die octava Septembris, quo quidem tempore vectigal Valachiae exercebat Alexi et Mano usque ad diem quindecim Augusti Anni Domini Millesimi Quingentesimi Nonagesimi, a qua quidem die Dominicus de Dczordzii et Dziani vectigal Valachiae exigere incoeperunt, assumptae sibi pro socio elapsis aliquot mensibus, Mano Graeco, [1] quodquidem per anni integri spatium exigebant usque ad quindecimam Augusti Anni Domini 1591. Quo quidem tempore nulli metus hostiles fuerunt, imo pax et tranquillitas vigebat in Valachia. Et cum toto integro anno vectigal praedictum secure sine ullis impedimentis exegissent Illustris et Magnificus Petrus palatinus Moldaviae e principatu decessit die decima nona mensis Augusti. Denique recognoverunt, quia videlicet in Moldavia ita de more et consuetudine Princeps seu Palatinus cum teloneatoribus seu vectigalis exactoribus pacisci solet, ut a centum quinquaginta millibus ovium pro palatini tributo a subditis decimatis nihilomino exactores seu teloneatores pensionis

[1] Intr'unul din celelalte acte numit: Mano Varda.

nomine accipiant, sin vero decimatio illa ovium eum numerum non attingeret, debebunt teloneatores reliquum Principi persolvere a singulis videlicet ovibus tres nummos asperos; si[1] autem decimatae illae oves, numerum centum quinquaginta millium supergressae fuerint, tum a mercatoribus liberum erit de superfluo illo ovium numero teloneatoribus vectigal exigere per capita a singulis ovibus tres nummos asperos, puta trzy aspri.[2] Quod suum testimonium erectis duobus digitis singuli iuramentis corporalibus confirmaverunt. In cuius rei fidem sigillum nostrum est appositum.

Actum Leopoli in Russia Sabbato post festum Dedicationis S. Michaelis Archangeli proximo A. D. Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Tertio.

(L.S.) Andreas Mądrowic
Notarius C. L. mpr.

Pe dos cu mână contimporană: Testimonium Lucae Stroizi Logotetae... de persolutione debitorum a Principibus Moldaviae, de conditionibus, et tempore conductionis Dominici, et Joannis, deque numero ovium, de tempore adventus Beglerbegi in Moldaviam, deque rebus aliis huc spectantibus.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. In forma patenti.)

Traducerea românească a actului — făcută și scrisă de însuș Luca Stroici — împreună cu a mărturiilor lui Enache Simon Grecul cu a soților săi și a polonezului Cristof Drzierzek (cu pronuncia moldoveană Derjec) tipărită cu data fixată aproximativ de Iorga „1593 prin April" în *Hurmuzaki:* Documente vol. XI p. 317—320.

Anexat alte cinci acte, extradate de municipiul orașului Liov în acelaș fel și aceeaș zi, cuprinzând mărturiile celor de mai sus și a altor martori, tipărirea cărora o omitem aci, dând numai rezumatele lor depe dosul actelor, întregite cu cuvinte scoase din textul actelor:

Testimonium Generosi Uraki Logotetae, Georgii Purkulabi Chotinensis, Zora Purkulabi, Simeonis Thesaurarii, Theodoraș Weweridzae et Jonasko secretariorum Aaronis Voivodae Moldaviae ad requisitionem Honesti Heliae Huszar, de bobus et ovibus post discessum Ill^mi Domini Petri Voivodae anno 1591.

Testimonium Jenaki Simonis Graeci, Bati Ambrosii teloneatoris, Georgii de Bukorest Multaniae mercatoris ad instantiam Heliae Huszar, de conditionibus Dziani et Paszkali Ragusei fratres, deque Joannis matrimoniis, et vectigali, eiusque profectione ex Moldavia et consequutione vectigalis opera (Bartholomaei) Bruti.

---

[1] Scris greșit: sint.

[2] E caracteristic că afirmarea sumei se face chiar de moldoveni în limba polacă cu cuvântul de *trzy*—trei.

Testimonium Generosi D. Christopheri Dzierzek, vexilliferi Trocensi, S. R. M^tis secretarii et aulici, ad requisitionem Honesti Heliae Huszar, de Petro Voivoda et Joanne Ragusaeo, deque obligatione Principum Moldaviae ad solvenda debita antecessorum.

Testimonium Famati Georgii Iwaskowic et Christopheri Chaczadori Armenorum civitatis Leopoliensis ad instantiamHeliae Huszar, de tempore adventus beglerbegi in Moldaviam, de conditione Joannis Ragusaei, de tempore telonei Alexis et Manni, deque conductione Dominici, Georgii et Joannis, de pace ea conductione durante, de litteris Joannis, de obligatione Voivodarum ad persolvenda debita antecessorum.

Testimonium Generosi Constantini Corniacti ad requisitionem Honesti Heliae Huszar de tempore telonei Moldaviae et obligatione successorum Principum ad solvenda debita antecessorum.

Notă. Din adresa cu care Cyrill Ströle, advocatul lui Petru Șchiopul a prezentat aceste mărturii prețioase (în ziua de 6 Ianuarie 1594) arhiducelui Ferdinand, cerând ca ele să fie luate în seamă la revizia procesului cu frații Marini *si non probationis, saltem melioris informationis loco*, aflăm că pentru procurarea mărturiilor de față a fost trimis un om special al lui Vodă în ziua de 20 August 1593, care însă s'a întors la 22 Octomvrie *post conclusionem causae*, pe când sentința definitivă a fost pronunțată în ziua de 19 Noemvrie 1593.

N. 2. Afară de lucrurile cari se află și în celelalte mărturii, Armeanul Iwaszkowicz a mai mărturisit și următoarele: Praeterea recognovit, quod tempore exactionis vectigalis praedictorum Dominici et Dziano Rahusaei teloneatorum nulli metus hostiles fuerunt in Valachia, imo pax et tranquillitas fuerat. Hoc etiam asseveravit se certo scire, quod vacante principatu Valachiae non alia ratione novo principi confertur in porta potentissimi Turcarum imperatoris principatus ex pacto singulari solvendorum debitorum quibusvis creditoribus per eum Principem, qui de vita vel de provincia decessit contractorum; qui quidem successor in principatu omnia et singula debita antecessoris sui solvere est astrictus; prout dum post obitum Magnifici olim Iankulae palatini Magnificus Dominus Drohoiowski in porta potentissimi Turcarum imperatoris de principatu Valachiae tractaret onus solvendorum debitorum per Magnificum olim Iankula modo quocunque contractorum in se suscepit, et ei submissorum suae satisfecit debitaque eiusmodi persolvit.

22.

Bergaz, 11 Octomvrie 1593.

Mihai-Vodă către principele Sigismund Báthory.

Oferindu-și bunăvoința îi comunică, că ajungând la Poartă, acolo n'a auzit de cât lucruri bune despre dânsul, iar de se va întoarce în țara sa va ține bună vecinătate cu dânsul, care l-a primit bine când umblase acolo.

Translatio literarum Michaelis waivodae Transalpinensis, 29. die mensis Octobris [1593] allatarum per servitorem eiusdem waivodae.

Isten kegyelmességéből. Én Mihály vajda az becsületes és dicsiretes fejedelemnek, Báthory Sigmondnak magam ajánlását irom.

Az Nagyságod országába énnekem Nagyságodtól és mind az Nagyságod alatta valóktul elég tisztességem, becsülletem volt. Nagyságod el higyje, hogy én is atyjafia leszek Nagyságodnak teljes zewből, kit engedjen az Ur Isten és az Bódog Anya, és adja ő Szent Felsége, hogy az én levelem Nagyságodat és az Nagyságodhoz tartozókat találhassa egészségbe, vigasságba. Uraságom felől pedig, ha Nagyságod tudakozik, bizonnyal higyje Nagyságod, hogy Isten kegyelméből jó egészségbe vagyok. Mostan utamba vagyok és immár Drinápolyba jutottam. Az Hatalmas császárnál pedig és az basáknál, ha Nagyságod érteni akarná micsoda szó volna Nagyságod felől, arról azt irhatom, hogy semmit egyebet jónál ott nem hallottam Nagyságod felől, csak hogy Nagyságod is mindenben, az mi szükség, igyekezzék szolgálni az Hatalmas császárnak. Márton deák felől Nagyságodnak azt irhatom, hogy Isten akaratjából egészségbe vagyon és forgolódik az fényes portán. Ha az Ur Isten ő Szent Felsége és az Bódog Anya engedi, hogy országomba be mehetek, minden jó atyafiuságot, jó szomszédságot akarok Nagyságoddal tartani, mert én azt irhatom, hogy Nagyságodtul és az Nagyságod utánna valóktól az Nagyságod országába nekem tisztességem volt. Isten tartsa meg Nagyságodat egészségbe sok esztendeig. Amen.

Költ Drinápolyon tul Bergazon,[1] az ó calendarium szerént 1. Octobris.

Nagyságod higyje meg, hogy magyar deákom szinte mostan nem volt. Akiktől ezt az levelet küldtem, Nagyságodat kérem, Nagyságod higyje meg szavokat, a' mit szóval mondnak.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory p. 651.)

Trad. Din mila lui Dumnezeu, eu Voevodul Mihail, încredinţez pe cinstitul şi lăudatul principe Sigismund Báthori de încredinţarea mea şi scriu.

1 Scris greşit: Brezazon, de oarece ştim din Szamosközi (op. c. vol. IV p. 88) că a doua staţiune după Adrianopol era conacul dela Bergaz, unde oaspeţii erau ţinuţi trei zile fără bani, în amintirea lui Memhed paşa, care trăia pe vremea sultanului Suliman.

In ţara Măriei Tale am primit destulă cinste şi onoruri dela Măria Ta şi dela supuşii Măriei Tale, să mă credeţi Măria Ta că şi eu voiu fi ruda Măriei Tale din toată inima, ceea ce să îngăduie Dumnezeu şi Fericita lui Maică şi să dee Maiestatea Sa ca scrisoarea mea să poată găsi pe Măria Ta şi pe ai Măriei Tale sănătoşi. Iar dacă Măria Ta ştiriceşti despre Domnia Mea, să o creadă cu adevărat Măria Ta că din mila lui Dumnezeu sunt sănătos. Acum sunt la drum şi am ajuns la Adrianopol. Dacă Măria Ta vrea să afle ce vorbe se aud despre Măria Ta la Puternicul împărat şi la Paşi, pot să scriu, că nu am auzit nimic altceva, decât bine despre Măria Ta, numai şi Măria Ta să se silească întru toate cele ce vor fi de nevoie, să slujească pe Puternicul împărat. Pot să scriu Măriei Tale despre diacul Martin, că din mila lui Dumnezeu, este sănătos, şi se osteneşte la strălucita Poartă. Dacă îngădue Maiestatea Sa Dumnezeu şi Fericita sa Maică, să pot intrà în ţara mea, vreau să ţin cu Măria Ta toată rudenia bună şi bună vecinătate, căci pot să scriu că am avut cinste dela Măria Ta şi dela cei de după Măria Ta în ţara Măriei Tale. Dumnezeu să vă ţină pe Măria Ta în bună sănătate la mulţi ani. Amin.

Dat în Bergaz, dincolo de Adrianopol, la 1 Octomvrie după vechiul călindar.

Să creadă Măria Ta, că acum nu am avut diac ungur; rog pe Măria Ta să creadă vorbele şi cele ce le grăesc cu vorba acelora prin cari am trimis scrisoarea mea de faţă.

23.

Lugoj, 8 Noemvrie 1593.

George Palatich către principele Sigismund Báthory.

Vinerea trecută, când Turcii se aflau în moscheea lor, soldaţii unguri dând peste ei în oraşul Makó, au omorît mai mult de 200 dintre ei, prinzând şi pe eminul lor, iar răniţii au fost duşi la Timişoara.

Serenissime Princeps et Domine, domine mihi semper gratiosissime.

Kegyelmes Uram. Éltemig való szolgálatomnak utánna. Az Uristentől Nagyságodnak minden igyekezetiben jó szerencsés elömenetelt és hosszu ideiglen való bódog életet kévánok.

Kegyelmes Uram, Nagyságodnak ezt adhatom értésére, hogy ez elmult pénteken[1] az magyarok nappal Makóra vetődtek szintén délkor, mikor a' törökök a' mecsetben mennek volt; az

1 Adică în ziua de 5 Noemvrie 1593.

lovas három száz lóalja nép volt, gyalogjok is volt, két száz töröknél többet mondják, hogy vágtak le, többet elevenen el nem vittek az emingnél. A kadiát is levágták, az emingnek az öcsjét sebbe hozták ide Temesvárra, az ott való lakos törököknek penig, minthogy ott a' piaczon volt azoknak háza, azokat fel gyujtották. Az Uristen jó szerencsével elvitte őket. Az vezér pasának is még bizonnyal nem érthettem állapatját, hanem közhírrel hallom, hogy Bezprimet visszavették a' németek,[1] de itt Temesváratt az utczákat e' napokban mind lóháton járták és ugy kiáltották, hogy minden ember éjjel-nappal a' vezér után siessen, mert valaki el nem megyen, nem [csak marhája] elvesztésénél, de fejével éri meg. Tartsa meg Isten Nagyságodat minden jóval sok esztendeig bódogul.

Ex Lugas, 8. Novembris. Anno Domini 1593.

Nagyságod szolgája

Palatich György mpr.

Adresa: Serenissimo principi et Domino, domino Sigismundo Bathory etc. Domino, domino mihi semper gratiosissimo.

(Mus. Nat. Budapest. Törzsanyag.)

Trad. Milostive Stăpâne. Incredințându-vă despre slujbele mele câtă vreme voiu trăi, poftesc dela Dumnezeu Măriei Tale izbândă norocoasă în toate ostenelile Măriei Tale și viață fericită îndelungată.

Milostivul meu Domn, pot să vestesc pe Măria Ta, că în Vinerea trecută, Ungurii au năvălit în Măcău, chiar la amiazi, când Turcii se duseseră în moschee, a fost norod călăreț trei sute și au avut și pedestrași; spun că au tăiat mai mult de două sute de Turci și au luat cu ei mai mulți vii și pe emin. Au ucis și pe cadiu, pe fratele mai mic al eminului l-au adus rănit aici la Timișoara, iar casele Turcilor lăcuitori acolo, fiind în piață, le-au aprins. Dumnezeu i-a dus cu noroc. Incă nu am putut află cu adevărat starea pașei-vizir, dar aud din zvon, că Nemții au luat iarăș Vesprimul, dar aici în Timișoara în zilele aceastea au cutreerat ulițele călări și au strigat astfel, că fiecare om să se grăbească ziua și noaptea după vizir, căci dacă cineva nu se duce, acela va ajunge să-și peardă nu numai averea ci și capul. Dumnezeu să vă țină pe Măria Ta cu toate bunătățile mulți ani cu fericire.

Ex Lugas, etc. Sluga Măriei Tale George Palatich.

---

1 Cetatea Veszprém a fost cucerită de către Sinan pașa în 3 Octomvrie, iar svonul cum că acum s'ar fi luat îndărăt, nu erà adevărat.

24.

Iaşi, 25 Noemvrie 1593.

Aron-Vodă către municipiul oraşului Bistriţa.

Datornicii de aici nevoind să ştie nimica în treaba datoriilor de acolo, roagă să le facă judecată, de care se va ţine şi dânsul de se va adeveri lucrul.

Istentől ő Fölségétől mind[en] testi és lelki jókat kévánok Kegyelmednek megadatni, mint bizodalmas uramnak.

Továbbá az Kegyelmed küveti mikor én hozzám jüvének az Kegyelmed levelével és meg is mondák szóval az Kegyelmed izenetit és az adósság felől is az mit izent Kegyelmed, mind azt akartam, hogy az Kegyelmed akaratja szerént legyön, de az egész város mind föl költ és előmben jüttenek és ugy panaszolkodtanak, hogy nekik abban az adósságban sem hirök, sem tanácsok nincsen és társai is nem voltanak azoknak az Kegyelmetök adósinak. Azért én arra hadtam, hogy mennének Kegyelmetök eleiben és mind az egész tanácscsal tegyen Kegyelmetök törvént nekiök, hogy ha illik-e, hogy ők fizessék azt meg az más embör adósságát, avagy nem. Az mi igaz törvént lát Kegyelmetök nekiök, irassa meg Kegyelmetök énneköm és én is abban az törvénben állok meg; mert ők azt mondják, hogy az adósok Kegyelmetök kezében volt és Kegyelmetök erösztötte volna el, és az hol azokat megölték is, az is az hel az Kegyelmetök földén volna és az tolvajok is az Kegyelmetök földéről volnának. Azért azt is lássa meg Kegyelmetök jámborok által, hogy ha az én határomon volt-e avagy az Kegyelmetekén, és mindönöket adjatok tudtomra énneköm. Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Datum din Jas, die 15. Novembris 1593.

Amicus et vicinus Aron Woywoda.

Adresa: Tisztelendő nömös uraimnak és bizodalmas szomszédimnak, az bösztörczei birónak és polgároknak adassék ez levél etc. Vale.

(Arhiva judeţului Bistriţa-Năsăud. Bistriţa.)

Trad. Poftesc să se dee dela Maestatea Sa Dumnezeu toate bunătăţile trupeşti şi sufleteşti Domniei Voastre, ca Domnului meu cu credinţă.

Mai departe, când au venit la noi solii Domniei Voastre cu scrisoarea Domniei Voastre şi au spus cu graiul vestirea Domniei Voastre şi cele ce au vestit Domnia Voastră despre datorie, am voit să fie după voia Domniei Voastre, dar s'a sculat întreg târgul şi au

venit înaintea mea şi s'au plâns că ei nu au nici o ştire, nici un sfat de acea datorie şi nu au fost nici tovarăşi datornicilor Domniilor Voastre. De aceea eu am lăsat să meargă înaintea Domniilor Voastre şi să le faceţi Domniile Voastre judecată cu întreg Sfatul, dacă se cade oare ca ei să plătească datoria altor oameni, sau nu. Domniile Voastre să-mi scrieţi, ce lege aţi adus pentru ei, şi eu stau în acea lege; căci ei spun că datornicii au fost în mâinile Domniilor Voastre şi Domniile Voastre i-aţi slobozit şi acolo unde i-au omorît pe aceia şi acolo este pe pământul Domniilor Voastre şi tâlharii ar fi din pământul Domniilor Voastre. De aceea să cercetaţi Domniile Voastre şi aceea prin oameni de omenie, dacă a fost în hotarul meu sau al Domniilor Voastre şi să mi le daţi toate de ştire. Dumnezeu să vă ţină pe Domniile Voastre.

Adresa: Să se dea această scrisoare Domnilor mei cinstiţi şi nemeşi şi vecinilor mei cu credinţă, judelui şi cetăţenilor din Bistriţa.

25.

[Bolzano, Noemvrie 1593.]

Petru Şchiopul-Vodă către arhiducele Ferdinand.

După̆ce cu prilejul sentinţei definitive aduse în procesul său cu Ioan Marini di Poli s'a adeverit în destul mărşăvia acestuia cu care l-a calomniat pretutindeni, roagă să-l ocrotească faţă de dânsul.

Ser^me^ ac Potentissime D. D. Archidux, Domine Clementissime.

Postquam volente Deo D. N. detecta tandem est summa Ioannis Ragusei adversus me improbitas: meaque aequitas et innocentia agnita, et per definitivam Excelsi Regiminis sententiam [1] declarata est, confido iam Ser^mam^ Celsitudinem V^ram^ quae me suo Regio patrocinio benignissime dignata est: pro sua singulari iustitia facturam, ne Raguseus iste suam temerariam maledicentiam impune ferat. Is enim me, ut e Ser^mae^ et Invictissimae familiae V^rae^ gratia deiiceret, gravissimis affecit iniuriis, Barbarum, Tyrannum, vagabundum, fugitivum, transfugam, pseudo-Principem, expilatorem Moldaviae appellans et in iudicio, et extra litem; in quam me per suam vanitatem, in inimicorum gratiam vocavit, ut specie repetendae pecuniae in hac provincia detineret, quod se posse facere gloriatus est. Qua maxima itaque demissime possum Ser^mae^ Celsitudini V^rae^ supplico, ut pro sua illa, quae peculiaris, et propria est Potentissimae et Augustis-

[1] Sentinţa aceasta a fost pronunţată în 19 Noemvrie 1593.

simae Domus Austriacae animi magnitudine, et in eos, quos in suam tutelam recepit beneficentia et pietate: ne patiatur infelicem et calamitosam hanc senectutem meam in suo praesidio conquiescentem per tot contumelias et convitia exagitari, meamque dignitatem de catholica religione et christiana republica non male meritam vindicet ab huius hominis falsissimis criminationibus, qui propter suas satis comprobatas in ipso Iudicio conditiones indignus est, ut fide dignus habeatur, quique uti me multarum suspicionum insimulatum in Germania praesens mendacissimae calumniatur solus: ita alibi per litteras earum rerum accusat, quarum si vere Christianus esset, laudare deberet. Quod spero etiam Ser^mam Celsitudinem V^ram aliquando manu tacturam, quamvis id mihi, rebusque meis sero futurum sit. Atque cum hac clausula Ser^mae Celsitudinis V^rae Regiam et Invictam manum deosculor, summaque Ei omnia et felicissima precor.

Ser^mae ac Potentissimae Celsitudinis V^rae

Obligatissimus ac Addictissimus servitor

P. Voiuoda. m. p.

Adresa: Ser^mo ac Potentissimo D. D. Ferdinando Archiduci Austriae etc. Pro Petro Voivoda Moldaviae Valacciae Principe.

Pe dos: Der O. Ö. Regierung um Bericht und Guetbedunken zuzustellen.

Raportul cerut fu transmis arhiducelui de către Administrația Austriei Superioare în ziua de 9 Decemvrie 1593 referinduse la criteriul său „was Sie diesfalls für Einsehens thuen oder gegen Ihme Raguseo fürnehmen wollen" pentru osândirea purtării sale nemernice față de Petru-Vodă.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. Original.)

26.

Alba-Iulia, 10 Decemvrie 1593.

Principele Sigismund Báthory către căpitanul Ștefan Bochkay, comitele comitatului Bihor.

La jalba municipiului orașului Oradea, ordonă să păzească ca meșteșugarii cari nu sunt nemeși să nu se sustragă de la plata dărilor publice, cu atât mai vârtos, că pentru slujbele ce le aduc cetății sunt întotdeauna plătiți.

Sigismundus Báthory de Somlyó Princeps Transylvaniae et Siculorum Comes etc. Spectabili ac Magnifico Domino Stephano

Bochkay de Kis Maria, consiliario nostro supremo, arcis Varadiensis capitaneo, ac comiti comitatus Bihoriensis, item Petro Topay provisori dictae arcis nostrae Varadiensis, eorumque vices gerentibus modernis et futuris, pro tempore constituendis, salutem et favorem.

Ex humili supplicatione iudicis, iuratorum atque adeo universorum civium Varadiensium intelligimus non deesse plerosque ex libertinis et opificibus manuariis, in medio ipsorum commorantes, qui clientelam quorundam nobilium inibi degentium sese insinuant, sub eo praetextu, quod interdum diversis usibus dictae arcis nostrae Varadiensis inservirent, a tributorum, aliorumque quorumlibet onerum civilium et servitiorum plebeiorum exhibitione immunes, et penitus exemptos esse vellent, in damnum et praeiudicium ipsorum civium Varadiensium non parvum. Cum tamen huiusmodi opifices et mechanici pro laboribus suis ex proventibus arcis nostrae Varadiensis condignam reciperent mercedem, supplicatum itaque est nobis in persona dictorum civium Varadiensium, ut cum tales opifices nec nobilitati, nedum exempti a nobis sint, sed sub certorum nobilium patrocinio delitescerent, eosdem in ordinem ipsorum redigendi ipsis facultatem concedere dignaremur. Quorum supplicatione pro aequitate admissa id eisdem civibus Varadiensibus annuendum et concedendum duximus, ut ipsi universis libertinos, opificesque manuarios, utpote lapicidas, muratores, fossores, molitores et rotipares, aliosque cuiusvis artis et conditionis mechanicos, in eadem civitate Varadiensi commorantes, nullasque de nobilitatione et exemptione ipsorum a nobis litteras habentes, ad quorumvis tributorum, censuum, taxarumque solutionem aliaque onera, gravamina et servitia in medium reliquorum civium fieri consueta praestandorum, sub poenis et mulctis consuetis cogere et compellere valeant, atque possint, demptis tamen veris nobilibus et exemptis, nec non militibus nostris stipendiariis; quare harum serie committimus vobis et mandamus vos quoque praefatos universos cives Varadienses in hac nostra annuentia, ipsis per nos concessa illae se conservare, ac conservari facere, ac necessitate exigente auxilio etiam adesse eisdem modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum Albae Iuliae, 10. die mensis Decembris. A. D. 1593.

(Bibl. Univ. Budapest. Collectio Hevenessiana. Vol. 71 pag. 34. Copie.)

27.

Csenger, 25 Decemvrie 1593.

Căpitanul Valentin Prépostvári către Aron-Vodă.

Făcând istoricul războiului ofensiv al sultanului, pornit în toamna anului 1591 în Ungaria (cu amănunte cu totul necunoscute) îi propune că chiar în interesul Moldovei să se unească cu împăratul Rudolf, care îl primeşte bucuros în ocrotirea sa precum a primit şi pe Petru-Vodă Şchiopul, care venind în Ungaria a fost primit de nobilimea ungară ca un adevărat principe împreună cu boerii săi. Gândească-se la Ştefan-Vodă (Cel Mare) al cărui nume şi azi trăeşte.

Illustrissime domine, domine Princeps nobis observandissime.

Servitiorum nostrorum paratissimam semper commendationem. Az Ur Istentől kévánok Nagyságodnak egészségös szerencsés hosszú életet.

Mivel hogy az moldvai uraknak és fejedelmeknek mindenkoron szeretettel szolgáltunk Nagyságodnál, noha esmeretlenek vagyunk, de értvén Nagyságodnak vitézségét, és az keresztyénséghöz ilyen jó szivét, Nagyságodnak is örömest szolgálunk, Nagyságodat ugyan kérjük is, parancsoljon és szolgáltasson velönk.

Hisszük azt, Nagyságodnál nyilván vagyon, mely nagy fel fuvalkodással jött vala az mi Kegyelmes urunk országára Zinan Passa mind az ő fiával, az Begler Beghel egyetemben, kinek kijövetelinek fundamentomát hogy Nagyságod jobban megértse, eleitül fogva meg irjuk Nagyságodnak.

Az mi kegyelmes urunknak, az felséges Római császárnak ő felségének, az török császárral minemű erős hit alatt szokott frigyének lenni, azféle frigynek erősségét Nagyságod jól érti.

Az török császár, nem tudjuk micsoda gondolatból, az ő erős hittel kötött frigyét meg nem gondolván, az el múlt harmadik esztendőben, az az 1591 esztendőben, az horvátországi Hasan Passa mellé nagy erőt, segitségöt adván, az mi kegyelmös urunknak Horvát országára bocsátá nagy hertelenséggel, holott az mi kegyelmös urunk az frigyhez tartván magát semmi hadhoz való készületi nem levén, az mi kegyelmös urunk Horvát országában meg szállá és megvevé Raztowiczát,[1] ugyan azkor egy nagy

[1] Recte Hrastovice.

erős várat épite, Petrouina[1] neve, melyben egy nehány ezer embert hagyván, azkor vissza mene.

Második esztendőben annál nagyobb erővel és haddal ugyan Horvát országra jöve, Bihegjet[2] megvevé, ugyan azkor egynehány vigyázó kastélyokat el égete. Mely dolog felől az mi kegyelmös urunk török császárt egynehányszor meg találta, mi legyen az oka, hogy az frigyet megbontotta. Török császár mentette magát, nem ő hírével volna, ígirte magát, hogy meg bünteti Hasan passát.

Ez jelenvaló esztendőben is aznál is nagyobb haddal ugyan azon Hasan pasa Horvát országra jöve, meg szállá Zizeget,[3] mely az Horvát országi papoknak lakó helyek volt. Látván az mi kegyelmös urunk, hogy török császár nem tartja az frigyhez magát, az mi kegyelmes urunk hadat bocsáta Zizegnek segitségére. Azonközben ugy volt az Ur Istennek akaratja, hogy megvittanak. Az Ur Isten az diadalmat az mi kegyelmes urunknak adta, ugy annyira, hogy Hasan pasa tiz vagy tizenkét bégekkel ott veszett, holott sok ezer török veszett el, kik nem annyira vesztek az fegyver miatt, mint hogy meg futamtak és az Kulpa[4] nevő víznek szorulván, az vízben vesztenek. Mert hogy Nagyságod jobban meg értse, mikor Hasan passa meg értette, hogy az mi kegyelmes urunk hada reája megyen, az várvívást el nem hadta, hanem az álgyúkat és az gyalogokat az sánczban hadta, és azoknak meg parancsolta, hogy ugyan törjék az várat; ő maga pedig az pasa az lovag haddal által költözött az hídon és mihelt által költözött, ő maga fel hányatta az hídnak az végét, hogy azok, az kiket az vár alatt hagyott utánna ne mehessenek, hanem azok az várat víjják. Ezokáért hogy meg futamtanak, az kik nem tudták, hogy az hídat el hánták, az hídra szorúlván, egymást az vízben taszigálták. Az kik pedig az hídra nem mehettek, az vízben ugrattanak, az vízből pedig ki nem uszhattanak, mert még annak előtte sok esztendőkkel az horvátok az víznek mind két felől az partját egynehány mélföldig is, azhol szükségesnek esmerték, fákkal be csinálták volt, hogy az vizen az rabló által ne mehessen. Ezokáért igy vesztette az Ur Isten az vízben őket. Az nándorfejérvári Bég is, ki az török császárnak nénje gyermeke volt, ott veszett.

---

[1] Petrinja.

[2] Bihač, cetate tare, căzută în urma tradării căpitanului ei Christof Lemberg, după un scurt asediu de abia de opt zile.

[3] Sisek, cu bătălia mare de acolo, din ziua 22 Iunie 1593.

[4] Scris greşit: Kuppa.

Hisszük, azt is értette Nagyságod, az nándorfejérvári bégnek az annya, Hasan passának és több fű embereknek feleségök mint mentek az török császárra panaszolkodván, hogy el ne szenvedje.

Azonközben ugyan ezen esztendőben török császár el bocsátá előljáróban Zizegh alá nagy haddal az Begler Béget, utánna bocsátá Zinan pasát. Az begler begh meg vevé Zizegeth. Zizegeth meg vevén az apjához, Zinan pasához jöve. Zinan passa az budai passával és az begler bégkel meg szállák Besprimet, mely igen erőtlen ház volt. Az beszprimi vitézek látván meg nem tarthatják, ki ütöttek az várból egy éjjel, az hadon által jöttek, nagy viadallal, igen kevesen vesztek el, inkább mind el jöttek. Az kapitánnyoknak neve Ferrando, az ugyan az várban maradott volt, mint hogy ő az várban meg esküdt volt, ott fogták el. Besprimet[1] megvevén Palotha[2] alá mentek, azt is meg vötték.

Ezenközben az tömösvári passa is nagy haddal ide az mi földünkre jöve, ilyen igyekezettel, hogy az mi kegyelmes urunk házát, Kállót[3] meg szállja. Ez üdőközben az mi kegyelmös urunk hada is megindulván, mind ott fen Zinan pasa ellen, mind itt alatt az tömösvári pasa ellen, Zinan pasa több házat nem szálla, sem viadalt nem akara adni; mind fiával az beglerbégkel egyetemben vissza mene Nándorfejérvárra, az mi kegyelmös urunk hada előtt. Most ott vadnak.

Az mi kegyelmös urunk ottfen való hada is, nem akarván az üdőt heában mulatni, meg szállá Zekeosfeyerwárath, az várasát, mely két részben volt, mind az kettő igen erős váras volt, semlékben vagyon, erős ostrommal meg vötték, és az benne való törököket le vágták.[4] Az üdőközben az budai passa sok ezer emberrel érkezett segitségre, az mi kegyelmes urunk hadával megvíttak, az Ur Istennek szent neve dicsirtessék, az budai pasát meg verte az mi kegyelmös urunk hada. Az pasa az viadalban egy vitézre találkozott, azzal vagdalkozott meg, nagy sebekben csak kevés magával el szaladott. Az vitéz el hozta az pasának szablyáját, melynek az kereszti tiszta arany; és drága kövek vadnak benne. Az pasa azulta mind sebben feküdt, azt reméllik, hogy meg hal az sebében, mert puska lövés és szablya miatt való nagy sebek vadnak rajta. Négy ezer jancsárt hagyott volt itt az

---

[1] Veszprém ocupat în 6 Octomvrie 1593.

[2] Várpalota, luat de Turci în 9 Octomvrie 1593.

[3] Nagykálló, rămas neatins de Turci.

[4] Székesfehérvár (Alba Regalis) luată de creştini în 30 Octomvrie 1593.

Zinan pasa, az nélkül is volt még annyi gyalog török az budai pasa alatt valók. Ezt bizonnyal mondják, hogy az gyalog törökben tiz el nem ment, mert ott mezőség vagyon, messze az erdő, valahol pedig mi fü nép volt az budai pasa alatt, régi vitézek, zaimok, ispaiak, azokban igen kevés szaladott el. Azok igy váltak el egymástól és az Ur Isten ilyen nagy kegyelmességét mutatta hozzánk.

Azonképpen az mi kegyelmös urunk itt alatt való generális kapitánnya, mi velünk az ő Felsége vitézivel és országabeliekkel egyetemben az tömösvári passára indula, hogy meg vínánk vele, de nem akara viadalt adni, el mene előttünk.

Az nagy bölcs Ur Isten minket fel inditván, meg szállók Zabadkát,[1] ki igen erős ház vala, és két részben két erős töltött palánkja és egy kopjányi mélségü két vízárokja. Azt az Ur Istennek segitségéből meg vöttük, és az benne való törököket mind egy lábig le vágtuk. Zabadka alól Fylek vára alá mentünk, ki igen erős ház, öt rendbeli erőssége vagyon. Fyleket is meg szállván, azonközben meg értvén, hogy az budai, tömesvári pasák hada nagy haddal Fylek és Zecheny közzé Fylekhez másfél mélföldön Rohman nevő faluban szállottak, hogy Fyleket meg segitsék, szándékok az volt, hogy az mi táborunkat három felől üssék meg; egyik része az tábort, másik része az strását, harmadik része az vár alatt való sánczban való vitézeket. Azt mi meg értvén, hogy mellénk szállottanak, nem vártunk, hogy reánk jöjjenek, az Ur Istent segitségül híván, reájok mentönk. Mind az két pasa népét igen meg vertük 21 napján novembernek, holott bégek, zajmok, sok fü nép veszett, ugyannyira, hogy mind az két pasa alól az fü nép, az tanácsbeli régi vitézek mind el hullottanak. Számát meg nem tudjuk Nagyságodnak irni, de sokan vesztenek.

Az Ur Isten meg vervén az hadat, Fyleknek három erősségét nagy erős ostrommal meg vöttük.[2] Az két várban, mely [magas] helyen és kősziklán áll, fel szorultak az törökök. Azt hitre meg adák. Az benne valókat, kik két ezeren negyven öten voltak feleségekkel, gyermekekkel zebljaiokkal, rajtok való ruhájokkal békével el bocsátók. Fyleket az Ur Isten kézben adván, Zechényre mentünk, azban is bég lakott, erős vár. Annak az várát az törökök porral fel vettetvén, meg gyuták és ki futának belőle. Mind az által, mi belé szállottunk és ezer vitéznél többet hadtunk

[1] Szabadka, azi ~~Subotica.~~ Rimeszombatnál!

[2] Cetatea Fülek luată în 25 Noemvrie 1593.

benne. Ajnáchkeö várát és Somoskeö várát, kik azok is erős várak, hitre adák meg, azokat is békével bocsátók. Hollókeö várából, Bwyak várából, Kékkeö várából, Dywen várából, Dregel várából, kik igen erős kővárak, Hydwegh[1] nevő kastélyból, mihelt meg látták az hadnak előljáróját, azonnal ki futottak, pusztán hagyván, meg sem égették. Mindenikben vitézeket hadtunk, az az három hét alatt az Ur Istennek az ő szent segitségéből tizenegy erősséget vettünk az törököktűl.

Azonközben tovább nem meheténk, mert felette nagy sárvízben kellett hadakoznonk, fűképpen az álgyúkkal sokat vesződtünk. Az esső éjjel nappal reánk esett, olykor volt, az álgyuk miatt félmélföldet alig mehettünk egy nap.

Azonközben az Ur Isten az deret adá, az annál gonoszb volt, sem birta, sem nem birta; az miatt semmi képpen tovább nem meheténk. Meg kelleték térnönk, mert ha az Ur Isten utunkat meg nem állja vala, előbb mentünk volna az hadakozásban.

Most Nagyságodnak innet egyéb hírt nem irhatunk. Ezekben Nagyságod bizonyos legyen. Igyről igyre ugy irtuk meg mint fejedelemnek, az mi az igaz.

Nagyságodat azon kérjük, Nagyságod gondolkodjék, ha az leszön az Ur Istennek akaratja, hogy az nagy bölcs Ur Isten az pogánt az mi kegyelmes urunk országára bocsássa, mely pogány immár ez országban vagyon, és itt telel, most szolgálhatna Nagyságod először az Ur Istennek; másodszor az keresztyénségnek; harmadszor az Nagyságod vitézi hírét, nevét is most terjeszthetné ki Nagyságod örök emlékezetre, kinek olyan jó híre neve maradna mindörökké, mint az Nagyságod eleinek, az régi jámbor István vajdának, kinek vitézi hire neve most is él és valamig ez világ fen áll, az ő hire neve addig el nem töröltetik. Negyedször, az Nagyságod országabeliekről is most vethetné le Nagyságod az el viselhetetlen nagy teréhnek igáját, sőt Nagyságod országát is kiterjeszthetné, egyetértvén Nagyságod Havasalföldével és az ráczokkal. Mig az török császár hada mi reánk hadakoznék, onnat hátul az török császár országában vagy ott el foglalhatna, rabolhatna Nagyságod, holott Nagyságod magának is nagy gazdagságot nyerhetne vitézivel egyetemben. Az mi kegyelmös urunknak is nagyot szolgálhatna, mert ha Nagyságod is rajtok lenne, az mi kegyelmes urunk is pedig igen hozza készült, hogy rajtok leszön, soha meg nem állhatna az pogány, el kellene futni.

[1] Castele şi cetăţi în Ungaria de Sus ocupate de căpitanii unguri.

Ha pedig Nagyságod az mi kegyelmös urunknak és országának szolgálna, nem háladatlan urnak szolgálna. Oly keresztyén fejedelemnek esmerje Nagyságod az mi kegyelmes urunkat, hogy ha szerencsétlensége történnék is Nagyságodnak (kit az Ur Isten el távoztasson) az mi kegyelmös urunk háladással meg emlékeznék és oly uraságot adhatna Nagyságodnak országában, ki Nagyságodnak és maradékinak nyugalmasb lenne az moldvai nyughatatlan uraságnál.

Nyilván vagyon Nagyságodnál, az Nagyságos Péter vajda uram soha semmit sem szolgált az mi kegyelmös urunknak, sem országának, de mind azon által az mi kegyelmös urunkhoz biztában kijött, az mi kegyelmes urunk nagy böcsülettel fogadta és országában az hol leg csendesb, nyugodalmasb, bévebb és szebb helyet itilt, olyan helyre szállitotta, és nagy segitségöt rendelt ő Felsége táplálására. Az országbeliektől is, mind uraktól, nemesektől nagy becsületi és segitsége vagyon. Azonképpen az mikor mi közünkben jött, mind urak, kapitánok, az fű népek, az egész országbeliek nagy böcsülettel fogadtuk fejenként, nagy böcsülettel szolgáltunk ő Nagyságának, mint fejedelemnek, egy helyről más helyre nagy tisztességgel kisirtük mint fejedelmet, kit meg érthet Nagyságod azoktul az boeroktól, az kik az Nagyságos Péter vajda urammal voltanak.

Gondolkodhatik Nagyságod magában, és meg itilheti, ha Nagyságod szolgálna az mi kegyelmös urunknak, szászszor nagyobb böcsületi, tekinteti lenne Nagyságodnak az Nagyságod szolgálatjáért, mind az mi kegyelmös urunktúl, mind az egész keresztyénségtől.

Nagyságodat igen kérjük, ez mostani irásunkat Nagyságod gonosz néven ne vegye, és egyébre ne tulajdonitsa, hanem Nagyságodnak, magunknak is javát kévánjuk, azokáért jó szíből irtunk Nagyságodnak. Ezzel ajánljuk Nagyságodnak szolgálatunkat, és az Ur Isten meg tartsa jó egészségben sok esztendeig Nagyságodat.

Datum ex Chenger, 25. Decembris. Anno Domini 1593.

Valentinus Prepostwari mp.

Pe dos: Paria literarum Principi Moldaviae missarum.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Illustrissime etc. Poftesc dela Dumnezeu viață lungă cu sănătate și noroc Măriei Tale.

Fiindcă întotdeauna am slujit cu dragoste domnilor și principilor moldoveni la Măria Ta, cu toate că suntem necunoscuți, dar în-

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

ţelegând vitejia Măriei Tale şi inima cea atât de bună faţă de creştinătate, slujim cu plăcere şi Măriei Tale şi rugăm chiar pe Măria Ta să poruncească şi să se slujească de noi.

Credem că este cu ştire Măriei Tale, cu câtă trufie a venit Sinan paşa cu feciorul său, Begler beiul, asupra ţării milostivului nostru Domn, iar pentruca Măria Ta să înţeleagă mai bine pricina acelei veniri v'o scriem Măriei Tale dela început.

Ce fel de învoială de pace tare are milostivul nostru Domn, Măria Sa împăratul Râmlenilor cu împăratul turcesc, ştiu că o ştie Măria Ta.

Impăratul turcesc, nu ştim cu ce gânduri, neţinând seamă de învoiala făcută de el cu credinţă tare, în al treilea an trecut, adică în anul 1591, dând mare întărire şi ajutor lângă Paşa Hassan din Croaţia, l-a slobozit fără de veste asupra ţării Croaţia a milostivului nostru Domn, iară milostivul nostru Domn, ţinându-se de învoială, neavând nici o pregătire de război, acela a cuprins Croaţia, ţara milostivului nostru Domn şi a luat Hraztovicza, tot atunci a zidit o cetate tare, cu numele Petrovina, înăuntrul căreia lăsând câteva mii de oameni, s'a dus înapoi atunci.

In anul al doilea cu putere şi cu oştire şi mai mare a venit tot asupra ţării Croaţia, a cuprins Bihaci şi tot atunci a ars câteva castele de straje. Despre acest lucru milostivul nostru Domn l-a înştiinţat de câteva ori pe împăratul turcesc, care e pricina că a stricat înţelegerea. Impăratul turcesc s'a desvinovăţit că n'ar fi cu ştirea sa, făgăduind că va pedepsi pe Paşa Hassan.

In acest an de acuma cu o oaste şi mai mare, acelaş Paşe Hassan a venit asupra Croaţiei, a cuprins Sisek-ul, care a fost sălaşul preoţilor din Croaţia. Văzând milostivul nostru Domn că împăratul turcesc nu se ţine de înţelegere, milostivul nostru Domn a slobozit oaste în ajutorul Sisekului. Intru aceea aşà a fost voia lui Dumnezeu, că s'au luptat. Dumnezeu a dat biruinţă Domnului nostru milostiv, aşà că Paşa Hassan cu vre-o zece sau doisprezece bei au pierit acolo, iară multe mii de Turci au pierit acolo, cari n'au pierit atâta din pricina armelor, cât pentru că au fugit şi strâmtorindu-se la apa numită Kulpa, au murit în acea apă. Căci pentruca Măria Ta să înţeleagă mai bine, când a înţeles Paşa Hassan că oastea milostivului nostru Domn merge asupra lui, nu a părăsit lupta de cetate, ci a lăsat tunurile şi pedestrimea în şanţ şi le-a poruncit ca să sfarme cetatea; iar el însuşi Paşa împreună cu oastea călăreaţă s'a strămutat dincolo de pod şi îndată ce s'a mutat, el însuşi a stricat capătul podului, ca aceia pe cari i-a lăsat sub cetate să nu poata merge după el, ci aceia să se lupte pentru cetate. Din pricina această îndată ce au fugit, aceia cari nu ştiau că au stricat podul, înghesuindu-se pe pod, se împingeau unii pe alţii în apă. Iar cei cari nu au putut merge pe pod, au sărit în apă, iară din apă n'au putut ieşi înotând, pentrucă cu mulţi ani mai înainte Croaţii au îngrădit cu lemne amândoi ţărmurii apei şi până la câteva mile, unde au crezut că e nevoie, pentruca să nu poată trece tâlhari peste acea apă. Din această pricină astfel i-a pierdut Dumnezeu pe ei în apă. Şi beiul

de Belgrad, care erà feciorul mătușei împăratului turcesc, a pierit acolo.

Credem că va fi înțeles Măria Ta și aceea, cum mama beiului dela Belgrad, soțiile Pașei Hasan și a mai multor oameni de frunte s'au dus la împăratul turcesc plângându-se să nu o sufere aceasta.

Tot în vremea aceea împăratul turcesc a slobozit mai înainte pe Begler beiul cu oaste mare la Sisek, după el a slobozit pe Sinan Pașa. Begler beiul a cuprins Sisekul. Cuprinzând Sisekul, a venit la tatăl său, la Sinan Pașa. Sinan Pașa, cu pașa de Buda și cu begler-beiul au cuprins Vespremul, care erà o casă foarte neîntărită. Vitejii dela Vesprem, văzând că nu o pot ține, au năvălit într'o noapte din cetate, au trecut prin acea oaste, cu mare luptă; au pierit foarte puțini, mai curând au ieșit toți. Căpitanul lor cu numele de Ferrando a rămas în cetate, căci el a jurat pentru acea cetate, l-au prins acolo. Cuprinzând Vespremul, merseră la Palota, cuprinzând-o așijderea.

Intr'această vreme și pașa dela Timișoara veni aici pe pământul nostru cu oaste mare, cu gândul să cuprindă lăcașul milostivului nostru Domn, Kálló. In această vreme pornind și oastea milostivului nostru Domn, atât acolo sus împotriva lui Sinan-Pașa, cât și aici jos împotriva pașei dela Timișoara, Sinan-Pașa n'a mai cuprins alte lăcașuri, nici n'a vrut să dea luptă; împreună cu feciorul său, begler-beiul s'a întors la Belgrad, de dinaintea oastei milostivului nostru Domn. Acum sunt acolo.

Iară oastea milostivului nostru Domn din părțile de sus, nevoind să petreacă vremea înzadar, a cuprins Alba-Regală, orașul care e în două părți, amândouă orașe foarte puternice, este așezat în mlaștină, l-au cuprins cu năvală puternică și i-au tăiat pe Turcii dinăuntru. In această vreme a sosit pașa de Buda cu multe mii de oameni în ajutor, s'au războit cu oastea milostivului nostru Domn, dar lăudat fie sfântul nume al lui Dumnezeu, oastea milostivului nostru Domn a biruit pe pașa dela Buda. Pașa oștindu-se s'a întâlnit cu un viteaz, cu acela s'a tăiat, fugind cu răni mari numai cu câțiva. Acel viteaz a adus sabia pașei, mânerul căreia e de aur curat și sunt în el pietre scumpe. Pașa de atunci zăcând în răni, se crede că va muri din pricina rănilor, căci sunt pe dânsul răni mari de sabie și de pușcătură. Sinan-pașa a lăsat acolo patru mii de ieniceri, iar înafară de aceia au mai fost tot cam atâția turci pedeștri supt porunca pașei de Buda. Spun cu încredințare că din turcii pedeștri n'au scăpat nici zece, căci acolo e câmpie, pădurea e departe, iară din poporul mai de căpetenie care a fost sub pașa de Buda, viteji vechi, zaimi, spahii, din aceia foarte puțini au fugit. Așà s'au despărțit aceia unii de alții, și Domnul Dumnezeu astfel de milostivire mare ne-a arătat.

In acelaș chip, căpitanul obștesc al milostivului nostru Domn de aici de jos, a plecat asupra pașei de Timișoara împreună cu vitejii Majestății Sale și cu cei din țară, ca să se oștească cu dânsul, dar el n'a vrut războiu, s'a tras din calea noastră.

Domnul Dumnezeu prea înțeleptul pornindu-ne pe noi, cuprinserăm Szabadka, care erà un lăcaș foarte tare și din două părți are

două garduri umplute tari și două șanțuri de apă adânci de o suliță. Am cuprins orașul cu ajutorul lui Dumnezeu și pe Turcii dinăuntru i-am tăiat pe toți până la cel din urmă. Dela Szabadka am plecat spre cetatea Fülek, care e o așezare foarte tare, cu cinci rânduri de întărituri. Cuprinzând și Fülekul, întretimp am luat vestea că oastea pașiilor de Buda și de Timișoara cu mare oaste s'au așezat în satul numit Rohman între Fülek și Széchény la o milă și jumătate de Fülek, ca să ajute Fülekul. Gândul lor a fost să ne izbească tabăra din trei părți; o parte să ne izbească tabăra, altă parte straja, iar partea a treia pe vitejii din șanțul de sub cetate. Înțelegând noi aceea că s'au așezat lângă noi, n'am așteptat să vină asupra noastră și chemând întru ajutor pe Domnul Dumnezeu, am pornit asupra lor. Am bătut foarte norodul celor doi Pași în ziua de 21 a lui Noemvrie, murind mulți bei, zaimi și oameni de frunte, întru atâta, încât tot norodul de căpetenie de supt cei doi pași, vitejii vechi din sfat, au căzut cu toții. Nu putem să scriem Măriei Tale numărul lor, dar au pierit mulți.

Bătând Domnul Dumnezeu acea oaste, am luat cele trei întărituri ale Fülekului cu năvală mare. In cele două cetăți, cari sunt în loc înalt și pe stâncă, s'au înghesuit Turcii. Acelea le-au predat pe credință. Pe cei de dinăuntru, cari erau 2045 i-am slobozit în pace cu muieri, cu prunci și cu hainele de pe ei. După ce ne-a dat D-l D-zeu Fülekul amână, am mers la Széchény, și acolo locuià un bei, fiind cetate tare. Turcii aruncând în văzduh cetatea aceea cu praf, au aprins-o și au fugit dintr'însa. Totuși noi am intrat în ea și am lăsat spre paza ei mai mult de o mie de viteji. Au închinat pe credință cetatea Hajnácskő și Somoskő, cari sunt și ele cetăți tari, i-am slobozit și pe aceia în pace. Din cetatea Hollókő, din cetatea Bujak, din cetatea Kékkő, din cetatea Diven, din cetatea Dregel, cari sunt cetăți de piatră foarte tari, din castelul numit Hidvég, îndată ce au văzut străjile din fruntea oastei, au fugit de grabă, lăsându-le pustii, nici nu le-au ars. Am lăsat viteji în fiecare, adică în vreme de trei săptămâni am luat cu ajutorul sfânt al lui Dumnezeu unsprezece întărituri dela Turci.

Dar nu am putut merge mai departe, căci am fost nevoiți să ne oștim în noroiul din cale afară de mare, căznindu-ne mai ales cu tunurile mult. Ploaia cădea asupra noastră noaptea și ziua, și s'a întâmplat uneori că din pricina tunurilor de abia am putut merge o jumătate de milă într'o zi.

Apoi a dat Dumnezeu brumă, care erà și mai nemernică, nici o biruià, nici n'o biruià; din pricina ei n'am mai putut merge în nici un chip mai departe. Am fost nevoiți să ne întoarcem, pentrucă dacă Domnul Dumnezeu nu ne-ar fi stat în cale, am fi mers mai departe în acea războire.

Acum nu putem scrie Măriei Tale alte vești de aici. In acestea să fie Măria Ta cu crezare. Dela început până la sfârșit am scris totul, ca unui principe, aceea ce este adevărat.

Rugăm pe Măria Ta, să se gândească Măria Ta, dacă așà va fi voia lui Dumnezeu, că prea înțeleptul Domn Dumnezeu să slo_

boadă pe păgân asupra țării milostivului nostru Domn, care păgân iată este chiar în această țară și iernează aici, acum ar puteà Măria Ta să slujească mai întâi Domnului Dumnezeu; pe urmă creștinătății, iar în rândul al treilea slavei vitejești a Măriei-Tale, și numele tău acum l-ai putea întinde Măria Ta spre pomenire veșnică, rămânându-i în veci un nume, o slavă, cât de bună ca înaintașilor Măriei-Tale, ca și credinciosului Ștefan-Vodă de odinioară, slava vitejească și numele căruia trăește și acum și până va fi această lume, atâta vreme slava și numele lui nu se va șterge. In rândul al patrulea și de pe lăcuitorii țării Măriei-Tale acum ar putea Măria-Ta să ieie jugul greutății care nu poate fi suferită, ba Măria-Ta ar puteà să-și întindă țara, înțelegându-se Măria-Ta cu Țara-Românească și cu Sârbii. In vremea ce oastea împăratului turcesc s'ar oști aici cu noi, de acolo dela spate Măria-Ta ar puteà cuprinde, jefui, în țara împăratului turcesc, putând astfel Măria-Ta să-și câștige împreună cu vitejii mare bogăție. Și milostivului nostru Domn i-ar putea sluji foarte, pentrucă dacă și Măria-Ta ar fi împotriva lor și milostivul nostru Domn iarăș s'a pregătit foarte să fie împotriva lor, niciodată nu ar puteà să se împotrivească păgânul, ar trebuì să fugă.

Iară dacă Măria Ta ar slujì milostivului nostru Domn și țării sale, nu ar slujì unui stăpân nerecunoscător. Drept astfel de principe creștin să cunoască Măria Ta pe milostivul nostru Domn, că chiar dacă i s'ar întâmplà nenorocire Măriei-Tale (pe care să o îndepărteze Domnul Dumnezeu) milostivul nostru Domn și-ar aduce aminte cu recunoștință și ar puteà să dea Măriei Tale o astfel de domnie în țara sa, care ar fi mai liniștită Măriei Tale și urmașilor decât Domnia neliniștită a Moldovei.

Este cunoscut Măriei-Tale că Măria Sa Voevodul Petru nici odinioară nu a slujit cu nimica milostivului nostru Domn, nici țării sale și cu toate acestea a venit cu încredere la milostivul nostru Domn, care l-a primit cu mare cinste și l-a dus în țara sa într'un astfel de loc, unde a socotit că e locul cel mai liniștit, mai bogat și mai frumos și a orânduit Maiestatea Sa ajutor mare pentru hrana sa. Are mare cinste și ajutor și dela cei din țară, dela Domni și dela nemeși. Așijderea când a venit între noi, atât domnii, căpitanii, norodul de frunte, toți cei din țară, l-am primit fiecare cu mare cinste, l-am slujit pe Măria Sa ca pe un principe, cu mare cinste, l-am însoțit cu mare cinste ca pe un principe dintr'un loc într'altul, ceeace poate aflà Măria Ta dela boerii, cari au fost cu Măria Sa Voevodul Petru.

Socotească-să Măria Ta, judecând că dacă ar slujì Măria Ta pe milostivul nostru Domn, ar aveà de o sută de ori mai mare cinste și vază Măria Ta pentru slujba Măriei Tale, atât dela milostivul nostru stăpân, cât și dela întreagă creștinătatea.

Rugăm foarte pe Măria Ta, să nu ieie în nume de rău Măria Ta scrisoarea aceasta a noastră de acuma și să nu o socotească altfel decât că dorim binele Măriei Tale, și nouă, din pricina aceea am scris-o Măriei Tale, din inimă bună. Cu aceasta încredințăm slujba noastră Măriei Tale și Domnului Dumnezeu să țină pe Măria Ta în bună sănătate la mulți ani.

Notă. E interesant şi lucru foarte rar, că copia de faţă e legalizată prin propria semnătură a căpitanului Prépostvári, în al cărui oficiu ea a fost făcută la expedierea originalului în Moldova. Rezumatul german contimporan (de 21 rânduri) făcut foarte prost, în *Hurmuzaki*: Documente vol. III/1 p. 176—177.

28.

Iaşi, 1 Ianuarie 1594.

Aron-Vodă către căpitanul Valentin Prépostvári.

Mulţumindu-i pentru cele comunicate îl asigură de bunăvoinţa sa faţă de împăratul Rudolf, însă trăind supt stăpânirea sultanului nu cutează să se slobozească de dânsul, nici răspuns statornic nu-i poate da până ce nu are în mână scrisoarea cu pecete a împăratului Rudolf.

Spectabilis et Magnifice Domine, Domine nobis honorande. Salutem et foelicium quorumvis prosperum successum.

Továbbá meg adák énnekem az Nagyságod levelit, melyben Nagyságod énnekem ir mindeneket, hireket és egyéb féle sok dolgokat, kiket Nagyságodnak igen köszönök és jó néven vöttem Nagyságodtul mind azokat, de tudja azt Nagyságod minemő állapatú ország ez az Moldova országa, mert itt török császár parancsol, én csak egy tiszttartója vagyok ez országban. Azirt én Nagyságodnak, és ő Felsiginek ajánlom minden szolgálatomat. Jól értheti Nagyságod, szólhatnik, de nem merek, mert igen nagy kötél és láncz előttönk. Azirt, az mint megértettem az Nagyságod leveliből, micsoda igiretek vadnak, énnekem olyan levél kellene az hatalmas császártúl ő Felsigitől, kiben nekem magát igérnéje ő Felsige minden kegyelmessiggel, és pecsétes levelivel, akkoron én is ő Felsiginek mindenekről választ tennik és tehetnik is bizvást; de mostan az Nagyságod levelire teljessiggel való választ tennie nem merek és nem tudok. Nagyságod parancsoljon énnekem, az mire elig liszek, Nagyságodnak nagy örömest szolgálok. Nagyságod az én jámbor hivséges szolgálatomban ne kételkedjik semmit egymást, semmit is, mert én igaz keresztyén fejedelem vagyok. Adjon az élő Isten te Nagyságtoknak minden jó győzedelmet nagy sok esztendeiglen. Isten tartsa meg Nagyságodat.

Datae in praecipua principali nostra civitate Jasvasarina, 1. die Ianuarii 1594.

Aron uajuoda (nec non)
perpetuus Haeredi[tarius] Reg[ni] Moldau[iae]

Adresa: Spectabilis ac Magnifico Domino, domino Valentino Praepostuari (nec non) capitaneo supremo Agriensi et Comiti comitatus Hevesiensi etc. Domino suo semper honorando.

Semnătura nu e proprie.

Pecetea frumoasă pusă în hârtie, de 36 mm. în diametru, cu legendă slavonă.

Anexat traducerea germană a scrisorii, tipărită în *Hurmuzaki*: Documente vol. III/1 p. 177.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Mai departe mi-au dat mie scrisoarea Măriei Tale, în care îmi scrie Măria Ta de toate, ştiri şi de alte lucruri multe, pentru cari mulţumesc foarte Măriei Tale şi toate le-am luat în nume de bine dela Măria-Ta; dar ştie Măria Ta ce fel de ţară este această ţară a Moldovei, că aici porunceşte împăratul turcesc, eu îi sunt numai ispravnicul său în această ţară. Pentru aceea eu încredinţez toate slujbele mele Maiestăţii Sale şi Măriei Tale. Putea-va înţelege bine Măria-Ta că aş puteà să grăesc, dar nu cutez, căci tare mare fringhie şi lanţ stă în faţa noastră. De aceea, precum am înţeles din scrisoarea Măriei Tale, că ce fel de făgăduieli sunt, mie mi-ar trebuì o astfel de scrisoare dela puternicul împărat, dela Maiestatea Sa, în care să-mi făgăduiască Maiestatea Sa cu toată milostivirea şi cu scrisoare cu peceate, atunci şi eu i-aş face Maiestăţii Sale răspuns despre toate şi aş şi puteà să-l fac cu încredere; dar acum nu cutez şi nici nu pot să fac răspuns desăvârşit la scrisoarea Măriei Tale. Măria Ta să-mi poruncească, ceeace voiu puteà, voiu şi sluji Măriei Tale cu plăcere. Măria Ta să nu se îndoiască nici cum de slujba mea cinstită şi credincioasă, căci eu sunt principe adevărat creştin. Să vă dea viul Dumnezeu Măriilor-Voastre toate biruinţele bune, la mulţi ani, Dumnezeu să ţină pe Măria Ta.

29.

Graz, 16 Ianuarie 1594.

Baron Iohann Cobenzl de Prossek către card. Cinzio Aldobrandini.

Se aude că principele Sigismund Báthory va trimite pe Francisc Geszthy la împăratul Rudolf pentru tratativele de unire cu dânsul.

Da Vienna si scrive come il Transilvano manda un Legato da Sua M. Cesarea, Francesco Gesti, che già fu nostro suddito, per unirsi con Sua Maestà. Io spero che saranno stati fatti quei officii che V. S. Illma sa. Et esso Principe corre grande fortuna et pericolo, se presto non s'assigurarà, havendo il Sinan Bassà, i Moldavi et Valachi vicini. Et poi in casa tristi Ariani, et già quasi Turchi, che quasi lo cercano di suplantar, offerendo al Turco altrittanto tributo, che egli dà al anno.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III 68.)

30.

Sătmar, 19 Ianuarie 1594.

Ştefan-Vodă Mâzgă către Camera Scepusiană.

Primind vitele de despăgubire, acele sunt aşa de slabe în cât nu le poate vinde nimănui şi astfel roagă ca jumătatea a doua a despăgubirii să i se dea în bani gata, potrivit legii din Ungaria, ca să aibă cu ce-şi drege uneltele.

Szolgálatomat irom Kegyelmeteknek, mint bizodalmas uraimnak. Az Istentől kivánok Kegyelmeteknek minden testi és lelki jókat megadatni minden háza népivel egyetemben.

Továbbá ez felől kelletik Kegyelmeteket megtalálnom irásom által, hogy az mely kommissiót Kállóban deputált volt ti Kegyelmetek, azt az marhát énnekem megadták, de senkinek el nem adhatom fele szegh árán is : nem veszi senki, sem kovács el nem veszi, sem lakatos el nem veszi, sem nyereggyártó el nem veszi, sem csiszár el nem veszi, sem az mészáros husért el nem veszi, sem abrakért el nem veszik. Azért kérem ti Kegyelmeteket, hogy ti Kegyelmetek adjon valami költséget ; vagy itt ad ti Kegyelmetek vagy valahonn deputál Kegyelmetek az harminczadosoknál, mert Magyar országban az az törvény, hogy ha felet marhát adnak, hát felet meg pénzt adnak. Azért adjon Kegyelmetek énnekem, hogy hadd csináltassam meg szerszámomat, patkoltassam meg lovaimat. Azért kérem ti Kegyelmeteket, hogy deputáljon ti Kegyelmetek az szakmári udvarbirótól valami negyven köböl zabot : az hitván lovaimnak, hogy hadd szolgáljam meg ti Kegyelmeteknek. Isten éltesse és tartsa meg ti Kegyelmeteket minden háza népivel egyetemben.

De Szakmár, 19 Januarius napján A. D. 1594.

Kegyelme[tek] szolgája

Stefanus uayuoda de Moldova

Стефан Воевод

(Colecţiune particulară. Ungaria.)

Trad. Scriu slujba mea Domniilor voastre, ca domnilor mei cu credinţă. Poftesc dela Dumnezeu Domniilor Voastre tot binele sufletesc şi trupesc împreună cu tot norodul casei.

Mai departe sunt nevoit să vă vestesc pe Domniile Voastre prin scrisoarea mea, că comisiunea pe care aţi trimis-o Domniile Voastre în Kálló, acele vite mi le-au dat, dar nu le pot vinde nimănui nici pe preţ de jumătate : nu le cumpără nimeni, nici faurul nu le cumpără, nici lăcătuşul, nici şelariul nu le cumpără, nici geam-

başul nu le ia, nici măcelarul nu le cumpără pentru carne, nici pentru nutreţ. Pentru aceea rog pe Domniile-Voastre, să-mi deie Domniile Voastre ceva de cheltuială; sau îmi daţi aici Domniile Voastre sau îmi hotărîţi Domniile Voastre aiurea la vre-un hărmînţar, căci în Ţara-Ungurească astfel este legea, că dacă plătesc jumătate în vite, apoi ceealaltă jumătate o plătesc în bani. Pentru aceea să-mi daţi Domniile Voastre ca să dau să-mi facă uneltele, să-mi potcovească caii. De aceea rog pe Domniile Voastre să-mi hotărîţi Domniile Voastre dela ispravnicul curţii din Sătmar vre-o patruzeci câble de grâu: cailor mei slăbănogi, ca să vă pot mulţumi Domniilor Voastre. Dumnezeu să vă trăiască şi să ţină pe Domniile Voastre cu tot norodu casei împreună.

De Szakmár, 19 Ianuarie A. D. 1594.

Sluga Domniilor-Voastre,

Stefanus v.v. de Moldova.

31.

Iaşi, 19 Ianuarie 1594.

Aron-Vodă către municipiul oraşului Bistriţa.

Aflând că din pricina datoriilor acelor Armeni pârîţi au închis drumul-mare în spre Suceava roagă să-l slobozească ca să poată umbla neguţătorii de pe acolo.

Köszönetemet és magam ajánlását irom Kegyelmednek, mint jó szomszéd uramnak és kivánok Kegyelmednek az ílő Istentől minden lelki és testi jókat, jó szerencsés hosszú íletet megadatni.

Továbbá Kegyelmednek csak az felől kelleték irnom, mint jó szomszid uramnak, hogy nyilván vagyon az Kegyelmeteknél minemő adóssági valami örminyeknek, kiket én előttem meg sem pereltetek; azért immáron Kegyelmetek az ide való áros embereknek útokat írette bekötötte, ugy annyira, hogy Szucsvárul az áros emberek ki nem mehetnek. Kegyelmedet kirem, hogy Kegyelmed szabaditsa meg utokat, hogy ott kinn azirt senkit meg ne háborgassanak. Isten látja, hogy én Kegyelmednek igazat teszek. Ḷám én Kegyelmednek jó szomszidsággal ajánlom magamat. Isten tartsa meg Kegyelmeteket.

Datum in praecipua principali nostra civitate Jasvasarina, 19. die Ianuarii 1594.

Aron uaiuoda (nec non)

perpetuus haeredi[tarius] regni Moldaviae

Adresa: Prudenti ac Circumspecto viro domino, domino iudici primario civitatis Bezterciensis etc. Domino suo semper honorandissimo.

(Arhiva județului Bistrița-Năsăud. Bistrița.)

Trad. Scriu Domniei Tale cinstea și închinarea mea, ca bunului meu domn megieș și-ți poftesc Domniei Tale să ți se deie de viul Dumnezeu tot binele sufletesc și trupesc, viață îndelungată norocoasă.

Mai departe numai despre aceea sunt nevoit să scriu Domniei Tale, ca bunului meu domn megieș, că sunt cunoscute Domniilor Voastre niscaiva datorii ale unor armeni, pe cari nici nu le-ați pârît înaintea mea; pentru aceea iată că Domniile Voastre ați închis drumurile acelor negustători de aici, încât negustătorii nu pot ieși din Suceava. Rog pe Domnia Ta, să slobozești Domnia Ta drumurile, ca acolo afară să nu fie împiedecat nimeni din acea pricină. Dumnezeu vede că eu fac dreptate Domniei Tale. Iată eu mă încredințez Domniei Tale cu bună megieșie. Dumnezeu să țină pe Domniile Voastre.

32.

Béltök, 3 Fevruarie 1594.

Căpitanul Valentin Prépostvári către arhiducele Matia.

Trimite corespondența sa cu Aron-Vodă, care dacă s'ar uni cu armele împărătești, mult bine ar face. Căpitanul cunoscând țările române așa de bine ca „împrejurimile Vienei" asigură pe arhiducele că confederația voivozilor români ar fi foarte folositoare și într'un an s'ar slobozi toate provinciile cari stau azi sub stăpânirea păgânilor.

Kegyelmös Uram, Felségednek ez én alázatos levelem által akarám alázotoson értésére adnom, az Ur Istennek segitségéből az hadakozás el végeződvén, mihelt házamhoz érkeztöm, harmadik napon azonnal be bocsáttam vala az moldvai vajdához egy bizonyos emberemet. Az minemü levelet az moldvai vajdának irtam vala, viszontag az moldvai vajda az én levelemre neköm minemü választ iratott, az moldvai vajda levelét in specie Felségednek küldöttem. Azonképpen az mit én az vajdának irtam volt, az én levelemnek is az mássát Felségednek küldöttem,[1] kit azvégre cselekedtöm, mert én azt akarnám, hogy mind ez egész világot Felségtök birná.

Felségtök gondolkodjék kegyelmesön felőle. Az Moldva és Havasalfölde állapatját szinte ugy tudom, mint szinte Bech körül,

---

1 Vezi ambele scrisori mai sus, sub No. 27 și 28.

mert mind az két országban, sőt az Dunán túl is Havasalföldébe, Moldva ellenében az török birodalomban sokat jártam. Az moldvai, havasalyi vajda, ha igazak és hivek lennének, sokat szolgálhatnának ő Felségének és az országnak, füképpen, ha az kozákot is melléjek vehetnék; mert egy az, az tathár soha el nem merne jőni, az ő feleségét, gyermekét, országát pusztán nem hadná, ha jőne is, kevés jőne. Más az, az moldvai, havasalji vajda az egész Dunán tul való földet, Drinápolig, azontúl is elégethetné, el rabolhatná; az constantinápolyi utat elvehetné, ki felette nagy ártalmat hozhatna az török császár hadának. Soha semmiképpen Zinan Passa meg nem állhatna, vissza kellene futni, azvagy haza kellene menni, azvagy Havasalföldére, Moldovára kellene térni. Igy az ő Felsége hada mindent bizvást cselekedhetnék. Az Ur Isten segitségül levén, egy esztendeig egész Magyar országot, Tót, Horvát országot, Rácz országot Felségtök meg szabadithatná, mert az egész község is arczúl fel támadna az törökre; etc.

Datum ex Belteök, 3. Februarii Anno domini 1594.

P. S. Kegyelmes uram, szóval azt izente az waida, mivel ü neki mind görögökkel, havaseliekkel, ráczokkal nagy értelme vagyon. [1]

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Milostive Doamne, preasupus vreau să aduc la cunoștința Maiestății Tale prin supusa mea scrisoare, că sfârșindu-se cu ajutorul lui Dumnezeu războirea, îndată ce am ajuns acasă, numai decât în ziua a treia mi-am slobozit la Voevodul Moldovei un om de încredere. Ce fel de scrisoare i-am scris Voevodului moldovean, și iarăș ce răspuns a pus să mi se scrie la scrisoarea mea Voevodul moldovean, în specie scrisoarea Voevodului moldovean, am trimis-o Maiestății Tale. La fel am trimis Maiestății Tale și ceeace scrisesem eu Voevodului, maşa scrisorii mele, ceeace eu am făcut-o pentru aceea, pentrucă eu aș voi, ca Maiestatea Ta să stăpânească întreagă lumea.

Maiestatea Voastră să se gândească milostiv despre aceea. Starea Moldovei și a Țării-Românești o știu aproape la fel ca și cea din preajma Beciului, căci am umblat mult în amândouă țările, ba și în șesurile de dincolo de Dunăre, în fața Moldovei, în țara turcească. Dacă voevozii Moldovei și Munteniei ar fi adevărați și credincioși, ar puteau să slujească mult Maiestății Sale și țării, mai ales, dacă ar puteau să ia alături de ei și pe Cazaci; mai întâi că, tătarii nici odată n'ar cutezà să vină, nu și-ar lăsau muierile, pruncii, țara pustie și chiar dacă ar venì — ar venì puțini. Apoi, Voevodul Moldovei, al Munteniei, ar puteà pârjolì tot ținutul de dincolo de Du-

[1] Patru rânduri, cu mâna proprie a lui Prépostvári, fără sfârșit, de oarece era om bolnav, plin de reumatism la mână.

nare, până la Adrianopol şi mai departe, l-ar puteà prădà; ar puteà să ieie drumul Constantinopolului, ceeace ar aduce pagubă foarte mare oştii împăratului turcesc. Nici odată şi în nici un chip Sinan-Paşa n'ar puteà să se ţină, ar fi nevoit să fugă îndărăt, sau ar trebuì să meargă acasă, sau să se abată în Ţara-Românească ori în Moldova. Astfel oastea Maiestăţii Sale ar puteà să lucreze cu toată încrederea. Fiind ajutorul lui Dumnezeu, într'un an Maiestăţile Voastre aţi puteà slobozi întreagă Ţara-Ungurească, Slovacia, Croaţia, Sârbia, căci toată obştea s'ar întoarce pe faţă împotriva Turcilor etc.

P.S. Milostive Doamne, cu graiul a vestit voevodul că el are mare înţelegere cu Grecii, cu Muntenii, cu Sârbii.

Notă. Scrisoarea aceasta ne era cunoscută până acum dintr'un scurt rezumat nemţesc, în *Hurmuzaki:* Documente vol. III/1 p. 178.

33.

[Istanbul,] 6 Fevruarie 1594.

Solul Mihai Czegeodi către cancelarul V. Kowachoczy.

Ştiri despre pregătirile Turcilor împotriva Ungariei, campania trebuind să fie condusă de către Sinan paşa-vizir, însă forţele lor nu sunt aşa de mari pe cât se crede, iar năvile trimise s'au prăpădit la gurile Dunării, pe când o parte a lor a ajuns până la Orşova.

Articuli ex litteris Michaelis Czegeodi nuntii Transylvani apud Szinam Bassam agentis, allati 6. Februarii 1594.

Terrenda solummodo Christianitatis causa mox rumor hic erit, quod Turcarum Caesar in propria sua persona egressurus sit. Sed Christianitati nihil erit timendum, quia tantum Adrianopolim venit; neque ulterius progredietur.

Finxerunt, et Tartaros egressuros esse, sed in eo et nihil est veri, non enim egredientur. Si etiam egredi vellent, hostem sibi habituri sunt obviam.

Sed et Waivodae Moldaviensi a Turcarum Caesare imperatum est, ut Tartaros per regnum suum transmittat. Sed a Waivoda responsum est, sese paratos potius usque morti devovere, quam istos transmittere. [1]

Certissimum atque determinatum propositum illorum est illud, quod ad proximum ver Sinan Bassa ipse in propria persona Agriam obsessurus sit. Iaurinum autem Ferhat Bassa. Sed

[1] Aceste patru rânduri (după o altă copie) publicate în Hurmuzaki: Documente vol. XII p. 1.

Ferhat iste nollet secus egredi, nisi Turcarum Caesar sibi adiungat Ianitschar Agam. Is tamen eorum conatus facile depelli posset, si statim hoc iam tempore bellum gerere inciperent, nihilque cunctarentur.

Sinan Bassam omnino ad id determinatum esse, ut cum primum copiam pugnandi cum generali isto Capitaneo habere poterit, proelio cum illo decernet. Sed antequam hac praecipua confinia obsideant, prius decrevisse, Christianos omnes suae ditionis (crediderim in Hungaria) ad unum usque intercisioni dare. Metuentes id, ne contra ipsos insurgerent, atque arma caperent.

Quatriduo ante Nativitatem Christi pervenit Veli Aga Kapoczi Bassa a Turcarum Caesare Albam Graecam ad Vezirium hac potissimum de causa, ut inquireret, Vezirius qua confinia, quotve suas copias amisisset. Nam Vezirius, et si primo in suis litteris ad Caesarem non est inficiatus, arcem Filek captam esse. Tamen postea cum Bassa Vezirio in porta existente mutuam habentes intelligentiam ambo voluerunt Turcarum Caesari persuadere, neque Filek, neque caeteras arces esse captas. Pro certo sibi pollicentes, quod ineunte vere omnes illas arces recuperare poterunt, idemque videri posse: ac si nec amissa unquam fuissent. At Turcarum Caesar ambigens, in hisce eius discordantibus litteris. Ita hunc Caputschi Bassam emisit ad inquirendum, ut autem hic maiori cum fide negotium sibi concreditum exequeretur nihil Sinan Bassa parcendo, pollicitus est, se eum Ianitschar Agam esse creaturum cum primum ad ipsum certitudine rediret. Itaque Veli Aga, Kapuczi Bassa egressus ad Vezirium exposuit ipsi Caesaris Turcarum voluntatem: qua intellecta ipse non minimo timore perculsus est. Et, volens se omni crimine purgare, culpam omnem amissionis Filek, caeterarumque arcium, et profligationis exercitus in Bassam Bosnensem, Ozman Begum Szolnakica, et Paulum Markhazi, alias Ibrahim Begum Lippensem transtulit.

Digrediens Caputschi Bassa a Vezirio omnia sua itinera obivit, atque ex arce Zolnok Ozman Begum captivum secum eduxerat. Sed despoliatum cum omnibus generosis equis, una cum epiphiis et phaleris eorum, rebusque aliis, quas praeciosiores habebat, ex itinere vacuum remisit in arcem Zolnok, vitamque illi condonans tale iuramentum ab eo exegit: non prius arcem dediturum, quam pedibus cadaver eius extraheretur.

Vezirius Sinan Bassa pro timore totus consternatus est, desperatoque melioris fortunae successu rarissime praebere col-

loquium pro certo scribitur. Imo vultum etiam eius totum esse immutatum.

In maximo dolore, et tristitia perspecta paucitate, et insufficientia suorum militum pro futuro bello (neque etiam tam cito plures exspectare potest) hisce elapsis diebus tales voces per ironiam, et quasi ludibrium suimet ipsius ex ore emittebat: Decem, inquit, iam Begos ad Bassam Budensem expedivi. Attamen vix cum centum hominibus penes illum sunt, respectu insufficientia illudens sibi ipsis.

Cuidam Bassa Mazul, idest exantlorato,[1] contulit begatum Zehermikiensem. Is quoque cum in suam praefecturam movisset cum pauculo equitate, hisce eum excepit: Et, inquit, hominem cum semitribus hominibus in suam praefecturam gradientem.

Ex dissenteria maxime moriuntur. Scribit, cum esse rumorem, quod in mari ducentas habiturus sit galleas. Sed non est verisimile, cum non habeat pro iis tantas vires.

Tribus onerariis navibus advexerunt Albam Graecam, pulverem tormentarium, globosque. Sed navem unam provehere nequaquam potuerunt. Penes Orsova eam reliquerunt.

Septuaginta triremes bene armatae (crediderim tales esse, quales in Danubio versari possunt) omnis generis munitionis repleta, huc devehebantur. Sed ubi Danubius in mare influit, non longe ab illo loco, vehemens tempestas cum contrariis ventis et turbinibus oborta est, quae eas ad unam usque in marem demersit, nulla ex illis salvata.

Scribit praeterea, sed nondum certa fama, filium Kazul Bassae obsidem ex Porta clam aufugisse. Attamen magnum spargi hac de re rumorem.

28. novo Stilo obiit mortem legatus Germanicus Albae Graecae.

Porro verba hac postrema, quibus epistolam clausit, de verbo ad verbum, prout in illis continebatur, sunt per meum servitorem descripta: Magnificentiae Vestrae illud scribere possum, quod afflicta Christianitati Deus se nunc ducem praebuit, quod nunc ad Albam Graecam Turcam depellere possent. Illud enim Mag. Vestrae pro certo ausim scribere, neminem, inquam, esse, quae illis resisteret. Quamvis soli ipsi multos nunc suorum Budam ascendisse divulgent. Si nunc eos invaderent nunquam in posterum vires sumere possent. Nunc enim tanto timore sunt

[1] Scris greşit: exautorato.

perculsi et quasi exanimati, ut vel ad conspectum propriae suae umbrae exhorrescant.

Tam crebri rumores unus post alium Albam Graecam ad Vezirium deferuntur de copiis germanicis, ut quasi continui esse videantur, quod perpetuo unum eorum exercitum alius subsequatur versus Iaurinum, Comaromium et Agriam. Quo rumore Vezirius mire exhorrescit.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Busta 534. Copie.)

34.

Kingston, 7 Fevruarie 1594.

Ştefan Kakas de Zalánkemény către Cecil Lord Burleigh.

Regina Elisabeta consimţind la proiectul principelui Sigismund Báthory, expus de Kakas în numele său, îi mulţumeşte pentru bunăvoinţa arătată, rugându-l să răspunză şi principelui tot cu aceeaş bunăvoinţă.

Illustrissime Domine, domine benignissime. Obsequiorum meorum commendationem humillimam.

Placuit Clementissimae Dominae Reginae, ut voto domini Principis mei annuat. Quod facere cum suapte benignitate decreverit, tum arbitror Dominationis TUAE Illustrissimae censuram ac intercessionem benevolam ei rei opem subministrasse. Id cum mecum reputarem, non potui committere, quin Dominationis Tuae Ill^mae interim litteris hisce manus oscularer, gratiasque agerem ingentes, donec idem in persona ac coram agere mihi licuerit. Peto autem, ut pari benevolentia rescribat responsum litteris Ill^mi domini Principis, quod auctarium erit Dominationis Tuae Ill^mae in Principem benevolentiae. Eidem Dominationi TUAE Ill^mae optatissimam valetudinem precor.

Ex Konigs Stan,[1] 1. die Februarii, Anno 1594.

Dominationis TUAE Illustrissimae

Servitor addictissmus

Stephanus Kakasius mpr.

Adresa: Illustrissimo Domino, domino Wilhelmo Czissel, [2] Baroni Burckliae, Sacrae Reginalis Maiestatis Thesaurario, ac summo Consiliario etc. Domino mihi benignissimo.

(British Museum. London. Lansdowne Ms. 76 fol. 4. Autograf.)

---

1 Scris după auz, trebuind să fie Kingston, lângă Londra.

2 Recte: Cecil, numele de familie a lui Lord Burghley.

Notă. Bogatul cetățean din Cluj, Ștefan Kakas a fost trimes în curtea reginei Elisabeta la Londra pentru câștigarea ei în interesul campaniei împotriva Turcilor, plănuită chiar de acuma în taină. Kakas plecă cu scrisoarea de recomandație a principelui Sigismund Báthory din 11 Septem rie 1593 întorcându-se apoi numai pe la mijlocul lunii Aprilie 1594. Vezi mai pe larg la *Veress* Endre: Zalánkeményi Kakas István. Budapest, 1905.

35.

Sătmar, 17 Fevruarie 1594.

Ștefan-Vodă Mâzgă către Camera Scepusiană.

Neputând vinde vitele slabe primite în despăgubire pentru cele furate dela el, cere bani, mai ales că a sosit poruncă dela căpitanul din Caşovia ca să se gătească de război şi n'are cu ce.

Szolgálatomat irom Kegyelmeteknek, mint uraimnak. Az Istentől ő Felségétől kivánok Kegyelmeteknek minden testi és lelki jókat megadatni minden háza népével egyetemben.

Továbbá az felől kelleték ti Kegyelmeteket irásom által megtalálnom, hogy tudja tü Kegyelmetek, hogy tü Kegyelmetek az mely marhát adott tü Kegyelmetek Kállóban, abban az marhában senkinek nem adhatok, mert senki nem veszi: sem lakatos, sem kovács, sem csiszár, sem nyereggyártó, sem mészáros, senki, sem abrakért el nem veszik; hanem az mely abrakot ti Kegyelmetek deputált volt az szakmári udvarbirónál, azt is nem adták meg. Hanem kérem ti Kegyelmeteket, hogy ti Kegyelmetek parancsoljon, hogy adja meg, mert zab igaz elég vagyon, mind Szakmárt, mind pedig Poson[ban;] azért kérem ti Kegyelmeteket, hogy ti Kegyelmetek szakaszszon az marha után valahonnat valami költséget vagy deputáljon Kegyelmetek valahonnat, mert igen parancsolja az kapitán minden órában, hogy készöljönk az hadban;[1] hanem adjon Kegyelmetek, hogy hadd készölhessek én is az hadban, mert tudja ti Kegyelmetek, hogy az tábori dolog pénzzel jár, nem marhával, mert nem tudok karmárkodni,[2] hogy kiüllek az vásárra, ott áruljam az marhát. Azért hallottam, hogy császár ő Felsége küldött pénzt alá, azért szakaszszon tü Kegyelmetek énnekem is abban; azért ti Kegyelmetek parancsoljon az profon felől is, hogy adjanak, mert hol

[1] Acum porniră pregătirile la războiul defensiv din Ungaria împotriva Turcilor.

[2] Cu rotacism în loc de kalmárkodni, precum se zice de obicei.

adnak, hol egy falat[ot] sem adnak. Isten éltesse és tartsa meg ti Kegyelmeteket minden háza népivel egyetemben.

De Szakmár, 17. die Februarii A. D. 1594.

Kegyelmetek szolgája

Стефан Воевод Stefanus uayuoda de Moldova

(Colecţiune particulară. Ungaria.)

Trad. Scriu slujba mea Domniilor Voastre, ca Domnilor mei. Dela Maiestatea Sa Dumnezeu poftesc Domniilor Voastre să vi se deie tot binele trupesc şi sufletesc, împreună cu tot norodul casei.

Mai departe trebuì să caut pe Domniile Voastre prin scrisoare, ca să ştie Domniile Voastre, că Domniile Voastre care vite mi le-au dat Domniile Voastre în Kálló, din acele vite nu pot vinde nimănui, căci nu le cumpără nimeni: nici lăcătuş, nici faur, nici geambaş, nici şelar, nici măcelar, nimeni, nu le cumpără nici pentru nutreţ; iară nutreţul pe care l-aţi hotărît Domniile Voastre la ispravnicul de curte din Sătmar, nici pe acela nu l-au dat. Dar rog pe Domniile Voastre să poruncească Domniile Voastre, să-l deie, căci ovăz este din belşug atât în Sătmar cât şi în Pojon; de aceea rog pe Domniile Voastre, să rupă Măriile Voastre, după acele vite, ceva de cheltuială de undeva sau să hotărîţi Domniile Voastre de undeva, căci căpitanul porunceşte stăruitor în fiecare ceas, să ne gătim de războiu; să-mi deie deci Domniile Voastre să mă pot gătì şi eu de războiu, căci ştiu Domniile Voastre că lucrurile de tabără se fac cu bani, nu cu vite, căci eu nu mă pot face geambaş, să mă aşez în obor, să-mi vând acolo vitele. De aceea am auzit, că Maiestatea Sa Impăratul a trimis bani, de aceea să-mi rupă Domniile Voastre şi mie din ei; de aceea să poruncească Domniile Voastre şi despre profon, să-mi deie, căci când îmi dau, când nu-mi dau nici o bucăţică. Dumnezeu să vă trăiască şi să vă ţină pe Domniile Voastre împreună cu tot norodul casei.

Sluga Domniilor Voastre.

Stefanus V. V. etc.

Notă. Semnătura cirilică e pusă la stânga din lipsă de loc, în partea dreaptă numele latinesc fiind scris de diacul românesc, ca şi întreaga scrisoare precum ne arată romanismele ei.

36.

Hust, 17 Fevruarie 1594.

Căpitanul Gaspar Kornis către căpitanul cetăţii Kolomea.

Auzind că Tătarii, trecând Nistrul, vreau să intre în Ungaria pe drumul urmat de către Petru Şchiopul Vodă, când îşi părăsise ţara, îi cere amănunte.

Generose ac Magnifice Domine amice, vicineque nobis observandissime. Post salutem et servitii promptam semper exhibi-

tionem a Deo Optimo Maximo Gen. D. V^rae omnia bona in curriculo huius anni novi precatur.

Caeterum certo nunc nobis allatus est rumor, plusquam quinquaginta milia Tartarorum iam fluvium Nester traiecisse et in Hungariam irruptionem facere velle, per illam viam, per quam Petrus Vaivoda Moldaviensis transivit in Hungariam. Si quidem haec fama vera est, scimus Gen. D. V^rae optime constare, utpote per quorum fines haec irruptio Tartarorum perhibetur, occulte namque hoc fieri minime poterit. Rogamus igitur Generosam et Mag^cam D. V^ram obnixe, ut si quid certis de hoc rumore habuerit, nos quam citissime per hunc nostrum tabellarium faciat certiores, ut sciamus et nobis, quid facere oporteat. Cum his M. V^rae servitia nostra commendamus et tandem M. V^ram incolumem valere desideramus.

Datae in arce Huzt, 7. die Februarii. Anno 1594. Veteris calendarii.

V^rae G. et M. D[ominationis]
bonus amicus et vicinus in omnibus
Caspar Kornis de Ruzka
Capitaneus arcis Huzt et Comes Maromarusiensis.

(Arch. Comitum Zamoyski. Warszawa. Plik 34 No. 4. Copie contemp.)

37.

Hust, 26 Fevruarie 1594.

Căpitanul Gaspar Kornis către căpitanul cetăţii Kolomea.

Aflând dela „principele Moldovei" cum că hanul Tătarilor e hotărît să intre în Ungaria pentru a o devasta, roagă să-i comunice amănunte, pentru ca să se poată apăra, fiind chiar gata a-l ajuta cu oaste.

Caeterum princeps regni Moldaviae nobis notum dedit quam certissime, quod Imperator Tartarorum suos subditos quam hostiliter armatisque manibus, ratione dissolutionis regni Hungariae in Hungariam mitteret, ut Hungariam ignibus combustarent; qua fama apud M. D. V^ram scimus magis certum esse. Rogo igitur M. D. V^ram quam amicissime, ut M. D. V^ra me quam diutissime certiorem reddent, ut ego quoque curarem meos, et sic est auditum, ut sequereatur iter principis Petri Voivodae regni Moldaviae, qui e Moldavia fugam coepit. An sit verum

M. D. V^ram^ rogo atque iterum rogo, reddat et nobis ad notitiam, quia hic ego quoque sum paratus cum meis, et si verum fuerit, M. D. V^ram^ paratus sum auxilio meo requirere; etc.

Datum in arce Huzt, die 26. Februarii. A. D. 1594.

(Arch. Comitum Zamoyski. Warszawa. Plik 38 No. 5. Copie contemp.)

38.

[Alba-Iulia, Fevruarie 1594.]

Principele Sigismund Báthory către solul său din Praga, Francisc Geszthy.

Ştiri despre succesele oştilor ardelene în Ţara-Românească şi Bulgaria, ajutat şi de banul Craiovei şi de însuş Mihai-Vodă, cu amănunte despre bătalia dela Şerpeteşti şi invaziunea oştilor cu Mihai-Vodă la Rusciuc, pe când oştile din Moldova se luptau pe la Cetatea Albă şi Tighina.

Nova recens e Transsylvania allata.

1. Inter Nicopolim et Szenderum, quod oppidum ultra Danubium situm est, pedites Hungari centum janisaros fudere, ita ut ne unus quidem eorum evaderet. Timpana et vexilla quoque illorum secum adduxerunt.

2. Aulam quoque begi in Versecz nostri occupavere, Turcis qui ibi erant deletis, praeter eos, qui fuga ad arcem evaserunt.

3. Hausti a flumine Savo in transitu, rupta glacie Tartarorum quater milia.

4. Cum passa Mustaffa (cui Temesvariensis praesidentia collata fuit, quo tamen se hactenus conferre non potuit) in Transalpina pars una nostri exercitus, a meridie ad vesperam usque sine intermissione pugnavit supra glaciem Danubii, in eo conflictu nostri superiores, victoriam optatam retulere.

5. Prope arcem Turcicam Bodon, quam sanczakbegus incolit, amandaverat trans Danubium chamus Tartarorum princeps suos praedatum, quibus banus Krajovensis occurrens, quadringentos ex iis cecidit, reliqui fuga trans Danubium dilapsi sunt.

6. Prope Butinum quoque Tartari praedabundi excurrerant, qui cum pagos aliquot diripuissent, caesi et profligati a nostris sunt, praeter eos, qui trans Danubium fuga evaserunt, captivis quos vinctos trahebant, in libertatem restitutis.

7. Iussu chami Tartarorum principis, decem Tartarorum milia Danubium transierant, predae et populationis causa emissi,

quibus tamen chamus ipse non interfuit, hi quoque caesi a nostris sunt, et occisi ex illis Tartari aliquot centum. Caeteri superato Danubio, fuga sibi consuluere.

Haec nova paulo post, alia identidem excepere, ex iisdem locis Suae Celsitudini allata.

1. Quinta Februarii pars exercitus nostri, quem in Transalpina habemus, Tartaros, quibus cum etiam filius chami ipsius una erat, nostri obvios habuere, nec mora, collatis signis et proelio commisso non pauci Tartarorum accidere, vexillum quoque filii chami Tartarorum a nostris ablatum, quod e pilis caudae equinae compactum est, delatum, illud ad Michaelem, terrae illius palatinum, clava quoque filii chami ipsius auro et argento affabre facta in manus nostrorum in ea pugna incidit, quae a Michaele Horwath asservata, Suae Celsni huc in Transsylvaniam brevi transmittetur.

2. Hisce successibus nostri non contenti, fortunae blandiloquens secuti auspicium, ducenti equites et centum pedites cum dimidio ipsius chami exercitum praecipuum, ubi et chamus ipse praesens aderat ad oppidum Sarpetest dictum, invaserunt. Contigit hoc tempore nocturno nil tale hoste suspicante, sed ne nostris quidem de tanto hostium exercitu consciis, territi hostes impetu repentino, ut quisque potuit, in fugam se coniiciunt relictis omnibus tam tormentis bellicis, quam curribus onerariis et camelis, nec non aliis quoque cunctis impedimentis in loco castrorum, quin etiam tentoria quoque ac utensilia similiter culinae chami ipsius omnia, ibi in curru reliquerunt, quae omnia in manus nostrorum pervenerunt. His rebus tantus hosti terror obvenit, ut priusquam bene illucesceret Danubium otius transirent, non ausi ab hac Danubii parte consistere.

In hisce duobus locis amplius quam duo christianorum captivorum milia a nostris hosti erepta sunt, equos quoque villanorum plusquam mille et quingentos ab iisdem recepere. Fertur ipsi quoque chamo vulnus inflictum fuisse.

Tertio iisdem ex locis talia nova supervenere.

1. Die Lunae proxime elapso, qui fuit die 14. mensis Februarii,[1] exercitus noster transmisso Danubio una cum palatino Transalpinensi, civitatem magnam Turcicam Oroz Chyk dictam,

1 Această observație ne determină data scrisorii întrucât 14 Fevruarie a fost Luni numai în anul 1594.

in qua plusquam sedecim templa sunt Turcarum invasere, eamque igne penitus deleverunt, omnibus rebus Turcarum in praedam conversis, Turcas autem, quos ibi offenderunt ad unum omnes conciderunt, qui numerum quatuor milium excessere, captivorum magna multitudo in libertatem asserta est. Hassan passa ipse arrepta fuga equi beneficio se subduxit, reflectendo Racz-Gradinum versus, cum novo palatino, quem secum adduxerat,[1] omnibus suorum amissis. Tartarus succurrere illi ausus non fuit, sed clade Turcarum accepta certo certius transmisso Mari nigro iter in patriam arripuit, sperantur iam nostri cum palatino Nicopolim et Derstorim attigisse, eaque loca oppugnare.

2. Nonnulli Cozaci in Moldavia vexillum nostrum cum muneribus a nobis missis honorifice accepere, ac ad servitium se se nostrum in omnibus astrinxere, ac diebus proxime elapsis iuncti nostro exercitui arcem Tegenie expugnaverunt, cuius civitatem antea non ita pridem nostri combusserant. Nunc sunt in oppugnatione Nester Albae, oppidum quoque arcis Tillien.[2]

3. Paulo ante cum exercitu chami solus noster exercitus conflixit, quem Deo propitio etiam superavit, hi recenter ex Tartaria in partes christianorum excurrerant.

4. Kurt agam praecipuum curatorem rerum omnium sive personalem praesentiam Sinan passae, magnae auctoritatis virum et in summo honore ab omnibus habitum, Turcarum imperator Constantinopoli, mortis supplici affici iussit.

Pe dos: Nova recens a Ser^mo^ Transylvaniae principe ad Magnificum dominum oratorem missa.

(Staatsarchiv. Wien. Turcica.)

1 Acesta era Bogdan-Vodă, refugiat la Turci.
2 Probabil cetatea Chiliei.

39.

Hust, 21 Martie 1594.

Căpitanul Gaspar Kornis către cancelarul Ioan Zamoyski.

In privinţa trecerii Tătarilor a fost înştiinţat pe larg de către episcopul călugărilor din Putna. Recomandă să le taie drumul, căci de vor intra în Polonia vor devasta toată ţara, fiind gata a-l

ajuta cu o oaste de 800-1000 oameni, îndată ce va primi permisiunea principelui.

Illustrissime ac Magnifice Domine, Domine mihi semper observandissime.

Post servitiorum meorum paratissimam debitamque semper commendationem.

Reddidit mihi literas servitor Ill^mae^ ac Mag^cae^ V^rae^ ad me missas, quarum tenorem per omnia intellexi, et quod V^ra^ Ill. Mag^ca^ de conatu Tartarorum scribit, idem ex Moldavia, quidam amicus, Episcopus Calugerorum Putnensis, renunciavit mihi pro certo, quod una pars eorum vellet per Valachiam Transalpinam transire, una pars vero per illam viam, per quam Petrus Vaivoda ille Moldavensis in Hungariam transierat,[1] sed et hoc renunciavit, voluntatem eorum hoc fuisse, ut per viam Tibisci seu Ticiae irrumperent, quae a Colomea per montes ducit in Maramarusium, quam rem statim Illmo Principi, Domino meo clementissimo significavi, et Sua C. Illma mihi serio mandavit, ut omnes undique viarum angustias in montibus intercidere curarem, ut reclusis in montibus viis, aditus illis ad has partes fieri ne possit; quod ego statim fieri curavi, et iam obtrusis angustiis viarum, in montibus, coguntur sibi viam aperire, per viam Petri Vaivodae, sed ego commodiorem utilioremque fore iudicarem, si Magnificentia V^ra^ Tartaros in regnum intrare non permitteret, sed illis potius occurrere, circa angustias Snatinensis, et ibi eos adoriri et circumvenire, nam si eos in regnum intrare permiserit timendum, ne ferro et igne viam sibi aperire cogantur et regno magno inferre incommoda.

De me vero Magnificentia V^ra^ ita iudicet, quemadmodum et antea scripsi, si Ill^mus^ Princeps concesserit, paratus sum sincero corde, cum octingentis, aut etiam mille Mag^tiae^ V^rae^ auxilio ire, de qua re iam ad Ill^mum^ Principem duos nuncios misi, nunc iterum mitto, de voluntate Mag^tiae^ V^rae^ certiorem reddere, et quicquid iusserit, illud facere cogor. Sive concessat, sive non, tamen Mag^tiam^ V^ram^ per meum hominem quam primum certiorem faciam, quod si permiserit illico quocunque V^ra^ Mag^tia^ iusserit paratus sum proficisci et voluntati eius obtemporare, nam absque consensu Ill^mi^ Principis nihil potero facere; etc.

---

1 Aluzie la trecerea lui Petru Șchiopul din Moldova prin munții depe hotarul Poloniei în Ungaria, în vara anului 1591.

Cum his Mag^tiam V^ram Ill^mam quam foelicissime bene valere a Deo optimo maximo cupio, commendansque me et mea servitia Mag^tiae V^rae quam studiosissime.

Datae ex arce Huzt, 21. Martii. Anni 1594.

Ill. ac Mag. V^rae

servitor paratissimus, studiosissimus, obsequentissimus

Caspar Kornis de Ruzka

Comes Maramarusiensis ac Capitaneus Hustensis, etc.

(Archivum Comitum Zamoyski. Warszawa. Plik 23 No. 5.)

40.

Cluj, 24 Martie 1594.

Socoteala ispravnicului oraşului despre găzduirea fraţilor Báthory.

Preţurile de târg ale alimentelor şi varietatea lor, ceeace ne dă o ideie lămurită despre masa unor personagii din veacul al XVI-lea, de felul Bathoreştilor.

Laus Deo semper. Anno 94 — 24. Martii Bathori Boldisar és Bathori Andrásnak, az Cardinálnak, Eö Nagyságoknak biró uram és az egész Thanács akaratjából gazdálkodtam ez szerént.

Cipót Nagy Andrásnétól vettem fl. d. 38. Morika Margittól vettem fejér kenyeret d. 35. Zakács Ferencznétől közkenyeret vettem d. 72. Kerekes Mihálynétól köz kenyeret vettem d. 16. Molnos Amburusnétól köz kenyeret vettem d. 14. Tehénhust Cighe Miklóstól fl. 1. Chrinler Lukácstól hust vettem d. 72. Teremi Jánostól fél borjut, lábával, fejével és belivel össze vettem d. 65. Zeoreos Amburusnétól szallonnát vettem d. 49. Keöműves Péternétől sós káposztát vettem d. 16. Petreselymet egytől is, mástól is vettem d. 13. Hagymát egytől is, mástól is vettem d. 18. Négy ludat vettem d. 56. Eöt kappant vettem d. 45. 3 tyukot vettem d. 24. Három font fris kását vettem d. 24. 3 font malosa szőlőt vettem d. 24. 1 font mondolát vettem d. 35. Gyümölcsöt mindenestől vettem d. 16. Retket vettem d. 3. 2 csukát, 24 fontost vettem d. 96. 10 font retket vettem d. 30. 6 eytel ecethet, eytelét d. 12 vettem d. 72. Keöműves Thamásnétól vettem egy öreg sós halat d. 36. 2 eytel mézet vettem d. 48. Tikmonyat vettem d. 9. 2½ eytel vajat vettem d. 55. Egy eytel czikot vettem d. 48. Hatodfélfont per olajat vettem d. 28. Félfont fa olajat vettem d. 16. Gertyát vettem d. 35. Huszonöt vedres uj

bort Lukács Jánostól vettem fl. 16. Az ki meg maradott benne, abból árult Imreh, az szemet biró fl. 2 d. 46. Az sepprejét adták el d. 40. Az vendégségre költ ebben az borban fl. 13 d. 14.

Ugyan Feiérvárath akkor Sennyey Pungorácnak adott biró uram 8 kamokát, singit fl. 1 d. 80. Bodoni Istvánnak is adatott biró uram 8 sing kamokát, singit fl. 1 d. 80. Szakács Jánosnénak, az gazdasszonynak adatott biró uram 3 sing kamokát, singit fl. 1 d. 80. Teszen penig mindenestől az kamokáknak az ára fl. 34 d. 20.

Ghergheli deáknak, az Cancellarius komornikjának, adott biró uram 2 tallért pro fl. 2 d. 2. Az urunk 4 oroszinak 4 tallért, teszen fl. 4 d. 40. Az szakácsoknak adott ő Kegyelme 2 tallért fl. 2 d. 10. Az trombitásoknak adott ő Kegyelme 1 tallért fl. 1 d. 10. Az urunk fő lovai mellett való lovászoknak adatott biró uram d. 50. Az urunk fő szekeres lovai mellett való kocsisoknak adatott ő Kegyelme d. 50. Vicey Máté uramtul vöttem 5 aranyas kupát. Nyomott az öt aranyas kupa 11 ghirát és 41 nehezéket. Mindenestől teszen az 11 ghira és 41 nehezék ezüst, giráját fl. 14 d. 50 fl. 189 d. 50. Ötödik egy három ghirás aranyas kupácska. Jelen vagyon.

Thothházi Mihály uramtól vöttem egy aranyas kupát, kiben volt M. 3 pro fl. 48. Ezt adta biró uram Kendi Sándornak.

Biró uram adott váras számára 3 aranyas bokor kupát, melyeket osztogatott biró uram ilyen renden. Egyikben volt 2 ghira, 7 nehezék. Másikban volt 2 ghira, 2 nehezék. Ezt penig az két aranyos bokor kupát adta biró uram Bathori Boldisárnak. Harmadik bokor aranyas kupát, melyben volt három gira, 7 nehezék, adta biró uram Bathori Istvánnak. Teszen penig az biró uram három aranyas kupájának az ára, 16 forintjával fl. 117 d. 32.

Ugyan akkor biró uram István deáknak, urunk komornikjának adatott 2 ezüst kalánt, kiben volt 16 nehezék. Teszen az ára negyedfél nehezékével 1 forinton, fl. 4 d. 50.

(Mus. Nat. Budapest. Törzsanyag.)

Trad. Laus Deo etc. In 24 Martie am găzduit pe Măria Sa pe Baltazar Bathori și pe cardinalul Andrei Bathori din rânduiala birăului și a întregului Sfat în felul următor.

Am cumpărat țipău dela văduva lui Andrei Nagy fl. d. 38. Am cumpărat pâine albă dela Margareta Morika d. 35. Am cumpărat pâine obștească dela soția lui Francisc Szakács d. 72 și dela soția lui Mihai Kerekes d. 16. Am cumpărat pâine obștească dela

soția lui Ambrozie Molnos d. 14. Carne de vacă dela Nicolae Cighe fl. 1. Am luat carne dela Luca Chrinler d. 72. Am cumpărat dela Ion Teremi o jumătate de viței cu picioare, cu cap și cu mațe cu tot d. 65. Dela nevasta lui Ambrozie Szőrös am cumpărat slănină d. 49. Dela soția lui Petru Keöműves am cumpărat varză acră d. 16. Am cumpărat pătrânjel dela una și dela alta, d. 13. Am cumpărat ceapă dela una și dela alta, d. 18. Am cumpărat patru gâște d. 56. Am cumpărat cinci claponi d. 45. Am cumpărat trei găini d. 24. Am cumpărat păsat proaspăt 3 funți, d. 24. Am cumpărat trei funți de stafide d. 24. Am cumpărat 1 funt de migdale d. 35. Am cumpărat felurite poame d. 16. Am cumpărat ridichi d. 3. Am cumpărat 2 știuci de 24 funți d. 96. Am cumpărat 10 funți ridichi d. 30. Am cumpărat 6 măsuri de oțet, măsura cu d. 12, făcând d. 72. Dela soția lui Toma Keömüves am cumpărat un pește mare sărat d. 36. Am cumpărat 2 măsuri de miere d. 48. Am cumpărat ouă d. 9. Am cumpărat $2^1/_2$ măsuri de unt d. 55. Am cumpărat o măsură de pișcariu d. 48. Am cumpărat ulei cinci funți și jumătate d. 28. Am cumpărat o jumătate de funt unt-de-lemn d. 16. Am cumpărat lumânări d. 35. Am cumpărat dela Ion Lukács vin nou 25 vedre, fl. 16. Ce a mai rămas din el, din acela a vândut Imreh, fl. 2 d. 46. Au vândut treverea, d. 40. Din acest vin s'a dat cu găzduirea, fl. 13 d. 14.

Tot atunci a dat domnul jude în Bălgrad lui Pancratie Sennyey 8 ștofe de cămucă, cotul cu fl. 1 d. 80. Și lui Ștefan Bodoni i-a dat domnul jude 8 ștofe de cămucă, cotul cu fl. 1 d. 80. Nevestei lui Ion Szakács i-a dat domnul jude 3 coți ștofe de cămucă, cotul cu fl. 1 d. 80. Face cu totul prețul ștofelor de cămucă fl. 34 d. 20.

A dat domnul jude diacului Ghergheli, feciorului de camera a Cancelarului, 2 taleri pro fl. 2 d. 2. Celor 4 muscali ai Domnului nostru 4 taleri, face fl. 4 d. 40. Bucătarilor a dat Milostivirea Sa 2 taleri face fl. 2 d. 10. Trâmbițașilor a dat Milostivirea Sa 1 taler, fl. 1 d. 10. Călăreților dela caii de frunte ai Domnului nostru le-a dat domnul jude d. 50. Vizitiilor dela caii trăsurii Domnului nostru le-a dat Milostivirea Sa d. 50. Dela d-l Matei Vicey am luat 5 cupe de aur. Au cântărit cele cinci cupe aurite 11 ghire și 41 greutăți. Cu totul fac cele 11 ghire și 41 greutăți, fiind fiecare ghiră de argint fl. 14 d. 50, fl. 189 d. 50. A cincea este o cupă aurită de 3 ghire. E de față.

Am luat dela d-l Mihai Thotházi o cupă aurită, în care au fost M. 3 pro fl. 48. Aceasta a dat-o domnul jude lui Alexandru Kendi.

Domnul jude a dat pentru oraș 3 cupe aurite, pe cari le-a împărțit domnul jude în rânduiala aceasta: Intr'una au fost 2 ghire 7 greutăți. In a doua au fost 2 ghire și 2 greutăți. Iar aceste două cupe aurite le-a dat domnul jude lui Baltazar Bathori. A treia cupă la fel aurită, în care au fost o ghire și 7 greutăți, a dat-o domnul jude lui Ștefan Bathori. Prețul celor trei cupe aurite ale domnului jude fac, cu câte 16 fiorini, fl. 117 d. 32.

Tot atuncea domnul jude a dat diacului Ștefan, cameristului Domnului nostru 2 linguri de argint, de 16 greutăți. Prețul lor este, fiind 3 și $^1/_2$ greutăți 1 fiorin. fl. 4. d. 50.

41.

Bucureşti, 17 Aprilie 1594.

Mihai-Vodă către Georgie Palatich banul Caransebeşului.

Trimiţând pe Toma Postelnicul roagă să-i dea crez celor ce îi va spune.

Generose domine amice, vicine nobis honorande. Salutem bonaeque vicinitatis benevolam et nostri commendationem.

Miért hogy kölön kölön szükséges dolgainkért kellett bocsáttanunk az mi házunkbeli Posztelnik Tamást Kegyelmedhez, ki által bővségesen izentünk Kegyelmednek minden dolog felől, az okáért kérjük Kegyelmedet, mint jó akaró szomszéd barátunkat, higyje meg szavát az mit megmond mi szónkkal. Tartsa meg Isten Kegyelmedet jó egészségben.

Datum ex Bukurest, 17. die Aprilis. Anno Domini 1594.

Michael dei gratia waivoda regni Transalpinae

Adresa: Generoso domino Georgio Palaticz de Illadia, bano in districtum Caransebes et Lugas etc. Vicino amico nobis honorando.

(Arhiva Muzeului Ardelean. Cluj. Coll. Eszterházy.)

Trad. Fiindcă am fost nevoiţi să trimitem la Domnia-Ta pentru deosebite lucruri de nevoie pe Postelnicul curţii noastre Toma prin care am vestit pe Domnia-Ta din belşug despre toate lucrurile, din acea pricină rugăm pe Domnia-Ta, ca pe prietenul nostru vecin binevoitor, să-i credeţi vorbele pe cari le spune cu cuvintele noastre. Dumnezeu să ţină pe Domnia-Ta în bună sănătate.

42.

Praha, 24 Aprilie 1594.

Impăratul Rudolf II către căpitanul Cristofor Teuffenpach.

Fiind în tratative cu Sigismund Báthory, să se unească cu dânsul împotriva Turcilor, ordonă ca la caz când el ar fi ameninţat de dânşii, să-i meargă fără răgaz în ajutor.

Nobilis fidelis dilecte. Postquam in tractatu cum waiuoda Transilvaniae versamus, quem eos absque difficultate successus habiturum confidamus, ut contra Turcam se nobiscum coniungat,

iniungimus tibi, ut si Turcam hostile quid contra Transilvaniam aut ipsum waiuodam moliri intellexeris et ab ipso waiuoda requisitus fueris, auxilia quanta pro rei ac temporis occasione ac necessitate, et absque iactura stationis tuae poteris, ipsi prompte conferas. Confidimus enim idem et ipsum praestiturum, si quavis tibi istis in locis ingruat. Quaelibet interim bonae vicinitatis officia cum ipso Waiuoda quibuscunque in rebus continuabis. Quod benignae voluntati nostrae congruum erit.

Datum in Arce nostra Regia Pragae, die 24. mensis Aprilis. Anno Domini 1594.

Cu mâna lui Ştefan Szamosközi: Rodolfus irja Tiffenpaknak, az kassai generalisnak, Batori Sigmond felől.[1]

(Bibl. Univ. Budapest. Litterae originales No. 197. Copie.)

43.

Innsbruck, 6 Mai 1594.

Ober Oesterreichische Regierung către Ioan de Marini Poli.

La cererea făcută i se dă dreptul de apel faţă de sentinţa avută în procesul său cu Petru-Vodă, dacă depune jurământul de calomnie şi taxa de 100 coroane.

Die F. Dt. Erzherzog Ferdinand zu Oesterreich etc., unser gnädigister Herr, haben aus Johann de Marini Poli Raguseers übergebnen Supplication mit mehrerm vernommen, wellichermassen er umb Abforderung und Revidierung der Acten, Process und Urtl, so vor einer O. Ö. Regierung zwischen Herrn Petern Wayuodam Fürsten aus der Moldaw und ihme geübt und ergangen, underthänigist gebeten, und lassen darauf gedachtem de Marini Poli zu Bescheid gnädiglich vermelden, wann er, de Marini Poli das gebräuchig *juramentum calumniae* erstatten und einhundert Cronen Revisiongelt erlegen würdet, dass Ihre F. Dt. alsdann solliche Acta, Process und Urtl revidieren lassen wellen. Das ist Ihrer F. Dt. gnädigister Willen.

Actum den 6. May anno 94.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1594 fol. 68.)

---

[1] Pe româneşte: Rudolf scrie generalului din Caşovia Tiefenbach despre Sigismund Báthory.

44.

Roma, 11 Iunie 1594.

Secretarul Minucci către nunțiul Cesare Speziano la Praga.

Principele Sigismund Báthory înaintând atât de mult în preparativele sale de a rupe cu sultanul, reținerea ajutorului bănesc făgăduit din partea papei crede că va da prilej la bănuieli, cu toate că s'au primit scrisori atât din partea principelui, cât și din partea cardinalului Andrei Báthory că totul merge bine, ba cel din urmă ar dori să ia parte însuș la efectuarea schimbării lucrurilor.

A noi pare che il Prencipe di Transilvania sia hormai passato tant'oltre, che non possa facilmente ritirarsene, nè ci meravigliamo che sin'ad hora non senta la sua mossa, perchè V. Signoria sa bene, che non si suole correre in resolutioni di quella maniera; desideraressimo bene, che se fossero fatte diligenze maggiori per disporlo a congiungere quanto prima le sue armi, e dimostrare d'aggradire i pericoli, ne' quali egli si metterà per obedire a' paterni consegli di N. Sig^re^; in che, se bene ad altri pare che si sia fatto più, anco di quello che si conveniva, V. Sgnoria per la sua prudenza giudicherà però che si siano tralasciate molte cose necessarie, non che convenienti in caso tale. Il retenere quel poco danaro destinato da N. Sig^re^ a quel Prencipe, potrià dar occasione a sospetti, et impedimenti maggiori, però poichè gl'è ne di già avisato, non par che non si possa far di non lasciarli correre, se non in caso, che di là si sentisse resolutione contraria alle promesse e pregiuditiale alla Republica Christiana, il che non potemo credere, che possa succedere per le lettere, c'havemo noi dal Prencipe, e dal Sig^r^ Card^l^ Bathori, il quale dimanda licenza a N. Sig^re^ di potersi trovar in persona in quell'impresa; nè sarìa forse stato male, che di costà fusse anco mandato in Transilvania persona cauta per corrisponder all'officio, per dar color al negotio, e per osservare gli andamenti; e così si starìa con minor sospensione di ciò, che potesse succedere.

(Arch. Vat. Roma. Borghese I. 771 fol. 92—93. Copie of.)

45.

Vršac, 13 Iunie 1594.

Banul Sava și Vlădică Todor către Moise Székely.

Primind pe Székely, solul principelui Sigismund Báthory cu cinstea cuvenită, întreaga ceată a Sârbilor a jurat credință principelui, dela care însă cer ajutor.

Ez levél adassék az Felséges király hadnagyának, Zekely Mojsesnek kezébe.

Száva Bán Veli Mironit és Vladika Thodor.

Ezt az levelet irjuk mindnyájan, mind zpahiák, kenézek, és az egész Ráczság és keresztyénség, mindnyájan, kik az egy Istentől meg keresztelkedtek. Szolgálatunk és köszönetünk után, kévánunk hosszu életet és jó egészséget az Felséges Erdélyi király és vajdától küldetett hadnagynak, és hű szolgájának, mi urunknak, Zekely Mojsesnek.

Ezt akarók Kegyelmednek tudtára adni, hogy jöve közinkbe Vayda Mihály [1] és együtt találá bennünket táborba, ugy mint ezeren. Azért mindenüvé el küldezénk ez földre és két vagy három napig egybe gyülhetnek öt vagy hat ezeren. Az kenézek penig és az keresztyének mindnyájan ide gyűlének, és meg eskűnek Veli Mironit Száva és Vladika és Vayda Mihály előtt, hogy mindnyájan híven és igazán szolgálnak az Felséges királynak, és egy akarattal. Mindnyájan Istené vagyunk és az Felséges királyé, és kévánunk segitséget ő Felségétűl. Ezen penig igen örültünk, hogy látjuk az mi Felséges és kegyelmes urunk segitségét. Kegyelmedet is kérjük, küldj segitséget, hogy mi es örülhessünk és könyöreghessünk Istennek az király egészségeért. Tartsa meg Isten Kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben.

Költ Verseoczen, 13. Iunii 1594.

(Bibl. Univ. Budapest. Literae originales No. 199.)

Trad. Să se dea această scrisoare în mână hotnoghiului Maiestății Sale regelui, a lui Moise Székely.

Banul Sava Veli Mironit și Vlădica Todor.

Această scrisoare o scriem cu toții, toți spahii, chinejii și întreaga Sârbime și toată creștinătatea, toți cari ne-am botezat dela un Dumnezeu. După slujba și salutul nostru, poftim viață lungă și bună sănătate hotnoghiului și slugii sale credincioase trimis de Maiestatea Sa craiul Ardealului și de Voevodul, Domnului nostru, lui Moise Székely.

Vrem să vestim pe Domnia Ta, că a venit între noi Mihaiu Voevodul și ne-a găsit adunați în tabără, vre-o mie. De aceea, am trimis în toate părțile pe acest pământ și în două sau trei zile se pot adunà cinci sau șase mii. Iară chinejii și creștinii se adunară cu toții aici și jurară înaintea lui Veli Mironit Sava și a Vlădicăi și a Voevodului Mihaiu, că slujesc cu toții cu credință și cu adevărat Maie-

1 In textul sârbesc numit și scris: Vaida Mihok adică însuș Mihai-Vodă, venit în taină — fără știrea Turcilor — spre a câștiga pe Sârbi pentru marele scop de a porni o campanie împotriva păgânilor.

stăţii Sale Craiului şi cu o vcinţă. Cu toţii suntem ai lui Dumnezeu şi ai Maiestăţii Sale Craiului şi dorim ajutor dela Maiestatea Sa. Iar de aceasta bucuratu-ne-am foarte, că vedem ajutorul Maiestăţii şi a milostivului nostru Domn. Rugăm şi pe Domnia Ta, trimite ajutor, ca şi noi să ne putem bucurà şi să ne rugăm lui Dumnezeu pentru sănătatea Craiului. Să ţină Dumnezeu pe Domnia-Ta la mulţi ani cu sănătate bună.

Dată în Vârşeţ, 13. Iunie 1594.

Notă. Traducerea latină a scrisorii se află la Wolfgang *Bethlen*: Historia de rebus Transylvanicis vol. III p. 234—235.

46.

Esztergom, 15 Iunie 1594.

Arhiducele Matia către Niederösterreichische Stände.

Ordonă să custodieze şi să audieze pe deţinutul Ilie Alexandru care zice că e Vodă al Moldovei, deoarece expunerile sale nu se prea potrivesc cu purtarea sa şi cu scrisorile franceze şi engleze găsite la dânsul.

Matthias von Gottes Genaden Erzherzog zue Österreich, Herzog zue Burgundt, Grave zue Tyrol.

Edl, ehrsam, gelehrt, liebe Getreue. Auf Euer gehorsame Erinderung vom fünfundzwainzigisten Maii, den eingezogenen Eliam Alexanderiusch betreffend,[1] so sich Palatinum Muldauiae nennt, ist unser Befelch, dass ihr ihne bei eurem Profosen mit leidenlicher Unterhalt — wie gegen Gefangnen gebräuchig — bis auf weitern Bescheid enthalten und daneben durch Commissarii umb die Contrarietäten, so aus seinen Reden, Schreiben und Briefen erscheinen, besprechen lasst; da erstlich sein fürgebne Reis nach Constantinopl, hernach zue uns ins Läger nit zuesammenstimmen. So ist uns bewüsst, dass er hievor mit einem andern gen Wien kumen, der sich auch füer ein Waida in der Moldau ausgeben, dem er widersprochen und sich selbst füer den Principal ausgeben, damaln ihme ein Verehrung erfolgt. Es ist aber seithero ein so lange Zeit verflossen, dass ihme gleich sicht, er mit lauter Gedicht umbgehe; zuedem, dass in dem Originalbrief, so er zue seiner Legitimat[ion] füerbringt, sein Namen Elias gar nit gefunden wird. Derhalben ihr zue unterschiedlichen Zeiten ihme zuezusprechen und ihne dahin zue weisen habt, dass er sein Fuergeben der Wahrheit gemäss bescheine. Vielleicht zue Wien

[1] Publicat în *Hurmuzaki*: Documente vol. III/1 p. 192—193.

wohl Leuth sein, die er oder die ihne kennen werden, dann er sich so bloss gen Wien nit würdt gelassen haben. Allein, dass der Profos auf die Leuth, zue denen er schickt oder zue ihme begehrn, guete Achtung gebe und ohne euer Erlaubnus niemand zue oder von ihme lasse; wie ihr zue thuen wisst.

Geben im Veldleger vor Gran, den fünfzehenden Tag Iunii. Anno im vierundneunzigisten.

Matthias mpr.

Ad mandatum Ser^mi Domini Archiducis proprium
Unverzagt mpr Io. Wirich mpr.

P. S. Habt ihr sein Comis und Brief hieneben wieder zu emphahen, mügt die franzosischen und englischen Brief also beisammen behalten.

Adresa: Den edlen, ehrsamen, gelehrten und unsern lieben, getreuen N. der Röm. Kais. Majestät etc. Statthaltern, Canzlern, Regenten und Räthen des Regiments der n. ö. Landen.

Erledigung (am Rücken:) Regierung verordnen für das erste neben dem Jurgkhowitschen und Waranitschen ex officio zu Commissarien der Röm. Kais. Majestät etc. Rath und n. ö. Camerprocuratorn Herrn Dr. Wolfgangen Schwanser, denen sollen Abschriften dieses fürstlichen Schreibens zuegestellt und auferlegt werden, allermassen die fürstliche Durchlaucht gnädigst befehlen; benebens dem Provosen bei ihr, der Regierung absonderlich zu befehlen, dass er hierin benennten Eliam Alexandrouich von dem Fandl Provosen[1] übernehme und bis auf weitern Bescheid, wie gegen Gefangenen gebräuchig, leidenlich unterhalte; im übrigen der Zehrung halber die Sachen auf die Hofcamer zu geben, die werden die Notturft zu bedenken haben. 21. Iunii. Anno 1594.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. Ö. Kammer. Iuli 1594.)

[1] La N. Iorga, în *Pretendenţi domnesci* (Bucuresci, 1898) p. 52, greşit şi fără niciun înţeles: Fäudl Profosen.

47.

Alba-Iulia, 23 Iunie 1594.

Principele Sigismund Báthory către sultanul Murad III.

Deoarece solii săi de mai înainte au suferit mult în drumul lor, această scrisoare o trimite prin mijlocirea lui Mihai-Vodă, asigurându-l de credinţa sa, cu toate că e ameninţat din partea Nemţilor, cari unindu-se cu întreaga lume creştină vreau să pornească un război mare împotriva sultanului. Tot ei au făcut şi printre norodul de pe la Timişoară, mai cu seamă printre Sârbii de acolo zarvă, pentru potolirea căreia a trimes oaste şi astfel dacă

pismaşii săi ar raporta acolo ceva rău despre dânsul, roagă să nu le dea crez, fiind şi mai departe cu aceeaş credinţă faţă de el ca până acuma.

Exemplum literarum III^mi principis ad imperatorem Turcarum medio Michaelis vaivodae Transalpinensis missarum die 24. Iunii Anno Domini 1594.

Hatalmas győzhetetlen császár.

Akarám Hatalmasságodnak alázatoson ertésére adni, hogy az miképpen ezelőtt is megirtam vala Hatalmasságodnak, hogy mi okon nem volna módom benne, hogy emberemet bocsátanám az Hatalmasságod fényes portájára, mostan is azon okok állanak előttem. Immár egy nehány uttal bocsáttam emberimet, postáimat oly tanusággal, hogy hova hamarébb az portára jutván minden ide [való] dolgokat értésére adjanak Hatalmasságodnak, de egy is közzülök oda nem mehetett, ki ugyan az uton veszett bennek, kit az Dunánál megfosztván, futva szalasztottak haza, ugyannyira, hogy attól való tartásomban kénszerittettem más utat keresnem benne, melyen Hatalmasságodnak könyörgésemet megjelenthettem volna. Azonképpen most is nem levén egyéb módom benne, más által kellett ezt is az levelet Hatalmasságod eleibe iktatnom.

Hatalmasságodnak azon könyörgök, hogy Hatalmasságod ezért én reám nehézségét ne vesse, hogy én tartozásom és hüségem szerént abban az dologban, ki én tőllem kévántatnék, el nem jártam volna, mert azokat im érti Hatalmasságod, hogy nem én tőllem vagyon, hanem azoktól, a'kik ezt az Hatalmasságodhoz való utat el rekesztették tőllem; de mindazáltal most is ahoz az Hatalmasságod hüségéhez tartom magamat, kit mindenben az miben kévántatik, kész vagyok Hatalmasságodnak meg bizonyitani. Az minemü üdőbe most itt vagyok, tudom Hatalmasságodnak hirével vagyon, minden felől környül vött az ellenség és azon vagyon, hogy a' miképpen az több Hatalmasságod birodalminak, azonképpen itt énnekem is ártson; most ismét ujobban azt értem, hogy mindenfelől gyülekeznek és ugyan valóba való nagy hadat akarnak mindenfelé bocsátni, kik ellen énnekem is sok gondomnak, költségemnek és vigyázásomnak kell lenni, de semmivel nem gondolhatok, hogy ezt az országot, kit Hatalmasságod kezembe bizott, tőllök megtarthassom.

Hireim ilyenek vadnak az keresztyének felől, hogy az német királlyal most is gyűlésben volnának, Ratisbonában, minden

felé való fejedelmek, szabad urak és városok, holott mind az római pápától s mind az hispaniai királtól sok fő követi, sok cardinálok is volnának, kiknek minden tanácskozások a' volna, hogy valameddig kévántatnék, Hatalmasságod ellen hadat tartatnának. Az mostani franciai királt azon volnának, hogy melléjek vonhatnák, azonképpen az angliai királné asszont is. Az lengyel király felől, ki tavaly hazájában, Sveciában ment volna, most bizonnyal hirdetik, hogy ez jövő hónak nyolczadik napján indul el az tengeren Stucholmiábul, ki lakó helye Sveciába, és vissza jő Lengyel országba, hogy ő is ott az több keresztyén fejedelmekkel meg egyezzen és mindenben egyetértsen.

Azt is adhatom Hatalmasságodnak értésére, hogy a' mint Hatalmasságodnak oda fel is megirtam, mindenfelől itt az én országom körül is mint ilyen hadi és háboru időben, nemcsak ellenségek, hanem egyéb sok gonosz emberek is támadtanak, kik immár is nagy dulásokat, égetéseket, pusztitásokat is és egyéb sokféle gonoszságokat, szertelenségeket cselekedtenek, és most is cselekesznek az Hatalmasságod országiban ; ugy adják bizonnyal értenem, hogy szinte onnan fellül az német partról az németek hadából jöttenek alá valami haramiák és az föld népét, kevéliképpen az ráczságot, ki Tömösvár táján, Dunán innet vagyon, azok támasztották fel, kik annyira meg is sokasodtak volna, hogy immár ugyan haddal járnának és naponként többültön többülnének és ide mi felénk is szándékoznának, kik ellen énnekem is igaz elég vigyázásom volt, hogy ennyire ne mehettek volna elő dolgokban, de mint ilyen erdős földön nehéz kikeresni és efféle dolgoktól meg fogni őket ; mind az által most is ugyan azon vagyok, hogy a' mint jobban lehet ellenek álljak, mind lovagot, gyalogot bocsáttam oda az végekbe, hogy kergessék, fogdossák és büntessék őket. Az kik innet az én birodalmamból, minthogy az gonosz emberek mindenütt találtatnak, oda közikbe adták magokat, azokban eddig is sokat meg büntettem, most is mindenütt kergettetem őket, semmit hátra nem hagyok benne, valamivel ellenek állhatnék, és az földnek csendességet szerezhetnék. Kit azért is akartam Hatalmasságodnak meg jelenteni, hogy tudom azt az én gonosz akaróim mennyi hamis szókat és magyarázatokat tesznek felőllem Hatalmasságodnak, kik ellen nem tudom egyébbel menteni magamat, hanem csak azzal, hogy valami lött ekkedig mind együtt s mind másutt efféle gonosz emberektől, azoknak fő inditói mind azok voltanak, kik ott az Hatalmasságod birodalmiban, mind az temesvári beglerbégség alatt s

mind egyebütt az Duna mellett való zanchakságokban az Hatalmasságod tiszttartóinak, basáknak, bégeknek, zadiaknak, vajdáknak, szubasáknak, emingeknek kegyetlenségeket, sokféle törvéntelenségeket tovább nem szenvedhetvén fel rohantanak és támadást töttenek ellenek, halált akarván inkább szenvedni, hogy mint sem mindéltig olyan nagy ínségbe, kénba, nyomoruságba éljenek miattok. Ennek az oka, hatalmas császár, nem egyéb ennél, kit Hatalmasságodnak tudom soha nem adnak igazán értésére, mert a' Hatalmasságod gondviselői az ő hasznokat keresvén, semmit nem gondolnak az földnek pusztaságával és az szegény községnek nyomoruságával, kiböl oztán mint ím, jól látja Hatalmasságod, ez következett, hogy még a község is meg keseredvén és halálát elszánván, ilyen nagy dolgot inditott, minnyájan fel költenek, fegyvert fogtanak, sok dolgokat próbálnak, ki Hatalmasságodnak tudom busulást, nekem is ide elég nagy gondot szerzett; hanem miért hogy Isten Hatalmasságodat nagy bölcsességgel és hatalommal szerette, hiszem azt, jól érti is Hatalmasságod, mint kellessék efféle dolgoknak elejit venni, mind azokat megbüntetni, kik az ő telhetetlenségekkel ilyen nagy okot adnak az szegény községnek feltámadására s mind penig ezeknek is az megbusult és keseredett szegény községnek jó szóval való lecsendesitésére.

Én az mire ölég lehetek, mindenben kész vagyok az én hüségemet Hatalmasságodnak mindenkor megmutatni, mindeneknek hamis vádlások és panaszok ellen, könyörögvén Hatalmasságodnak, hogy ezután is elébbeni kegyelmességében mind országostól tartson meg és ilyen nagy háboru időben mindenek ellen megőrizzen és oltalmazzon. Tartsa meg Isten etc.

(Bibl. Archid. Esztergom. Protocollum Sigismundi Báthory p. 707—709.)

Trad. Puternice, nebiruitule Impărat!

Voii să vestesc supus Puterniciei Tale, că precum și odinioară am scris Puterniciei Tale, din ce pricină nu e chip să-mi trimit omul la strălucita poartă a Puterniciei-Tale, și acum aceleași pricini mă împiedecă. Căci în câteva rânduri mi-am slobozit la drum oamenii, poștele mele, cu astfel de învățătură, că ajungând cu cea mai mare grabă la Poartă să deie știre Puterniciei Tale despre toate lucrurile de pe aici, dar nici unul dintre ei n'a putut merge acolo, unii dintre ei au pierit chiar pe drum, pe altul jefuindu-l la Dunăre, l-au fugărit acasă, întru atât, încât în teama mea din pricina aceasta, am fost nevoit să caut altă cale, pe care să fi putut înfățișà Puterniciei Tale rugămintea mea. In acelaș chip și acum neavând alt modru pentru aceasta, am fost nevoit să aștern înaintea Puterniciei Tale și această scrisoare prin altul.

Mă rog de Puternicia Ta să nu-şi arunce Puternicia Ta mânia asupra mea pentru aceea că în lucrul, care după datoria şi credinţa mea se pofteşte dela mine, nu m'aş fi străduit, căci iată le află Puternicia Ta că acelea nu sunt din pricina mea, ci din pricina acelora cari mi-au închis acest drum către Puternicia Ta; dar cu toate acestea, şi acum mă ţin statornic în acea credinţă către Puternicia Ta, pe care sunt gata s'o dovedesc Puterniciei Tale în toate cele ce se poftesc. Ştiu că este cu ştirea Puterniciei Tale în ce fel de vreme sunt aici, din toate părţile m'au înconjurat duşmanii şi sunt gata să-mi strice şi mie aici precum au stricat şi celelalte împărăţii ale Puterniciei Tale; şi acum mai de curând înţeleg iarăş, că se adună din toate părţile şi întru adevăr adevărat vreau să sloboadă oşti mari în toate părţile, împotriva cărora sunt nevoit şi eu să fiu cu mare grije, cheltuială şi băgare de seamă, dar nu pot să gândesc ca să pot păstrà de ei cu nimica această ţară, pe care Puternicia Ta ai încredinţat-o în mâna mea.

Ştirile ce le am despre creştini sunt astea, că şi acum ar fi în adunare cu Craiul nemţesc în Ratisbona, tot felul de principi, domni slobozi şi oraşe, unde sunt mulţi soli de frunte, atât dela papa din Roma cât şi dela regele Spaniei şi mulţi cardinali, sfătuirea cărora ar fi, să ţină războiu împotriva Puterniciei Tale până când va fi nevoie. Ar vrea aceea ca să poată trage de partea lor pe regele franţuzesc de-acum, la fel şi pe regina din Anglia. Despre regele polonez, care în anul trecut s'a dus în ţara sa în Sveţia, acum vestesc de bună seamă că în ziua a opta a lunii viitoare pleacă pe mare din Stokholm, care este lăcaşul lui în Sveţia şi se întoarce în Polonia, pentruca şi el să se sfătuiască acolo cu ceilalţi principi străini şi să se înţeleagă întru toate.

Vă mai pot vesti şi aceea Puterniciei Tale, că precum am scris Puterniciei Tale şi acolo sus, despre toate de aici din prejurul Ţării mele şi într'o astfel de vreme de războiu şi de lupte, s'au ridicat nu numai duşmani, ci şi mulţi altfel de oameni ticăloşi, cari şi până acuma au făptuit prăpăd, pârjoliri, pustiiri şi alte multe feluri de blăstămăţii şi jăcmăneli şi făptuesc şi acum în ţara Puterniciei Tale; îmi dau să înţeleg de bună seamă, că au venit în jos la noi tot de acolo de sus din partea nemţească, din oastea nemţească niscai lotri şi aceia au făcut zarvă între norodul acelui ţinut, au răscolit pe Sârbii cari sunt pela Timişoara, dincoace de Dunăre, şi s'au şi înmulţit într'atâta, încât azi umblă în oaste, şi zi de zi se înmulţesc tot mai tare şi ar aveà de gând să vină încoace spre noi, împotriva cărora şi eu am avut destulă băgare de seamă adevărată, că nu ar fi putut merge atât de înainte în afacerile lor, dar într'un ţinut atât de păduros este greu de a-i căutà şi de-ai prinde; cu toate acestea şi acum mă străduesc tot întru aceea, să le stau împotriva cât se poate mai bine, am slobozit acolo la margini atât călăreţi cât şi pedestraşi, să-i gonească, să-i prindă şi să-i pedepsească. Aceia cari de aici din împărăţia mea, căci nemernici se găsesc pretutindeni, s'au amestecat acolo între ei, dintre aceia am pedepsit mulţi şi până acuma, şi acum îi gonesc pretutindeni, nu las nimic la o parte din cele cu cari le pot sta împotrivă şi pot să aduc linişte în acel ţinut.

Aceasta am voit să-o vestesc Puterniciei Tale şi pentru aceea, pentrucă ştiu câte cuvinte şi deslușiri viclene vorbesc răuvoitorii mei despre mine Puterniciei Tale; împotriva cărora nu mă pot apără mai bine, decât cu aceea, că dacă s'au întâmplat până acuma ici şi colea să fie astfel de oameni ticăloşi, aţâţătorii cei de căpetenie ai acelor au fost toţi aceia, cari acolo în împărăţia Puterniciei Tale, atât supt beglerbeiatul de Timişoara, cât şi aiurea în sangiacurile de lângă Dunăre, ne mai putând răbda mai departe cruzimile şi multele fără-delegi ale slujitorilor, Paşilor, beilor, raialelor, voevozilor, subaşilor şi emingiilor, s'au răsculat şi au dat iureş asupra lor, voind mai curând să sufere moartea, de cât să mai trăiască toată viaţa din pricina lor, în nevoi, chinuri şi sărăcie atât de mare. Aceasta e pricina, Puternice Impărat, nu-i alta în afară de aceasta, pe care ştiu că niciodată nu o aduc cu adevărat la cunoştinţa Puterniciei Tale, pentrucă slujbaşii Puterniciei Tale căutând foloasele lor, nu se gândesc de loc la pustiirea acelui ţinut şi la nevolnicia sărmanei obştii, din pricina aceasta iată s'a întâmplat aceasta, precum bine vede Puternicia Ta, că şi obştea amărîndu-se şi neţinând seamă de moarte, a urnit lucruri atât de mari, s'au răsculat cu toţii, au apucat armele, încearcă multe lucruri, cari ştiu că au pricinuit Puterniciei Tale întristare, iară mie aici destul de mari griji. Dar fiindcă Dumnezeu te-a îndrăgit pe Puternicia Ta cu înţelepciune mare şi cu putere, cred aceea, că bine se şi pricepe Puternicia Ta, cum trebue să fie împiedecate astfel de lucruri, cum să fie pedepsiţi toţi aceia cari prin neputinţa lor au dat pricină atât de mare pentru răscoala sărmanei obştii, cum şi pentru potolirea cu vorbă bună a acestei întristate, amărîte şi sărmane obşte.

Eu întrucât voiu puteà, de ajuns, sunt gata totdeauna să-mi arăt credinţa faţă de Puternicia Ta, împotriva tuturor plângerilor şi pârilor mincinoase, rugându-mă Puterniciei Tale să mă ţină şi de aici înainte împreună cu ţara în milostivirea de mai înainte şi în vreme de războiu atât de mare să mă păzească şi să mă apere împotriva tuturor. Dumnezeu să vă ţină etc.

Notă. Această scrisoare este un capo d'operă a diplomaţiei ardelene, făcută — precum pare — la sfatul şi în tot cazul cu ştirea lui Mihai-Vodă pentru a amăgì pe Turci în preajma marei schimbări a politicei Ardealului, tributară sultanului şi acum gata să se declare solidară cu imperiul german-roman, în luptă cu păgânii. Iată pricina pentru care principele Báthory nu ţinea de o vreme încoace soli la Poartă şi se trudea a desminţi ştirile proaste ce ajungeau acolo despre dânsul.

48.

Sătmar, 24 Iunie 1594.

Ştefan-Vodă Mâzgă către Camera Scepusiană.

Cere ceva bani deoarece tot ce a avut i-a cheltuit cu pregătirile sale de războiu. Afară de aceasta, roagă să pedepsească pe aceia

cari îşi mână vitele în livada sa, făcându-i multă pagubă, ceeeace numai poate suferi.

Servitiorum meorum commendationem scribo V. E. Dominationibus, precorque a Deo Optimo vitam longaevam statumque foelicissimum ex animo.

Továbbá emlékezhetik Kegyelmetek arra, hogy vagyon annak ennihány esztendeje, hogy Kegyelmetek nem adott énnekem költséget, hanem Kegyelmetek csak valami hitván veszendő marhát adatott, kiben bizony sok károm volt, mivel hogy senkinek el nem adhattam. Tudja Kegyelmetek azt, hogy az táborban kész pénz kell, nem marha. Azért kérem ti Kegyelmeteket, mint bizodalmas uraimat, hogy Kegyelmetek ne hagyjon költség nakül mostani szükségemben, avval amint lehet; de Kegyelmetek ugyan költséggel értessen, mert én is ugy szolgálhatok urunknak ő Felségének, ha az ő Felsége parancsolatja szerint ti Kegyelmetek fizetésemet megadja.

Kegyelmetek irja, hogy nincsen ő Felségének pénze, még ez ideig mind csak avval bocsátott el Kegyelmetek. Nagy örömest sem busitanám Kegyelmeteket, de mostan ugyan igen rá kénszerit az nagy szükség. Immár jobb részére mindenemet az hadra költöttem, immár szintén nem tudok mihez nyulni, ha Kegyelmetek valahonnat valami költséggel nem értet. Ez itt való harminczadosnál deputáljon Kegyelmetek, ez megfizethet, mert vagyon jüve[del]me, kit szolgáljak meg örökké ti Kegyelmeteknek. Ezek után Isten ő Felsége tartsa meg Kegyelmeteket minden javaival.

Datum Szatmarino, 24. die Iunii iuxta novum.

Kegyelmetek szegény szolgája

Stephanus Moldoviae Vaivoda

Стефан Воевод

Továbbá ezt is akarám Kegyelmeteknek tudtotokra adnom, hogy ő Felségétől az is volt rendelve, hogy szénát is adjanak házamhoz, de mivel hogy kész szénát nem adhattak fizetésemben házamhoz, akkor ő Nagysága Ruber János az kamorás uraimmal rendeltek volt egy kaszálló rétet itt az németi földön. Azért az felől is azt irhatom Kegyelmednek, hogy az városbeliek hatalmasul rea hajtják lovokat, ott tapodtatják, etetik, sőt annak felette ha szolgáimat küldöm is oda oltalomra, azokat is ha birnák, ülik meg ütögetik; mostan penig öreg szolgáim sincsenek itthon, hanem az hadban vadnak, itthon csak valami gyermekek vadnak, azok

semmit nem mernek ellenek szólni, az kár penig igen bőven vagyon. Azért kérem Kegyelmeteket, hogy Kegyelmetek irjon ide udvarbiró uraimnak, hogy azokat az embereket büntesse meg törvénnyel. Taval is ekképen cselekedtenek volt, hogy kiszoritották volt lovaimot és az csordát hajtottatta rea, az én magam lovai csak imitt amott az kertökön éltenek osztán. Akkor még eltürtem vala az én emberségemért, de most immár én sem türhetem. Isten ő Felsége legyen Kegyelmetekkel. Datum eodem die Zatmáron.

Jó választ várok Kegyelmetektől

Стефан Воевод

Adresa: Generosis ac Egregiis Dominis Gregorio Hofman et Nicolao Orlai, Sacrae Caesareae Regiaeque M-tis camerariis supra vervitiis consiliariorum etc. Dominis et patronis mihi semper obsersandissimis.

Notă. Scrisoarea e scrisă cu mână de diac ungur pe hârtie turcească de orez, frumos satinată. Anul datei ni l-a păstrat registratura de pe dosul scrisorii.

(Colecțiune particulară. Ungaria.)

Trad. Mai departe poate vă aduceți aminte Domniile Voastre de aceea, că sunt câțiva ani decând Domniile Voastre nu mi-ați dat de cheltuială ci mi-ați dat Domniile Voastre numai niște vite slăbănoage gata de-a pieri, la cari am avut mare pagubă, căci nu le-am putut vinde nimănui. Știți Domniile Voastre că în tabără e nevoie de bani gata, nu de vite. De aceea rog pe Domniile Voastre ca pe Domnii mei cu credință, ca să nu mă lăsați Domniile Voastre fără bani de cheltuială în nevoia mea de acuma, cu cât se poate, dar Domniilor Voastre să nu mă lăsați fără bani de cheltuială, căci și eu așa pot să slujesc Domnului nostru Maiestății Sale, dacă Domniile Voastre îmi dați plata după porunca Maiestății Sale.

Domniile Voastre scrieți că Maiestatea Sa n'are bani, până acuma tot cu aceasta m'ați slobozit Domniile Voastre. Nu v'aș supără pe Domniile Voastre bucuros, dar acum mă silește năprasnic nevoia. Până acum mi-am cheltuit aproape tot pentru războiu, că iată nu știu de ce să mă mai ating, dacă Domniile Voastre nu mă ajutați de undeva cu ceva bani de cheltuială. Să-mi hotărîți Domniile Voastre la hărmințarul de aici, acesta poate plătì, căci are venit, pentru care să vă slujesc în vecie pe Domniile Voastre. Apoi, Maiestatea Sa Dumnezeu să țină pe Domniile Voastre cu toate bunurile.

Sărmana slugă a Domniilor Voastre

Stephanus Moldoviae Vaivoda

Mai departe, vreau să aduc la cunoștința Domniilor Voastre și aceasta că de Maiestatea Sa a fost poruncită și aceea, ca să-mi dați și fân la casa mea, dar fiindcă nu ați putut să-mi dați acasă fân uscat în plata mea, atunci Măria Sa Ion Ruber cu domnii cămă-

raşi mi-au dat o luncă de cosit aici în hotarul oraşului Nemeti. Pentru aceea şi despre aceea pot să scriu Domniilor Voastre, că orăşenii îşi mână acolo cu samovolnicie caii, acolo-i pasc, îi hrănesc, ba pe de-asupra, dacă-mi şi trimit acolo slugile pentru pază şi pe aceia dacă pot, îi lovesc; iar acum nici nu am slugile bătrâne acasă, ci ele sunt la oaste, aici acasă sunt numai nişte copii, aceia nici nu cutează să grăiască împotrivă, iar paguba e foarte mare. De aceea rog pe Domniile Voastre, ca Domniile Voastre să scrie aici domnilor ispravnici de curte să pedepsească cu legea pe acei oameni. Şi în anul trecut au făcut astfel că mi-au alungat caii şi au mânat acolo turma de vite, iar caii mei au trăit apoi numai ici şi colea în grădini. Atunci am mai suferit-o aceasta pentru omenia mea, dar acum nu mai pot suferì nici eu. Maiestatea Sa Dumnezeu să fie cu Domniile Voastre. Dat în aceeaş zi în Sătmar.

Aştept răspuns bun dela Domniile Voastre.

49.

Iaşi, 1 Iulie 1594.

Aron-Vodă către Ioan Budaki primarul oraşului Bistriţa.

Trimiţând omul său, îl roagă să facă judecată în treaba furtului de oi, săvârşit de către Văscan de acolo, împotriva căruia s'au plâns oamenii de pe la Câmpulung.

Post servitiorum nost[ro]rum perpetuam commendationem.

Továbbá Kegyelmednek azt akarám tudtára adnom, mint jó szomszéd uramnak, hogy jövinek ide én hozzám az én jobbágyim[1] Hoszumezőről és panaszolkodának, hogy az Kegyelmetek emberi vittek volt el tavali esztendőben tizenöt száz juhokat és azon megszokván az latrok, mostan is három száz juhokat és harmincz tehenet, ökörrel összve, hat lovat. Egy latornak pártját ti Kegyelmetek ne tartsa, tudni illik Vaszkánnak, mert én Kegyelmedtől jobb atyafiságot várník. Azírt im mostan az én emberem oda ment ti Kegyelmetekhez, Kegyelmetek szolgáltasson minden igazságot nekiek; lám én Kegyelmeteknek itt igazságot tiszek minden dolgokrul, tudni illik az örmények felől is. Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Datae in praecipua principali nostra civitate Jasvasarina, 1. die Iulii 1594.

Aron Dei gratia (nec non) perpetuus
heredi[tarius][2] regni Moldaviae

---

1 Scris aşa: jogbagim. 2 Scris: Hoeredj.

ICON SS. APOSTOLORUM

(Ex thesauro Petri Vaivodae Moldaviae)

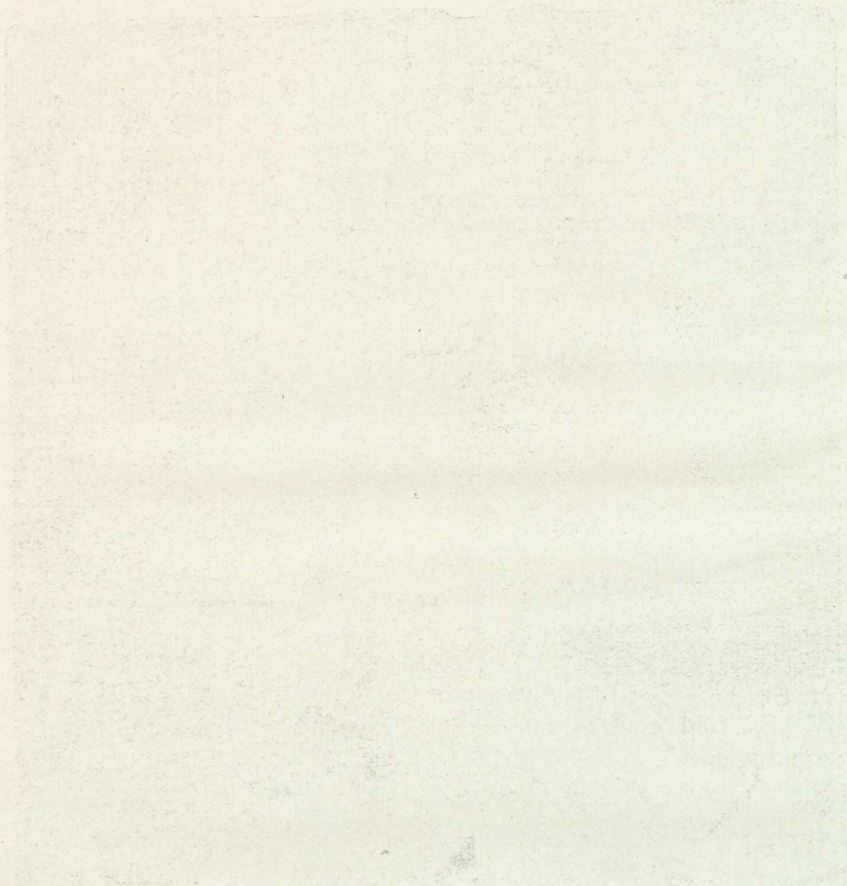

Adresa: Prudenti ac circumspecto viro domino Ioanni Budaki (nec non) iudici primario civitatis Bisztryczensis etc. Domino suo ac vicino honorandissimo.

(Arhiva judeţului Bistriţa-Năsăud. Bistriţa.)

Trad. Mai departe vream să dau de ştire Domniei Tale ca megieşului meu bun, că au venit aici la mine iobagii mei din Câmpulung şi s'au plâns că oamenii Domniilor Voastre au dus în anul trecut cincisprezece sute de oi şi obişnuindu-se cu aceasta acei lotri, au mânat şi acuma trei sute de oi şi treizeci de vaci cu boi împreună, şase cai. Domniile Voastre să nu ţină partea unui lotru, adică lui Văscan, căci eu aştept dela Domniile Voastre prietenie mai bună. Pentru aceea, iată acum a mers la Domniile Voastre omul meu acolo să le facă Domniile Voastre în toate dreptate, căci şi eu fac dreptate Domniilor Voastre în toate treburile, adică şi în privinţa Armenilor. Dumnezeu să ţină pe Domniile Voastre.

50.

[Innsbruck,] 3 Iulie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

Primind înştiinţarea sa despre moartea aşteptată a lui Petru-Vodă, ordonă să se ţină de ordinul său anterior în cele de făcut cu sigilarea averei defunctului, comunicând şi dorinţa fiului său şi a boerilor săi rămaşi.

Wir haben dein uns vom ersten dies zuegethanes Schreiben empfangen und daraus das totlich Ableiben des Moldauischen Fürsten, was du auch auf sollichen Fall mit der Secretierung und in anderweg bestellt und verordnet, mehrers vernommen. Wann wir dir dann vom letzten verwichenen Monats Juni auf damalns dein, des Moldauischen Fürsten todlichen Schwachheit halb beschehene Berichtung Bescheid und Resolution, wann sich der Todfall mit ihme begibt, wessen du dich in einem und andern zu verhalten zuekommen lassen, so befelchen wir dir gnädiglich, dass du selbiger unserer Verordnung in allem nachkommest, was du nit verrichtet, noch gestracks vollziehest und uns unverlangt ausführlichen verständigest, wie du die Sachen in allem beschaffen befunden, was auch des jungen hinderlassenen Herrleins oder der seinigen Begehrn seye, und ob kein Testament oder Letzter Willen von dem abgeleibten Moldauischen Fürsten verhanden; hinzwischen aber und uns auf unser fernere gnädigste Verordnung sollest du ob demjenigen, was voriger unser Befelch

ausweist, stark halten und jemands, wer der auch seye, keinen Eingriff oder Veränderung gestatten. Daran beschicht unser gnädiger entlicher und gefälliger Willen und Meinung.

Geben den 3. Iulii anno etc. im 94-ten.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1594 fol. 98.)

51.

[Innsbruck,] 5 Iulie 1594.

Arhiducele Ferdinand către împăratul Rudolf II.

Murind Petru-Vodă în ziua de 1 Iulie, a sechestrat averea sa, ordonând ca nimeni dintre oamenii săi să nu poată părăsi ţara, până se va şti, dacă a lăsat vreun testament şi dacă feciorul său doreşte să rămână aici ori să plece în alt loc.

Euerer Röm. Kays. Mt. und L[iebden] gib ich hiemit gehorsamblich zu vernehmen, wie dass weilend Herr Peter Wayuoda aus der Moldaw, deme ich auf Euer Kays. Mt. und L. gnädigist Fürschreiben und Begehrn in diesem meinem Land der fr. gr. Tyrol ricapito und Underschleif geben, den ersten dies, als er zuvor ein guete Zeit übl aufgewest, mit Todt abgangen, der Allmächtig wölle seiner Seelen mit Gnaden pflegen. Darauf ich, alsbald mir solches zuwissen gethan, Befelch geben, dass all sein Hab und Guet, soviel er deren herinnen in diesem meinem Land hat, fleissig versecretiert, niemand von den seinigen ausser Land gelassen, sonder alles beysamen aufgehalten werde, bis man sehe, ob er ein Testament hinder ihme gelassen und was er darinnen disponiert habe, was auch seines hinderlassenen jungen Sohnleins Gelegenheit und Begehrn, ob er länger herinnen in meinem Land zu bleiben oder sich wieder daraus an andere Ort zu begeben willens sein werde.

Was ich nun deswegen in einem und andern in Erfahrung bringen und wie sonsten die Sachen beschaffen befunden würdet, dessen berichte E. Kays. Mt. und L. ich gehorsamblich. Hienach hab inmittlst angeregten Todtfall E. Kays. Mt. und L. in Underthänigkeit nit verhalten sollen und thue derselben mich zu Gnaden ganz gehorsamblich befelchen.

Datum den 5. Julii anno 94.

Notă. Din imensa bogăţie de scumpeturi rămasă după Petru Şchiopul, reproducem alăturat icoana sa de argint, descoperită de noi în colecţiunile Muzeului Naţional de Arte din Viena.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1594 fol. 112.)

52.

Iaşi, 9 Iulie 1594.

Aron-Vodă către Ioan Budaki primarul oraşului Bistriţa.

Comunică ştiri despre prădăciunile Tătarilor în Polonia pentru ca să se poată apăra împotriva lor de ar trece pe acolo, venind zvon că merg în Ungaria.

Post officiorum nostrorum perpetuam commendationem.

Továbbá ezt akarám Kegyelmednek tudtára adnom, hogy az tatárok egisz Lengyelországon mind átal ment[ek] és igen nagy égetist töttek és Magyarországban vadnak, azirt Kegyelmetek ótalmazza igen országát, mert szüksiges, mert mi az pogánoknak nem hihetönk, mert ők igen csalárdok és tökiletlenek. Az én emberim onnan jöttek, bizonnyal beszéllik, hogy Magyarországra mentenek. Isten tartsa meg Kegyelmeteket.

Datae ex praecipua principali nostra civitate Iasvasarina, 9. die Iulii 1594.

Aron dei gratia
(nec non) vaivoda regni Moldaviae

Pe dos: ла пракалаврꙋл де вистрица.

(Arhiva judeţului Bistriţa-Năsăud. Bistriţa.)

Trad. Mai departe vreau să dau de ştire Domniei-Tale, că tătarii au străbătut toată Polonia şi au făcut foarte mare pârjol şi sunt în Ungaria, de aceea Domniile Voastre să vă păziţi bine ţara, căci e nevoie, căci noi nu putem să credem păgânilor, pentrucă ei sunt foarte înşelători şi nemernici. Oamenii mei au venit de acolo, spun cu încredinţare că au mers asupra Ungariei. Dumnezeu să ţină pe Domniile Voastre.

53.

Iaşi, 25 Iulie 1594.

Aron-Vodă către Ioan Budaki primarul oraşului Bistriţa.

Zoreşte din nou să facă judecată dreaptă fără răgaz în treaba oamenilor dela Câmpulung ca să-şi poată primì oile furate şi să nu stea păgubiţi.

Post servitiorum nostrorum perpetuam commendationem.

Továbbá szerető jó szomszéd uram, Kegyelmednek néminemő dolgaink felől kelleték irnom; az én jobbágyimnak, tudniillik hosszumezeieknek az minemő nagy sok károkat az Kegyel-

metekhez tartozandó jobbágyok cselekedtenek, kinek nem illett volna azt cselekedniek, mert én Kegyelmeteknek az örminyek dolgai felől mindenkoron igazat tiszek. Azért kirem Kegyelmedet, mint jó szomszid uramot, hogy ezeknek az én emberimnek az ő károkrul tigyen és szolgáltasson igaz törvint, hogy az ő marhájok adattassik meg nekiek, kit ha Kegyelmed cselekedik én irettem, Kegyelmednek hasonló szolgálattal liszek irette. Kegyelmed ebben sok haladikot ne tigyen. Immáron egy nihányszor irtam ugyanezen dolog felől Kegyelmednek.Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Datae ex praecipua principali nostra civitate Iasvasarina, 25. die Iulii 1594.

Aron dei gratia (nec non)
perpetuus haeres regni Moldaviae

(Arhiva județului Bistrița-Năsăud. Bistrița.)

Trad. Mai departe iubitorule, bunule megieș, sunt nevoit să scriu Domniei Tale despre oarecari lucruri de-ale noastre, ce pagube mari au pricinuit iobagilor mei, anume celor din Câmpulung, niște iobagi de-ai Domniilor Voastre, ceeace nu s'ar fi căzut să facă, căci eu totdeauna fac dreptate Domniilor Voastre în treburile cu armenii. De aceea rog pe Domnia Ta, ca pe un bun megieș, să pui Domnia Ta și să le aduci judecată dreaptă oamenilor mei pentru pagubele lor, să li se deie vitele lor; dacă Domnia Ta faci aceasta pentru mine, voiu fi și eu Domniei Tale cu o slujbă asemănătoare, să nu pui Domnia Ta zăbavă multă în această treabă.

Până acuma am scris Domniei Tale de câteva ori tot despre acest lucru.

Dumnezeu să țină pe Domnia Ta.

54.

[Innsbruck,] 27 Iulie 1594.

Arhiducele Ferdinand către împăratul Rudolf II.

Cere și așteaptă urgent ordin în privința afacerii decedatului Petru-Vodă, deoarece oamenii rămași după el vreau să ducă pe feciorul său la Venezia, pe de altă parte întreținerea sa și a curții sale înghite mult din averea sa destul de precară.

Eurer Kays. Mt. und L. werden genädigist wol zu erinnern haben, was derselben ich vom 11. dies des verstorbnen Moldawischen Weyuoden und desselben hinderlassenen Sohns und Gesindls halben gehorsamist zuegeschrieben. [1]

[1] Semnalat în câteva rânduri în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 491.

Wann mir aber untz dato noch kein Bescheidt darüber erfolgt und nit allein das Gesind, sonder auch das junge Herrlin[1] selbst inmassen E. Kays. Mt. und L. hienebenliegend mit mehrerm zu vernehmen eintweders umb Erlaubung, dass sie ausserm Land anderst wohin ihrer Gelegenheit nachziehen, oder aber in andere Weg versehen werden mögen, ganz trungenlich anhalten, sich auch sonsten allerhand Leut umb das junge Herrlin befinden, die es gern gen Venedig, wie sie fürgeben, führen wollten und dann ohne das auch ein grosser merklicher Uncosten über die Underhaltung und Besoldung so viel Gesindls auferlauft, welches alles dem jungen Herrlin, als welches ohne das ein schlechts Vermögen zu gewarten, zu Schaden und Nachtl gereichen würdet, so langt an E. Kays. Mt. und L. mein underthänigist gehorsamists Bitten, sie geruehen sich über vorangeregts mein Berichtschreiben deren genädigisten Willens und Gemüets, wessen ich mich auf einen oder andern Weg gegen diesen Leuten zu verhalten habe, mit genädigisten zu entschliessen und mir hierunter notwendig Bescheidt und Befelch zuekommen lassen. An deme befördern E. Kays. Mt. und L. ein guet Werk und ich thue derselben mich zu Kayserlichen Gnaden und väterlichen Hulden underthänigist befehlen.

Datum 27. Julii etc. 94.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1594 fol. 107.)

55.

Roma, 6 August 1594.

Cardinalul Petru Aldobrandini către nunţiul în Spania.

Principele Sigismund Báthory declarându-se împotriva Turcilor a făcut chiar şi ceva progrese, împiedicând înaintarea păgânilor. Lucrul acesta fiind de mare importanţă, Sfântul Părinte doreşte ca nunţiul să meargă repede la curtea regelui Spaniei cerându-i să trimeată grabnic lui Báthory ordinul Lânei-de-aur, dacă afacerea ajutării lui n'ar fi încă hotărîtă.

Il Principe di Transilvania si dechiarò animosamente contra il Turco, et ha di già fatto alcuni progressi d'importanza, et non è stato senza suo gran pericolo per conto dei suoi sudditi; et se tien per certo che la sua mossa habbi ritardato et represso assai l'orgoglio et impeto dei Turchi, et impedito i lor disegni, onde merita che ne sia tenuto gran conto, et non resti negletta questa

[1] Pe româneşte *Domnişor*, titlul tânărului Vodă, a cărui semnătură din aceste zile o reproducem la sfârşitul volumului nostru.

sincera pietà sua, et grandezza d'animo, perchè oltre al danno che si riceverebbe in lui, se fosse abbandonato, l'essempio nocerebbe infinitamente alla causa de' christiani, perchè nessuno ardirebbe nè adesso, nè mai d'accostarsi a noi. Però Sua S^tà vuole che V. Sig^ria vada a posta da Sua Maestà caso che il negotio non sia finito, et facci ogn'instantia perchè si finischi quanto prima, almeno col mandar l'Ordine del Tosone a lui solo, chè per gli altri suoi parenti si potrà poi far con comodità, se non li paresse di farlo adesso; et di gratia V. Sig^ria habbi questo negotio a petto quanto vede che merita; et non par che sia cosa questa da farvi difficoltà sopra, poichè è semplicemente honoraria, et viene molto ben collocata questa gratia in un Principe di tal qualità.

Insemnare oficială: Duplicato 29 Agosto, triplicato 9 Settembre.

(Bibl. Pr. Chigi. Roma. M. III. 59 fol. 14.)

56.

Iaşi, 15 August 1594.

Aron-Vodă către arhiducele Matia.

La îndemnarea sa primind punctele confederaţiunii, propuse de solul împărătesc Ioan de Marini Poli, trimite împăratului Rudolf actul său de supunere prin Mihai Tholnay, căpitanul călărimei moldovene.

Aaron Dei gratia Princeps et perpetuus haeres Moldaviae etc.

Pridie acceperamus V^rae Ser^tis literas, in quibus nos benigne et amanter admonet et hortatur, ut contra communem Christianitatis hostem expeditionem faceremus, cui quidem exhortationi lubenter dedimus locum. Post V^rae autem Ser^tis literas venerunt aliae Suae M^tis literae, quas nobis Generosus dominus Joannes de Marinis Ragusaeus, nunctius Suae M^tis attulit, et omnem suam legationem exposuit. Et ut cum Sua M^te confoederationem perpetuam faceremus, prout fecimus, inivimus et confoederavimus, in cuius rei confirmationem misimus nuncium nostrum, Generosum Michaelem Tholnay supremum equitum nostrorum Moldaviae Generalem, qui apud M^tem Suam nomine nostro de omnibus rebus plenarie acturus est. Proinde rogamus V^ram quoque Ser^tem ut nostram operam et promptum animum, qui

erga Domum Austriae et universam Christianitatem est, Suae M^ti Caesareae commendare et declarare velit. [1]

Admodum valde nuper doluimus, quando Tartari ad nostros fines venerant, quod eorum conatum reprimere non potuerimus, in nobis quidem nihil deerat, sed princeps Transylvaniae suas, uti promiserat in auxilium non misit copias. Different quis quis tanti mali causa. Ego, uti Suae M^ti recepi, semper ero paratus contra hostem communem Christianitatis prodeundi, modo etiam Sua Maiestas Caesarea meis postulatis se difficilem non praestet. Nos interim quicquid ex Constantinopoli vel aliis ex locis intelligere poterimus, omni illud istas in partes vel Ser^ti V^rae vel partium superiorum Hungariae Generali, quamprimum et quamcitissime sumus perscripturi. Postremo vero V^ram Ser^tem diutissime bene et feliciter valere optamus.

Datae in arce nostra Jass Moldaviae, 15 Augusti. Anno 1594.

Adresa: Serenissimo Principi ac Domino Matthiae Archiduci Austriae, Duci Burgundiae etc. Comiti Tyrolis etc.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv. Copie of.)

57.

Iaşi, 16 August 1594.

Aron-Vodă către împăratul Rudolf II.

Mişcat de expunerile împăratului ce i s'au făcut prin solul său Ioan de Marini Poli, primeşte toate condiţiunile actului de confederaţie, fiind chiar gata a-i merge în ajutor cu oştile sale la prima veste ce va primi dela dânsul ori dela căpitanii săi.

Aaron Dei gratia Princeps et perpetuus haeres Moldaviae, Walachiae etc.

Recognoscimus et fatemur per praesentes nostras, quod Sacra^mae et Invictissimae Imperatoriae et Regiae M^tis V^rae nuncius, Generosus vir Joannes de Marini Poli Ragusaeus, superioribus diebus ad nos venerit, exponens nobis, quomodo V^ra Maiestas Caesarea et Sacri Romani Imperii lubenti cum assensu vellet, ut nos in id cogitationes nostras, dies atque noctes dirigemus, ac totis etiam, ut dicitur, viribus incumberemus, et quantum in nobis est adiumento nos esse vellemus, ut vetus illa, vere

[1] Scrisoarea lui Aron-Vodă prin care recomandă pe căpitanul Tholnay curţii împărăteşti, în *Hurmuzaki*: Documente vol. XII p. 6.

aurea libertas, amoto tandem Turcico illo acerbo dominatu Christianis restitueretur; deinde, quod Sua cum M^te^ et Sacro Imperio Romano perpetuum foedus pactumque iniremus. Nos igitur tam pia, salutari et prope paterna admonitione exhortationeque V^rae^ M^tis^ permoti, non tam privati commodi nostri causa, quam pro incolumitate vicinarum provinciarum ac totius Reipublicae Christianae conservatione in campum descendere et pugnare parati sumus, modo id, vel a V^ra^ M^te^ Caesarea, vel Generale superiorum Hungariae praescitum habeamus. Praeterea, quae in literis confoederationalibus a V^rae^ Caesareae M^tis^ nuncio, Generoso viro Joanne de Marini Poli Ragusaeo nobis datis habentur, ea omnia et singula acceptavimus, approbavimus, immo acceptamus, approbamus perpetuo et irrevocabiliter. Volumus autem, dignaretur V^ra^ Maiestas Caesarea nos ac dominia et subditos nostros Sacro Romano Imperio annecti et incorporari, ac contra quosvis regni nostri turbatores, contraque omnem Turcicam vel quorumvis inimicorum potentiam et saevitiam defendere. Et etiam, si quod Deus avertat, nos regno nostro et ditione teterrimus Christianae religionis hostis Turca privaret, sicque in V^rae^ M^tis^ Caesareae dominium, seu quodvis vicinum confugeremus, extunc nobis una cum nostra comitiva rebusque universis, ubivis in Christianitate, salva, secura et libera permittatur mansio, quousque iterum nostram ditionem V^rae^ M^tis^ Caesareae, necnon Sacri Romani Imperii beneficio, uti V^ra^ Maiestas Caesarea promiserit, recuperabimus. Pollicemur autem et plane recipimus, nos V^rae^ M^ti^ Caesareae et Sacro Romano Imperio semper veram et fidelem navaturos operam, ac tales etiam exploratores servaturos esse, qui omnia arcana hostis, videlicet expeditiones, vires, aciem belli atque ordinem totaliter exploraturi sint, et quicquid in hac re perscrutaturi fuerint, illud totum ad V^rae^ M^tis^ Caesareae, vel autem superiorum partium Hungariae Generalis manus proprias fideliter et absque ulteriori dilatione perscribere non praetermittemus: quid multis, nos totos V^rae^ M^ti^ Caesareae in tutelam damus conservamusque, necnon V^ra^ cum M^te^ et Sacro Romano Imperio perpetuam confoederationem inimus et facimus, prout V^rae^ cum M^tis^ nuncio, Generoso viro Joanne de Marini Poli Ragusaeo inivimus, decrevimus et confoederavimus, et nihil unquam denique pro nostra parte omittere volumus, quod ad V^rae^ M^tis^ Caesareae et universae Christianitatis bonum et utilitatem pertinere arbitrati fuerimus.

Nos itaque praefatus Aaron Dei gratia Princeps et perpetuus haeres Moldaviae, Walachiae, una cum consilio nostrorum fidelium primariorum, consiliariorum, Generosis videlicet Gregorii Logofet regni cancellarii, Georgii Bottka Marschalci, Stephani Rezwan Generalis equitum et peditum regni nostri, necnon Michaelis Tholnay supremi equitum et peditum aulae nostrae capitanei, haec omnia et singula simul cum haeredibus nostris, sine omni contradictione, dolo, fraude, sub fide Principi digne, firmiter et inviolabiliter servaturos, impleturos, observaturosque pollicemur et recipimus. In quorum fidem literas has nostras manupropria subscriptas signavimus ac sigillo nostro authentico roboravimus.

Datae in arce nostra Jass Moldaviae, 16. Augusti. Anno 1594.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv. Copie of.)

Notă. Solul împăratului Rudolf, raguzanul Ioan Marini de Poli, bine cunoscut în Moldova, pe când era arendatorul „Vămii mari" cu fratele său, primind această importantă declarație de confederație, plecă cu scrisoarea de recomandație a lui Aron-Vodă (din 17 August 1594) fără răgaz îndărăt. [1] Dar e de observat că prima ideie a confederațiunii și unirii Moldovei cu imperiul romano-austriac, pornind încă din iarna anului 1593 dela bătrânul căpitan Valentin Prépostvári, [2] ea a fost săvârșită acum prin dibăcia raguzanului iscusit, care se vede că avea trecere la Aron-Vodă și la curtenii săi.

Odată cu acest act a făcut și Marini o declarație oficială cum că toate punctele actului de confederație încheiat cu Aron-Vodă și iscălit de dânsul, vor fi ținute și respectate de împăratul Rudolf, căruia Domnul s'a supus împreună cu boierii săi. [3]

[1] Publicat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI. p. 496.
[2] Vezi raportul său din 25 Decemvrie 1593 sub No. 27 al volumului de față.
[3] Publicat în *Hurmuzaki*: Documente vol. III/1 p. 194.

58.

[Innsbruck, August 1594.]

Ioan di Marini Poli către tribunalul Austriei Superioare.

Expunându-și din nou argumentele în procesul ce are cu decedatul Petru-Vodă cere să i se dea dreptate după ce contractul făcut cu Voevodul Moldovei trebue să fie valid și față de urmașul său, cu toate că Petru-Vodă avea chiar și pașaportul regelui Poloniei în mână când iscăli contractul său pentru vama-mare din Moldova, de venitul căreia acum nu se poate folosi.

Supplico sii ben considerato il contratto in sè, e che il venditor resta obligato mantener il tempo, e la comodità del datio, intendendosi quella clausula a risico del compratore, non a ragion del tempo, ma del più o meno che potesse restar cavato dal datio, del danno o utile che il tempo prefisso di 26 Ottobre potesse portare, nè ch'il compratore sii sottoposto al mancamento del tempo, sopra il quale resta fondata la compra, sii como è costume della Provintia et consta per il contratto di Ioanni di Marini, nè è ragionevole, nè sii costume nelle parti ove s'ha contratto, e quindi ne segue che sendo rimosso un Voivoda dal gran Turco, legittimamente nella remotione renuncia tutte le sue ragioni e s'obliga il successore a mantener il tempo obligato dall' Anteccessore in qual si voglia contratto, et maxime nei datii et altre gabelle; come intenderà anco Pietro Vaivoda di rimetter Giovanni Marini al suo successore, ma non ha loco in caso di fuga, et quando senza ordine del superiore li Vaivodi di quelle provincie si ribellano, et abbandonano il governo, con levarne quanto puono, sì come ha fatto Pietro Vaivoda. De più convien considerar le fraudi et l'inganno, più che notorio, havendo Pietro Vaivoda contratto con Marino, et con molti altri per cavar et cumular denari in tempo, che preparava et haveva già deterr minato la fuga, sì come consta dal processo, nè egli in vita l'ha potuto negare. [1] Sendo anco notorio, che nel tempo del contratto Pietro haveva già il passaporto del Re di Polonia per salvarsi in quel regno, onde ne risulta, che di tal inganno non solo non deve riceverne beneficio, come sarebbe con la sententia data in Ispruc, ma oltra la restitution del tolto iniustamente restar anco quando vivesse castigato. Et da stimolo di conscientia, senza dubio conosciuto il mal tolto, si contentava d'accordo, sì come l'ha cerchato per più mezzi con offerta di buona somma, allegando la sua finta povertà, et il mal stato, nel quale si ritrovava, per contentar Marini con il manco, che havesse potuto, sì come in occasione potrà dar testimonianza l'Illmo Signor Pezzen consiglier Cesareo ch'in Ispruc e Bolzano fu ricerchata di ridur la cosa a qualche accordo, al che non volse il Marini mai acconsentire, per haver dimanda così iusta e da medesmi huomini principali di Pietro tenuta ragionevole cosa, che devesi sopra ogni altra insieme con il fraudolente trattato molto ben considerare, et accompagnata con il testimonio che da Pietro a Ma-

1 Mort la Bozen în ziua de 1 Iulie 1594.

rino acciò sii pagato del suo successore, che però non resta obligato, manifestatamente confessa restar il Marino creditor per il tempo manco che non ha potuto goder il datio. Onde se con ciò ricercha altrui pagar quello non deve, tanto più obligasse stesso, e resta con questo solo argomento convinto di dever egli stesso pagare il tolto con fraude, cosa pratichata in quelle provincie, et se ne potrebbono far venir mille testimonii da Constantinopoli, che quelli tali, che in disgratia del Gran Turco o fuggono, o son rimossi dal caricho, senza obligar prima il successore specificando li debiti dell'antecessore, quelli sono tenuti o con la roba, o con la vita alla catena satisfar quanto han tolto imprestito, o in altra maniera sopra le rendite della provintia. Nè debbe argomentar che il Marini sia tenuto cerchar dal successore di Pietro il suo denaro, havendo ricevuto la scrittura da Pietro per tal fine, che ciò seguì in tempo, che Pietro armato se ne fuggiva, et minacciava la morte a chi li dimandava il suo, sì come più d'uno l'han provata. Onde per salvarsi dalla furia del Tiranno ricevette quella scrittura, non rinunciando però a sue ragioni contro Pietro, maxime che veniva in Christianitade, ove si prometteva, sì come tuttavia spera da così iusto indice a ricuperar il suo.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Busta 533.)

59.

[Madrid, August 1594.]

Raport despre evenimentele politice din Ardeal.

Principele Sigismund Báthory hotărît să rupă cu Poarta otomană a ţinut trei diete fără niciun rezultat, până ce în dieta convocată pe ziua de 11 Iulie la Alba-Iulia, Ordinele ţării au consimţit la această mare schimbare. Sosind însă ştire neaşteptată despre intrarea Tătarilor în ţară pe la cetatea Huszt, o parte dintre senatorii cari erau împotriva nouii orientări a ţării, capul cărora era generalul Baltazar Báthory, s'a pronunţat împotriva hotărîrii retrăgându-se la Turda. Părintele Carrillo întorcându-se din drumul său spre Praga, descoperi principelui hotărîrea conjuraţilor, cari însăşi înştiinţară pe Carrillo că principele vrând să iasă din ţară a predat guvernul lui Baltazar, retrăgându-se chiar până la Caplan. Sigismund trimiţând de aici un om al său la conjuraţi, le declară că el nu se mai poate retrage dela hotărîrea luată şi întărită şi

prin jurământ, e însă gata a părăsi ţara şi a se retrage la mănăstirea dela Loreto. Conjuraţii astfel simţindu-se siguri în cauza lor, au convocat o dietă la Cluj cu scopul de a alege un principe nou, însă majoritatea Ordinelor fiind pentru Sigismund, acesta ajutat de unchiul său, Ştefan Bochkai şi Francisc Geszthy, căpitanul cetăţii Chioarul, rămase şi mai departe stăpânul situaţiunii, plecând în 2 August din cetatea numită spre Cluj, de unde porni pe Carrillo prin „poştă" la Curtea imperială dela Praga pentru a raporta despre evenimentele întâmplate.

Relacion de las cosas de Transilvania.

Luego que el Padre Alonso Carrillo volvio de Praga la segunda vez acordados casi todos los capitulos de la Liga y llegado a los doce de Mayo en Transilvania, el Principe muy contento con todo lo acordado celebro luego Dieta general, en la qual los que le habian primero aconsejado el tratado y prometido mucho se retiraron en manera que no pudo dicho Principe hacer en aquella Dieta que se consintiese en el declararse de hecho contra el Turco. Con todo eso no desistiendo el Principe de su buen proposito otras dos veces hizo Dietas sin poderse venir a ninguna conclusion siempre cresciendo los impedimentos por la mala dispusicion de algunas cabezas principales que mostraban desear seguir la parte del Turco.

A la fin fue Dios servido que juntando la Dieta quarta vez en Albajulia a los diez y once del mes de Julio en tal manera apreto el Principe el negocio que todos sin faltar uno consintieron a su buen deseo yendo todos hecho esto con el a la iglesia para dar gracias a Dios por el felice acuerdo, cantandose visperas muy solemnes y *Te Deum laudamus* delante de todos, dio el Principe quince dias a todos de tiempo para poder retirarse y volver muy bien aparejados para la guerra contra el Turco debiendo entonces ya hallarse en el campo el mesmo Principe.

Ordenadas las cosas en esta manera ni sospechandose ya cosa mala el diablo excito una tempestad la mayor que se pudiera pensar, la qual pero Dios convirtio muy presto en grande bonanza. Retirados luego que fueron con orden de aparejarse empezaron un poquillo secretamente algunos a murmurar de lo acordado en la Dieta de Albajulia y pasando algunos dias hasta quatro o cinco entraron los Tartaros en Polonia en los confines de Transilvania por el estrecho camino de la fortaleza de Huzt, el Principe entendida la nueva envio luego de Albajulia a su

general Baltasar Bathori con el exercito y orden de hacelles el dano que pudiesen mas partido de donde estaba el Principe se quedo el general en la ciudad de Torda con algunos otros principales de los que habian empezado a murmurar contra la Dieta de Albajulia mandando pero el exercito a los confines para defensa dellos solamente no entrasen los Tartaros.

Con este apoyo de los Tartaros los malcontentos ya claramente protestaron no haber de buena gana consentido en la dieta de Albajulia y por tanto querer en todo y por todo obedescer al Turco y ser de su parte y llegaron a tanto que dos de los principales osaron enviar a decir a su Principe que fuese servido hacer todo lo que ellos hacian o decian en favor del Turco o sino que dexandoles el gobierno en mano proveyese de otra manera a su persona, uno de estos fue el mesmo general.

Viendo el dicho Principe tanta desverguenza y que habia peligro en la tardanza quiso en todas maneras que el mismo Padre Alonso fuese al Emperador por la posta y ansi partio a los diez y ocho de Julio y caminando hasta los veinte le alcanzaron dos leguas y media de los confines alguna caballeria que los que estaban en Torda mandaron en su seguimiento, teniendo aparejada una emboscada de hasta ciento cinquenta a ducientos hombres armados, los quales le significaron tener orden del general y de otros que estaban en Torda de meterle en la fortaleza de Betleem, la qual estaba en manos del general, en manera que si no quisiese de grado tenian orden por fuerza llevarle como le llevaron, no obstante el protestar el ser esto contra el Principe legitimo y soberano señor del general y de los demas puesto debajo de buena guarda en aquella fortaleza se dio orden despues de haberle tomado todos los despachos que no pudiese en ninguna manera escribir y avisar dello al Principe.

Sin el Padre saber cosa ninguna despues de partido a los diez y nueve de Julio se descubrio al Principe toda la conjuracion de los de Torda ser dentro de tres dias entregarle en manos de los Turcos o matalle para con aquello dar satisfaccion al Turco de todo lo que se habia hecho contra el desde la venida de Sinan Baxa el año pasado de 1593 diciendo haber sido el autor de todo el Principe deseando ellos siempre ser al Turco leales corriendo la mesma suerte el Padre ya confinado como quien hubiese siempre instigado dicho Principe.

El Padre estaba muy alegre y aparejado por tan justa causa a darles la cabeza como les protesto de jamas rogarles

perdon, ni que le sacasen de aquella carcel mas con todo eso fue Dios servido sin esperar tal cosa que a los veintidos de Julio, dia de la Madalena, el general le envio su secretario propio avisandole que el Principe se era ya huido de Albajulia para salirse del reino habiendo dexado todo el gobierno en manos del dicho general y que por tanto le daban libertad que saliese y siguiese su Principe resolucion cierto, de la qual se espanto mucho el Padre, el qual caminando hacia los confines todo aquel dia llego a la noche a una villa llamada Caplan, a la qual misma llego el Principe con hasta cien caballos huyendo de los conjurados y del dicho Principe entendio luego como se le habia descubierto la conjuracion.

Los conjurados para mejor hacer su hecho con color de los Tartaros sacaron de poder del Principe todos los soldados hasta la guarda de su propia persona tanto de a pie, quanto de a caballo, enviandole los criados mas leales a lugares mas lexos de donde no pudiesen tan presto socorrer al Principe, el qual descubierta la conjuracion viendose privado de toda ayuda y de todo consejo tomo un consejo dadole verdaderamente de Dios como se mostro por la fin, envio a decir al general y a los demas conjurados en Torda por su canceller el mesmo dia diez y nueve de Julio que no pudiendo el con su honra y salva su conciencia hacer lo que ellos deseaban por la parte del Turco sabiendo ellos lo que habia prometido ya al Emperador y a otros cristianos y sabiendo que habia de su voluntad hecho publico juramento a Dios de antes ser un pobre caballero con los cristianos que Principe con el Turco y viendo que ellos querian hacer lo contrario les dexaba todo el reino y el gobierno del en su mano, el qual pero gobernandose en su nombre el general retirandose luego el Principe fuera del reino a Nuestra Señora de Loreto y que entretanto ellos podrian hacer lo que mas conviniese a aquellas provincias.

Oyendo esta embaxada los conjurados y pareciendoles de poder elegir otro Principe a su contento por el Turco luego que el fuese fuera del reino se quietaron de no tentar cosa mas grave contra el y asi le dexaron huir seguramente aunque con muchos rumores hechados a posta de algunas emboscadas puestas para cojerle de lo qual se mostro no pretender otro fin sino que dicho Principe no se asegurase de quedar en ninguna parte del reino.

De la villa de Caplan a los veintitres de Julio llego el Principe a una fortaleza suya en los confines llamada Cuibar, no

lexos de otra del Emperador llamada Sacmar, a donde despues de llegado de ahi dos dias llego ahi el embaxador que tenia en Constantinopla a quien ya tenia escripto dias habia que se retirase porque no pensaba tener mas comercio con el Turco y al dicho embaxador le peso mucho ver el estado en que se hallaba el Principe por causa de los conjurados que si este impedimento no fuera se tiene por cierto hubiera ganado al Turco mucha tierra hasta llegar a Nandoralba, que es ultimo lugar de los confines que solian tener los reyes de Hungria, lo qual pudiera hacer sin dificultad despues hechando de ver el Principe estar bien seguro tomo consejo con otros y con el Padre de en manera ninguna partir del Reino mas desde alli procurar impedir los malos designios de los conjurados, para el qual efecto dicho Principe aseguro todos los confines hasta el estado de su Maiestad Cesarea que constan de tres principales fortalezas: Varadino, Huzt y aquella en la qual era retirado, hecho esto con mucha diligencia y con muchas cartas informo a las tres naciones de aquellas provincias: Sicula, Hungara y Sacsonica y al exercito de a pie y a caballo de la causa por la cual se habia retirado, protestando no querer libralles el juramento de fidelidad que le habian dado pues el no habia mostrado la resolucion de dexar a los conjurados el gobierno sino por poder poner su persona en lugar seguro.

Los conjurados hicieron luego dieta general en la ciudad de Colosvar proponiendo al Reino como el Principe Sigismundo de su voluntad se hubiese huido del y no quisiese mas tener quenta dellos y que asi era necesario que se elixiese otro Principe, mas el Reino ya bien informado por la parte de su Principe tanto las naciones, quanto los soldados, todos se levantaron contra estos conjurados reprendiendoles muy severamente su traicion, protestando tener ellos legitimo Principe vivo en su reino a Sigismundo Batori en cuya vida ni podian, ni querian conoscer a otro Principe y ansi luego con doblada honra y doblada autoridad le suplicaron fuese servido volver y proseguir la causa de los cristianos por la qual habia padescido esto, lo qual hecho todos los conjurados quedaron en manos y poder del dicho Principe, los quales viendose engañados y muy lexos de sus designio procuraron luego por diversos caminos y medios, etiam del mismo Padre, de alcanzar perdon general del Principe, el qual pero en modo ninguno no lo quiso hacer, se persuadian los conjurados ser de tanta autoridad que hubiesen podido persuadir al Reino

todos sus designios, pero Dios lo proveyo con una providencia muy extraordinaria.

Luego que se supo que el Principe quedaba en Cuibar empezaron muchos a correr en su ayuda, entre los quales fueron los principales de los senadores dos: el uno llamado Boscay capitan de Varadino y el otro Francisco Gezti, el capitan de la misma fortaleza de Cuibar, el qual se hallaba fuera con arte de los conjurados casi con todos sus soldados con los quales luego fue el primero que vino a la fortaleza muy deprisa y el capitan tambien de Huzt y otro llamado Toldi y algunos mas.

Compuestas las cosas en esta manera el Principe volvio a Colosbar partiendo de Cuibar a dos de Agosto de donde quiso en todas maneras que el Padre partiese para donde estaba el Emperador como partio luego por la posta.

(Archivo general Simancas. Secr. de Estado. Legajo 701.)

60.

Simánd, 4 Septemvrie 1594.

Hasan basa beglerbeg de Timişoara către Ştefan Báthory de Echied.

Indemnându-l să părăsească credinţa Neamţului (adică a regelui Ungariei) şi să se supună sultanului, jură că îi va procura dela acesta titlul de Vodă peste partea de Miazănoapte a Ungariei, dela Sătmar până la Tirnavia. Beglerbeiul aminteşte că atât decedatul rege Báthory, cât şi principele Sigismund Báthory au ajuns pe scaunul domnesc prin ajutorul său, de care asigură şi pe această rudă a celor numiţi, zicând că de va avea nevoie, îi va trimite în ajutor împotriva vrăjmaşilor săi, chiar şi pe amândoi voevozii Ţărilor române.

Nagyságos Ur, az mi köszönetünknek és barátságunknak mindenkoron kész voltát ajánljuk Nagyságodnak, mint jó fiunknak.

Megértettük, hogy Nagyságod az Somlyai Báthory-uraknak az anyádról atyjafiak voltatok, és Nagyságtok őstűl fogván, fiurul fiura Tekintetes és böcsületes Urak voltatok. Ennekokáért ezeknek kedvejért szükség lett Nagyságodnak levelet irnom, mint jó fiamnak, mert tudja Nagyságod, mind István királyt, mind az erdélyi Sigmond vajdát ő Nagyságát, az hatalmas Császár Isten után hozta, és emelte ez méltóságra, melyben mostan vagyon, melynek Isten után, és az hatalmas császár után szerzője én voltam. Akaratom penig az, ha az én szómnak engedelmes

leszesz, és az hatalmas császárnak fejet hajtasz, és hiv leszesz, és az Némettűl orczádat el forditod, és kezedet el vonszod, és ha az hatalmas császárnak fényes zászlóját fel veszed, mint az erdélyi vajda ő Nagysága fel vette az hatalmas császártól, és az Nagyságos vezér Sinan basától, meg szerzem Kassához, Szakmárhoz, Liptósághoz tartozó tartományoknak és vármegyéknek Nagy Szombatig ez országnak vajdaságát. Érts egyet ezekben együtt lévő Nagyságos urakkal, vármegyékkel és városokkal, és Nagyságod rendeljen az hatalmas császárnak esztendőrűl esztendőre ez meg nevezett országnak jövedelméből husz ezer tallért.

Hogy ha penig Nagyságodnak kivánságomra és intésemre, és az hatalmas császár parancsolatjára akaratod leszen, és az ország, és benne való Nagyságos urak Nagyságoddal egyet nem értenek, és engedetlenek lennének, és Nagyságodat fejedeleműl nem vennék, mingyárást Nagyságod minekünk adja értésünkre. Nyilván vagyon Nagyságodnál, hogy az fő vezér az hatalmas császár erejével Budára közelget, az tengeren való haddal, Rumelinak mondjuk, az Anadoly és az Karmány begler békek, az ő alattok való fő fő békekkel, és az hatalmas császárnak tengeren tul való rettenetes erejével Nándor Fejérvár alatt vagyon, és az tatár hám száz ezer tatárral az Duna mellett vagyon Moldvában, ki rövid nap minden erejével Nándorfeirvárnál az Duna mellett leszen; ha Nagyságodnak segitség kelletik, az hatalmas császárnak és az fő vezérnek parancsolatja, hogy azon anadoly begler bék és az tatár hám minden erejével, és az erdélyi vajda minden erejével mellém jüjjön, és mind az két oláh vajdát, ha Nagyságodnak szükség leszen, ezeket mind Nagyságodnak segitségül küldöm és adom, és Nagyságodat be ültetem székedben Kassán, kibűl ez meg nevezett országot és tartományokat, várakot és városokat birjad fiurul fiura, minden jüvedelmével, harminczaddal egyetemben. Az Isten az hatalmas császárnak oly hatalmat adott, hogy az juhászból királyt teszen, az királyból viszont juhászt tehet, kit egynehányszor meg is bizonyitott, és Isten akaratjából erre is elég, hogy Nagyságodnak az meg igért vajdaságot véghez viszi, és az meg nevezett tartományok, kivel fegyvereddel és szép szóddal valamit az Német birodalomtól meg hajthatsz és el vehetsz, azt is Nagyságodnak firul fira meg szerzem, meg adatik és naponként Istennek kegyelmességéből akaratom és igyekezetem az, hogy ennél nagyobb méltóságra emeljem Nagyságodat, mint jó fiamot, hogy ha az hatalmas császárhoz való engedelmedet és hűségedet látom. Értem penig, hogy Dobó

Ferenczczel Nagyságod sógorságos volna, értsen ez dologba Nagyságoddal, forditsa el orczáját az Némettűl, és vonnya el kezét tőlük; azon leszek, hogy ő Nagyságát is minél nagyobb méltóságra és böcsületre emeljem, hogy ha az hatalmas császárnak hű leszen, és annak is Isten segétségébűl helt rendelünk, hűségét látván.

Nagyságod penig azt ne gondolja, hogy mig Magyarországban egy palánk tart, addig az Német birodalomhoz kezdjen az Nagyságos Vezér, hanem mindeneket fegyver alá akar hajtani, és mindeneket tűzzel, vassal meg akar emészteni, és annakutánna kezdi meg az Német birodalomban való erősségeket is hajtani az hatalmas császár népe és fegyvere alá. Hogy ha penig az Duna mellett való erősségeket el veszik, és az Nagyságtok országa és tartománya hátra maradnak, és annakutánna kételenségből kelletnék Nagyságodnak fejet hajtani, akkor az Nagyságod hűségének nem lészen helye, mert nyilván lészen, hogy az fegyver miatt való féltedben mutatod engedelmességedet az hatalmas császárhoz, és sem országtok, sem szép lakóházatok és tartományotok fejetekkel, feleségtekkel, gyermektekkel meg nem marad, mint ennekelőtte való időkben láttátok és hallottátok.

Ha Nagyságod az én szómat és intésemet fogadja, és ez dologhoz akaratod vagyon, mingyárást én hozzám Szarvasra, minden félelem nélkül és késedelem nélkül meghitt fő emberedet pecsétes leveleddel küldjed, kiből tudjam és értsem minden akaratodat. Én fejemre veszem, meg szerzem minden dolgodat, hogy mind országtok, és régi tartományotok fejetekkel és feleségtek, gyermektekkel, és jobbágyotok meg marad békével, és forditom rólatok az hatalmas császár erejét más nemzötségre; semmi késedelem és halogatás ebben ne legyen.

Nyilván vagyon Nagyságodnál, szultán Szulimán János királynak Budát meg igérte, kit meg is teljesitett, kiben holtig meg is tartotta fiurul fiura; azon képpen, ha Nagyságtok is engedelmes leszen, el higyje Nagyságod minden kétség nélkül fiurul fiura az mit az hatalmas császár igir kegyelemből Nagyságodnak, meg teljesiti, én rea felelek. Isten tartsa meg Nagyságodat.

Datum ex Simánd, 4. Septembris 1594.

(Archivum Comitum Forgách. Budapest. Copie contemp.)

Trad. Măria Ta, încredinţăm Măriei Tale salutul nostru şi prietenia noastră de totdeauna, ca fiului nostru bun.

Am înţeles că Măria Ta aţi fost rudenie după mamă cu boierii Báthory de Şimleu şi că Măria Ta sunteţi din strămoşi, din fiu în

fiu, boieri cu vază și cinstiți. Din această pricină, de dragul acesteia, am fost nevoit să scriu Măriei Tale, ca fiului meu bun, căci știe Măria Ta că atât pe regele Ștefan, cât și pe Măria Sa Voevodul ardelean Sigismund, după Dumnezeu, puternicul împărat l-a adus și l-a ridicat la acea domnie, în care este acuma, al cărei urzitor, după Dumnezeu și după puternicul împărat, eu am fost. Iară pofta mea este așà, că dacă vei fi ascultător de cuvântul meu și îți apleci capul puternicului împărat și vei fi credincios și îți întorci fața ta dela Nemți și îți tragi mâna și ieai strălucitul steag al puternicului Impărat, precum l-a luat Măria Sa Voevodul Ardealului dela puternicul împărat și dela Măria Sa Vizirul Sinan-Pașa, îți fac rost de Voevodatul țării ținuturilor și comitatelor cari se țin de Cașovia, Sătmar, Liptó, până la Tirnavia. Înțelege-te așadar despre acestea cu Măriile Lor boierii adunați, cu comitatele și cu orașele, și Măria Ta să rânduiască din an în an din venitul acestei țări numite, douăzeci de mii de taleri puternicului împărat.

Iară de va fi voia Măriei Tale după pofta și îndemnul meu și după porunca puternicului Împărat, însă Țara și Măriile Lor boierii de acolo nu s'ar înțelege cu Măria Ta și de ar fi nemulțumiți și nu te-ar primi pe Măria Ta ca Voevod, fără zăbavă să ne dea Măria Ta de știre, căci știi bine Măria Ta că Marele-Vizir cu oștile puternicului împărat se apropie de Buda, cu oastea de pe mare, numită de noi Rumeli, beglerbeii Anatoliei și Carmaniei, cu beii de căpetenie de supt porunca lor și cu oastea năpraznică de dincolo de mare a puternicului Împărat se află supt Belgrad, și hanul Tătarilor cu o sută de mii de Tătari este în Moldova lângă Dunăre, în puține zile va fi cu toată oastea sa la Belgrad lângă Dunăre. Dacă Măria Ta ai nevoie de ajutor, este porunca puternicului împărat și a Marelui Vizir ca beglerbeiul Anatoliei și hanul tătăresc cu toată oastea și Voevodul Ardealului cu toată oastea să vină lângă mine și pe amândoi Voevozii români, dacă ai Măria Ta nevoie, îi trimit pe toți aceștia în ajutorul Măriei Tale și te așez pe Măria Ta în Scaunul Măriei Tale în Cașovia, de unde să stăpânești țara numită și ținuturile, târgurile și cetățile, din fiu în fiu, cu tot venitul și tricezimatul împreună. Dumnezeu a dat puternicului Împărat o astfel de putere, că face din păstor rege și iarăș, din rege poate face păstor, ceea ce a și dovedit de câteva ori și din mila lui Dumnezeu e gata și pentru aceasta, ca să săvârșească Voevodatul făgăduit Măriei Tale, și chiar și ținuturile amintite, cari poți să le ieai cu arme și cu vorbe frumoase dela împărăția nemțească, și acelea le câștig Măriei Tale din fiu în fiu, ți-se dau și în fie care zi din mila lui Dumnezeu; voința și osteneala mea fiind ca să ridic pe Măria Ta la o domnie și mai mare, ca pe fiul meu cel bun, de voiu vedea supunerea și credința ta către puternicul Împărat. Iarăș înțeleg că Măria Ta ar fi cumnat cu Francisc Dobó, să se înțeleagă deci în această treabă cu Măria Ta, să-și întoarcă fața dela Neamț și să-și tragă mâna dela ei, că mă voiu sili să-l ridic și pe Măria Sa la o domnie și o cinste cât mai mare, de va fi credincios puternicului împărat și îi vom orândui și lui loc, cu ajutorul lui Dumnezeu, dacă-i vedem credința.

Iar Măria Ta să nu creadă, că până când va mai dăinui în Ungaria vre-o palancă, Marele Vizir va merge împotriva Impărăției nemțești, ci vrea să le supune toate prin arme, și pe toate să le nimicească cu foc și cu sabie, și după aceea numai va începe să mâne oștire în împărăția nemțească și să o supună norodului și armelor puternicului împărat. Iară dacă se vor lua întăriturile de lângă Dunăre și țara și ținutul Măriei Voastre va rămâne în urmă, și după aceea, de nevoie vei fi silit Măria Ta să-ți pleci capul, atunci credința Măriei Tale nu va avea loc, căci va fi vădit că ți-ai arătat supunerea față de puternicul Împărat de frica armelor, și nu vă mai rămâne nici țara, nici lăcașurile frumoase și ținuturile voastre, cu capetele, muierile și cu copiii voștri, după cum ați văzut și ați auzit în vremile de odinioară.

Dacă Măria Ta primești vorba și îndemnul meu și ai voie să faci acel lucru, trimite-mi omul de încredere numai decât la mine la Szarvas, fără nici o teamă și fără întârziere, cu scrisoarea ta pecetluită, din care să știu și să-ți înțeleg voia. Eu mă leg cu capul că-ți câștig toate lucrurile, că atât țara voastră, cât și vechile ținuturi, cu capetele, muierile și copiii voștri rămân în pace și întorc dela voi mânia puternicului împărat asupra altor neamuri; să nu fie întru aceasta nici o întârziere și nici o zăbavă.

Știi Măria Ta, că sultanul Soliman a făgăduit Buda regelui Ioan, cea ce a și împlinit, ținându-l într'însa până la moarte, din fiu în fiu; tot așa la fel, dacă și Măria Ta va fi supus, să creadă Măria Ta fără nici o îndoială, că ceeace făgăduește puternicul împărat prea milostiv Măriei Tale din fiu în fiu, o va și îndeplini, răspund eu pentru aceea. Dumnezeu să țină pe Măria Ta.

Notă. Scrisoarea aceasta importantă e semnalată în *Hurmuzaki:* Documente vol. XI p. 362 (depe traducerea ei din Staatsarchiv în Viena) greșit la 4 Septemvrie 1593 și cu următoare observație: Interesant pentru sinceritatea și moderația ofertelor făcute de Turci în acest timp, cât și pentru speranțele puse de dânșii în războiul contra împăratului. (Iorga)

Hasan-pașa scrie totodată aproape mai același lucru și lui Dobó Ferencz, pe motivul că s'a însurat din neamul Báthory, primind cu soția sa, între altele, cetatea Vécs din Ardeal.

61.

Zimerlechen, 13 Septemvrie 1594.

Ferdinand von Küepach către arhiducele Ferdinand.

Potrivit ordinului său, a depărtat mai mulți dintre oamenii decedatului Petru-Vodă, lăsând însă câțiva pentru slujba și întreținerea bună a feciorului său. Are însă mult de lucru cu ei, căci sunt răi, arțăgoși, cu rea influență asupra tânărului, pe care voiesc să-l strice cu băuturi și alte lucruri, așa că a început să devină

nemodest, crezându-se că e Vodă şi astfel poate face ce vrea. Din două scrisori primite află că în casa feciorului dela Bozen domneşte cea mai mare desordine, iar oamenii săi sunt necredincioşi, căci cumnatul său Zotu Ţigara şi sclava decedatului Vodă, Cercheasa Maria, au furat mult din lăsământul său. Recomandă deci afacerea tânărului orfan bunăvoinţei sale părinteşti, aşteptând ordine potrivite.

Durchleichtigister Erzherzog, gnädigister Landsfürst und Herr!

Euer F. Dt. seindt meine undterthänigiste gehorsamiste Dienst mit hechsten treuen und miglichistem Fleiss bereit zuvor. Derselben füege ich abermaln undterthänigist an, dass, obwol ich, wie E. F. Dt. vor diesem von mir undterthänigist zuegeschrieben worden, auf derselben gnädigisten Befelch viel dös verstorbnen Moldauischen Wayvodas Gesindl abgeförtigt und fortziehen lassen, so hab ich doch etliche aus ihnen bey dem jungen Herrn sollen und wöllen behalten, dass er bedient, auch versorgt werd, pis E. F. Dt. ferrer seinendtwögen gnädigiste Verordnung und Befelch göben. Auch darumben, dass pey sollicher Verordnung und der Inventur etliche der seinigen sein, die da sehen, wie man mit dem Handl umbgehe, und dass man den jungen Herrn nicht untreulich, sunder ehrbar hause. Dann auch und löstlich haben etlich aus ihnen nicht wöck gewöllt und das Weiberwerk hat gleichsfalls miessen noch beisamen behalten werden, pis der Sachen ein rechter Austrag gemacht und alle Handlung auf ein Ort gericht werdt, wie ich dann auch verhofft, E. F. Dt. würden mich gnädigist pald der Sachen erlassen und dem gemelten jungen Herrlein die fürgeschlagnen oder andere Gerhaben gnädigist verordnen. Nun hat sich die Sachen pisher verwildt und das barbarisch Gesindl immerdar mehr der Freyheit (weil ihr früher Herr seeliger sie in grosser Gehorsamb, Forcht und Zuecht stätigs gehalten) empfinden, also dass anfachen insolenti und unbescheiden zu werden, und ich gleich nimmer kann sie in Zuecht erhalten; verdörben auch den jungen Herrn in mehr Wög, sunderlich mit übrigen Trinken und in anderwög also, dass er auch anfacht unpändig zu werden und je länger, je mehr die Forcht verlieren, den zämb gewingen und zu ziechen pees sein. Dann in der Grandezza meint er gleich, er sey ein First und hab über Landt und Leit zu gepieten, dös ich ihme wol etlichmal (wie mich sein Herr Vater seeliger am Todtpött herzlich und zuvor vielmals pitten lassen) fein glimpflich untersagt, aber das unreguliert Gesindl, das verfiert ihn gleich

wieder. Über das ist mir auch fürkommen, er hab sich aufmachen und um Erlaubnus zu E. F. Dt. gen Insprugg ziechen wöllen, Gott weiss, ob er den Wög also troffen oder sunst wär verfiert worden. Ich aber habs mit Ernst eingestöllt und guete Acht geben lassen, dass er ninderst hin reise, immerdar verhoffendt, E. F. Dt. würden gnädigist ihr väterliche Verordnung thuen lassen.

So kumben mir gleich in dieser Stund wieder 2 Schreiben. Das ein von dem Tulmätschen zu Bozen, den ich in Dienst noch behalten, der schreibt die Unordnung, so sich täglich im Haus haben zuetragen, wie E. F. Dt. gnädigist kinnen vernehmen. [1] Das ander von dem Tulmätschen, so ich abgeförtigt und jetzt zu Venödig ist, das vermeldt, wie untreulich sein, dös jungen Herrlin Schwager, der Sotta und die Maria, dös alten Herrn Anhang und gewöste Schiavin mit seinem Vermigen umbgehn sollen. [2] Ob nun wol darpey kein Beweisung, so ist doch gietlich und wol zu glauben, dass sie alle der Untreu spielen, worin sie nur kinnen, wie oftmals klarlich gespirt worden; ja vor diesen ist mir auch zuegeschrieben worden, ich soll wol Acht haben, man wird dem jungen Herrlein vergöben, dass sie sein Guet bekommen. Derwögen ich einmal gedacht, ihme sambt ein 2 Dienern gar in mein Haus zu nehmen, pis E. F. Dt. der Sachen gnädigist nachgedacht und Befelch geben, was man thuen soll; aber ich habs hernach aus allerley Ursachen gleich eingestöllt und sunst, so viel miglich gewösen, treue Fürsöhung thuen lassen.

Es ist auch, gnädigister Herr, ein grosser, vergöbner Unkosten, so täglich noch mit dem Gesindl aufgeht, und ich stehe in grossem Zweifel, dass sie die Pötschaft von den Türn nehmen und die Schlösser aufthuen lassen, was noch in die läng umstiendt, dadurch den armen waisen unwiederpringlich Schaden folgen möcht, dann in Warheit spier ich schlechte Treu pey all seinen Leiten. Es ist auch nicht weniger, dass in den unsuechlichen rauhen Fuetter, so verhanden und eingespörrt ob einander liegt, möcht ein wichtiger Schaden beschöhen. Ich aber hab mir's ja nicht traut zu eröffnen, denn sie fallen ein wie die peyen und sagen: Das ist mein, das ist auch mein! Pitt derwögen E. F. Dt. gar undterthänigist, die wellten deren fürstlichen angepornen christlicher gnädigisten Gemieth nach dös armen, verlassnen Waisen

---

[1] Thomas Schertzer din 12 Septemvrie 1594, publicată în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 501 în extras.

[2] Peter Khemmel din 10 Septemvrie 1594, publicată tot acolo, p. 501 în extras.

sich väterlich und gnädigist annehmen und mit allerendisten Miglichkeit die Gepir darin verordnen, dann dem armen Kinth liegt wahrlichen *periculum in mora* daran, wie E. F. Dt. selbst gnädigist kinnen erachten, deren ich gedachtens jungens Herrlein und mich zu gnädigister Bedenkung undterthänigist und gehorsamist befelchen thue.

Datum Zimerlechen, den 13. Septembris anno 94-ten.

Euer Ft. Durchlaucht

undterthänigist und gehorsamister Diener

Ferdinand v. Kuepach mp.

Adresa: Dem Durchleichtigisten Fürsten und Herrn, Herren Ferdinanden Ertzherzogen zu Österreich, Hörzogen zu Burgundi, Steyer, Chernten und Crain etc. Gefürsten Graven zu Habspurg und Tyrol etc. Meinem gnädigisten Landtsfürsten und Herren.

Landesreg. Archiv. Innsbruck. Miss. in Reg. Sachen 1594 fol. 112. In extras în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 502 — 503 cu data greşită de Ambras.)

62.

[Innsbruck,] 13 Septemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

Dupăce hatmanul George şi Zotu s'au declarat gata a restitui lucrurile furate din lăsământul lui Petru-Vodă, dacă vor avea un salv-conduct cu care să se poată întoarce, i l-a trimes lor în interesul tânărului orfan. Ordonă deci să ia în primire tot ce ar sosi dela ei, dacă însă hatmanul ar vrea să-şi ducă soţia şi copiii, să nu-i dea voie până ce n'au restituit tot ce au furat.

Aus beyliegendem uns vom Kayserlichen Secretario Bernardino Rosso aus Venedig im dato den 29. Augusti nächsthin zuegethonem und anderm dies darauferfolgtem Postscripto, so uns aber beede erst gestrigs Tags zuekommen, hast du zu sehen, was des verstorbnen Moldawischen Wayuoden Aiden Georg Attman und der Zotto mit Hilf der Circhassin dem jungen Herrlin für ein merklichs Guet an Gold, Perlin, Klainoten und Schuldbriefen entfrembdet.

Nun hats gleichwol ermelter Secretari zu Venedig erfahren und die Entfrembder dahin vermöcht, dass sie auf versprochne Sicherheit und Salvoconduct alles wieder herzugeben bewilligt, darauf er auch die Fürsehung gethan, dass alles an ein sicher Ort hinderlegt worden.

Damit nun das unschuldige junge Herrlin nit einen so merklichen Verlust leiden dörfe, sonder wiederumb zu dem seinigen komme, haben wir den losen Leuten, die gleichwol sonst ein anders verdient, den begehrten Salvoconduct von des jungen Herrlins besten wegen zu geben bewilligt und ihme Rosso, wie du aus eingeschlossener Copie zu sehen, geschrieben, so bald er alle Sachen zu seiner Hand bracht, dass ers ordenlich beschrieben durch Mittl der Teutschen Kaufleut, oder wie er vermeine, dass es am besten und gelegnisten geschehen könne, zu deinen Handen schicken solle. Wann nun solches geschiecht, so würdest du alles ordenlich zu empfahen und bis auf unsern weitern Befelch in sicherer Verwahrung zu halten wissen.

Und seintnmal des Moldawers Aiden vermig des Rossi Postscripti gen Bozen ze kommen und Weib und Kind von dannen hinweg nach Venedig zu führen willens sein solle, so befehlen wir dir hiemit genädigist, dass du dein fleissig Aufmerken auf ihne bestellest und ihne sambt allen den seinigen aufhaltest und von dannen nit lassest, bis die vollkommene Restitution obangeregter entfrembdter Sachen beschehen. An deme thuest du unsern genädigen und gefälligen Willen.

Geben 13. Septembris anno etc. 94.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 141. Semnalat în *Hurmuzaki* : Documente vol. XI p. 502 nota 2.)

63.

[Innsbruck,] 15 Septemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Landshauptmann an der Etsch.

De oarece conform dorinţei împăratului feciorul decedatului Petru-Vodă trebue să rămână în aceste vremuri războinice în ţară, a numit trei tutori şi ordonă să le predea decretul alăturat, luându-le jurământ de credinţă.

Nachdem wir der Röm. Kays. Mt. unserm genädigisten geliebten Herrn und Vettern weilend Herrn Petern Weyvoden aus der Moldaw und Walachei erfolgten todlichen Abgang zu Wissen gemacht und von dero gehorsamisten Bescheidts begehrt, weil wir gedachten Weyvoden seeligen auf Ihrer Kays. Mt. genädigist Begehrn und Forderung herein ins Land gelassen und ihme sambt den seinigen Sicherheit und ricapito geben, wessen wir uns mit seinem hinderlassenen Söhnlin Gesind und Guetern

verhalten, ob wir sie ihrem Begehrn nach wieder fort und aus dem Land ziehen lassen, oder was wir mit ihnen thuen sollen, und sich dann Ihr Kays. Mt. auf solches unser Zueschreiben dahin genädigist resolvieret, dass dero nit gemeint sein wolle, das junge Herrlin dieser Zeit bey den vorstehenden offnen Kriegswesen mit dem Erbfeinde an andrer Ort ziehen zu lassen, sonder wir sollten ihne bis auf andrer Zeit und Gelegenheit im Land aufhalten und inmittlst das jenige, so ihme kunftig zu Nutz und Guetem gereichen möge, mit ihme fürnehmen, und wir uns nun solcher der Kays. Mt. gnädigisten Resolution gebührende Folge zu thuen schuldig erkennen, auch die unvermeidenliche Notturft erfordert, dass ihme dem jungen Herrlin nunmehr Gerhaben gesetzt und verordnet, und anders, was hierunter vonnöten betrachtet und gehandlet werde: Als haben wir, weil er dennocht nit ein gemeine Person, auf nachfolgende drei, als Wilhelmen Freyherrn zu Wolkenstain, Jacob Andre Herrn zu Brandis und Ferdinanden von Küepach unser Nachgedenken gehabt und sie sambtlich als dem Wesen zum nächsten und besten gesessen dem jungen Herrlin zu Gerhaben verordnet und fürgenommen, auch deswegen allbereit gewöndlichen Gerhabbrief, wie du solchen hiebey in Originali zu empfahen, auf sie fertigen lassen; dir in Gnaden befelchende, das du sie alle drey für dich erforderest, ihnen diese unser gnädigiste Resolution und Verordnung anzeigest, und da sich dessen einer oder der ander verwidern wollte, ihne durch gebührliche Persuasion dahin vermögest, dass sie sich eines solchen, uns zu Ehren, guetwillig underfahen, alsdann die gebräuchliche Gerhabpflicht an unserer statt von ihnen aufnehmest, den Gerhabbrief zu ihren Handen hinausgebest und zuestellest, und wo es vonnöten ihnen in allen Zuefällen behilflich und beyständig seyest. Hieran thuest du unsern gnädigen Willen und wir sind dir mit Gnaden wolbewogen.

Geben den 15. September anno 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 142. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 503.)

64.

Iaşi, 15 Septemvrie 1594.

Aron-Vodă către Ioan Budaki primarul oraşului Bistriţa.

Mulţumindu-i pentru bunăvoinţa arătată îl roagă să dea un cal omului său trimes la principele Báthory.

Köszönetemet és magam ajánlását irom Kegyelmednek, mint jó szomszéd uramnak. Istentől kivánok Kegyelmednek minden jókat megadatni.

Továbbá köszönöm Kegyelmednek, mint jó szomszéd uramnak, hogy Kegyelmed az én emberemnek jó gazdasággal és segitséggel volt. Azért im meg is elküldöttem oda urunk ő Nagyságához; Kegyelmedet kérem, mint jó szomszéd urmaot, hogy meg is legyen minden segitséggel nekie én irettem. Kegyelmednek hasonló szolgálattal leszek irette. Lovat adasson Kegyelmed alája én irettem. Kegyelmed parancsoljon, nagy örömest szolgálok Kegyelmednek. Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Ex civitate Jas, 15. die Septembris 1594.

Aron Dei gratia necnon perpetuus
haeredi[tarius] regni Moldaviae

(Arhiva județului Bistrița-Năsăud. Bistrița.)

Trad. Scriu salutul și încredințarea mea Domniei Tale, ca unui bun megieș. Poftesc să ți se dea dela Dumnezeu tot binele.

Mai departe, mulțumesc Domniei Tale, ca megieșului meu bun, că ai fost Domnia Ta față de omul meu cu bună găzduire și de ajutor. Pentru aceea iată l-am și trimis acolo la Măria Sa domnul nostru; rog pe Domnia Ta, ca pe megieșul meu bun, să-i și fie cu tot ajutorul, pentru mine, voiu fi Domniei Tale pentru aceasta cu slujbă asemenea. Să-i dea Domnia Ta cal de călărit pentru mine. Să poruncească Domnia Ta, slujesc Măriei Tale bucuros. Dumnezeu să țină pe Măria Ta.

65.

Wien, 20 Septemvrie 1594.

Hofkammer către Wolffen Fuerten, Viczdomb.

Ordonă să dea iarăș lui Ilie Alexandru-Vodă 10 fiorini.

Von der Röm. Kais. Majestät etc., unsers allergnädigisten Herrn, verordneten N. ö. Camerräten Seiner Kais. Mt. etc. Rat und Viczdomb alhie, Herrn Wolffen Fuerten anzuzeigen. Die Herren hinterlassnen kaiserlichen Hofcamerräte haben der Camer über Alexander Weywoda aus der Molthau unterthänigs Supplicieren und der N. ö. Regierung gethanen Bericht von wegen seiner Unterhaltung durch Decret vom sechzehenden jeczigen Monats Septembris befohlen, ihme, Waywoda abermalen zehen Gulden aus dem Viczdomb-Ambt zu verordnen.

Darauf ist in höchstgedachter Seiner Kais. Mt. Namen der Camer Befelch, er Herr Viczdomb welle ihme Waywoda gehörter-

massen wiederumb zehen Gulden aus denen Viczdombambts-Gefällen seiner Verwaltung zu einer Unterhaltung alsbald reichen und erfolgen lassen, die sollen ihme hierauf und Quittung in seiner Raittung für guet Ausgab angenommen und passiert werden; etc.

Actum Wien, den 20. Septembris. Anno etc. 1594.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. Ö. Kammer No. 132 ex Sept. 1594.)

66.

Kraków, 21 Septemvrie 1594.

Capelanul Cardinalului ep. George Radziwill către un preot anonim.

Amănunte noui despre conjuraţiunea senatorilor împotriva principelui Sigismund Báthory şi pedepsirea lor cu moarte şi închisoare. Se vorbeşte că ar fi amestecat în această afacere chiar şi cancelarul Zamoyski, cu gândul de a înlocui pe Sigismund prin Baltazar Báthory.

Ho ricevuto l'amorevolissima di V. Signoria delli 27 Agosto in Cracovia, dove siamo venuti, essendo l'Illmo Sig^r^ Card^l^ mio padrone, venuto per assistere alla sepultura della figlia del Re, quale nacque et morse in Svecia, pregato dalle loro Maestà a trovarse a nome loro a questa actione. Domane, che sarà alli 22 di Settembre, sarà detta sepultura, et Venere alli 23 si partiremo per incontrare Sua Maestà, lontano di Cracovia cinque giornate; in ritorno staremo in Cracovia solamente 8 giorni, et puoi di nuovo ritornaremo alla nostra visita, nella quale si tratteneremo sino a Natale.

Qua habbiamo di nuovo, che li Transilvani hanno congiurato contra il loro principe per fare Signore Baldassare Bathori, fratello del Cardinale, et scuoperta la congiura sono stati decapitati li colpevoli, et Baldassare conservato in buona custodia; si crede, che per essere parente et della medesima casa del principe, che morirà prigione. A tutti li congiurati si sono confiscati li beni. Al Cardinale, come complice, è stato dato bando per non haverlo potuto havere, et insieme levatoli li beni. Il fatto si conta qua in questo modo, che volendo in ogni modo detto Principe unirsi con l'Imperiali, li suoi magnati si opponevano, nè mai hanno voluto consentire, se non dopo scuoperta la congiura; il Bathori (a intercessione del quale se dice che li Rasciani sollevati contra il Turco se siano pacificati) prese occasione, avvisò

di tutto il trattato il Turco, offerendosi di ammazzare il Principe, ogni volta che la persona sua fosse da lui favorita, et aiutata al principato, promettendo insieme di far guerra all'Imperatore, il che fu molto ben ascoltato dal Turco; quale subito mandò un chiaus, acciocchè morto il Principe, a nome del Gran Signore publicasse il Bathori principe. Il giorno avanti, destinato all'audienza del chiaus (che dovevano anco li congiurati esseguir la loro congiura) un Turco, quale venne con un chiaus secretamente, fece dimandare audienza, et essendoli negata, si offerse andare senza nome et così fu admesso all'audienza solo, et di notte, et diede una lettera al Principe, nella quale erano nominati tutti li congiurati; il che inteso dal Principe subito si partì di Alba Giulia con quattro pagi soli, nè fece motto ad altri. Andò ad un suo castello molto forte. Venuto la mattina, nè trovandosi il Principe, nè sapendo cosa alcuna di lui per tre giorni, li congiurati pensarono, che si fusse impaurito per la venuta de' chiaus, et che per quello fusse fuggito, e subito dissero di voler fare nuova elettione, havendo il Bathori occupata la casa del Principe, mentre che questo Signore si trattenne nel castello, dove era fuggito, non lasciò entrare, nè meno uscire alcuno, se non quelli che lui mandava all' amici suoi, dandoli avviso dove se ritrovava, dove concorsero a lui forse mille cavalli, colli quali andò in Alba Giulia solamente a farsi vedere, poi uscì subito. Intesa la nuova del Principe molti Signori lo seguirono offerendoseli, et facendoli animo. Li congiurati sentendo la nuova se ne fuggirono solo, perchè havevano trattato di nuova elettione, non pensando che la congiura di ammazzarlo se sapesse. Il primo fu il Bathori, quale mandò ad escusarsi, et pregarlo a perdonarli, al quale fu perdonato l'errore di haversi voluto fare Signore et di havergli occupata la casa, et il secondo fu il Gran cancelliere. Questo mandò al Principe forse 10 mila ducati ungari con pregarlo a perdonar li, et così fecero tutti li congiurati, pensandosi di accomodare le cose con danari; et così tutti tornarono in Alba Giulia, dove si fece la dieta, nella quale dicono per cosa certa, che se sia stabilito di far guerra al Turco. Il giorno avanti il termine della dieta li congiurati furono tutti presi, et scuoperto il trattato, cinque furono decapitati, il Bathori con un altro se servano, come ho detto, prigione; et ecco Signore perchè si siano lasciati passare li Tartari per quanto se dice qua publicamente, cioè che il Cancelliere di Polonia havendo anco lui le mani in questa pasta per fare il Bathori Principe di Transilvania, et poi, havendo pensiero che il

Re non tornasse, farlo poi Re; et questo passo fu concesso perchè vedeva la parte di Massimiliano molto potente, et forse più di quello, che sia mai stata; sì che hora con la venuta di Sua Maestà il tutto si è pacificato. Il Cancelliere con una longa apologia, quale va a volta in stampa, si scusa. V^ra Signoria dal secretario del Card^le San Giorgio ne potrà haver copia, perchè la lettera è scritta a lui; et a quest'hora credo, che il secretario del Cancelliere sia in Roma. Qua sin' hora non si parla di dieta, ma ben si crede, che sarà subito dopo Natale; nè essendo la presente per altro a V^ra Signoria mi raccomando.

Di Cracovia, alli 21 di Settembre 1594.

Pe dos: Narratione della congiuratione fatta contro il Principe di Transilvania.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. N. 34 fol. 358—359. Copie.)

67.

Wien, 24 Septemvrie 1594.

Gio. Battista Doria către Cinzio Aldobrandini secretar de stat.

Convorbirea sa cu solul Fabio Genga, trimis de principele Sigismund Báthory la Roma să refere Sfântului Părinte despre cele săvârşite faţă de senatorii rebeli. Intâlnirea solului cu Iezuitul Carrillo, cu care a mers până la Praga spre a lua informaţiuni privitoare la facerea convenţiunii dintre Báthory şi împăratul Rudolf. Ştiri despre acţiunea lui Comuleo în Moldova şi despre sosirea solilor de acolo.

In Pruch ritrovai il Sig^r Fabio Genga, mandato dal Principe di Transilvania a N. Sig^re per darle conto del castigo, che havea dato a' suoi vassalli e ribelli,[1] nel qual attione si era portato con tanta prudenza e valore, che certo non si può dir più. Le domandai la causa perchè Sua Altezza hora che havea acquietato le cose del suo regno non usciva in campagna a danno del Turco. Mi rispose perchè non si era mai conchiuso le capitolazioni fra il Principe, e Sua Maestà Cesarea, et che l'ambasciator, che andava per questo effetto era a i confini di Transilvania, aspettando salvo condotto dal l'Imperatore di poter passar per li suoi stati, perciò io operai

1 Instrucţiunea lui primită dela principele Sigismund Báthory, publicată greşit printre documentele din anul 1595 — în *Hurmuzaki*: Documente vol. III/2 p. 387—390.

con Sua Altezza che li mandasse lui il salvo condotto et ordinassi al Sig[r] di Tieffenpach, ch'il facessi accompagnare benissimo per haver esso nemici nell'Hungaria Superiore; il che si fece subito. Poi quì ho operato col Padre Alfonso Carrillo et il Genga che essortino Sua Altezza ad uscir subito in campagna mentre il nimico è occupato altrove, et il detto Padre l'ha assicurato, che l'Imperatore ratificarà tutto quel, che si è trattato e Sua Altezza desidera. Et queste lettere si sono mandate con corriero a posta, et essendo questo Principe ardentissimo nel servitio della Christianità non manco di sperare, che debba uscir in campagna ancora quest'anno, et essendo in sito opportunissimo, le piazze aperte e sproviste, potria esser che facessi qualche cosa di bene. Il Padre Alfonso se ne ritornò subito a Praga et il Genga il seguiterà domani, et di quella corte se ne passerà a Roma in molta diligenza. Da esso ho inteso, che Don Alessandro Comuleo si ritrova in Moldavia et che fra pochi giorni saranno quì ambasciatori del Moldavo, che vanno a Praga.

Il molto valore, ch'il Principe di Transilvania ha mostrato in castigar li suoi ribelli mi fa considerar, che se fussi bene agiutato potria sperar da quella parte far gran progressi et se ci riuscissi, che lui pigliasse qualche piazza d'importanza al nimico, fortificandola alla moderna, si potria far un tal bastione contra il Turco, che tutto quel, che fussi da esso in qua, si potria occupar facilissimamente. Perciò io haverei per bene impiegato ogni gran aiuto, che se li dessi, ancor che si levassi da qualche altra parte, oltre che N. Sig[re] è più obligato a favorirlo, poichè si è scoperto contra il Turco con tanto pericolo de' proprii vassalli, solo per zelo di religione e mosso dalla autorità della Sede Apostolica.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 84 d. fol. 73—74.)

68.

[Innsbruck,] 26 Septemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

Zotu Ţigara prezentându-se pentru învinuirile ce i s'au făcut în afacerea furtului averei decedatului Petru-Vodă, a jurat zicând că nu e adevărat, făcând şi un act solemn despre aceasta a sa declaraţie. Totodată zice că înainte de a pleca la Venezia, trebue să se deschiză masa şi dulapul decedatului Vodă, în cari se află in-

ventarul lucrurilor sale, scrise cu mâna sa proprie, ca să se poată stabili ce lipseşte din ele. Ordonă deci ca doi dintre tutori să fie de faţă la deschiderea dulapului şi la facerea inventarului cu ajutorul tălmaciului, păzind însă că până ce nu s'a făcut acel inventar, Zotu să nu-şi poată duce familia cu sine la Venezia. Ideea ca Cercheasa să fie adusă îndărăt e bună, căci s'ar putea examina mai bine despre furtul săvârşit, dar această examinare se poate cere şi aştepta şi dela guvernul republicei Venezia.

Wir haben dein Schreiben vom 20. dies[1] sambt den eingeschlossenen Urkunden, so Zotto Cigara zu Beweisung seiner Unschuldt, dass er an der bewissten fürgangenen Entfrembdung weder Theil, noch Gemein gehabt, zu Venedig ausbracht, wol empfangen und desselben Inhalt nach längs vernommen, und lassen berüerte eingelangte Urkunden, wie auch sein, des Zotti berüembte Unschuld dieser Zeit auf ihrem Wert und Unwert beruhen; haben auch mit ihme deswegen nit viel Wort wechseln, sonder und damit das entragen Guet wiederumb desto ehe zur Hand gebracht werde, anzeigen lassen, dass er mit seiner hierunter gehabten Bemüehung rechts und zu unserm gnädigisten Gefallen gehandlet, dass er auch noch weiter dasjenige, so sich gebührte, hierinnen thuen und menniglichen zu verstehen geben sollte, das er's mit dem jüngern Herrlein, seinem Schwager, treuelich, aufrecht und guet meinte, dessen er sich zu thuen anerboten. Was er sonst an uns suppliciert und wir uns darüber in Gnaden resolviert, auch dem Secretari Rosso und der Herrschaft Venedig zueschrieben, das hast du aus dem Einschluss zu vernehmen, und wirdet also auf sein, des Zotti Wiederhineinkunft gen Venedig und des Secretari Rossi Verrichtung ferrerer Verfolg zu erwarten sein.

Er, Zotto hat uns aber neben angeregter seiner Supplication mündlich gehorsamblich anzeigen lassen, dass ehedann er sich wieder hinein gen Venedig begeben, vonnöten sein wolle, dass derjenige Schreibtisch oder Casten, darinnen sein Schwecher, weilend Herr Peter Weyvoda, seine firnembste Sachen gehabt, eröffnet und ein Buech, so darinnen, und er Weyvoda seeliger alle seine Sachen an Kleidern, Klainoten, Gelt, Edlgestein und anderen mit eigner Hand darein verzeichnet und aufgeschrieben haben, solle herausgenommen und ihme ein Abschrift oder Copie

[1] Publicată în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 505—506.

darvon mitgeteilt werde, auf dass er alsdann den entfrembdten Sachen zu Venedig desto bas nachfragen und sehen möge, was ihme über das, so albereit wieder restituirt worden, noch abgehe. Und da wir dieses sein Begehrn nit für unbillich, sonder der Sachen im mehrerer fürständig zu sein erachten, so befehlen wir dir genädiglich, dass du solches deinen beeden zuegeordneten Mitgerhaben zu wissen thuest, dass sie solcher Eröffnung beywohnen, alsdann alles, was nit allein in selbigen Schreibtisch oder Casten, sonder auch in andern Zimmern und Behaltnussen vorhanden und dem jungen Herrlin zuegehörig, ordenlich inventiern und beschreiben, folgends auch ein Abschrift von angeregtem Buech dergestalt, dass er Zotto, weil sonst niemand verhanden, der es lesen oder interpretiern könne, allwegen einen *sensum* oder *post* nach der andern herauslese und der Tolmetsch Thomas Schertzer denselben verteutsche und du dieselbig Translation oder Verteutschung selbst mit eigner Hand in obbemelter deiner Mitgerhaben sambtlichen, oder da es nit sein kann aufs wenigist des einen, wie ihr euch dann dessen miteinander vergleichen werdet, beiwesen aufzeichnest und beschreibest. Alsdann er, Zotto denselbigen auf sein Sprach gleichwol auch heraus ziehe, damit in diesem Fall kein Falsch oder Betrug gebraucht werden könne, und ihme dasselbige also zu obangerührtem Ende erfolgen lasset, dasjenige aber, so ihme zu diesem Effect nit dienstlich oder dorinnen ihr sonst Bedenken haben werdet, umbgehet und ihne Zotto davon abweiset.

Wann solches beschehen, alsdann in sein, des Zotti also nächstbefreundten Beywesen das vorhandene Kleider- und Gefüllwerk eröffnen, gleichsfalls fleissig inventieren und damit demselben durch die Schaben oder anders Unziffer kein Schad beschehe, mit Fleiss darzue sehen lasset, dasselbig alles, wie auch anders, so ausserhalb der Paarschaft vorhanden, in einen gewissen Umschlag bringet und uns, was also befunden wurdet ausführlich und umbständlich berichtet. Und da er, Zotto sich über das noch länger aldort zu Bozen umbziehen und aufhalten wellte, ihme dasselbig nit gestattet, sonder dahin anhalten, dass er sich gestraks wider gen Venedig verfüegen, seinem Zuesagen nachkommen, dem Secretari Rosso alles zu seinen Handen überantwurten, und was noch unrichtig zu gänzlicher Richtigkeit sollte bringen helfen.

Inmittlst hast du sein Hausfrauen und Kinder bey dir aufzuhalten und guet Acht auf sie zugeben, damit sie nit heimblich

entführt werden. Ob sich dann er, Zotto dessen nochmalen beschwern, so wirdest du ihme mit Bescheidenheit dahin zu weisen wissen, er hätte leichtlich bey sich zu ermessen, dass du solches nit für dich selbst, sonder aus empfangenen Befelch thätest, und du rietest ihme gueter Meinung, dass er dessen kein Beschweren tragen, noch uns etwo zu einer Suspicion, als wann es etwo auf ein anders von ihme angesehen würde, Ursach geben sollte, mit der gewissen Vertröstung, dass diese unsere Verordnung allein ihme und seinem Weib und Kindern, fürnemblich aber dem jungen Herrlin zum besten gemeint und beschehen wäre.

Dass du dann dasjenige Golt und Klainoter, so die Mutaha vertuscht gehabt, auch zuwegen bracht und sambt den versperrten und noch versecretierten Truhen in dein Haus tragen lassen; item auch dem Secretari Rosso der 1000 Tucaten halben, so sie dem Costa Postelnico auf der Circassin Befelch gen Venedig geschickt, zuegeschrieben, daran hast du recht und wol gehandlet. Wöllest derhalben nit allein mit Betrohung, sonder auch andere Weg in sie Mutaha setzen und sehen, ob sie etwas weiters veruntreut und dasselb gleichsfalls herauspressen. Die jetztbemelten Truchen zu vorstehender Inventur gleichsfalls eröffnen und was darinnen mit allem Fleiss durchsuechen und beschreiben lassen, und was darinnen fünden würdet uns desselben ebenfalls hernacher berichten.

Die Circassin wieder herauszubringen wär wol guet; nit dass wir etwas gegen ihr fürzunehmen gedächten, sonder allein, dass man einen mehrern Grund, wer aller im Handl verwendt und was sie eigentlich in allem veruntreuet und endtragen, wie auch dasselb alles wieder zur Hand zu bringen sein möchte, mit mehrern Umbständen von ihr zu erkundigen. Aber wir tragen die Fürsorg, die Venediger, da sie sich guetwillig herauszukommen verwidern sollte, würden sie nit leichtlich remittirn, doch haben wir dem Rosso deswegen ein Versuech zu thuen, oder da nichts zu erhalten, sie weiter examinieren zu lassen und ihr Aussag zu überschicken befohlen. Was nun darüber erfolget, dessen hat man zu erwarten und wir die ferner Gebür darunter zu bestellen, Haben wir dir auf angeregt dein Schreiben zur Widerantwort genädiglich nit verhalten wollen. Und wir bleiben dir mit Gnaden wolbewogen.

Geben den 26. Septembris anno etc. 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konzept in Reg. Sachen 1594 fol. 147. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 508 uota 2.)

69.

[Augsburg, 27 Septemvrie 1594.]

Ferdinand von Küepach către arhiducele Ferdinand.

Povestind nenoricirile suferite de fiul decedatului Petru-Vodă cu familia sa în urma furtului unei părţi mari a averei moştenite dela dânsul, roagă în numele său să intervină pe lângă republica veneţiană pentru redobândirea celor ce se mai pot avea din lucrurile furate.

Serenissimo Archiduci Austriae Ferdinando.

Dum Illustris Petrus Vaiuoda Princeps Moldaviae ex suo statu ob repulsam Turcarum recessisset, a Domino Steffano Vaiuoda unico filio Mare, [1] et Maria unica filia foemina associatus, contulit se cum Illustri Domino Isoto [2] genero, viro dictae Dominae Mariae sub felicissimis auspiciis Altitudinis V^rae^ Ser^mae^ ut in protectione sua ne dum, vitam tranquillam degeret cum familia sua, verum etiam, ut bona sua singula secum perlata in diligenti tutela libere perseverentur. Dum huc Auspurgum pervenit, se subposuit, sponte sua, potestati Altitudinis V^rae^ Ser^mae^ et post diversas passas ab malevolorum hominum injuria [3] persecutiones iussu Altitudinis V^rae^ Ser^mae^ se se cum ipsa familia et fortunis omnibus Bolzanum contulit, ut ibi dies suos perageret. Succedit postea mors illius, a qua sumpta occasione diversi quaesiverunt perturbare hereditatem, expilando perperam maximam bonorum partem, et specialiter quaedam mulier nomine Rada Cerchiesia, Venetias fugam arripuit cum non mediocri facultate occulte subrepta, adeo, quod fuit necesse praenominato Domino Isoto ad dictam civitatem Venetiarum convolare, et illius Reipublicae iustitia mediante bonam partem bonorum depraedatorum obtinuit, et sub bona custodia Venetiis reperiuntur, sed maximo versantur timore, ne in terris externis ab aliquo opprimantur. Unde insequentes bonam voluntatem quondam Illustris Domini Petri genitoris vivendi sub felici custodia Altitudinis V^rae^ Ser^mae^ dictus Do-

[1] Această expresie involuntară a scriitorului arată cum că Ştefăniţă-Vodă era numit în casa părintească: *fiul mare*! Caracteristic e şi felul de a scrie numele tânărului Domn cu f româneşte (nu latineşte) precum semna el însuş.

[2] Numele latinizat al lui Zotu Ţigara, ginerele lui Petru Şchiopul.

[3] Scris greşit italieneşte „ingiuria" ceeace dovedeşte că copistul actului era italian precum se vede şi din însuş caracterul scrisului.

minus Isotus humillibus precibus ad pedes Clementiae Suae se se prosternit cum coniuge sua Maria, et Steffano pupillo, Amplitudinem V^ram implorantes, ut dignetur ipsos omnes in continuata protectione protegere, concedendo, quod aut Bolzanum, aut Tridentum suum, ut maxime optant firment domicilium, aut habitationem, saltem pro tempore, quo legitimam annorum quatuordecim dictus Dominus Steffanus aetatem attingat, quo spatio a suis jusdicentibus et magistratibus ipsi omnes Steffanus, Maria et Isotus, ac bona singula protegantur et defendantur a quocunque insurgente contra ipsos et bona sua; mandando ut sequestra, bulla et alia impedimenta iussu Altissimae V^rae Celsitudinis iniuncta, domui et bonis suae praedictae hereditatis ipsis supplicantibus liberentur, et eis bona consignentur, aut reponantur in loco tuto, prout melius Altitudini V^rae Ser^mae videbitur pro beneficio et commodo ipsius pupilli; committendo etiam, ut auctoritate et indultu Altitudinis V^rae Ser^mae ad principem Venetiarum ac Iusdicentes dictae Reipublicae literae efficaces dimissoriales scribantur, requirendo ut in gratia Altitudinis V^rae bona singula, quae illuc reperiuntur, quamprimum sub bona custodia diligentissime Bolzanum ad manus repraesentantium Celsitudinem V^ram Ser^mam transmittantur, ut illico consignentur dictis oratoribus supplicantibus, aut cum aliis reponantur, prout melius Celsitudini V^rae videbitur, promittentes singuli parere et fideliter obedire mandatis et ordinibus Celsitudinis V^rae et suorum repraesententium, et ita prostrati requirunt et implorant.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. Copie.)

70.

[Cluj, Septemvrie 1594.]

Descrierea conjuraţiunii împotriva principelui Sigismund Báthory.

Evenimentele petrecute în Cluj, pe timpul dietei dela întoarcerea principelui din cetatea Chioarul până la sfârşitul lunii, cu întemniţarea şi omorîrea senatorilor protivnici politicei de a rupe raporturile cu Poarta otomană şi a se uni ţara cu imperiul german adică puterea creştinilor.

Presa et ammazzamento fatto dal Principe di Transilvania delli congiurati contra di lui.

Il Principe richiamato da Transilvani a li 2 d'Agosto da Küvar a Claudiopoli, attese a radunare un' altra Dieta generale,

in che consumò da 16 giorni[1] et mostrandosi tutto benigno a i ribelli et altri, gli essortò con speranza di perdono ad interporsi per la confirmatione della Dieta degli 11 di Luglio,[2] come fu fatto con molto contento del Principe, gridando guerra al Turco publicamente.

A 28 d'Agosto, il giorno di Domenica, concorsero a palazzo tutti i Signori et senatori per accompagnare, secondo il solito, il Principe alla Messa, essendosi al medesimo effetto allestita anche la guardia di Sua Altezza, mentre entrava nella città una gran moltitudine di bravi soldati di Siculia, de' quali presosi sospetto da Baldessar Bathori, et domandato al Principe la cagione della costoro venuta, il Principe rispose: Sono cattolici et vengono alla Messa.

Non era venuto con gli altri a palazzo Alessandro Kendi senatore et suocero di Baldassare, onde il Principe per coglier ancor esso, gli fece intendere volere avanti la Messa trattare alcune cose del Regno, onde andò subito anch'esso.

Il Principe vedendo già radunati tutti nell'anticamera, trattenutosi alquanto con loro amorevolmente; si mise la mano in fronte mostrando, che gli dolesse la testa, et che però dubitasse di non potere andare a Messa. Onde entratosene in camera disse, che si trattenessero alquanto, perchè uscirebbe tosto da loro. Et entrato in camera fece levare un fazzoletto dalla finestra, che era un contrasegno dato prima al portinaio, il qual fece subito entrare il luogotenente della guardia del Principe con 400 soldati bene armati et detto loro ch'erano prigioni del Principe, prese subito et ligò con le mani dietro Baldessar, facendo poi l'istesso a tutti, et con grossi ferri a' piedi furono messi sotto alcune stanze di palazzo, morendo a questo spettacolo di paura Giorgio Vas senatore et capitano d'una fortezza.

Fece il Principe intendere a tutti gli imprigionati che sotto pena d'essere appiccati scrivessero et mandassero i contrasegni a lor ministri, che consignasser le fortezze a i mandati dal Principe, il qual mandò subito molti che erano già preparati per questo, a confiscar tutte le facultà de' delinquenti. Il che tutto fu subito et bene esseguito. Et stando fra tanto chiuse le porte della città, il Principe affacciatosi alla finestra diede con efficaci parole animo a' soldati a far buona guardia et portarsi fedelmente verso il suo Principe, i quali mostrando segni di grandissima allegrezza

[1] Scris greşit: 26.

[2] Această dietă a fost ţinută în Turda.

et prontezza scorsero tosto per la città, levando l'armi a tutti i servitori de' carcerati. Ne mise molto indugio, che la mattina seguente di 29 fece decapitare in piazza il suocero di Baldessare Bathori, il padregno dell'istesso; un altro Signore Kendi, un Signor Janos et il presidente dell' istesso Principe.

Alli 30 fece in un cocchio et con ferri a' piedi condur publicamente Baldessar Bathori et Volffango Kovacioczio cancelliere, et un senator Kendi nella fortezza di Uyvar et nella torre di Claudiopoli mandò il conte Don Gerendiano, il Conte Giovanni Bornamiza, un Signor principale di Lonai, et altri, de' quali era incerto il successo. Solo Stefano, fratello del cardinale Bathori, che non volle mai comparire alla Dieta, si salvò fuggendo in Ungheria, dove il Principe lo domandò all'Imperatore.

Tutti i morti et prigioni, dal Bathori in poi, erano heretici et confessarono pensieri et disegni, et trattati horrendi contra la Christianità, et che il Baldessare doveva il dì seguente ammazzare il Principe nella sua camera. Fu nel tempo istesso in un suo castello ammazzato Ladislao Szalanczi, et un altro Szalanczi con gli altri presi.

Il Principe, decapitati coloro, fece una grave oratione nella Dieta et fu da tutti approvato per giusta attione et tre de' morti s'accusarono come traditori degni del supplicio.

Il Principe ricevute le fortezze, mutati capitani et officiali, se ne andò poi tosto in Alba per attendere alla guerra, supplicando istantemente al Papa d'aiuti ordinarii perchè il suo stato vedesse la protettione di Sua Santità.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. N. 16 fol. 212. Copie contemp.)

71.

[Praha, Septemvrie 1594.]

Raport despre evenimentele sângeroase din Ardeal.

Urmarea raportului anterior cu amănunte necunoscute despre întâmplările din Ardeal, dela 3 August, când principele Sigismund Báthory s'a întors la Cluj din cetatea Chioarul, până la 25 Septemvrie, când, după săvârşirea omorîrii senatorilor protivnici politicei sale germane, părea că viaţa şi-a luat din nou cursul obişnuit, aşteptând stabilirea prin acte şi documente a convenţiunii

cu împăratul Rudolf, zorită de Iezuitul Carrillo, primul care suggerase ideia uniunii cu Creştinii în inima zelosului principe.

Relacion de lo sucedido en Transilvania desde tres de Agosto hasta veinticinco de Setiembre de 1594.

A los tres del dicho yendo el Principe a Cuybar paso de camino por la fortaleza de Vibar, la qual en pocos dias que se entretuvo aseguro por ser el capitan della uno de los conjurados y en este mismo tiempo fue engrosando su exercito y determinado de entrar, como entro a los ocho de Agosto en Colosbar. Alexandro Quendio principal senador y traidor hizo grande instancia a Su Alteza que fuese servido le apearse a un su palacio para comer enmedio del camino, perio Su Alteza entendiendo como habia descubierto Gabriel Quendi primo del Alexandro tenerle verdaderamente aparejado veneno con buenas palabras y simulacion reuso la ida y asi de un trecho acercandose a la ciudad de Colosbar toda la gente y nobleza, della que se esperaban con grandisimo deseo le salieron a rescibir con el mayor aplauso que jamas se vio escepto los traidores, que con cabeza baxa y cara mustia mostraban bien la que tenian en el corazon, con todo eso el Principe les dixo muy buenas palabras concediendoles todo lo que supieron demandar esc eptuando el perdon general que desde el principio procuraban alcanzar, el qual con tal destreza le nego Su Alteza que no pudiesen del todo temer la pena.

Hecho esto el Principe permitio que sin ruido se procediese en las cortes generales, comenzadas de los traidores, haciendo Su Alteza con consentimiento de todos los estados, que se aprobasen y confirmasen las cortes generales de Albajulia, celebradas a once de Julio, en las quales se habia decretado la guerra contra al Turco muy de veras hizo tambien Su Alteza que se señalasen subsidios y contribuciones ciertas para la guerra pasando en esto hasta les veintiocho de Agosto, en el qual dia el Principe no solo por la traicion pasada y tan desvergonzada y por el infinito daño que se hallo haber hecho estos traidores a los cristianos en favor del Turco ayudando sin sabello el a la entrada y conducta de los Tartaros, mas tambien por haber descubierto otra nueva traicion, en la qual despues de la vuelta de dicho Principe se habian resuelto los traidores de matalle en su propio palacio por manos propias de Baltasar Bathori, general del exercito y despues matar tambien a todos los señores principales, a los capitanes de las guardas de Su Alteza y a todos los soldados pretorianos que

habian sido fieles a Su Alteza en la primera traicion, dandose en todo y por todo despues al Turco, para el qual hecho se habian determinado a veintinueve de Agosto, el Principe determino de ganarles un solo dia por la mano con mucha destreza y prudencia y sin ningun rumor en la manera siguiente.

Con esta resolucion a los veintiocho de Agosto, Domingo, por la mañana hizo Su Alteza que los de su guarda en dos hileras bien cerradas estuviesen en orden desde su palacio hasta la iglesia para segun la costumbre por medio dellos ir a la iglesia con toda la corte, cosa que por ser usada del Principe en Albajulia no podia dar recelo ninguno a los traidores, acudieron despues todos los senadores del Reino, Condes y caballeros para acompañar a Su Alteza a la misa, faltaban dos senadores principales: Alexandro Quendio y Francisco Quendio, los quales paresce que no querian venir acompañar a Su Alteza mas vinieron luego mandandoles Su Alteza que viniesen porque tenia algunas cosas que tratar de los estados antes de la misa.

Juntos ya todos los traidores que habian osado venir a Colosbar en la antecamara del Principe se puso a hablar con ellos y casi burlar y estando asi en buena conversacion hecho de ver Baltasar Bathori que del exercito de los Siculos que Su Alteza tenia apercebido fuera de la ciudad entrasen muchos por la plaza delante de palacio, al qual Principe pregunto delante de todos porque queria que entrasen tantos soldados dentro, Su Alteza riendo le respondio: hermano mio, no sabeis que los Siculos son catolicos y que hoy es Domingo, podran venir a misa Dios los bendiga.

Estando asi Su Alteza empezandose a fregar la frente dixo verdaderamente me hallo mal dispuesto de la cabeza Dios sabe si podre ir hoy a la Iglesia y con esto se retiro dellos a su camara, eran ya por orden de Su Alteza entrados en la ciudad ocho mil muy buenos soldados Siculos debaxo del capitan Mindszenti, muy buen catolico y muy leal al Principe, y cerradose las puertas de la ciudad.

En este tiempo uno de los camareros del Principe dio en la antecamera al portero della una señal ya apostada con un pañiçuelo y con ella al momento el portero abrio toda la puerta, por la qual entro luego el lugarteniente de la guarda de a pie con quatrocientos pretorianos bien armados, denunciandoles a los traidores, que restaban en la antecamara que se rindiesen prisioneros por orden de Su Alteza asiendo luego a Baltasar Bathori por el collar cabeça dellos y haciendole atar las manos atras con

una soga y de mano en mano a todos los demas y llegando a atar a Gregorio Vas senador de miedo y tristeza le sobrevino tal accidente que le hubieron luego de sacar de alli medio muerto, donde el mal le acabo dentro de pocas horas, a todos los demas bien atados los llevaron a los aposentos debaxo del cuarto del Principe echandoles a todos buenos grillos.

En todo este tiempo Su Alteza estuvo en la ventana de su camara hacia la plaza, la qual estaba llena de soldados con una maça de acero en la mano animandoles con alta voz a que se mostrasen leales, los quales hechando de ver lo que se hacia con grande alegria le prometian de sello clamando a voces: Viva Sigismundo! En este tiempo de aquella ventana dio Su Alteza otra señal a otros capitanes y caporales que estaban ya apercibidos, los quales vista la señal del Principe fueron con sus soldados por toda la ciudad en busca de todos los criados de los traidores con orden de desarmallos a todos como los desarmaron y de despojar las casas de los traidores, los despojos de los quales traidos a Su Alteza, que eran de mucho precio, fueron distribuidos luego publicamente a los soldados y leales criados.

Poco despues envio el Principe a mandar a los traidores por Francisco Geszti que so pena de la horca todos escribiesen de su mano a sus capitanes y criados para que rindiesen luego sin niguna resistencia sus fortalezas, castillos y villas, a los que llevasen aquellas cartas, lo qual fue luego executado, confiscando Su Alteza todos los bienes de los traidores y entre ellos tambien las fortalezas y lugares del Cardenal Bathori administrados entonces por Baltasar Bathori, su hermano.

En el mismo tiempo habia ordenado alguna gente el Principe para con ellos coger a dos de los traidores, que como mas medrosos no habian osado venir a Colosbar, ni parescer delante de Su Alteza el uno dellos Ladislao Szalanczi fue cogido y muerto en un su castillo queriendose defender; el otro que era Esteban Bathori, hermano mayor de los otros dos, oliendo la cosa huyo a las partes de Hungria sujetas al Emperador confiscandosele pero todas sus fortalezas y castillos, mujer y hijos.

Presos asi los traidores hizo Su Alteza que aquel dia y toda la noche fuesen muy bien examinados concluyendoseles el proceso hallandose por confesion tambien dellos la nueva traicion que habian tramado.

A 29 de Agosto en la mañana fueron sacados de la carcel cinco principales cortandoles enmedio de la plaza las cabezas

conviene a saber Alexandro Quendi senador y suegro de Baltasar Bathori a Efrigiano padrasto de los tres hermanos Bathori y senador a Gabriel Quendi, hermano del primero, a Forro Yano Conde de Albajulia y a Gregorio Diach presidente del Reino, el qual para mas descargar su conciencia enmedio de la plaza confeso la segunda traicion como es contado, alegando testimonio de su propia mujer y hija, las quales luego confesaron todo el hecho a los demas, el dia siguiente 30 de Agosto hizo Su Alteza poner presos en diversas fortalezas y carceles por buenos respetos y despues de pasados algunos dias fue dado garrote dentro de la fortaleza de Uivar a Baltasar Bathori y a Wolfango Covaciocio canciller del Reino y de Su Alteza, los quales publicamente de Colosbar fueron llevados con los grillos en los pies a aquella fortaleza fue tambien dado garrote en la fortaleza de Gialu a Francisco Quendi senador, a Juan Bornamiza Conde de Torda, quedando aun presos y no executados en Albajulia, Gerendiano Conde y suegro de Rakocio, Alberto Lonay, Gregorio Szalanczi y Baltasar Zilvasi.

Establecidas en esta manera las cosas el Principe luego se empezo a poner en orden para dar de hecho contra el Turco y para no perder la ocasion mientras que aparejaba todo el exercito envio ciertos capitanes en busca de los navios, que a lo que se supo entonces traian de la mar por el Danubio a Sinan Baxa cargados de infinita artilleria, polvora, balas y otras municiones de guerra, ayudandoles Dios casi en el mesmo tiempo, que los del Emperador en Hungria se desbarataron a matar como mataron en la ribera del Danubio quatro mil Turcos que hacian la escolta a las naos sacados de las guarniciones de Temesvar, Lipa y Jula hechandolos a fondo y tomandoles quarenta grandes naos que traian dando orden tambien el Principe que quedase gente para impedir que no pasase nadie por el Danubio en favor de Sinan Baxa. Desta vitoria aviso Su Alteza al Padre Alonso Carrillo por sus cartas que rescibio a los seis de Octubre y por cartas que rescibio a los veinte del mesmo Principe supo que habiendo acabado de formar todo su exercito le habia ya dividido en dos partes y la una enviadola ya hacia la fortaleza de Lugas vecina a Temesuar y la otra a Varadino, hacia Jula, quedando enmedio Lippa para hacer la empresa que se viese ser mejor habiendo antes de los veinticinco de Septiembre marchado ya todos los de la guarda de Su Alteza, a los quales habia luego de seguir.

(Archivo general. Simancas. Secr. de Estado. Legajo 701.)

72.

[Cluj, Septemvrie 1594.]

Anonim ardelean către anonim la Viena.

Descrierea mai largă a conjuraţiunii senatorilor împotriva principelui Sigismund Báthory şi răzbunarea acestuia prin omorîrea acelor cari n'au consimţit la politica nouă de a supune ţara imperiului german sau mai bine zis împăratului Rudolf, regele Ungariei, în care n'au avut nici o încredere.

Coniuratio contra Principem Transylvaniae ex epistola cuiusdam Transylvani fide dignissimi Viennae extracta.

Ut primum Christiani contra Turcas arma coepere nihil antiquius Principi nostro fuit, quam ut animum incredibili quadam pietate flagrantem insigni aliquo meritorum genere in Christiani nominis cultores declararet, sed hoc eius salutare studium cum multa alia, tum caeca quorundam procerum perfidia, multum diuque retardavit, usque adeo, ut illud bellum contra communem Christiani nominis hostem molientem partim nefariis consiliis, partim minis et terroribus ab instituto averterint, coactis enim saepe comitiis nunc generalibus, nunc partialibus, quanquam ex auctoritate Principis optima quaeque in medium proponerentur dissidentibus, tamen inter se consulto proceribus nihil minus, quam ut promissis decretisque staretur fiebat. Qua re Princeps animadversa, ut res tandem aliquem exitum inveniret comitia Albae Iuliae in mensem Iunium indicit mandato, ut omnium ordinum Principes nobiles civitatumque consules statuto die presto sint. Quo dum omnes convenissent saepe diuque regni negotiis inter partes agitatis, ne quiquam tempus terebatur et res cum Principem vehementer sollicitaret, maximeque anxium teneret, nec eorum conatus, qui rei processum turbare seditiosisque vocibus multitudinis animos tentare, et in suam pertrahere sententiam niterentur, omnino latere posset, consilium ex re nata capit, proceres convocat, senatum ipse ingreditur, animumque suum luculenta satis prolixaque oratione explicat.

Primum omnium rogare se ait, ut quae mens, quae voluntas, quisve illis de suscepto negotio sensus esset indicarent et tot comitiis frustra iam aliquoties coactis tandem aliquid certi concluderent, satis se diu multitudine consiliorum esse delusum, satis diu patientem esse tentatam praeter modum illos hactenus ipsius humanitate et lenitate abusos, finem contentionibus fa-

cerent et rem serio capesserent. Iubere deinde, ut eorum etiam nomina, qui Turcarum amicitiam suaderent Christianorum societati praeferendam continuo proderentur, id ut facerent. Cum identidem rogando iterasset, tandem precibus in minas conversis gravissimis verbis in illos invectus, addit ad extremum ni dicto audientes forent extemplo se alia via rem aggressurum.

Hoc modo refrenatis aliquantum hominibus factiosis, caeteri procerum liberrime sententiam tulerunt itaque vigesima prima Iunii anni 1594 in publicis comitiis summo bonorum omnium consensu summaque laetitia decretum est, ut ad iugum Turcicum tandem aliquando exutiendum arma omnino contra immanissimum hostem cum reliquis christianis principibus sumerent. Quibus absolutis ex loco conventus una cum Principe ad templum cuncti pergunt, ibique cum summa veneratione gratias Deo immensas agunt hymnoque *Te Deum laudamus* omni genere musices decantato alacres et fiduciae pleni Principem reducunt, qui dum ad omnes occasiones intentus uni huic curae incumbit, quanam maxime occasione bellum aggredi posset, nunciatur subito Tartaros per Poloniam securos transivisse iamque extremas ditionis Transylvaniae oras attigisse stat igitur firmus constansque animo Princeps, nec his auditis quicquam turbatur, quin potius hosti illico occurrendum ratus Balthasarem Bathoreum ad se venire iubet, eoque Generali totius militiae creato capitaneo ad fines regni properare et transitum Tartaris intercludere. Et quia in promptu tantam militum copiam non habebat ipsam etiam cohortem praetorianam vix quinquaginta in usum suum detractis illi attribuit, quo validiori cum exercitu procederet.

Dum haec a Principe geruntur rebellionis authores cum omni praesidio nudatum videntes in magnam spem cogitata exequendi eriguntur, Thordam subito concurrunt Generalis etiam declaratus relicto bello et transitu Tartaris permisso eo secum exercitu confert. Cuius ope subnixi coniurati ingentem mox tempestatem concitant comitia cogunt superioribus decretis vim adimunt, neque ulla ratione bellum contra Turcas suscipiendum fremunt, monetur Princeps ille animum gerit invictum, et se cum Christianis privatam potius velle agere vitam, quam favore Turcico nixum principatum, alacer et intrepidus asserit persequuntur praedicta factionis authores inceptum pertinacissimis animis, nec Principi ulla ratione cedendum conclamant, quo factum est, ut neque hic a tam pio salutarique proposito, neque illi a contumacia desisterent. Is erat status et conditio rerum

omnium, ut si vires rebellium crescerent (cum iam certissima constaret proditio) non mediocre discrimen Principi immineret.

Consulto igitur 28. Iulii praemisso thesauro Alba Iulia discessit, eo quidem consilio, ut quid seditiosi de se vel constituerent, vel loquerentur, omnibus modis exploratum habere conaretur, sibique ipsi ad tempus prospiceret, Doctorem autem suum Theologum ad Imperatorem celeriter mittit, quod cum factiosos non lateret missis celeriter, qui illum ex itinere retraherent, et in Bethlen arce Cardinalis Bathori custodia traderent, quoad aliud de illo statueretur. Rem apertius aggrediuntur Stephanum vero Bathoreum itinera Principis observare et crebras illi insidias tendere iubent, iam enim Doctore dimisso ipsum etiam Principem Alba Iulia excessisse audiverant. Subodoratus hoc providus et circumspectus Princeps suosque insidiatores frustratus mirabili Dei providentia insidias dispersas evadit. Quae res cognita perduelles non parum turbavit, quo circa sententiis dictis Theologum iam per dies tres detentum dimittendum censent, id nimirum praetendentes se illum in itinere animo non malevolo retraxisse, quin potius eius amore adductos, ne in Tartarorum manus incideret, qui eo tempore in finibus regni vagabantur iam vero illis alia signa vertentibus liberum esse, quo vellet abire. Is liberatus casu in Principem tunc etiam huc illuc oberrantem incidens cum eodem in Keovar profectus est, indeque iussu Principis destinatum iter arripuit illo eodem in loco relicto.

Interim coniurati nihil de pristino studio remittere, sed audacter instituta comitia persequi multa in perniciem Principis molientes Claudiopolim demum cum exercitu proficiscuntur, ibi de novo Principe deligendo consultaturi. Sceleris autem, quod animo conceptum coquebant (ut postea innotui) ordo talis erat videlicet, ut Principem vel regno pollerent, vel si quid in eo pensi haberent una cum reliquis Christianae causae faventibus vivum Turcis transderent, vel denique occulto aliquo scelere e medio tollerent, quo liberius ipsi et regno potiri, et cum Turcis pristini foederis societate iungi unirique possent. At postquam Princeps sese in dictum praesidium recepisset fideique viri in religione catholica constantissimi eius tum loci capitanei commisisset nullam moram interponendam ratus celeriter cursores in omnes partes expedit, monens capitaneos, ut quam maturrime contracta manu militari ad se accurrerent. Adfuere statim Varadiensis, Hustiensis et ii, qui in Keovar stipendia merebant, quorum praesidio fretus mittit Gasparem Cornis, Hustiensis praesidii

praefectum, qui Balthasarem Bathori cum Cancellario et reliquis senatus principibus ad se accerset. Hi accepto Principis mandato dant se protinus itineri et cum alicuius spatii iter progressi iam essent intelligunt Principem non contemnendo praesidio stipari, quod cum ipsi ne somniare quidem ob temporis brevitatem potuissent repente omnes subsistunt diversos singuli morbos causantes ibi Balthasar se iturum profitetur, si sibi a Principe nihil nocitum iri patentibus de more litteris caveatur, quibus facile impetratis proficiscitur, et cum ad Principem pervenisset inter medios armatos introductus severiori quidem fronte primum ab eo excipitur ea tamen prudentia, ut Principem offensiori in se esse animo suspicari minime potuerit. Multis porro benevolentiae inditiis a Principe exhibitis admonitus est, ut posthac munere et officio suo fungeretur, ne ipsius negligentia grave aliquod incommodum respublica acciperet. In his occupante sese Principe exercitus interea Claudiopoli in castris iacebat diesque indictus comitiis iam appropinquabat, qua etiam Balthasar a Principe dimissus ire pergebat acceperat enim iam omnes ordines Claudiopoli convenisse seque solum desiderare redintegratis itaque comitiis Principem regno excessisse publice proponunt, liberamque omnibus ferendi suffragia potestatem largiuntur, nec se minis vel terroribus sententias extorsuros, sicut Albae factum nuper fuisset asserunt : docent quam sit periculi plenum a Turcarum societate discedere, quam sint communitae regni opes, quanta potentia Turcarum, quod iterum atque iterum considerandum esse dicunt.

Universi praeter coniuratos de Principe suscitari, eius praesentiam cupere respondetur eum discessisse, quo illi minime contenti se inscio imprudenteque Principe quicquam facturos vel loquuturos negant, neque ulla re, quae fidem Principi legitimo antea datam laedere posse videatur acquieturos affirmant expedire, ut quamprimum Princeps requisitus ipsis ostendatur negant illi se quicquam de Principe habere compertum, regnum ab illo esse desertum, proinde agendum omnino, consultandumque ipsis de novo Principe esse reclamatum ab omnibus Ordinibus est magna contentione, et quid de suo legitimo ac naturali principe (hoc enim titulo illum decorabant) actum sit constantissimis animis quaesitum utentibus semper in contrarium. Coniuratis et ut propositum consequerentur nunc minis, nunc precibus agentibus verum manet immota multitudinis sententia, quare invitis coniuratis mittuntur legati a caeteris, qui Principem ut reverte-

retur publico omnium nomine orarent, quibus ille se suo affuturum tempore graviter respondet oportere autem ipsos in fide officioque constanter perseverare prudentis quippe esse et cordati scire tempori cedere et in omnem rei gerendare occasionem intentum esse nec cito, nec sero, sed mature negotium exequi.

His a se cum tali mandato dimissis litteras in Siculiam misit. Nam ab his requisitus paulo ante erat, ut exercitus, qui ibi esset octo circiter militum milium Claudiopolim sine mora properaret; qui ne pro voto Principis mature eo perveniret sedulo a coniuratis interpellabatur, pervenit tamen Deo ita volentissime satis tempestive, suumque naturalem requisivit Principem, sic animatus, ut libentissime vitam profunderet, modo suo Principi salvo incolumique esse liceret. Hoc secundum Deum confisus auxilio Princeps octavo Augusti Claudiopolim intravit cingente eum exercitu Varadiensi videbatur meritissimo in eos, qui privata auctoritate contra se pessimo exemplo in perniciem regni comitia coëgissent e vestigio animadversurus, verum tanta usus est moderatione, ut neque decreta Claudiopolitana rescinderet, in quibus aliquid de communi tributo erat statutum, neque in coniuratos acerbus videretur, quinimo placido omnia compositoque animo aggressus tam sapienter ea, quae inter ipsum et coniurationis capita intercesserant dissimulavit, ac si nihil eorum ad aures suas perlatum esset. At illi omnibus modis, omnibusque dolis atque praestigiis necem ipsi moliebantur.

Dies patrando sceleri fuerat constitutus Dominicus, quo Princeps divinis officiis interfuturus credebatur. Proinde vigesimo octavo Augusti frequentes Principem adeunt concionis audiendi gratia in templum catholicorum deducturi. Verum his adversam valetudinem causatus significat se templum catholicorum adire non posse. Quare iubet, ut si praesens non sit Senatus Princeps Alexander Kendi una cum reliquis senatoribus in Consilium vocetur, ut aliqua de praesenti regni necessitate agitentur. Interim cum iussu Principis duo milia Siculorum civitatem essent ingressa, contra quam ante statutum erat (ne videlicet miles ex castris in civitatem intraret) Balthasar convento Principe ait inde nil secuturum boni, quod tanta militum manus in civitate introisset. Verendum esse, ne quis tumultus oriretur; ad quem Princeps comiter et humaniter, bono animo, inquit, mi Domine frater, non est, quod suspiceris aliquam ab his seditionem oriri posse, sed ut Sacrum hoc festo die audiant ingrediuntur, quandoquidem tute nosti hos omnes esse Catholicos, nec ulla de causa tam multi

simul veniunt, quam ob penuriam sacerdotum unicum tantummodo sacrum celebrabitur, quo neglecto alterius illis copia non erit. Huiusmodi responso Balthasar acquiescens ad caeteros senatores rediit, eosque in locum Consilio destinatum convocat. Ibi cum quaedam Princeps illis proposuisset, pro caetera ipsius consuetudine in cubiculum interius se recipit. Unde signo, quod antea inter illos et Principem convenerat praetorianis dato, peditibusque a praefectis in opportuno loco distributis, nec non et Siculis equitibus extra moenia collocatis, occlusisque repente portis civitatis, vicecapitaneus peditum cum armatura manu palatium est ingressus, proceribus autem timore perculsis cum eorum quosdam arma corripere notaret singulos quiescere praecepit ni dicto audientes forent confestim eos militum gladiis interituros ait. Quod simul atque fecerunt aperit voluntatem Principis ea formula, quae illis in magnatibus nobilibusque capiendis solemnis est, scilicet omnes esse captivos. Hac ratione omnes sine ullo tumultu iniectis compedibus in cubiculum aliud, quod subiectum palatio Principis erat, captivos deducit.

Interim sumpto prandio nomine Principis missus est ad illos Franciscus Geszti, qui Balthasari mandaret sub poena capitis, ut continuo litteras ad omnes arces, tam suas, quam duorum fratrum Stephani et Andreae daret, ut arces et praefecturas hominibus a Principe designatis traderent. Idem reliquis imperatum, quod et factum est sine ulla tergiversatione, bonaque omnium in fiscum sunt redacta. Captivorum nomina haec fuere: Balthasar Bathoreus Capitaneus generalis regni declaratus, Volfgangus Kowachoczy Cancellarius regni, Alexander Kendi primus consiliarius, Franciscus Kendi gubernator regni et locumtenens Principis in absentia, Ioannes Iffiu vitricus trium Bathoreorum, Gabriel Kendi, Ioannes Bornemisza, Ioannes Forró, Albertus Lonay, Ioannes Gerendi, Balthasar Zilvasi, Gregorius Litterati, olim Praeses Causarum, nunc vero Personalis-praesentia, Gregorius Zalanczi. Ex quibus die sequenti summo mane in ipso Decollationis Sancti Ioannis Baptistae festo Alexandrum et Gabrielem Kendi, Ioannem Iffiu, Ioannem Forró, Gregorium Litterati in foro Claudiopolitano publice capite plectendos curavit, omnes confessos illam se poenam iustissimo Dei iudicio subire, quod vere proditores fuerint. Addidit autem Gregorius, quod nondum sciebatur, nisi hesterna die capti fuissent Principem tamdiu victurum non fuisse, ea de re si quid ambigitis, inquit, interrogetur uxor et filia mea, quid ex me audiverint cum es-

sem ad deducendum Principem venturus ; dixerat autem, se illo die novum habiturum aut reducturum Principem, quemadmodum examinatae uxor filiaque professae postea sunt.

Sub idem tempus Ladislaum Zalanczi in propriis aedibus iugulari iussit, qui animadvertens castellum in quo sese abdiderat a militibus peti repente portas occludere huc et illuc inter suos concursare omnibus modis defensionem parare, quo viso duces impetu facto castellum coeperunt, amissis in oppugnatione quatuor vel quinque militibus cum insigni quodam praetorianorum centurione, qui sclopetorum ictibus petiti occubuere castello expugnato propter amissos ira percitus miles Ladislaum cum aliquot defensoribus, qui primo iracundiae fervori occurrerant in frusta concidit, sed ubi paulum ira militum resedisset reliquae familiae parcitum fuit.

Eadem die Balthasar Bathori et cancellarius in Arcem novam deducti, non longo interiecto spatio incerta morte certo decesserunt, communi fama divulgante Balthasarem dissenteria e medio sublatum. At Princeps posteaquam animum paulum composuisset, conferens se ad fenestram, ex qua distinctissimus in cadavera caesorum erat prospectus, lacrymandus haec verba protulisse dicitur : „O, mi Deus Creator et Redemptor meus, in quonam tam graviter offenderam, ut fratres mei (patrueles secundum gentis Ungaricae idioma fratres appellans) me ad haec perpetranda impellerent? Et tam atrocem truculentum cruentumque sua nefanda coniuratione efficerent, ut me, quod etiam bestiae abhorrerent in proprium sanguinem desaevire et in cruore meorum manus abluere cogerent? Ubi est amor fraternus? Ubi amor naturalis? Verum pluris est Deus, quam frater et omnis propinquitas aestimandus." Hac satis lugubri miserabilique voce absoluta, iubet superstites in certos carceres ex eo loco, in quo detenti fuerant deferri, Franciscum quidem Kendi et Ioannem Bornemisza in Gialu, ubi post paucos dies uterque gula fracta interiit, Ioannem Gerendi, Albertum Lonay, Balthasarem Zilvasi, Gregorium Zalanczi in Albensem carcerem mittit. Hi superstites quidem adhuc sunt, sed citra dubium debitum proditione praemium accipient. Stephanus Bathori hunc odorem olfaciens in Ungariam ad alterum Stephanum, gentilem suum, transfugit atque ita Princeps seditiosis sublatis cum iis, qui in fide permanserant et bellum Turcis inferendum solemniter decrevit et pene amissum Imperium recuperavit.

(Bibl. Vaticana. Roma. Ottob. 2419 fol. 103—107. Copie.)

74.

Praha, 2 Octomvrie 1594.

Agentul Francesco Lenzoni către Granduca di Toscana.

Solul principelui Sigismund Báthory, Fabio Genga, în drum spre Roma, având în Ardeal mine bogate, dorește să le comercializeze prin negustori italieni din Firenze.

Scrivo questa per Fabio Genga, che viene mandato dal principe di Transilvania al Papa, V^ra^ Altezza et altri principi, per dar conto delli successi contro li suoi ribelli in quel regno. Ho ricevuto lettera da quel Principe, quale mando a V. Altezza originale in questa; et questi fratelli Genga si sono portati con valore et fedeltà verso quel principe in queste seditioni honoratamente. Viene riconosciuto questo Fabio da quel principe di concessioni di miniere ricche, et di rendite notabili. Intende trattare con mercanti per aprire strada a commercio di molta importanza; ma prima ne tratterà per informatione di V. Altezza con chi lei comanderà; et io posso assicurare V. Altezza che, per il publico suo et privato utile della città, questo negotio debbe essere considerato, per non lasciarlo in mano di altri, restando questi Genga nel servitio di V. Altezza, secondo la loro obligatione.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352.)

74.

Venezia, 14 Octomvrie 1594.

Bernardino Rossi către arhiducele Ferdinand.

Știind că va avea multe necazuri cu Moldovenii în afacerea scoaterii lucrurilor decedatului Vodă din mâinile lor, așteaptă câte o scrisoare atât dela el, cât și dela feciorul lui Vodă către republica Venezia, împreună cu copia autentică a testamentului lui Vodă, pentru a putea anula acela pe care hatmanul George îl are în mână.

Serenissimo Prencipe, et Signore, Signor mio gratiosissimo.

Ho recevuto con ogni debita riverenza le benignissime di Vostra Altezza di 6 di questo, nè manco d'usar ogni maggior diligenza a me possibile nella recuperatione delle robe trafuggite da Moldavi; però la difficoltà che mi rincontra con la doppiezza di questa gente è tale che dubito haverò gran faticha a supe-

rarla. Per il qual effetto sto in aspettatione delle lettere di V^ra^ Altezza et anco del pupillo per questa Republica, insieme con la copia authentica dell'ultimo testamento del quondam Signore Vaivoda, poichè de plano li sudetti Moldavi non si risolvono a farmi la consignatione, et dovendo ricorrere a magistrati di questa giustitia, è necessario havere le lettere e testamento sudetto per cassare et annullare quello che ha l'Atmano, col quale va intorbidando tutto il bon esito di questo negotio, et fra tanto attenderò quello si potrà fare con la venuta qua del fratello del Zotto.

Quanto all'interprete della lingua Greca e Moldava, procurerò di trovarlo et expedirlo senza ritardo a Bolzano; con che a V^ra^ Altezza humilmente mi raccomando.

Di Venetia, li 14. Ottobre 1594.

Di Vostra Altezza

Humilissimo et devotissimo servitore
Bernardino Rossi m. p.

Adresa: Al Serenissimo Principe Ferdinando, Arciduca d'Austria, et Signore, Signor mio gratiosissimo.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Miss. in Reg. Sachen 1594 fol. 113. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 515 nota 2.)

75.

[Innsbruck,] 15 Octomvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

La cererea nouă a secretarului Rossi, ordonă să-i trimeată o copie legalizată a testamentului decedatului Petru-Vodă, împreună cu o scrisoare a feciorului său prin care cere şi dânsul restituirea lucrurilor furate.

Was uns der Kayserlich Secretari von Venedig, Bernardino Rosso bewisster Sachen halben abermalen zueschreibet, das hast du aus eingelegter Copei mit mehreren zu vernehmen.

Wann er dann vermeint, dass umb dieser Leut Falsch- und Betrüglichkeit, sonderlichen aber des Attmani bey sich habenden berüembten Testaments wegen, und damit dasselb gebührendermassen refutiert und widerlegt werden kann, vonnöten sein wölle des verstorbenen Moldawers gemachten und ohne Zweifl in Schrift hinderlassenen Letzten Willen und Disposition nachzusuechen und ihme glaubwürdige Copias darvon, sambt einem Schreiben vom jungen Herrlin, darinnen er die Restitution der

entwendten Sachen selbst auch begehren thue, hinein zu schicken: Und ihr ohne Zweifl bey fürgangener Inventur berürts verstorbnen Moldauers Testament und Letzten Willen funden haben, oder doch nochmaln finden werdet, so befelchen wir dir hiemit genädiglich, dass du durch die deswegen von Venedig herausgeschickte Person ein glaubwürdigs Transsumpt darvon machen, darneben auch dem jungen Herrlin ein formam, wie er obberüerte endtfrembdte Sachen begehren solle, fürschreiben und ihme dieselb mit seiner eigenen Hand abcopiern lassest, und solches dem Secretari Rosso zueschickest.

Und weil solches, des jungen Herrlins Schreiben, weil es noch minderjährig und nit sein selbst ist, an ihme selbst unkräftig und solche Ersuechung den Gerhaben an seinerstatt zu thuen von Rechtswegen gebührt, so wöllen wir ferners, dass ihr Gerhaben euch der Sachen annehmet und die entfrembdten Sachen durch Schreiben ersuechet, dasselb bemelten Secretari Rosso gleichermassen übersendet, sich desselben, wo vonnöten, als welches den Rechten gemäss ist, und neben deme des jungen Herrlins tanquam coadiuvans habe ze gebrauchen.

Im Fall aber des alten verstorbnen Herrn Testament untz dato noch nit funden oder aus Mangl obberüerter von Venedig gewartender Person nit verstanden worden wäre, so würdest du ihm nochmalen nachzusuchen und sobald es zur Hand bracht und transferiert worden, dem Rosso zuezuschicken und ihme inmittlst dessen zu avisiern wissen. Was wir sonsten ihme, Rosso auf sein Schreiben für Antwort zuekommen lassen, das hast du aus dem Einschluss abzunehmen. Wollten wir dir zu deiner Nachrichtung genädiger Wolmeinung nit verhalten, und sind dir mit Gnaden wolbewogen.

Geben den 15. Octobris 94.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 160.)

76.

[Innsbruck,] 24 Octomvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către tutorii lui Ştefan-Vodă.

Consimte la propunerile lor în privinţa vinderii sculelor de aur ale decedatului Petru-Vodă pentru ca banii să se dea apoi cu dobândă în favoarea feciorului său; doreşte însă să se mai aştepte

cu acest lucru până la facerea desăvârşită a inventarului. Pentru traducerea scrisorilor aflate în lăsământul voevodului vor avea un interpet care ştie atât greceşte cât şi moldoveneşte. Aflându-se că feciorul lui Vodă are un defect corporal, e bine că au lăsat două femei pe lângă dânsul, şi bine îi vor face şi doftoriile primite dela soţia lui Küepach. Să aibă însă grijă ca băiatul să se ţină în bună disciplină şi să fie crescut în legea catolică.

Aus euerem uns vom 14. dies aus Bozen zuegekommen Schreiben [1] haben wir mit mehrerm vernommen, wasmassen ihr mit Inventierung des verstorbenen Weyvoden hinderlassenen vorhandenen und nunmehr seinem Söhnlin, euern anvertrauten Pupillen zuegehörigen Vermögens inhalt gehabten Befelchs in unsers O. Ö. Regiments-Raths Antonien Herrn von Brandis, als von Landtshaubtmännischer Obrigkeit wegen darzue verordneten gegenwürtigen Beysein fürgangen, und was also in einem und anderm befunden worden in ordenliche Beschreibung und Verzeichnus gebracht, inhalt uns überschickten Copei.

Und obwol wir vermeint, inmassen ihr dessen auch von uns Befelch gehabt, ihr solltet eins und anders in gebührenden Anschlag gebracht und betheuert haben, damit man wissen mögen, was eigentlich vorhanden, weil es aber euren Anzeigen nach aus Mangl hierzue gehöriger qualificierter Leut diesmal nit beschehen können, so werdet ihr nochmalen mit ehndisten nach dergleichen Leuten ze trachten und angeregte Betheuerung ins Werk zu richten und uns alles hernacher zu verständigen wissen.

Dass ihr dann darfür haltet, dass das vorhandene Gefüllwerk, sowol das Silbergeschmeide und mehrernteils guldine Ketten, Klainoter und anders zu Gelt zu machen und dem jungen Herrlin zu guetem anzelegen, dass auch albereit Leut vorhanden seyen, die neben dem Geltanlehen immerdar etwas von solchen Sachen in billichem Anschlag annehmen wollten, und derwegen Bescheidts von uns begehrn, wessen ihr euch in solchem Fall zu verhalten, wollen wir euch genädiger Wolmeinung nit bergen, weil wir die Verordnung der Gerhaben auf der Kays. Mt. allergenädigisten Befelch fürgenommen, dass sich's gebührn will, dieselb underthänigist zu berichten, was sich bey gehaltner Inventur befunden und dero allergenädigisten Bescheidts darüber zu erwarten, was sie wöllen mit dem vorhandenen Vermögen fürnehmen und handlen,

[1] Publicată în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 514—515.

auch wie oder wohin man dasselbige anlegen solle. Derhalb werdet ihr bis dahin zuezuwarten haben, inmittelst aber kann mit der Betheuerung aller Sachen, wie obangeregt, fürgegangen werden.

Belangende die befundenen brieflichen gerechtsame, haben wir schon Verordnung gethan, dass euch eine, der Griechischen und Moldawischen Sprachen erfahrne Person zu Transferierung derselben soll zuegeschickt werden; wann nun solches beschicht und sie verdolmetscht seindt, mir deren Inhalts und ferners Berichts von euch gewärtig.

Was ihr sonst mit dem jungen Herrlin und denen ihme zuegeordneten Personen fürgenommen, daran habt ihr recht und wol gehandlet, lassen uns auch genädiglich gefallen, dass es also in solcher Verordnung aufs wenigist bis auf Ostern aldortn verbleibe. Alsdann hat man weiter nachzugedenken, ob es länger aldort zu lassen oder von dannen an andere Ort und wohin zu thuen seye. Dass ihr dann vermeint, man könne des Tolmetschers Thomam Schretzers noch nit gar gerathen, derwegen ihr ihm nit allein umb das vergangene contentiert, sonder auch aufs kunftig und neue weiter mit ihme pactiert, item dass ihr die zwo Weibspersonen bey dem jungen Herrlin seines angezeigten Leibsgebrechens halben zegelassen, das alles ist durch euch wol bedachtlich angesehen worden, wie wir dann auch gern vernommen, dass dein, des von Küepachs Hausfrau solche fürständige Mittl und Arzney gegen ihme jungen Herrlin fürgenommen, die ihme verhoffenlich zu guetem gereichen werden.

In dem übrigen werdet ihr euern beywohnenden Verstand und unserm zu euch tragenden, genädigisten Vertrauen nach in allem dasjenige fürzunehmen und zu handln wissen, dass eueren Pflegspupillen zu guetem gereichen mag, in Sunderheit aber mit Fleiss darauf gedacht sein und guet Achtung geben, dass er in gueter Disciplin gehalten und zu aller Gottsfurcht erzogen und allgemach in der rechten Erkenntnis des christlichen catholischen Glaubens gebracht werden mög. Hieran befürdert ihr die Ehre Gottes und thuet das, so euch als getreuen Gerhaben gebiert und obliegt, uns auch vordrist angenehm und wolgefällig ist, und wir sind euch sambt und sonderlich mit Gnaden wol bewogen.

Geben den 24. Octobris etc. 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 163. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 516.)

77.

Praha, 25 Octomvrie 1594.

Agentul Francesco Lenzoni către Granduca di Toscana.

Confederaţiunea principelui Sigismund Báthory cu Mihai-Vodă pentru a porni campania împotriva Turcilor, ajutat şi de Aron-Vodă din Moldova, trimiţându-i Mihai-Vodă ca ostateci pe soţia sa şi fiul său. Plecarea solului moldovean din Praga, unde s'a primit supunerea lui Aron-Vodă către împăratul Rudolf în campania ce se va porni împotriva Turcilor.

Il principe Transilvano, doppo haver fatto morire tutto il restante delli suoi ribelli prigioni per via della giustitia, oltre quel dissipamento scritto nella mia precedente delle quaranta barche di vettovaglia et della loro guardia, ha cavato fuori la sua militia per due parti, con unirsi per quella dove meglio giudicherà; havendo col principe Vallaccho non solo confermata la libertà prestata et l'unione col Moldavo nella guerra sociale contro il Turco, ma ricevuto la sua moglie et figliuolo per ostaggi, trattandosi che in giorno determinato siano ammazzati tutti li Turchi in quella provincia.

L'ambasciatore Moldavo si è partito di questa corte con l'ultima conclusione della summissione a questa Maestà et di unirsi alla guerra predetta; ma non potendo Sua Maestà mandare li due mili Raitri al Transilvano pagati per 6 mesi, come nelle capitulationi fermate, ha fatto egli instantia con sue lettere che il Teifemboch ritorni con la gente al suo governo in Cassovia, per poterlo haver pronto in suo soccorso. Ma questo Teifemboch non puole essere in tante parti; di modo che al Transilvano gioverà che non si risolve Sinam smembrare il suo esercito, per mandare aiuti a Giula, Lippa et Temisvar, non volendo lasciarlo in questa parte inferiore diminuito, mentre si trova ancora il Christiano in campagna.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352 Mediceo.)

78.

Roma, 29 Octomvrie 1594.

Secretarul Minucci către Cesare Speziano nunţiu în Praga.

Primele tratative cu solul ardelean Genga privitoare la ajutarea bănească a principelui Sigismund Báthory. Ştiri despre Ştefan Báthory, cum că nesimţindu-se destul de sigur în Ungaria, s'ar

ſi retras la Turci. Pe de altă parte, cardinalul Andrei Báthory doreşte să vină la Roma.

Le tre lettere di V. Signoria di 24, 27 di Settembre, et del primo d'Ottobre non mi sono state consignate, se non in questi ultimi giorni dal Sig^r Fabio Genga, il qual ha usato in questo suo viaggio minor diligenza di quel, che prometteva, e di quel anco, che ricercava la diligenza de negotii da lui portati; nè le sudette lettere di V. Sig^ria contengono cosa alcuna, c'habbia bisogno di risposta, poichè poco dapoi sono arrivate l'altre sue de x et xi Ottobre, alle quali responderò hora quanto m'occorre, se bene in grandissima angustia di tempo, e con l'impedimento d'altre varie occupationi non picciole.

Col sudetto Sig^r Fabio Genga è già cominciata la trattatione, e si procura di spedirlo quanto prima con tutte le sodisfattioni, che a noi seranno possibili, rallegrandoci intanto, che per una volta si sia cominciato costì a conoscer l'importanza di questo fatto et a dare qualche gusto maggiore al Prencipe di Transilvania, et a' ministri suoi; nè pare che si possa dubitare, che costì gli Ungari non siano per consentire a tutte le honeste conditioni, che si vorranno stabilire con detto Prencipe delle forze, e dell'essempio, dal quale depende, si può dire, tutta la speranza della loro salute.

Qui s'è mormorato, che'l Sig^r Stefano Bathori, fratello del Cardinale, non reputandosi securo nelli stati dell'Imperatore, sia riccorso al Turco, il che, se bene si vede scritto in lettere d'alcuni Polacchi, non si tiene per vero e sarebbe non poco disordine, se mentre costì s'è recusato di provedere, come ricercava il P. Cariglia, si fosse lasciato spatio a colui di pigliar altro partito, e tale, che in poco tempo potrìa dar occasione alla rovina del Prencipe, e del suo stato; se la voce non è vera potrà servir per avertimento per la necessaria provisione.

Della venuta del Sig^r Cardinal verso Roma non havemo altro aviso che quello di V. Sig^ria e confrontando il tempo delle lettere, che havemo da Sua Sig^ria Illma di Miecovia, non ci pare verisimile nè il moto, nè il passaggio suo.

(Arch. Vat. Roma. Borghese I. 771 fol. 92—93. Copie of.)

79.

Putna, 31 Octomvrie 1594.

Aron-Vodă către principele Sigismund Báthory.

După ce Leşii l-au scos din scaunul domnesc împotriva cuvântului lor, aşteaptă sfatul principelui ca să ştie ce să facă: să

se răzbune în contra lor ori să aştepte, deoarece Cazacii au eşit din ţară.

Illustrissime Princeps et Domine, Domine nobis honorandissime. Salutem ac foelicium quorumvis prosperum successum.

Továbbá, Nagyságod addég biztata az lengyelektől hogy semmit ne féljek, hogy ím mostan ki rekesztínek székemből is, azért országomat fel dulták és mind el pusztitották. Nem tudom mi annak az oka, azirt Nagyságodtól várok, lássa Nagyságod, mit parancsol énnekem, mihez kelljen magamot tartanom, mert az kozákok vissza mentenek, ugy hallom. Azért az hadát Nagyságod egy felé se bocsássa, miglen Nagyságod engemet meg tanit, mit kelljen cselekednem. Csak Nagyságodtul várok: kelljen-i az lengyeleken bosszumat űznöm avagy nem, mert hitötlenek voltanak. Nagyságod énnekem parancsoljon Barcsai uram ő Kegyelme átal,[1] ismég mit kelljen cselekednem és magamot mihez tartanom, mert hátra semmiben magamot meg nem vonszom. Isten tartsa meg Nagyságodat.

Datae ex Putna, 31. die Octobris 1594.

Aron Dei Gratia,
necnon perpetuus Heres Regni Moldaviae

Adresa: Illmo Principi et Domino, Domino Sigismundo Bathory de Somlio, Vaivodae regni Transilvaniae et Siculorum Comiti etc. Domino ac vicino suo semper gratiosissimo.[2]

(Bibl. Univ. Budapest. Litterae originales No. 201.)

Trad. Mai departe, Măria Ta atâta m'ai tot îndemnat să nu mă tem de Leşi, că iată acum m'au alungat şi din Scaun, apoi mi-au răscolit ţara şi au pustiit-o. Nu ştiu care este pricina acelui lucru, de aceea aştept dela Măria Ta, vezi Măria Ta, ce-mi porunceşti, la ce trebue să mă ţin, căci aşa am auzit că Cazacii s'au dus înapoi. Pentru aceea Măria Ta să nu-ţi trimiţi oastea în nici o parte, până mă înveţi Măria Ta, ce trebue să fac. Eu numai dela Măria Ta aştept sfat: e nevoie oare să mă răzbun pe Leşi sau nu, pentrucă fuseseră fără credinţă. Măria Ta să-mi porunceşti prin Domnia Sa Domnul Barcsai, ce trebue să fac iarăş şi cum să mă port, căci nu mă dau înapoi dela nimica. Dumnezeu să te ţină pe Măria Ta.

---

1 Adică: solul său, Andrei Barcsai să se întoarcă cu porunca principelui iarăş la dânsul.

2 Scrisoarea, de altfel originală, e subscrisă tot de diacul lui Vodă, ba chiar greşit, zicând cam româneşte *haerede* (în loc de heres) având şi în textul unguresc multe greşeli mărunte de scris.

80.

Bolzano, 7 Noemvrie 1594.

Ferdinand von Küepach către arhiducele Ferdinand.

Plecarea sa la Venezia în afacerea restituirii lucrurilor furate dela decedatul Petru-Vodă a întârziat din pricina răcelii sale, dar trebue să plece chiar şi pentrucă acolo nu e niciunul care să ştie şi italieneşte. Apoi blăstămatul hatman şi tovarăşii săi susţin că testamentul lui Petru-Vodă nu e autentic, pe câtă vreme avem mai multe scrisori ale lui Vodă prin cari se poate dovedi uşor că testamentul a fost scris cu mâna sa proprie.

Euer Fürstliche Dt. hab ich gleichwol an verschienen Mittwoch underthänigist geschrieben, wie ich vorhabens, auf den Freytag von hinnen nach Venödig zu verreisen, aber das eingefallen Gwässer, so wol dass ich an einen schweren Cätär, der mir in den lingen Armb gar unversöchens gesössen, also dass ich den gar nicht bewögen kinnen, haben mich abgehalten ; hab also gleich diese heintig Ordinöri erwart. Was die abermaln widerwertigs mitpringt, das wirt E. F. Dt. aus den Peylagen gnädigist zu vernehmen haben. Weil es dann je sein muss, dass ich hinein soll, so mach ich mich gleich nach Abförtigung dieser Post auf, wiewol ich warlichen nicht wolauf an Gries und den Cäter pin und zeuch in Namen Gottes gewiss fort als weit ich kann, dass nur an mein gueten Willen nichts erwind und pitt E. F. Dt. undterthänigist und umb Gottes Willen, die wöllen gnädigist und aufs allerendist mir nach Venödig befelchen lassen, wes ich mich doch in den irrigen Handl zu verhalten haben werd, den bisher hab ich noch gar kein Bescheidt auf die Schreiben, so ich E. F. Dt. Rath und Hofsecretärien, Herrn Conrath Tietzen und hernach auch E. F. Dt. selbst undterthänigist überschickt hab, bekommen, wie den auch das Credenzschreiben an die Herrschaft Venödig von E. F. Dt. noch nicht kommen, dös ein sehr hoche Notdurft sein wirt, pin dös alles mit allerehisten zu Venödig erwartendt.

Der Herr Secretäri Rosso beschwert sich seiner Bemiehung sehr hoch und ich glaub auch, dass er was ausstehe, praucht doch Advocaten und Schreiber, die er nach der Wahl hat, und gedenkt nicht, was ich in Handl verrichten miessen, wölliches alles mit zwifacher Mieh zuegeth, weil ich das welsch Schreiben auch allein verrichten muess und ist hie die Glögenheit nicht, der juristischen Criminalisten, wie er vermeindt ; muess also gleich selbst fort und söhen, wie dem Werk zu helfen sey.

Die Gottlosen, Treu- und Ehrvergössnen Leit — E. F. Dt. wöllen mir gnädigist verzeichen — die Moldauer, als der Atman und seine Anhänger, leugnen dass das jüngst überschickt Testament nicht des Herrn Petern Weyvodä Handtschrift und Willen sey, in Hoffnung, man werdt's nicht justificieren kinnen. Aber es seyn seiner Handtschrift mehre vorhanden, darmit werden sie, ob Gott Willen, überwiesen werden. Von den, so ich hie abgefertigt und nach Polen ziechen lassen, hab ich döswögen kein Kundtschaft nehmen kinnen, dann ihr keiner, so wenig auch die Muthäha lösen kennen, aber ich vernimb aus dös Bruny Schreiben, dass er rathen thueth, man soll des begangnen Diebstahl halben, mit undterthänigister Gepir zumelden, Bericht einziechen, derwögen möchten E. F. Dt. Befelch göben, dass die Muthäha sambt den andern ihrer Geförten döswögen examiniert und von ihnen Bericht genommen würd, die werden wol wissen, dass der Atman und sein Gesöllschaft das alles heimblich entfiert und betrognerweis gestohlen haben, darmit man zum Nothfall ein solliche Kuntschaft auch geprauchen kindt; doch alles E. F. Dt. gnädigisten Willen heimbgestöllt. Was ich sunst für ein Beschwerung mit den Sottä[1] und seinen unleidenlichen Gesindl in meinem Haus ausstehen muess, will E. F. Dt. ich gleich jetztmals nicht fürtragen, zu Gott hoffend, es werd doch auch hier ein Endt haben, und thue E. F. Dt. mich gar undterthänigist befelchen, nochmalen gehorsamist umb für dergleichen Bescheidt pittendt.

Botzen, den 7. Novembris umb 6 Uhr vormittentag anno 94-ten.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Miss. in Reg. Sachen 1594 fol. 138. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 517 nota 1.)

81.

[Innsbruck,] 8 Noemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

Aprobă că s'a hotârît să plece la Venezia în afacerea şi în interesul feciorului decedatului Petru-Vodă, din curtea căruia a gonit — din economie — pe Românii trândavi, afară de acei puţini cari fac slujbă pe lângă tânărul băiat.

Aus deinem Schreiben vom 2. dits[2] haben wir gnädiglich vernommen, wasmassen du dich selbst in der Person hinein gen

[1] Recte: Zota.

[2] Publicat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 516.

Venedig zu verhoffter Widerzuwegenbringung bewusster Moldawischer Entfrembdung begeben, zuvor aber das walachisch Gesindl bis an die Personen, so bey dem jungen Herrlin zu bleiben verordnet, abgefertigt. Wie du nun an solcher Beurlaub- und Abfertigung, damit der gross überflüssig Uncosten abgeschnitten werde, rechts gethan, also haben wir's fordrist gern gehört, dass du dich der Mühe soviel undernommen und anderer deiner Geschäft unangesehen, der Sachen zu guetem selbst gen Venedig begeben; zweifeln auch nit, du werdest deinem Pupillen hierunter viel Guets schaffen und den Handl zum erwünschten Ende bringen helfen. Zu welchem Effect wir dir hiebey ein Credenz-Schreiben an die Herrschaft Venedig, inmassen du begehrt, mitschicken, dessen hast du dich auf begebenden Notfall zu gebrauchen. Sonsten aber andern oder mehrern Gewalt zu geben achten wir unnot, sondern du würdest denselben von deinem Mitgerhaben sambt einem Schreiben vom jungen Herrlin, wie wir dir hievormals auch angedeutet, zu nehmen und dich desselben zu gebrauchen wissen.

Was du dann aldort zu Venedig verrichten und dir sonsten begegnen, oder wie sich die Sach anlassen würdet, dessen sollest du uns mit ehendisten hieher verständigen, die Gebür darüber zeitlich haben fürzunehmen und zu bestellen. Wollten wir dir zur Widerantwort nit verhalten und seind dir mit allen Gnaden gewogen.

Geben den 8. Novembris anno 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 173. Semnalat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 516 nota 1.)

82.

Roma, 10 Noemvrie 1594.

Papa Clemente VIII către generalul Gio: Francesco Aldobrandini.

Părţile instrucţiunii papei privitoare la Ardeal, cu care a fost trimes în Ungaria, pe câmpul de bătaie cu Turcii, cu menţiunea faptului, puţin cunoscut, că chiar şi Aron-Vodă şi-a trimis solul din Moldova, oferindu-se papei prin două scrisori, gata de a lupta împotriva Turcilor, ceeace însă nu poate face singur şi pe faţă. Arată că din Moldova se poate merge pe şes împotriva Stambulului, precum proiecta pe vremuri decedatul rege Ştefan Báthory cu 60.000 de ostaşi, cu condiţiunea să aibă dela papa un ajutor de 100.000 de taleri la fiecare trei luni.

Instruttione d'ordine di N^re Sig^re Papa Clemente VIII all'Illmo et Ecc^mo Sig^r Giovanni Francesco Aldobrandini Generale di Santa Chiesa, di quello che haverà a trattare con la Maestà del Re Cattolico intorno alla guerra Turchesca.

Dagli essempii infelici di tutte le guerre fatte da Turchi a' Christiani, sin da principio, ch'essi posero il piede in Europa, si vide chiaro esser malissimo consiglio di star sempre su le difese, perchè così si gioca continuamente del proprio, senza speranza alcuna di vincere di quello d'altri. Perciò prima che le forze de' christiani s'indeboliscano più, parerìa necessario che si tentasse altro modo di guerreggiare; il che alla prova non riusceria forsi così difficile, come si mostra in prima faccia, havendosi un vantaggio grande, più di quello, che habbia havuto già mai alcun altro, che in qualunque tempo si sia risoluto d'assalire con forze minori le maggiori per tener la guerra in casa d'altri, più tosto che nella propria aspettarla; et questo è che non si assalteria parte alcuna di quel vastissimo imperio, che non fosse piena de christiani, desiderosissimi di liberarsi dal durissimo giogo di servitù, in che vivono; d'onde derivariano senza dubio aiuti notabili, massime se l'impresa si facesse con grido celebre, con forze gagliarde, et con principii felici, come con la divina gratia si haveriano da sperare. Ma tutto consiste in vedere che i principi christiani congiunghino in questo i consegli, et l'opera, come conviene, et come comanda loro l'interesse della fede, et la sicurezza delle cose proprie. Tutti mirano però nell'essempio di Sua Maestà; la quale come è più potente di tutti gl'altri, et più interessata nella causa presente, rispetto ai parenti suoi, alli stati antichi delli Christiani, et a quelli, ch'ella possiede in Italia, così, se non si mostra risoluta et pronta a fare tutta la parte che le conviene, indarno si contenterà di disporre gl'altri. Però bisogna vedere di persuaderne Sua Maestà con ogni efficacia, ricordandole il suo debito con le ragioni, che sono diffusamente esposte nell'instruttione, che portò Monsig^r Auditor della Camera; et mostrandole nel resto, che non sarà forse tanto difficile, quanto si crede, l'unione delle forze che bastino a ben condurre l'opera, havendone già Sua S^tà fatta scoperta in molti luoghi per huomini fidati. Onde è derivata la prontezza, che Sua M. Cattolica haverà udita dal Principe di Transilvania, et la sollevatione de' Rasciani, che sono popoli bellicosi sopra le rive del Danubio, verso la Bulgaria, i quali erano già uniti con esso

Transilvano, et pensavano di fare qualche gran faccenda, se il successo... di Chiaverino non haverà lor tolto l'animo et l'ardire.

Il Transilvano può mettere insieme più di 30/m buon cavalieri, et poco minor numero di fanti fanno i Rasciani. Il Prencipe di Moldavia, che pure è christiano, se ben secondo il rito greco, da huomo mandato da Sua B^ne^ ha mostrata prontezza inaspettata, et da poi ha scritto qua due volte, offerendo tutto quello che può; ma dechiarandosi apertamente, che solo non può nulla, et che lo scoprirlo innanzi al tempo lo metterà in rischio d'ultima rovina. La Moldavia in altri tempi faceva anch' ella più di 30/m cavalli, et altrettanto numero di pedoni, ma s'intende che sia hora molto destrutta, et che faccia assai meno; pure è in luogo opportunissimo per danneggiare grandemente l'inimico. Co'l Re di Polonia non si è ancora trattato ex professo; ma si è bene andato disponendo l'animo di Sua Maestà et de' senatori del regno in modo, che possiamo quasi esser sicuri di buon successo; et mostra così quel Re, come il regno tutto di havere in tanta veneratione il nome di N^ro^ Sig^re^ che si lasciano intendere non esser mai per dipartirsi da' comandamenti di Sua B^ne^; la quale hora, che il Re è tornato con salute in Polonia, libera di tirare innanzi la pratica quanto potrà, quel regno può, senza molto incomodo, armare per una tale occorrenza sessanta o 70/m cavalli, et poco minor numero di fanteria, tutta gente buona, et governata da buoni capitani.

Al tempo della Santa memoria di Sisto V. trattandosi di una simile impresa, il Re Stefano Bathori si offeriva di mantenere una guerra nel paese del Turco con 60/m cavalli, et giusto numero di pedoni, d'artiglieria, et d'altre cose necessarie, purchè gli fossero pagati 100/m scudi d'oro ogni tre mesi, i quali continuassero mentre egli continuava di tenere l'essercito sodetto nelle terre del Turco, et di fargli guerra offensiva. Alle medesime conditioni pare che aspirino hora i Polacchi, et che siano nel resto per offerire ogni loro potere.

Da' confini della Polonia entrando nella Moldavia si cammina verso Constantinopoli per paese piano, non impedito da fortezza alcuna o di natura, o d'arte, con grandissime comodità di condurvi le vettovaglie et tutte le cose necessarie; nè è dubio che congiungendosi insieme le genti sodette di Polonia, di Transilvania, di Moldavia, di Rossia, con altre delle vicine provincie christiane, che si lasciano continuamente intendere di non aspettare altro per sollevarsi, et con quelle che l'Imperatore vi mandasse

dell'Ungheria et della Germania, che haveriano con la comodità de' fiumi facilissimo viaggio, si metterìa un gran fuoco in casa agl'inimici, non avvezzi mai ad essere assaltati, et circondati da varie necessità domestiche, le quali non permetteriano facilmente, che mettessero a rischio di una battaglia tutto l'imperio loro, che senza dubio anderia in rovina, ogni volta che la perdessero; etc.

Il Principe di Transilvania ha mostrato desiderio d'esser connumerato tra' Cavalieri del Tosone, come altre volte è stato scritto a Sua Maestà, acciò quel simbolo fosse testimonio di maggiore congiuntione con la Ser^ma Casa d'Austria; se non sarà stato compiaciuto sin hora, V^ra Ecc^za procuri che si faccia quanto prima, importando molto lo allargare la mano anco in cose di maggiore importanza, con quelli che mettono così prontamente la persona, lo stato, e tutte le cose loro in cimento per il particolar servitio della Casa d'Austria. Però, di gratia, che non si differisca più. Et se si dicesse esser bisogno, secondo gl'instituti antichi di quell'Ordine, che apparisca la domanda del Principe, risponda V^ra Ecc^za che testificandola N^ro Sig^re et facendo la domanda per il Principe, non può esser desiderato testimonio più chiaro.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 17 a. nepag.)

83.

Roma, 12 Noemvrie 1594.

Cav. Polo Paruta ambasciator către dogele de Venezia.

Despre memoriul lui Fabio Genga prezentat papei în numele principelui Sigismund Báthory, care se oferă să asedieze chiar şi Timişoara, neputând însă face nimica fără bani, pentru care lucru i se va trimite un nunţiu.

L'agente del Transilvano, venuto a questa Corte, come già scrissi, ha presentato una scrittura a Sua Santità per nome di esso Principe, nella quale promette di metter insieme in campagna per far la guerra a' Turchi 20 mila cavalli et 10 mila fanti. Afferma, che movendosi lui, si moverà similmente il Valacco, et il Moldavo a prendere unitamente l'armi contra Turchi, et che con li suoi Transilvani più facilmente conveniranno i Polachi, che non fanno con li Todeschi. Promette di assalire la fortezza di Temesvar, con grande speranza di acquistarla, ma principal-

mente di tener con grandissimo incomodo de' Turchi impedito loro il passo per il fiume del Danubio.

Per far queste cose dimanda a Sua Santità qualche aiuto de danari, senza li quali, disse, non poter spingere le sue genti fuori del regno, ma che con non molti danari potrà fare molte facende, poichè la sua cavalleria non era pagata con maggior stipendio, che di tre piastre al mese per ogn'huomo, che serviva a cavallo.[1] Pare che Sua Santità inclini al dover mandare un nuncio in Transilvania per queste trattationi, et già vengono per tale carico nominati diversi suggetti, benchè non se ne sia anchora fatta certa risolutione.

(R. Archivio di Stato, Venezia. Dispacci di Roma vol. 34 fol. 109.)

84.

Alba-Iulia, 21 Noemvrie 1594.

Principele Sigismund Báthory către Fabio Genga la Roma.

Îi comunică, că văzând că devotamentul lui Mihai-Vodă faţă de dânsul şi cauza creştină, fixat prin multe tratative, se schimbă după rezultatul cuceririlor turceşti, era forţat a-şi asigura ajutorul său prin arme, căci altfel ar fi fost cu neputinţă să iasă Báthory din ţara sa faţă de o astfel de confederaţie suspectă, dovedindu-se că Sinan Paşa îşi ţinea armata la iernatic în Ţara-Românească. Astfel, acum şase zile, Báthory a trimis o oaste de 4000 oameni la Bucureşti, unde omorînd pe Turcii aflaţi acolo, li s'a poruncit să meargă până în Bulgaria. Alte două oşti s'au trimis în spre Timişoara şi Oradea, principele însuş aşteptând cu o altă oaste desfăşurarea lucrurilor, în capitala ţării. Aşa fiind, ordonă solului său să intervină la papa spre a recomanda cauza sa nunţiului său dela Praga, pentru ca convenţiunea cu împăratul să se facă cât mai grabnic.

Magnifico nostro Carissimo.

Per i nostri ambasciatori espediti alla Maestà Cesarea, per terminare le cose nostre, vi si è scritto a lungo quanto desideravamo da Sua Santità et da quei Ill^mi Signori Cardinali, et nel

[1] Memoriul principelui Sigismund Báthory, prezentat papei de agentul său, Fabio Genga (în ziua de 7 Noemvrie 1594) şi copiat de mine la Roma, a fost tipărit întretimp — la facerea acestor corecturi — în cartea lui Giacomo *Bascapè*: Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI (Roma, 1931) p. 173—176.

fine della lettera vi dicevamo, che non per questo saressimo restati intanto di fare quei maggiori danni, che havessimo potuti al Turco, si come sappiamo, che la Santità Sua desiderava, così per la presente vi avvisiamo, come dopo molti trattamenti havuti col principe di Vallachia, per ridurlo alla devotione della christianità, et nostra, siamo ultimamente stati sforzati ad assicurarcene con l'armi : imperciocchè le promesse et confederationi sue venivano sempre alterate dai prosperi avvenimenti, che sentivamo di Turchi, sì per la partita dell'essercito imperiale dall' isola di Samaria, come per l'acquisto di Giavarino, onde noi non potiamo uscir fuori del nostro regno a' danni d'altri con questa confederatione suspetta ; et tanto più, quanto che intendevamo, che continuamente piovevano Turchi in quelle parti, et che ultimamente, forse ad instanza sua, Sinam Bassà ne haveva mandato buon numero per svernarli, et per assicurarli da noi. Però già sei giorni sono, dopo haver permesso alcuni di nostri, che assicurassero quei popoli, che non si mandava per offesa loro, ma per difesa, comparsero da quattro mila de nostri, ricercando quel principe, che si dichiarasse con effetti nemico del Turco, et così di comune volere con l'aiuto de' nostri, furono subito tagliati a pezzi quei Turchi, che si trovarono in Buchareste, sua città principale, et poco dopoi fu dato ordine di fare il medesimo per tutta la provincia, et se potranno, di passare il Danubio, et far l'istesso in Bulgaria, et perchè i Turchi non possino così facilmente impedirli, habbiamo hoggi espedito alla volta di Temisvar il Signor Geszti,[1] nostro Generale, con buona parte del nostro essercito, et comandatogli, che faccia quei maggiori danni, che può in quei confini, et insieme s'opponghi a quel passo, se Turchi volessero andare ai danni di Vallachia, come dovemo giustamente dubitare.

Un' altra parte del nostro essercito habbiamo mandato alla volta di Varadino, acciocchè in quei confini ancora travaglino i Turchi, et habbiamo scritto al Sig^r generale Tifenpak, che s'accosti con l'essercito suo, et s'accampi in qualche luogo vicino, onde possi intendersi con i nostri per danneggiare il Turco, et l'altra parte dell'essercito tenemo qui appresso di noi, per impiegarlo con la persona nostra, dove più intendessimo esserne di bisogno.

Hora dopo basciati i Santissimi piedi di Nostro Signore, le darete conto di tutto questo successo, affinchè la Santità Sua veda che, se bene noi non havemo havuto ancora la chiarezza delle

---

[1] Scris cu fonetica italiană : Ghesti.

cose nostre da Sua Maestà Cesarea, che nondimeno a beneficio della christianità, et satisfattione della Santità Sua, habbiamo fatto, et siamo parecchiati per fare tutto quel più, che potremo a' danni del Turco, confidandoci nel merito, che ne havemo appresso a Dio, et ne gl'aiuti, che Sua Santità ne ha promessi per ogni occasione, et gli metterete innanzi, come senza alcun dubio il Turco non può per ragion di guerra proceder più oltre a' danni della christianità, se prima non ricupera questo regno di Vallachia, et occupi questo nostro. Onde et adesso, et al primo tempo deve esser più che sicuro, che tutte le sue forze l'impiegherà contro di noi, non solo per le sodette ragioni di guerra, ma anco, perchè perduta la Vallachia è persa la Balia di Costantinopoli, che da questa provincia cava gran parte del suo vivere, et particolarmente il serraglio; oltre che l'essempio di questa sollevatione, si come ha da giovare assai alle cose della christianità, et nuocere al Turco, così ha da incitarlo grandemente alla vendetta, come la Santità Sua, per molta sua prudenza, può molto ben conoscere. Però è necessario, che non solo ci tenghi provisti di quelli danari, che per sua gratia ci ha promessi ogni mese in aiuto, ma anco, che scrivi caldamente a Sua Maestà Cesarea che in questi tempi continui per la parte sua, di fare quei maggiori sforzi, che può, per tener tanto più distratte le forze del Turco, et particolarmente aiuti questa parte qua, che può servire, et per stocco, et per scudo a danno del Turco, et servitio della christianità, come gli effetti istessi mostreranno, et esprimeteli ciò con quelle più vive ragioni, che potete, acciò siamo ben intesi, assicurando Sua Santità, che l'interesse particolare non ci move; ma il beneficio del Christianesimo, et che questo solo ci fa sprezzare ogni grande offerta, che il Turco ci fa, per retirarci alla devotione sua, et che noi siamo per vivere et morire in questo proposito.

La lettera, che vi si scrisse per gli ambasciadori, non conteneva altro, se non che procuraste appresso alla Santità di Nostro Signore, che scrivesse al suo nuntio alla Corte, che favorisse le domande nostre, la copia delle quali vi mandiamo con questa, et perchè potiate fare questo officio con Nostro Signore, et con quei Ill^mi Cardinali, riceverete le lettere dal Padre Alfonso con ordine di quanto havrete a fare, che tutto esseguirete; ma se intanto in virtù di questa lettera credentionale alla Santità Sua, procurarete subito, che scriva al detto suo nuntio in favor nostro, ne sarà carissimo, sì come, che ci diate spesso avviso di come le cose passano, non vi partendo di là sino nostro avviso. Nè occorre,

che per hora mostriate le soprascritte nostre dimande, ma che solamente procuriate lettere di raccomandatione in generale in aiuto delle cose nostre, sì perchè siamo compiacciuti di quanto desideriamo, come perchè anco havute in consideratione le difficoltà, che ci troviamo, ci prestino più facilmente quegli aiuti, che ci possono bisognare per la certa guerra, che ci aspettiamo adesso per le ragioni, che in ristretto vi si mandano incluse, et per quelle più che voi medesimo potrete proporre, al quale rimettendoci, salutiamo di cuore.

Di Alba Giulia, li 21 di Novembre 1594.

(Arch. Vat. Roma. Borghese I. 913 fol. 281—282. Copie.)

85.

[Alba-Iulia, 21 Noemvrie 1594.]

Principele Sigismund Báthory către Ştefan Bochkay.

Trimiţându-l în solie la împăratul Rudolf II spre a încheia tractatul de alianţă între principatul Ardealului şi imperiul german, îi dă instrucţiunile necesare pentru felul cum trebue să se poarte faţă de împărat în această chestiune grea. Hotărîrea principelui de a se uni cu împăratul, era o urmare firească a deciziunii luate în dieta din Cluj, după care ordonând lucrurile, a reuşit să-şi asigure faţă de Turci şi ajutorul Domnilor Moldovei şi Munteniei, cari i-au jurat credinţă.

Instruttione di come si habbino a governare gli ambasciatori di Sua Altezza alla Corte, et quello che devono dimandare.

Perchè può essere, che in arrivando alla Corte V. Signoria trovi le cose in altro termine di quello, che hora ci presupponiamo, sì per quello, che può succedere hora nel conflitto della guerra, come per qual si voglia rispetto, procurarete di far chiamare il Padre Alfonso, et in virtù della nostra lettera vi farete ragguagliare di come passino tutte le cose della Christianità, et di Sua Maestà Cesarea, et V. Sig^{ria} riferirà a lui come passino le cose nostre, et co'l comune consiglio deliberarete quello, che più vi parerà meglio a comodo et servitio nostro, havendo nondimeno sempre per principale oggetto, che vogliamo vivere et morire con la Christianità. Et perchè la Santità di N. Sig^{re} si è intromessa in questa nostra congiuntione con Sua Maestà Cesarea, ci pare che V. Sig^{ria} debba poi comunicare con Monsr Rev^{mo} suo Legato

tutto il pensier nostro, et pregarlo a favorirci in tutto quello, che bisognasse, che a questo effetto se gli scrive.

Inoltre perchè può essere, che all' audienza publica, che vi darà Sua Maestà, ci habbi a intervenire l'ambasciatore di Spagna, del Gran Duca, et d'altri Principi, andate pensando, se è bene visitarli prima o poi, a nome nostro, acciocchè in ogni occasione vi favorischino, et particolarmente i principali consiglieri, per i quali vi diamo lettere.

Quando sarete intromessi all' audienza di Sua Maestà Cesarea, dopo fatteli le debite riverenze per parte nostra, dovete prima esporgli il desiderio, che habbiamo havuto sempre d'unirci con la Christianità, et servire particolarmente in ogni occasione tutta la Ser^ma^ Casa di Austria, et gl'impedimenti havuti per causa de' nostri traditori, et scusar' anco, se dopo la lor morte si è tardato questo poco di più, a mostrare la volontà nostra, che tutto è causato dall'haver noi voluto quetar bene le cose del regno, per poter più sicuramente uscir fuori et servire; et soggiungerli, che tutto il Regno ha desiderato veder prima accomodate le cose nostre con la Maestà Sua, et poi far volentieri quanto si deve; et che intanto però non ho mancato di danneggiarli quanto ho potuto, non solo con l'impedire il passo alle barche, che portavano vettovaglia al Turco, e tagliar a pezzi tutti quei Turchi, che ci erano alla guardia, ma anco procuratali l'abalienatione di questi dui Principi di Moldavia et di Vallachia, astringendoli a strettissimi giuramenti, perchè si mantenessino in fede con noi, et come ultimamente, per assicurarcene tanto più, habbiamo mandato là molti nostri soldati, che per amore, o per forza li tenghino a freno, tagliando a pezzi tutti quei Turchi che ci troveranno, che è uno de' maggiori danni cher per hora si potesse fare al Turco, sì per la perdita, che fa delle sue genti, come perchè si priva la città di Costantinopoli del comodo di quei viveri, che cava ogni giorno di là.

Soggiungetegli appresso, che disegnamo anco in un medesimo tempo assaltargli la Bulgaria; et fare ogni nostro sforzo di occupare hora queste tre sue fortezze, cioè Giula, Lippa e Temesvar, et che ben sappiamo per certo, che, per l'alienatione nostra dal Turco, et per l'alienatione di questi dui Principi successe ad instanza nostra, et per i danni et ingiurie, che gli facciamo, con la prima comodità ci verrà addosso con ogni suo potere, e tanto più lo sappiamo, quanto che benissimo conosciamo, che il Turco sa, che non può procedere troppo oltre a danno

de' Christiani, se prima non si è assicurato di queste parti. Per tanto desideriamo, che Sua Maestà Cesarea per più sicurezza nostra, et maggior satisfattione di questi popoli, ci renda contento delle sottoscritte demande, et prima:

Che, entrando Noi in tanta impresa con tanto nostro pericolo, Sua Maestà ci prometta tanto in nome suo, come de' suoi successori et collegati nella Lega, presenti, et futuri.

Che ci somministreranno nella guerra tutti quelli aiuti, che giudicheranno convenirsi, sì per offendere il Turco, come per difendersi da lui a conservatione di questo Regno, et beneficio di tutta la Christianità, et prometta insieme, che, se per qualsivoglia accidente trattasse seco di pace, trattasse in modo che ci venissimo compresi ancor noi, o altrimente non ne far nulla.

Che risolvendosi la Maestà Sua di frenar l'impeto del Turco con il mandar genti per queste parti alla volta di Costantinopoli, ci offeriamo di esporci ad ogni sorte di pericolo per arrivare in persona a quelle parti, et forsi, che si come Scipione liberò l'Italia con l'oppressione dell' Africa, così a noi ancora Dio darà gratia, che con l'oppressione della Turchia, liberiamo la Christianità di tanto travaglio, et ce la promettiamo tanto più favorevole, quanto che Scipione andò a guerreggiare in Africa, terra tutta nemicissima al nome Romano, et pure la soggiogò; et noi andiamo per terra la maggior parte amica a noi, sì per il vincolo della fede, come per il desiderio, che hanno di liberarci da quella Tirannide.

Che parendole anco che per hora non potiamo fare altro, che tener travagliato il Turco, et che facciamo assai a difenderci contra tanta potenza, ci presti almeno quelli aiuti per fabricar fortezze in luoghi comodi, che potiamo impedire i pensieri suoi et giovare alla Sua Maestà con sicurezza et comodo nostro, per il quale metteremo anco tutte le nostre forze.

Che Sua Maestà ci somministri ogni anno per l'occasione di questa guerra sino a 200/m scudi, promettendo noi con essi tenere tanti soldati di più per questa impresa, et intenderci sempre co'l Generale di Cassovia per ogni nostra occorrenza, che potesse venire, pur che egli, secondo che Sua Maestà ha comandato, venisse sempre dove più le mostrassi poter giovare all' impresa et nuocere all' inamico.

Che tutto quello, che acquistaremo in compagnia dell'essercito di Sua Maestà, sia diviso a proportione, ma quello che acquistaremo con le proprie forze nostre, o con nostra industria

Sua Maestà ce lo confermi per bene acquistato, et ci dia aiuto, bisognando a difenderlo, non excettuando luogo alcuno.

Che Sua Maestà perdoni a tutti quelli, che per i tempi passati, militando sotto a' nostri antecessori, havessero in cosa alcuna offesa la Ser^ma^ Casa d'Austria.

Che Sua Maestà concedi, che tutti quelli, che sono in questo regno possino recuperare i lor beni in Ungaria, se Dio dà che si liberi dalle mani del Turco, come si spera, acciò loro ancora godino della vittoria, et si affatichino tanto più volentieri, perchè si conseguisca.

Che Sua Maestà per ogni accidente di mala fortuna (che Dio ne guardi) prometta et nomini di presente qualche bene, dove più le torna comodo, co'l quale possiamo honoratamente sostentarci, et in somma siano degni della Maestà, che gli dà, et di noi, che gli riceviamo, pregando però intanto Dio, che ci guardi da questo bisogno.

Che Sua Maestà ci riconosca per Principe assoluto di questo Regno, nè sottoposto in cosa alcuna alla Corona d'Ungaria; et che possiamo governare i nostri sudditi con quelle leggi et modi, che habbiamo governate sin' hora, secondo l'obligatione nostra, et senza pregiuditio alcuno delle ragioni del nostro Regno.

Che similmente tutte le terre et beni, che habbiamo in Ungaria, s'intendino essere sotto questo medesimo Principato, come sono state sin' hora, senz' altra recognitione a quella Corona.

Che tutti i nostri beni patrimoniali, che possediamo in Ungaria, cioè Koevár, Nagybánya, Huszt et Tasnád, siano da Sua Maestà per particolar privilegio, non solo confermati nostri, ma honorati con qualche titolo di libertà, in maniera che s'intendino sempre liberi d'ogni sorte di gravezze, et sottoposti a noi soli, et nostri heredi et successori. Et similmente desideriamo, che tutti quei beni, di qualunque genere si siano, che acquistaremo per propria virtù et valore, ci siano da Sua Maestà confirmati et honorati di quei titoli, che se gli conveniranno.

Che Sua Maestà Cesarea per dar saggio, che veramente ci riceve nel numero de' suoi con ogni protettione, ci favorischi di procurarci hora, et concludere l'accasamento con una delle figlie del Ser^mo^ Arciduca Carlo, con quelle conditioni et modi, che pareranno alla Maestà Sua, accertandola che questo reputaremo per uno de' principalissimi segni, che possi mostrarci della gratiosa volontà sua verso la persona nostra.

Che a maggior satisfattione della Maestà Sua et de' parenti, si prometta nella conclusione della parentela, che questo Regno per propria volontà, ad instanza di Sua Maestà Cesarea et nostra, et a publica quiete et sicurtà ci dichiarerà i nostri figliuoli legittimi successori di questo Principato.

Che appresso Sua Maestà Cesarea ci facci honorare dalla Maestà Cattolica dell'Ordine del Tosone, con quelle circostanze et cerimonie, che ci vanno.

Che finalmente la Maestà Cesarea ci concedi per Arme la sua Aquila, con autorità di mettergli nel petto, o nelle ali l'arme nostre, acciocchè sì come co'l core ci siamo in tutto et per tutto rimessi nella protettione sua, così anco tutto il mondo veda che sotto quella viviamo, e tutto riconosceremo per gratia, et favore.

(Arch. Vat. Roma. Borghese I. 913 p. 273 şi 285. Copie.)

Notă. Această instrucțiune este un rezumat — făcut poate de însuș principele Sigismund — al originalului scris în limba ungară,[1] cu multe amănunte formulate într'un fel cu totul deosebit. De altfel Bochkay era unchiu al principelui, după mamă, și ajutat în curtea împărătească de părintele Alfonso Carrillo, și-a săvărșit misiunea așa de bine, încât a obținut aproape toate lucrurile înșirate în articolele acestui act însemnat.

86.

Alba-Iulia, 23 Noemvrie 1594.

Principele Sigismund Báthory către căpitanul Valentin Prépostvári.

Oastea sa trimeasă în Țara-Românească supt căpitănia lui Mihai Horváth, ocupând Bucureștii, merge spre Dunăre, iar eri trimițând pe Geszthy spre Timișoara, roagă ca și el să se apropie cu oștile sale de Oradea, unde se va uni cu Gaspar Kornis, potrivit ordinului ce i-a dat.

Magnifice Domine, nobis honorande. Salutem et nostri benevolam commendationem.

Akarók te Kegyelmednek értésére adni, hogy az mi hadunkat, mellyel Horwáth Mihált, fogarasi capitánonkat, Hawaselfeoldében bocsáttuk vala, az Ur Isten jó szerencsével látta. Az mennyi török Bwkwrestön és egyebütt is volt abba az országba, mind egyig le vágták őket, és az országot mi számunkra foglalták, és mostan az Duna mellett naponként előbelőbb mennek. Nincsen

1 In „Magyar Történelmi Tár" vol. XIX (Budapest, 1874) p. 8—15.

is oly ellenség előttök, ki felesön állhatna eleikbe. Hisszük azt, hogy az Kegyelmes Isten ennél is jobb progressust ád ennekutánna az mi hadunknak dolgába. Értvén pedig azt is, hogy az tatár alá ment és meg oszlott, és mostan Theomeoswárnál nincsen oly kész hada az ellenségnek, mert az végbeli törökök es haza oszlottak onnat, tegnap bocsátók alá Geszty uramat jó rész hadunkkal Theomeoswár felé, meg hagyván ő Kegyelmének, hogy valamire az Ur Isten ő Kegyelmét elégségössé teszi, ő Kegyelme is mindent próbáljon, és cseleködjék az ellenség ellen. Az gyalog hadnak is, melyet ő Kegyelmével elbocsáttonk, jó részét lovakra költöztettük.

Továbbá, az miképpen Kegyelmednek ezelőtt is irtonk vala felőlle, akarók most is Kegyelmednek tudtára adni, hogy Kegyelmed immár ezöket értvén, és az felföldi haddal Várad felé közelben jövén, az mostani já occasiót semmiképpen ne praetermittálja, mert ennek most vagyon az ideje, hogy valamely felől az ellenségnek árthatonk, mindön felől szorgalmatoson érte legyönk. Meghadtuk Kornis Gáspárnak es, hogy Kegyelmeddel meg egyezvén valamire az Ur Isten erőt és segitségöt ad Kegyelmetöknek, semmit hátra ne hagyjon az dologba; hisszük is azt, hogy Kegyelmed az közonségös jónak, és ez mi jó igyeközetönknek az Kegyelmed maga ajánlása szerént meg nem fogyatkozik. Tartsa meg Isten Kegyelmedet jó egészségben.

Datum Albae Juliae, die 23. Novembris. Anno 1594.

Sigismundus Bathory mpr.

Stephanus Josica
Cancellarius mpr.

Adresa: Magnifico Domino Valentino Preposthwary de Lokach, Sacrae Caesareae Regiaeque M^tis^ consiliario bellico etc. Nobis honorando.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Doriam să vestesc pe Domnia Ta, că Dumnezeu ne-a blagoslovit cu noroc oștirea pe care am slobozit-o în Țara-Românească cu Mihai Horváth, căpitanul nostru din Făgăraș. Au tăiat până la unul pe toți Turcii pe cari i-au găsit în București sau aiurea în acea țară și au cuprins țara pe seama noastră și acuma merg tot înainte în fiecare zi de-alungul Dunării. Nici n'au înaintea lor vrăjmaș care să le poată sta împotrivă. Credem că Dumnezeu cel millostiv ne va da izbânzi și mai mari decât acestea oștirii noastre și de aici înainte. Și mai înțelegând și aceea că Tătarii s'au coborît și s'au împrăștiat și că acum vrăjmașul nostru nu are la Timișoara o astfel de oaste gata, căci și Turcii din ținuturile mărginașe s'au împrăștiat acasă, am slobozit ieri către Timișoara pe jupânul Geszti cu o parte

bună a ştirii noastre, poruncindu-i Domniei Sale, că pe cât îi îngădue Dumnezeu Domniei Sale, să încerce şi să le facă toate împotriva vrăjmaşului. O bună parte din pedestrimea pe care am trimis-o cu Domnia Sa, am pus-o să încalece.

Mai departe, precum am scris şi mai înainte Domniei Tale, doriam să dau şi acum de ştire Domniei Tale, ca Domnia Ta, înţelegând acestea şi venind cu oştirea din părţile de sus aproape de Oradea, să nu scapi în nici un chip prilejul cel bun de acuma, căci acuma e vremea, să ne silim din toate părţile, de unde putem să facem rău vrăjmaşului. Am poruncit şi lui Gaşpar Korniş, ca înţelegându-se cu Domnia Ta, câtă putere şi ajutor vă dă Dumnezeu Domniilor Voastre, să nu lase nimic nefolosit în această treabă; credem chiar că Domnia Ta, după încredinţarea Domniei Tale făcută binelui obştesc şi bunăvoinţei noastre, nu vei scădea în osârdie. Dumnezeu să te ţină pe Domnia Ta în bună sănătate.

87.

Kraków, 25 Noemvrie 1594.

Nunţiul Germanico Malaspina către card. Cinzio Aldobrandini.

Aviz dela părintele Comuleo din Moldova că nobilii poloni, înruditi cu voevodul Moldovei, sunt puşi de dânsul în cetăţile de pe la graniţă pentru ca la caz când Turcii, gonind pe Vodă, l-ar înlocui cu vre-un Turc, să nu fie siliţi a-i restitui acele locuri prea în grabă.

Di Moldavia et Valacchia non habbiamo cosa di più di quello che il Padre Alessandro scrisse la settimana passata, se non che quei nobili Polacchi, parenti del Moldavo, li quali havea esso posti per capitani et governatori delle fortezze, che sono nelli confini di questo regno, perseverarano in conservare le sopradette piazze a requisitione di questa Maestà, et però quando il Turco pensasse di dare il governo di quelle provintie a huomo della sua asserta religione, o dependente totalmente da esso, non s'induranno questi Signori a consentire così presto alla restitutione, et escusandosi che loro non hanno che fare con quei nobili, come non dependenti da essi, ma dal palatino scacciato, non pretermetteranno di somministrare sotto mano tutti quei sussidii che saranno necessarii per defendere quelle fortezze; almeno in sin tanto che si vedi ciò che nelli comitii si concluderà, et all'hora si potrà continuare di procedere con la detta cautela, o vero si risolveranno di trattare alla scoperta. Et il P. Alessandro mi ha giovato con il conseglio et opera sua, con suggerirmi il modo che dovevo tenere in persuadere questi Signori, acciò pigliassero la detta risolutione; etc.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III 65/d. e, fol. 191 şi III 91/ab.)

88.

Alba-Iulia, 26 Noemvrie 1594.

Principele Sigismund Báthory către Valentin Prépostvári.

Îl roagă să meargă în grabă cu oastea sa spre Oradea şi unindu-se cu aceea a lui Gaspar Kornis, să plece spre Timişoara, ca împreună cu oastea generalului Francisc Geszthy, să poată face ceva împotriva Turcilor de acolo.

Magnifice domine, nobis honorande. Salutem et nostri benevolam commendationem.

Meg irtuk ennekelőtte is Kegyelmednek, hogy az ur isten az mi hadunkat, melyet Havaselföldében bocsáttonk vala, jó szerencsével látta és annyira való előmenetöt adott neki, hogy az ország is mi számunkra vagyon foglalva. Azt is megirtuk Kegyelmednek, hogy Geszty Ferencz uramat, generalisonkat, az itt való hadonknak nagy részével alá bocsáttuk Temösvár felé és meghadtuk ő Kegyelmének, hogy valamit cseleködhetik az ellenség ellen, semmit hátra ne hagyjon benne. Hisszük pedig azt, hogy ez az mi hadonk az holnapi napon kijut az határból. Meghadtuk azért Kornis Gáspárnak, hogy ő is az ott kinn való hadunkkal mindön késödelöm nekül induljon és az ellenségön, Kegyelmeddel egyetértvén, valóban rajta legyön. Te Kegyelmedet is kérjük és szeretettel intjük, hogy ezt az mostani jó occasiót Kegyelmed ne praetermittálja és ilyen közönségös jónak meg ne fogyatkozzék, hanem az vele levő haddal jöjjön mingyárást az mi váradi hadunk mellé és Kornis Gáspárral együtt induljon alá az törökökre, mert most vagyon az idő és módja, hogy árthassonk nekiök. Ugy erőlködjék pedig Kegyelmetök menni, hogy ha az szükség kivánja, az Kegyelmetekkel levő had együtt lehessen kevés idő haladékkal az Geszty urammal alá bocsátott hadunkkal és az császár ő Fölsége parancsolatjának Kegyelmetök satisfaciálhasson s több irásonkat ez felől minekönk ne várja, melyben hisszük azt, hogy Kegyelmed sem az ő Fölsége parancsolatjának, sem az mi kévánságonknak meg nem fogyatkozik. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségbe.

Datum Albae Juliae, die 26. Novembris. 1594.

Sigismundus Bathory mpr.

Stephanus Josica
Cancellarius mpr.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Am scris şi mai înainte Domniei Tale, că Dumnezeu a dăruit noroc oştirii noastre pe care am trimis-o în Ţara-Românească şi i-a îngăduit să înainteze atâta, că ţara aceea este cuprinsă pe seama nostră. Am mai scris şi aceea Domniei Tale, că am slobozit spre Timişoara pe domnul Francisc Geszty, generalul nostru, cu partea mai mare a oştii noastre de aici şi i-am poruncit, că orice va poate face împotriva vrăjmaşului, nimic să nu treacă cu vederea. Credem chiar că această oaste a noastră în ziua de mâine iese din hotar. De aceea, am poruncit lui Gaşpar Kornis să pornească şi el fără zăbavă cu oastea noastră de acolo de afară, şi, înţelegându-se cu Domnia Ta, să urmărească pe vrăjmaş. Rugăm şi pe Domnia Ta şi te sfătuim cu dragoste, ca Domnia Ta să nu scapi acest prilej bun şi să nu scazi în osârdia pentru acest bine de obşte, ci să vii numai decât cu oştirea care o ai, alături de oastea noastră dela Oradea şi împreună cu Gaşpar Kornis să te repezi asupra Turcilor, căci acum e vremea şi chipul să le putem strica. Apoi aşa să te sileşti Domnia ta la mers, că de va fi nevoe, oastea care e cu Domnia Ta să poată fi în scurtă vreme împreună cu oastea slobozită cu jupânul Geszty şi Domniile Voastre să puteţi împlini porunca Maiestăţii Sale, şi să nu mai aşteptţi altă scrisoare dela noi despre aceasta, fiind convinşi că Domnia Ta nu vei lăsa neîmplinită nici porunca Maiestăţii Sale, nici pofta noastră. Dumnezeu să te ţină pe Domnia Ta în bună sănătate.

89.

[Innsbruck,] 26 Noemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către Ferdinand von Küepach.

Primind ambele sale scrisori dela Venezia află cu mâhnire despre ticăloşia acelor oameni cari sunt interesaţi în furtul lucrurilor decedatului Petru-Vodă şi ordonă că de n'ar putea sta acolo până la sfârşitul afacerii să rânduiască un om de treabă în ajutorul secretarului Rossi.

Bey nächster Ordinari haben wir deine beede Schreiben aus Venedig... empfangen und den Inhalt verstanden; etc.

Was die Restitution der bewissten entfrembten Güeter anbelangt, hören wir nit gern, dass sich diese lose Leit, so gar zu keiner Gebühr wollen weisen lassen, sonder bey allem ihrem Unfueg noch gleichsamb darzue trutzen und bochen sollen. Aus welchem nun leichtlich abzunehmen, dass sie Leut haben, die sie in ihrer Ungebür stärken, darumben du sambt dem Secretario Rosso rechts gethan, dass ihr die Sach von dem Magistratu, bey welchem sie bishero gewesen, hinweg und für denjenigen, so man *delli forestieri* nennet, gezogen. Was ihr nun daselbst verrichten, und wie sich der Handl vor diesem Magistrat anlassen, dessen

wirdest du uns zu berichten wissen. Sonsten befinden wir anderst nit, dann dass du dir dies Werk mit allen Treuen und Fleiss angelegen sein lassest. Wär auch wol guet, dass du demselben bis zu End aldort zu Venedig abwarten kintest, dieweil es dir aber deines eignen obliegenden Hauswesens und Geschäft, wie auch dem jungen Herrlin des übermässigen Uncostens halben beschwerlich sein will, können wir dir wider deinen Willen und Gelegenheit solang drinnen zu bleiben nit wol zuemueten. Du würdest aber vor deinem Abreisen, da sich die Sach nit zuvor wollte erledigen lassen, auf einen solchen Mann, deme zu trauen und der dem Werk neben dem Secretario Rosso der Notturft und Gebühr nach vorstehen könne, zu gedenken und selbigem notwendigen Gewalt zu hinderlassen haben, der an deiner statt dem Handl einen Austrag mache. Hieran thuest du unser gnädige Meinung, und wir seind dir mit Gnaden gewogen.

Geben 26. November etc. 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 180. Semnalat în *Hurmuzaki* : Documente vol. XI p. 521 nota 1.)

90.

Venezia, 3 Decemvrie 1594.

Ferdinand von Küepach către arhiducele Ferdinand.

Raportează despre activitatea sa în chestiunea lucrurilor furate, cerând audienţă chiar dela însuş dogele şi descrie ticăloşia hoţilor, cari recunosc furtul, zic însă că lucrurile li se cuvine pe baza testamentului ce-l au în mână, spunând că testamentul adevărat e fals. Ca dovadă Küepach a aflat aci un român bătrân, Stanciul, orb de un ochiu, care slujind pe vremuri mult timp pe Petru-Vodă, a declarat în public că scrisul testamentului e al lui. Vorbind cu secretarul Rossi propune ca Zotu, care e internat în casa sa din Bozen, să fie trimes aici (însă fără soţie şi copii) ca să-i ajute în afacerea restituirii lucrurilor, în care caz i s'ar putea oferi chiar un plocon, căci moldovenii aceştia de aici sunt foarte şireţi, iar judecătoria nu este aşa cum ar trebui să fie.

Euer F. Dt. seindt meiner undterthänigiste, gehorsamiste Dienst jederzeit mit getreuen, miglichisten und pösten Fleiss bereit zuvor. Und füeg E. F. Dt. undterthänigist an, dass sich die Handlung alhie so lang verzeucht, dass ich zu Verhietung mehrers Unkostens und anderer Unglögenheiten, so sich täglich

anspinnen, vorhabens mich wieder zu Haus zu begeben und mittlerweil zur Sollicitation dem Secretari Rosso völligen gwaltsam aufzurichten, aber vor meinem Verreisen will ich das negotium zuvor etlichen der fürnehmisten Senatoren ad partem, (däs hie gleichwol hert zuegeth) recomandieren, wie ich dann albereit vorgöstern ein lange glegne Audienz pey dem Dose alhie in Camera gehabt, den ich aller Ehrberkeit zuegethan und E. F. Dt. nicht wenig mit gueter Affection incliniert findt. Heindt pin ich pey den Clarissimo Zane gewösen, der ein gar arglistiger Kopf und in vielen Inbassarie geprauchet worden, der ist zwar der Intention nicht, wie der guet alt Fürst; ob er's wol mit vielen Gleichsnereyen vermeindt zu verpergen, so hab ich doch sein Inclination wol vernehmen kinnen. Morgen und übermorgen, will's Gott, hoff ich mit Pratiggen zu etlich andern auch zu kommen und am Montag frie in offnem Collegium mein Abschiedt zu nehmen, nöben deme die Notturft der Sachen abermalen ad longum aufzufieren und mir auf der Zungen (soviel ich immer kann und mit gepierender Bescheidenheidt beschechen mag) nicht verprinnen zu lassen, dann ich spier leider wol, wie die justitiae alhie sehr corrumpiert werden in dieser Sachen, das auch das Gottlos ungewissenhaft Gesindt viel falscher Practiggen mich und die meinigen zu schödigen vorhanden haben, derwögen ich mein Wög muess durchs Codober nehmen, auf empfangne Warnung, darmit nicht etwo mir oder den meinigen unversöhens ein Träppulä gelögt und am Leben Schaden zuegefihrt würd, wie den zu sollichen unehrbärn Fürnehmen alhie keiner Suggetti manglen, ich auch alhie zimblich wol für mich zu söhen gehabt, aber Gott sey mein Zeug, dass mich das alles nicht also schmirtzt. Allein die verlötzlichen Personen und ungerechten Röden, so von E. F. Dt. die ehrvergössnen Peswicht auf soviel empfangne grosse Gnaden ausgiessen und E. Dt. aller Ungerechtigkeit und Tyranney bezeichen, sich ihrer Freyheit alhie getresten und ob ihrer Misshandlung und Diebstall (mit gehorsamister Gepir gemeldt) glorieren, sich auch keinwög zu ihrer pillichen Straf, ob ich's wol offentlich dem Hörzogen und dem Senat vermeldt. Weil aber mir genuegsame Beweisung (wie man's hie haben will) mangelt, wirt's mit einem Agschlschnucken alles abthedigt. Gott straf die Unpildt, weil's die Welt nicht thuen will. Sie, die ehrvergössnen, unchristlich Bauren haben innen zu mir nie trauen in's Losament zu kommen, ich aber pin in ihre Heiser gangen und hab sie an keinem Ort geschichen, vermeinendt, dem jungen

Herrn zu gueten kein Mittl, auch mit eigner Leibsgefahr, zu undterlassen, ob sie zur Pillichkeit zu bewögen. Aber alles vergöbens. Sie bekennen und sagen frey, die Sachen alle entfrembt zu haben und exaltieren sie darmit, wissendt, dass solliche Übelthat alhie nicht gestraft wirt; haben zum Schein ihr Testament und verläugnen halsstarrig das löster mit dem Gelächter, mir sollen's justificieren, wissendt, dass die Tirggischen Hundt alle, so alhie sein, längst falsche Eidt than haben, also auch fälschlich das verläugnen.

Heindt hab ich den Tulmätschen alhie lassen gerichtlich examinieren, der kennt die Schrift auch, und als ich göstern einen alten, einaugigen Wallachen, Stansul genandt, der dem alten Herrn seeligen lang gedient, döswegen bespröchen, ob er die Schrift auch kann, hat er offentlich von ihr gesagt und er wöll heindt auch Kundtschaft göben. Als sie das durch ihr Spiam zu stundan erinnert worden, sein sie dem armen alten Mann im Haus oder seiner Hörbrig überloffen und ihn zu entleiben bedroht, wan er dössen Kundtschaft gäb. Also hat er sich heindt Abschweif gemacht und jetzt auf dem Abendt mir das erst vermeldt, dös ich gleichsfalls der Herrschaft fürtragen will; was aber es wirt darauf kein Wendung beschöchen. Jedoch hoff ich so viel verhindert zu haben, dass (was sie nicht heimblich noch pey ihnen haben) ihnen das entfrembt Guet nicht leichtlich folgen wirt; das macht sie so wietig. Es ist auch, gnädigister Landtsfürst und Herr, dös gemelten Herrn Secretari Rosso und mein Meinung jetzt gönzlich conforme, dass nicht unratsamb, dass E. F. Dt. den Zotto, so zu Bozen pey mir verhaft, erlaubte herein zu reisen, jedoch dass er Weib und Kindt zu Pfandt liess, und das er hülf die Sachen auf sein Verlag zu treiben. Wirt's erhalten, so möcht man ihm's restituieren und ein Verehrung göben, wo nicht, dass er sich widerstöll und E. F. Dt. ferrere Resolution gehorsamist erwart, denn er ist ja ein Anfang solliches Übels, deme der Diebstall zu Bozen schon bewisst gewösen, darumben bemieth er sich pillich wider der Restitution halben und der Gögentheil ist ihme so feindt, dass er ihn nicht mag nennen heeren, wirt also nicht pees sein, ein Schalk mit dem andern zu strafen, wie E. F. Dt. vormalen auch gnädigist gesinnet gewösen sein. Und wann's E. F. Dt. also gnädigist geföllig, so pitt dieselben ich gehorsamist, mich dössen fürderlich nach Bozen gnädigist erinnern und mir Befelch zuekommen lassen, so will ich den alspaldt zu meiner Heimbkunft herein förtigen und notwen-

digelich zuvor in Bozen aufrichten lassen, wie ich dann ferrer E. F. Dt. umb Gottes Willen undterthänigist von dös armen Waisen Willen pitt, die wöllen nicht mied werden, das Werk zu befirdern und etwo nochmaln die Herrschaft durch ein starkes Schreiben zu ersuchen, dass sie die pillich Restitution nicht wollten einstellen, sunder mit Ernst verordnen lassen, wann auch Ihr Kays. Mt. durch E. F. Dt. dössen erinnert (weil anno das E. Dt. in allem mit derselben Vorwissen dies jungen Herrn halben abzuhandlen Befelch göben) und Ihr Mt. durch deren Inbassador oder Orator pey der Herrschaft auch ein Anlangen und Begehren thuen lies, wer's dem Werk gar fürtraglich, darmit nur die treulosen Leith ihren Intentum nicht erhielten. Wenn deren einer oder mehr wider auf E. F. Dt. Landt käm, so kindt man ihnen alsdann vergelten, was sie verdient, mit einem gueten starken Strick. E. F. Dt. wöllen mir, umb Gottes Willen, mein Unbescheidenheit gnädigist verzeichen, ich kann ja vor pillich Unwillen, so ich gögen ihnen hab, der schuldigen Bescheidenheit nicht allmal nachkommen. Hätt E. F. Dt. sunst vom Handl viel zu erzöhlen, will's aber undterlassen, weil derselben ich sunst allmal in der Sachen molestus und gar lang im Schreiben pin. Thue E. F. Dt. mich und die Sachen, auch den jungen, von seinen eignen Leiten verlassnen Herrn in aller undterthänigisten Gehorsamb diemietigist befelchen, nochmalen umb Befirdrung gehorsambist pittendt, was mit Anlögung dös jungen Herrn verhandnen Vermigens fürzunehmen. Dann im jetzigen Bozner Markt möcht allerhandt Ordnung fürgenommen werden.

Venödig, den 3. Decembris anno 1594-ten.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Miss. in Reg. Sachen 1594 fol. 150. Rezumat în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 521 nota 1.)

91.

Wien, 5 Decemvrie 1594.

Hofkammer către Hans Adam Gienger Viczdomb la Linz.

Deţinutul Ilie-Vodă rămânând să fie mutat şi custodiat în cetatea Linz, ordonă să îngrijească de întreţinerea sa.

Die fürstliche Durchlaucht Erzherzog Matthias zu Österreich etc. ... haben uns durch Decret vom 29. negstverschienen Monats Novembris gnädigist zu verste[he]n geben, dass auf der Kais. Mt. sondere Verordnung der allhieige verhafte Weywoda

aus der Moldau, Elias Alexandrowicz von hinnen nach Lynz geführt und daselbs in dem Schloss verwahrt gehalten werden solle, und uns derhalben gnädigist auferlegt, Verordnung zu thuen, damit die Unterhaltung oben im Schloss, weil dieselb nit so gar viel antreffen wird, auf ihne gereicht werde.

Darauf ist in höchstgedachter Seiner Kais. Mt. Namen unser Befelch, ihr wellet auf gedachten Weywoda, wie gehört, die gebürlich Unterhaltung, soviel auf dergleichen Gefangnen gebräuchig, zu seiner Ankunft und, solang er der Orten sein wird, aus den Viczdombambts-Gefällen eurer Verwaltung reichen und dargeben; das solle euch hierauf und gebürliche Schein an Raitung für guet Ausgab angenommen und passiert werden; etc.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. Ö. Kammer No. 28 ex Dec. 1594.)

92.

[Innsbruck,] 12 Decemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către împăratul Rudolf II.

Expune cazul cum că George hătmanul cu tovarăşii săi a furat dela Ştefan-Vodă după moartea tatălui său scule de aur, mărgăritare şi alte lucruri în valoare de peste 100,000 coroane, în timpul când bătrânul Vodă zăcea pe patul de moarte, şi dupăce în urma uneltirilor mârşave ale hătmanului n'a putut încă obţine dela republica Veneţiei restituirea lucrurilor, roagă să intervină prin ambasadorul său dela Venezia pe lângă Republică, ca să se restitue lucrurile lui Ştefan-Vodă şi să se osândească acei mişei cari i le-au furat, pentruca măreaţa Republică să nu fie un adăpost de tâlhari, cum sunt aceia, împreună cu tutorul moldovean al feciorului decedatului Vodă.

Euer Röm. Kays. Mt. wirdet vielleicht zu Gehör kommen sein, was Geörg Attman und seine Mitgehilfen für ein untrewe, böse, hochstrafliche Tat an ihrem Herrn, dem jungen Steffan Weyuoda aus der Moldaw und Walachei begangen, indeme sie ihme, unlang nach seines Vatern, des alten Peter Weyuoda zeitlichen Ableiben über die hunderttausend Cronen wert an Gelde, Edlgestein, Perlin, Schuldbriefen und anderm entfrembdet.

Obwol ich, sobald mir angeregts alten Weyuoden tödlicher Abgang zu wissen gemacht, die Verordnung gethan und alle Sachen versecretiern lassen, damit dergleichen Entfrembdung und anderer Verrath fürkommen und verhüetet bleiben möchte, so

erfahrte ich doch bald, dass die obbemelten Personen dieser Untrew noch in ihres Herrn Leben gespielt, und wie er am Todtbett gelegen und sie gesehen, dass es mit ihm aus, dass sie alles was sie könnt, heimblich vertuscht und verschlagen, dessen man bey der beschehnen Inventur destoweniger gemangelt, dieweil man nit eigentlich wissen können, was sein, des alten Weyuoden Vermögen gewesen, und er sich auf beschehens Zuesprechen und Fragen selbsten allwegen ärmer gemacht, weder sich bey dieser Entfrembdung befunden. Sonsten, do er mir oder jemand aus meinen Räthen und Landleuten vertraut und die wenigiste Anzeigung gegeben hätt, was sein Vermögen gewesen, wollte ich wol zeitlich solche Fürsehung gethan haben, dass diese Entfrembdung vermieden blieben, oder do sie schon beschehen, doch nit sollen aus meinem Land geführt sein worden, dann sie die obbemelten, untrewen Leut noch ein guete weil nach ihres Herrn Todt und bis von E. Kays. Mt. und L. allergenädigister Bescheidt erfolgt, was man mit ihnen fürnehmen, ob man sie noch länger aufhalten oder hinwegziehen lassen solle, herinnen im Land blieben; es ist aber der wenigiste Verdacht bey ihnen nit erschienen, dass sie dergleichen Untreu gespielt haben sollten. Aber nichts destoweniger hab ich ihnen vor ihrem Abreisen mit Ernst und Betrohung schwerer Straf zuesprechen lassen, dass sie alles anzeigen und deren nichts verhalten, auch für sich selbst nichts verschlagen sollen, was und wo ihres verstorbnen Herrn Vermögen, wie auch dasselb, so etwo anderstwo und ausser Lands zu bekommen und dem jungen Herrlin zum besten anzelegen seye, darauf sie mit höchster Betheurung vermelden, dass sie nichts in ihren Handen, sonder alles, was er ihr Herr im Land habe, das seye in den albereit versecretierten Kästen, Truhen und Schreibtischen, sonsten und ausserhalb hätte er noch gleichwol zu Constantinopl etliche Schulden einzulangen, wie man die aber nunmehr, dieweil er todt, zur Hand bringen möchte, das wissten sie nit; gleichfalls hätten sie auch gehört, dass er in zweyen Griechischen Clöstern ein zimbliche Parschaft haben sollte; wo aber dieselben wären oder wie sie hiessen, dessen hätten sie gleichfalls kein Wissen, also das niemand dieser Entfrembdung einichen Bericht nit gehabt, wo sie die nit selbst auf einander an Tag bracht und geoffenbaret. Dann also sie mit dem entfrembten Guet gen Venedig kommen und Zotto Cigara, des verstorbnen Weyuoden Aiden oder Tochtermann, ihme dasselb als nächst befreundten zueeignen wöllen, hat obbemelter Geörg Attman ihme nichts darvon folgen

lassen, sonder gewollt, dass dieses Vermögen ihme also durch den alten Herrn noch vor zweyen Jahren zu Tulln in Österreich über des jungen Herrlin geordneten Gerhaben gebühre und sich in diesem Fall auf sein von dem alten Herrn gefertigts Tutorium gesteuert und sie also der Sachen mit einander entzweyet und zu Unfrieden worden, ist er, Zotto Cigara, heraus zu mir kommen und hat diesen reverenter Diebstall geoffenbaret und inmittlst die entfrembten Güeter durch den zu Venedig residierenden Griechischen Erzbischof in Arrest legen lassen.

Und ob ich wol vermeint, wie es dann also für ratsamb gehalten und durch die Delinquenten selbst begehrt worden, wann ich ihnen impunitatem zuesagen und sie dessen in Schrift versichern würde, das sie dieser begangenen Misshandlung nichts zu entgelten haben sollten, sie würden das entfrembte Guet ohne Verwiderung restituieren, so hat es doch keinen Fortgang gewinnen wöllen, sonder es sind die verwegnen Leut auf des Attmans fürgelegts Tutorium von etlichen Venedigischen Procuratorn, die sie dorunter Raths gefragt, in ihrer Übltat nur mehr gestärkt worden, also dass sie die Sach für den Venedischen Magistrat kommen zlassen und offentlich zu vertädigen kein Abscheuch tragen. Nun hab ich der Herrschaft hierunter zuegeschrieben, auch meinen Rath, Ferdinanden von Küepach, als der ohne das des jungen Herrlins Mitgerhaben einer ist, hinein geschickt, Beschaffenheit des Handls nach längers erinnern und ausfürlich darthuen lassen, dass dieses reverenter ein offentlicher Diebstall und des Attmans Tutoriums unkräftig, sintenmal der alte Herr dasselb seidhero zu Bozen wieder aufgehebt, inmassen in einer hinder ihme verlassener Schrift, darinnen die Ursachen, was ihme zu solcher Cassation, nämblich sein, des Attmans in mehr Weg erwiesene Untreu bewegt zu befinden. Es hat aber bishero bey den Venedigern soviel nit gefruchtet, dass sie die Restitution verschafft, sonder haben vielmehr diesen verzweifelten, ehrlosen Leuten (die es gleichwol, wie ich vernimb, mit ihren vielfältigen Schankungen und Corruptionen zuwegen bringen Beyfall gegeben. Wie dann E. Kays. Mt. und L. aus gedachts meines Raths, des von Küepachs mir deswegen zuegethanen Schreiben mehrers und worauf der ganze Handl dieser Zeit beruhet, genädigist zu vernehmen.

Wann dann E. Kays. Mt. und L. sich gnädigist zu erinnern, dass auf dero allergnädigiste Recomendation ich den verstorbnen Weyuoden sambt den seinigen herein in mein Land

genommen, mir auch den jungen Herrn bis auf seine mehrere Jahr herinnen zu behalten, und das seinig zu bestem seinem Nutz anzulegen genädigist befolchen und diese Restitution allein ihme zum besten begehrt wurdet, E. Kays. Mt. und L. dieselb vermittlst ihrer Kayserlichen Authorität merklich befördern können: Als gelangt an dieselb mein gehorsamists Bitten, die geruehen von mehrers Ansehens wegen der Herrschaft Venedig hierunter selbst zuezuschreiben, auch ihrem aldort zu Venedig habendem Kayserlichen Oratori allergnädigist anzubefelchen, seintemal sich der verstorbne Weyuoda mit Leib und Guet in E. Kays. Mt. und Land begeben und in dero Kayserlichen Schutz vertrauet, sie ihne ferners in meinem Land Underschleif zu geben mir gnädigist anbefohlen und sich der Todfall mit ihme herinnen in meinem Land begeben, er mir auch vor seinem Absterben seinen Sohn Steffanen in meinen Schutz und Schirmb befohlen, wie ich ihme dann alsbald nach beschehenen Todtfall mit treuem Gerhaben aus meinem fürnembsten Landständen, als einem Freyherrn von Wolkenstain, einem Herrn von Brandis und dem von Küepach fürsehen, sich auch diese Entfrembdung herinnen in meinem Land begeben, also dass ich nit allein in Kraft versprochnen Schutz und Schirmbs, sonder auch Euerer Kays. Mt. habenden Befelchs und von Billigkeit wegen diese Restitution zu begehren hätte, dass sie demnach in einer so lautern und offenbarn Sach dergleichen Leuten in ihrem Unfueg keinen Beyfall geben, sonder vielmehr mit einem gebührendem Ernst und rigore erweisen wollten, dass sie keinen Gefallen ab denen, die frembdes und mit unehrbarn Titel erworbens Guet zu ihnen bringen und sich ihres Schutz darunter behelfen wollten und derhalben verfüegen sollten, dass des jungen Weyuoden geordneten Gerhaben oder ihrem vollmächtigen Gewalthaber die Restitution aller entfrembdten Sachen sambt gebürenden Abtrag bisher verursachten Uncostens ohne längeren Aufzug oder Umbtrieb gewisslich folgende; was sie sonst für Straf gegen den Verbrechern fürnehmen, darinnen geb man ihnen gleichwol nit Mass, sie würden aber ohne Zweifel dasjenige hierunter handlen, was sich in solchen Fällen gebührte, dann wo sie solches nit thuen, würden sie allerwelt zu verstehen geben, dass ihr Staat und Respublica mehr ein Fluchthaus unehrbarer und strafmässigen Personen, als dass sich einicher Billigkeit bei ihnen zu versehen.

Neben deme so bitt E. Kays. Mt. und L. ich gehorsamblich, sie wolle ermeltem ihrem Oratori auch fernern Befelch geben,

worinnen er gedachten Moldawischen Gerhaben oder dero Gewalthaber, es seye gleich in privato oder publico behilflich und ratsamb sein könne, dass er ihnen von E. Kays. Mt. und L. wegen allen gueten Beistand leisten solle. Das würdet verhoffenlich zu Widererlangung oftberierter entfrembdter Güeter nit wenig erspriesslich sein, und ich thue E. Kays und L. mich zu Kayserlichen Gnaden und vetterlichen Hulden jederzeit gehorsamblich befehlen.

Datum 12. Dezember 1594.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Konz. in Reg. Sachen 1594 fol. 191. Rezumat în 4 rânduri în *Hurmuzaki* : Documente vol. XI p. 521 nota 1.)

93.

Innsbruck, 13 Decemvrie 1594.

Arhiducele Ferdinand către dogele şi senatul Veneţiei.

Roagă să silească pe George Hatmanul şi complicii săi să restitue lucrurile luate dela Ştefan-Vodă, fiul decedatului Petru-Vodă.

Quam perperam et maligne scelerati illi homines Georgius Attmannus et eius complices in patronum suum Steffanum defuncti nuper in Bozeno Moldaviae principis Petri filium deliquerint, et quam grave in eum scelus commiserint, Dilectionem V^ram^ et Vos iam amplius non latet : siquidem bona suppilata in urbem vestram asportarint, et vos de omnibus rebus per consiliarium nostrum Ferdinandum Küebachium ea sola de causa ad vos missum, minutim et abundanter sitis edocti. Quare rem ab initio repetere superfluum iudicavimus, imo potius ad praefati Küebachii orationes in Senatu Vestro crebrius habitas, brevitatis studio, nos referre visum est.

Est, siquidem ex eius verbis dubio procul cognoveritis, qualis Attmanni bona illa alio transferendis intentio fuerit, et quam nullius asserta eius in iuvenem Moldaviae principem tutela sit momenti, quippe per defunctum patrem iam antea revocata et causis annullationis huius additis perfidia nimirum Attmanni saepius experta, stantibus item aliis rationibus, quod utrumque, tam iuvenem adhuc superviventem, quam senem iam defunctum Moldaviae principem in protectionem et tutelam nostram Sacrae Caesareae M^tis^ iussu susceperimus. Quodque senex in nostra provincia demortuus, bonaque ex eadem ablata sint, et quam

iuste ea tanquam supremus hoc tempore iunioris principis tutor repetamus, nullam ea amplius detinendi difficultatem superesse videmus, imo nobis tuto pollicemur Dilectionem V^ram^ et Vos aequitatis studio ductos, petitam saepius restitutionem, ut par est, absque longiori mora curaturos esse. Quid de Attmanno et eius complicibus ob scelus hoc perpetratum statuere Dilectio V^ra^ et Vos voluerint, id liberum ipsis relinquimus. Utpote non ignaris qualis in eiusmodi delinquentes conveniat animadversio, responsum ab iisdem exspectantes quam benevolentissimum. Paria in similibus reddituri occasionibus officia et omnia prospera Dilectioni et Vobis ex animo praecantes.

Datae 13. Decembris 94.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. Concept.)

94.

[Alba-Iulia,] Decemvrie 1594.

Extras din scrisoarea principelui Sigismund Báthory.

Ştiri despre izbânda oştilor ardelene în Ţara-Românească, la Brăila şi Giurgiu, cari au trecut chiar şi Dunărea la Rusciuc şi Nicopol.

Cassoviae litterae 13. Decembris scriptae fuerunt, in quibus affirmabant nostros Transilvanos Nicopolim usque penetrasse. Sed 14. scriptae certius rem exponunt, transmissum etiam ad me est exemplum litterarum ipsius principis Transilvaniae, quas domino Gasparo Kornis prima Decembris Varadinum scripsit. Summa earum exercitum suum, quem in Transalpinam Walachiam misit, feliciter rem gerere. Arcem Vraila et castellum Zurnok (!) capta esse. Arx Giorgio primo impetu capi non potuit, Turcae magno numero caesi, oppidum arci adiunctum vi captum magna pars incendio deflagravit.[1] Commeatus quoque magna pars, quem ingentem in belli usus Turca eo comportarat, incendio absumpta ita his gestis pars exercitus Danubio traiecto ad oppugnandum Orozcik, altera Nicopolim versus profecta est. Quingenti Tartari per Transalpinam revertentes reditum in patriam omnes ad internicionem caesi. Dominus Franciscus Geszti cum suis est prope Themesvarinum.

Exemplar litterarum fuit a domino Gasparo Kornis Cassoviam missum.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4293 fol. 480. Copie.)

[1] Arderea Giurgiului a avut loc la mijlocul lunii Noemvrie 1594 căci Mihai-Vodă a plecat acolo cu ajutoarele ardelene la 15 stil nou.

95.

Alba-Iulia, 18 Decemvrie 1594.

Principele Sigismund Báthory către Ştefan Stepan din Oradea.

Dăruieşte familiarului său Ştefan Stepan posesiunea Copăcel din judeţul Bihorului, care aparţinuse consilierului Ştefan Báthory, dar i-a fost luată pe motivul că luase parte la complotul din vara trecută împotriva principelui.

Sigismundi Báthori donationales super possessione Kopachel in comitatu Bihar, quam Stephanus Báthori per notam omisit, pro Stephano Sztepan familiari suo.

Nos Sigismundus Báthori de Somlyó, princeps Transylvaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum diligentem intercessionem nobis propterea factam, cum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Egregii Stephani Sztepan, familiaris nostri Varadiensis, quae ipse nobis et huic regno Transylvaniae ubiquoque locorum et temporum varietate, summa cum animi constantia et promptitudine exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, totalem et integram possessionem Kopachel vocatam, in pertinentiis oppidi Cheke in comitatu Bihariensi existentem habitam, ac antea ad arcem Papmező nuncupatam, in eodem comitatu Bihariensi adiacentem tentam, quae scilicet possessio alias Stephani Bathorii de praenotata Somlyó praefuisse, sed ex ea, quod cum superioribus mensibus quidam ex consiliariis nostris, et praecipuis istius regni nobilibus, qui scilicet divi nostri parentis et nostro etiam beneficio aucti, honoribus et opibus excreverant, repentina insolentia correpti, contra personam, dignitatemque nostram conspirassent, idque secum clam de nobis constituissent, ut nos regno isto et sede nostra ablegarent, vel si id pro voto ipsis non succederet, actu quodam nos circumvenirent, vitamque nobis eriperent, ac nos his cognitis, paucorum saltem fidelium nostrorum comitiva stipati, vitae nostrae servandae causa ad arcem nostram Kővár in comitatu Szolnok Mediocri existentem secedendum duximus, idem Stephanus Bathori, alias consiliarius noster, summis licet a nobis honoribus cumulatus, tot meritorum nostrorum, fidei, fidelitatisque suae nobis debitae immemor, non solum factiosis illis consensisset, sed versus praedictam arcem Kővár proficiscens et adhuc intra

limites huius regni constitutis: [1] ob hoc notam perpetuae infidelitatis, et amissionem omnium bonorum, tam propriorum, quam uxoris et liberorum suorum incurrisset, ad nos, consequenterque collationem nostram rite et legitime devoluta esse dignoscitur, et redacta; totum item et omne ius Regium, si quod... simul cum cunctis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, terris... memorato Stephano Sztepan, ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis de manibus nostris gratiose dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum, et habendum, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum Albae Iuliae, die 18. Decembris. A. D. 1594.

Sigismundus Bathory

Stephanus Josica
Cancellarius

Joannes Balásfi
secretarius

(Arh. Muz. Ard. Cluj. Kemény: Suppl. Dipl. Trans. vol. VIII p. 391. Copie.)

96.

Wien, 28 Decemvrie 1594.

Hofkammer către Lucas Rögl Regimentsprovos.

Ordonă să facă socoteală despre banii cheltuiţi cu deţinerea lui Ilie-Vodă şi a slugilor săi, arătând suma cu care vistieria i-a rămas dator pân'acuma.

Von der Röm. Kais. Mt.... verordneten n. ö. Camerräthen Lucassen Rögl, Regimentsprovosen alhie, anzuzeigen. Es erfordere die Notturft, dass er über nächstes sein bei der hinterlassnen Hofcamer gethanes Anbringen wegen Bezahlung ihme auf den verhaften Weywada ausständigen Atzgelds alsbald berichte, was ihme Weywada, sowohl auch seinen Dienern und jedem besonder zu wochenlicher Unterhaltung deputirt und gemacht,

[1] Amănunt cu totul nou, cu toate că pare exagerat, deoarece capul familiei Báthory, Ştefan, nu dispunea de forţe militare pentru a putea încerca ceva împotriva vărului lor, mult urît de partida lor, abia putând fugi din ţară trecând în Ungaria la capul celeilalte ramuri a familiei Báthory: puternicul Ştefan Báthory de Echied, retras în faimosul său castel Echied înconjurat de o baltă mlăştinoasă.

dann auch, was und wieviel ihme auf solche Unterhaltung aller Orten her geben und bezahlt worden, wie lang einer und der ander in Verhaftung liege und was ihme in allem noch hinterstellig und unbezahlt ausständig verbleibe.

Demnach ist der Camer Befelch, dass er, Provos, dies alles, wie gemelt, lauter und ausdrücklich berichte, alsdann die verrer Notturft verordnet werden solle; etc.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. ö. Kammer No. 168 ex Dec. 1594.)

97.

[Iaşi, Decemvrie 1594.]

Aron-Vodă către principele Sigismund Báthory.

Cetatea Tighina asediată de oastea lui Aron şi a lui Sigismund, însă asediul lăsat pe seama Cazacilor, oastea moldo-ardeleană a trecut la asediul Cetăţii Albe, omorînd mulţi Turci şi Tătari. Aron plănueşte chiar a trece cu miliţia moldoveană şi polonă peste Dunăre, care e îngheţată.

Schreiben vom Aron Wayda an Fürstlich Gnaden in Siebenbürgen.

Avisirt Ihre Fürstliche Gnaden, dass sein exercitus sambt Ihrer F. G. Volk das Schloss Tygine belägert haben gehobt, und hätten dasselbig auch palt erobert. In dem aber empieten die Kosacken ihnen mit Pitt, dass sie dasselbige Schloss ihnen vergönnen wollten, welches sie auch willig gethon, und abzogen, nur wenig Volk alda gelassen bis die Kosakhen zuherkommen sein.

Von dannen ist Ihrer F. G. Kriegsvolk sambt des Aron Wayda Volk unter Nester Weissenburg zogen und auf das zu stirmen angefangen, unterwegs aber soviel Tattern sie gefunden haben und angetroffen, haben sie dieselbigen alle niedergehauen, sambt ihren Weibern und Kindern unzählich viel.

Es haben auch die im Heer zuforderist angeritten sein den Beghen selbst von Nester Weissenburg antroffen und desselben Volk erlegt, nur der Begh selbacht ist entwüscht, sein Fahn, Heerpaucken und Trommeten sey ihm abgejaget und heim gebracht.

Auch ohne das hab sein Schiltwacht die Walachen enhelt der Dana, an zweyen Orten, die Tirkhen erschlagen und 2 Fahne[n] erhalten. Und verhoffet neilicher Zeit mehr Zeitung zu

schreiben von demselben Weissenburg und vom Tygine. Dann er auch willens ist, alspald die Kosakhen ankommen, das ganz Landvolk aufzuwegen und enhelt die Dana zu ziehen, weil das Aysz auf der Dana dauert.

(Staatsarchiv. Wien. Turcica fasc. 116 fol. 61.)

Notă. Data acestei scrisori e uşor de fixat prin raportul italian despre întreprinderea oastei lui Aron şi a celor 4000 de Unguri trimişi lui în ajutor de către principele Sigismund Báthory, care întreprindere sfârşi cu arderea mahalalei (borgo) Tighinei şi a Cetăţii Albe. [1]

98.

Remeteszög, 9 Ianuarie 1595.

Căpitanul Valentin Prépostvári către arhiducele Matia.

Despre Tătarii cari s'au adăpostit pentru a ierna în oraşele şi satele de prin prejurul Timişoarii, unde trăesc pe spinarea oamenilor, prădând întreaga regiune. Proectul lui Prépostvári, prin care s'ar putea face mult rău Turcilor. Ştiri bune despre vitejiile oştilor voivozilor români în Dobrogea, înaintând până la Adrianopol. Propune să li se facă câte o „scrisoare de îmbărbătare" trimiţându-lise chiar vreun ajutor.

Az Fölséged kegyelmes parancsolatját, melyet Fölséged Bécsben az elmult Decembernek 24 napján iratott, alázatoson ma vöttem és meg értettem, melyben Fölséged kegyelmesön azt parancsolja, hogy az törököknek szándékára rea vigyáznék, és az tatárok hol telepedtek volna meg az telelésre, és honnat tartatnának éléssel Felségednek meg irnám.

Felségös uram, ennekelőtte való alázatos levelemben is meg irtam vala Fölségednek az tatároknak le telepedéseknek helyét, kik felől Fölségednek most is azt irhatom, hogy az tatárnak egyik része az Theömeöswár körül levő városokra és falukra szállott, egyik része penig idéb jött, Erdélyország határa felé, és az Makra hegy alatt Wilagoswár [2] táján hasonlatosképpen az városokra és falukra szállott. Az ő le szállásokat penig Fölséged kegyelmesen igy értse, hogy mind városoknak, faluknak hasonfelét az szegény parasztságtól [3] el foglalták, és az paraszt-

[1] Hurmuzaki: Documente vol. XII p. 26.

[2] Világos, româneşte Şiria.

[3] Cu toate că scriitorul acestei scrisori e un diac ungur, scrie cuvântul de *parasztság* (ţărănime) consecvent greşit aşà: paratsagh.

ságot egybe szállitották, ugy hogy mind várasnak, falunak az egyik szerin tatár lakik, az másik szerin az szegénység lakik. Fölséged kegyelmesön meg bocsássa, rettenetes fertelmességge élnek az szegény parasztság közt. Az mi penig az ő éléseket illeti, az szegény parasztságnak az mi élése volt, azzal ugy élnek, az mint ők akarják, sőt az féle élés dolgában is ők az gazdák minden várasokon és falukon; ki miatt az szegénység teljességgel koldolásra jutott. Annakfelette ez elmult napokban az mely két rablást itt ez mi földünkön cselekedének, az mint bizonnyal mondják, juhot, barmot, ménest száz ezernél többet hajtottak el, ugy hogy husbeli[1] élésből ezideig meg nem fogyatkozhattak; ki ha el fogy, azt hiszem még többért jőnek, sőt naponként igen félönk, hogy ujobban való rablást ne tegyenek, mert az mely része az tatárnak az Makra alá szállott, ha meg indúl két nap s két éjjel szabadon ugy jöhet, hogy egész Zathmárig el rabolhatja az földet.

Az mi az töröknek az ő szándékát illeti, az felől Fölségednek alázatoson azt irhatom: Az törökök nyilván beszéllik, hogy az török császárnak szándéka az volna, hogy ez el mult esztendei hadánál nagyobb hadat bocsássaon reánk, és hogy az tartárokat is meg többitse. Kit jóllehet én nem reméllek, hogy nagyobb hada lehessön, sőt inkább hiszöm török hada annyi sem lehet, mert ők is igen meg romlottak ez esztendei hadakozásban, fűképpen lovok igen el holt, hanem ha az tatár többűl meg, kik most is felettébb is sokan vadnak rajtunk. Ezeket penig az tatárokat azért hadta itt ez földön, hogy az hadakozáshoz idejében hozza kezdhessen, hogy nem mint tavaly esztendőben. Szándékát beszéllik, hogy az is volna, hogy az töröknek az derék erejével, és az tatároknak az felével oda fel septekre[2] mennyen, az fele penig az tatárnak az tömösvári pasa hadát másunnal való törökökkel meg többitvén mi rajtunk legyön, és ezt ez földet pusztitsa, rabolja, hogy ennekutánna ő Fölségének ne segithessünk, kire az Fölséges Ur Isten őket ne segitse. Jóllehet itt azt is beszéllik, hogy török császár meg holt volna, de ha szinte meg holt is, vagyon fija, az ki hadakozhatik.

Továbbá, az mint ennekelőtte alázatos levelem által is könyörgöttem Fölségednek, most is alázatoson könyörgök Fölségednek, mint kegyelmös uramnak, Fölséged törekedjék császár urunknál ő Fölségénél, ő Fölsége ne vegye semmire ez nagy ellen-

[1] Scris aşa: hẅsbelÿ.

[2] Cuvânt necunoscut în limba ungară şi neexplicabil, cu toate că e scris foarte curat.

séget, hanem ő Fölségének, mint kegyelmös fejedelmünknek, legyen kegyelmes gondviselése mi reánk is szegény országabeliekre, hogy üdőnap előtt el ne váljunk az ellenség miatt. Mert azt bizonnyal érti Fölséged, hogy az tatár immár itt rajtunk telel, ki nem oknélkül vagyon, hanem hogy igen idején ez földnek el pusztitásához fogjon, ki ha minket el pusztit, innet ő Fölségének semmi hada nem lehet. Az minapi két rablással is nagy pusztaságot cselekedtenek, holott egynehány száz drabanttal most is meg kevesedett ez itt való ország. Annakokáért szükség, hogy Fölségtek kegyelmesen idején gondolkodjék ez dologról, és Fölségteknek legyen kegyelmös gondja az vitézlő népnek mentől hamarább való fogadására, sőt jó volna ő Fölségének az lengyeleket is megtalálni, kik az mint én egynehány uraknak irásiból értem, készek volnának fizetés nélkül is vitézlő néppel ő Fölségét segiteni, ha ő Fölsége meg találná őket; ha penig ő Fölsége valami okért nem akarná meg találni is az lengyeleket, ő Fölsége kegyelmesen engedné meg, találnák meg az országbeliek. Ő Fölsége penig fizetésen, ha nem többet, bátor csak négy ezer kozákot hozatna ez országban, kik nem keveset szolgálhatnának ő Fölségének az tatár ellen, mivel az kozák is az gyorsaságban hasonló az tatárhoz. Igy Istennek segitségéből, erdélyi vajda urammal egyet értvén, és ő Fölsége is fegyverös vitézeket, és magyar vitézlő népet is rendelvén ez országban az országbeliekkel egyetemben, nem kellene azt várnonk, hogy ők jőnének reánk, se penig az tavasz-üdőt ne várnánk, hanem az vizeknek áradások előtt, és az még a jég el nem olvadna keresnénk fel őket, mennénk reájok, kikre fűképpen penig az közelb valókra, kik az Makra hegy alatt Wilagosvár táján vadnak, oly móddal mehetnénk erdélyi vajda urammal egyet értvén, hogy csak azkor vennék eszekben, mikor rajtok lennénk; kétség nélkül hiszöm, az Ur Isten megverné őket, mert ezek oly nagy bátorságban vadnak, az hol le telepedtek, hogy sohol senkitől nem félnek. Fölségednek mégis alázatoson könyörgök, Fölségtek viseljen kegyelmesen gondot ez dologra, ha azt akarja Fölségtek, hogy Fölségteknek javára és előmenetelire legyön.

Ha penig az tatárokra mennénk, ugyan azt kellene cselekednönk, ha az Ur Isten meg áldaná útunkat, az egész föld népét Theomeoswár környikét vennők fel mindenestől fogva; feleségekkel, gyermekekkel, minden barmokkal hoznók el től őket, és az minemű pusztitást cselekedtenek ez országban, azokból épitenők meg, ki az töröknek felette nagy romlására lenne, ha ő nekik

nem lenne ki szántani s kaszálni. Ő Fölségének penig s nekünk is hasznunkra lenne, ha az mi pusztaságinkat meg épitenők az övékből. Igy ő Fölsége könnyebben férhetne Lippához, Theomeoswárhoz, az többihöz. Azon legyen Fölséged, hogy ő Fölségének itt is egy erős hada legyön, kivel mi es várakat szállhassunk, és ha az szükség kévánnya, meg is víhassunk az ellenséggel. Sőt azt vélem, ha az tavali esztendőben is ő Fölségének itt egy erős hada leszön vala, kivel mi es várakat szállhattunk volna, az én kicsin értelmem szerint bizony esze veszett volna Zinan pasának, most is ő Fölsége kezénél volna Gyeör. De látván Zinan pasa, hogy itt senki nincs, az kitől féljen, minden erejét Fölségedre víve itt teljességgel békével marada minden birodalma.

Itt közönséges hirünk ilyen vagyon, hogy az Hawasalyi, Moldwai vajda igen vitézkednek, az Dunántúl Dobroczian tartományát, Makedon tartományát igen el égették, rablották, levágták az lakós törököket, elhajtották barmokat, közel Drinápolig el pusztitották az pogányokat. Az Ur Istenért könyörgök Felségednek, Felséged irjon ő Fölségének, ő Fölsége irjon az vajdáknak egy egy szép biztató levelet, annál nagyobb kedvek leszön az vitézkedéshöz; segiteni is kellene őket, mert én azt reméllem, ha az török meg indult, mint hogy utokban vagyon, leg elsőben is ő reájok jő, onnat jő mi reánk. Ezokáért igen méltó Felségteknek minden felé gondot viselni. Ha ő Felsége vagy Fölséged ir az vajdáknak, én mingyárást meg küldöm az vajdáknak az levelet, etc.

Datum ex Rhemetezeögh, 9. die Januarii. Anno 1595.

(Hadi levéltár. Budapest. Din Kriegsarchiv.)

Trad. Porunca milostivă a Maiestății Tale, pe care a scris-o Maiestatea Ta în Beciu, în ziua de 24 Dechemvrie trecut, am primit-o cu supunere azi și am înțeles că poruncești milostiv Maiestatea Ta să fiu cu băgare de seamă la gândurile Turcilor și să scriu Maiestății Tale, unde s'au așezat Tătarii pentru iernat și de unde se țin cu hrană.

Maiestatea Ta, am scris și mai înainte în scrisoarea mea supusă locul așezării Tătarilor, despre aceia pot să scriu și acum Maiestății Tale, că o parte dintre Tătari s'au așezat în orașele și satele din preajma Timișoarei, iară o parte au venit aici, către hotarul Ardealului, și s'au așezat la fel în orașele și satele sub muntele Makra în preajma Șiriei. Iară așezarea lor astfel să o înțeleagă Maiestatea Ta, că au cuprins dela sărmana țărănime jumătate din orașe și sate și au strâns la olaltă întreaga țărănime, așà ca în fiecare oraș și sat, într'o parte locuiesc Tătarii, iar în ceealaltă sărăcimea. Să ierte cu milostivire Maiestatea Ta, cu mare grozăvie trăesc între sărmana

ţărănime. Iar în ce priveşte hrana lor, ei trăesc cum vreau cu hrana pe care a avut-o sărmana ţărănime, ba şi în ce priveşte treaba hranei, ei sunt gazdele în fiecare oraş şi sat, din care pricină sărăcimea a ajuns de istov la cerşit. Pe deasupra, în zilele trecute, în cele două tâlhării pe cari le-au făcut aici în ţinutul nostru, o spun cu încredinţare, că au mânat oi, vite, cai mai mult de o sută de mii, aşà că până acum nu s'a putut sfârşi hrana de carne; dacă aceea se sfârşeşte, cred că vin după şi mai multă, ba ne mai temem zi de zi, să nu mai facă o nouă tâlhărie, pentrucă partea aceea a Tătarilor cari s'a aşezat supt Makra, dacă pleacă, în două zile şi în două nopţi poate să vină slobodă, încât ne poate jăcmăni ţinutul până la Sătmar.

Iar în ce priveşte gândul Turcilor, despre acela pot să scriu cu supunere Maiestăţii Tale acestea: Turcii vorbesc pe faţă, că gândul împăratului turcesc ar fi acela, să sloboadă asupra noastră o oaste şi mai mare decât oastea din anul trecut şi să înmulţească şi pe Tătari. Aceasta eu nu o cam nădăjduesc să poată avea o oaste mai mare, mai curând cred că oastea turcească nu poate să fie nici atâta pentrucă şi ei s'au stricat mult în războirea din acest an, mai ales caii le-au murit mulţi, dar dacă Tătarii se înmulţesc, cari şi acum sunt din cale afară de mulţi împotriva noastră. Iară pe aceşti Tătari de aceea i-a lăsat aici în acest ţinut, ca în timp de războire să poată începe, nu ca în anul trecut. Spun că şi acela i-ar fi gândul împăratului turcesc să meargă acolo asupra lor cu toată puterea turcească şi cu jumătate dintre Tătari, iar jumătate din Tătari, mărind oastea paşei din Timişoara cu Turci de altundeva, să fie împotriva noastră şi să pustiască acest ţinut, să-l jăcmănească, ca din pricina aceasta să nu putem ajuta Maiestăţii Sale, nu i-ar ajută Maiestatea Sa Dumnezeu! Cu toate că pe aci se vorbeşte că împăratul turcesc ar fi murit, chiar dacă a murit, are fecior care să se poată oştì.

Mai departe, precum m'am mai rugat Maiestăţii Tale şi mai înainte prin scrisoarea mea supusă, mă rog şi acum cu supunere Maiestăţii Tale, ca domnului meu milostiv, să se ostenească Maiestatea Ta la Maiestatea Sa împăratul, să nu nesocotească Maiestatea Sa pe acest duşman mare, ci Maiestatea Sa, principele nostru milostiv să ne aibă pe noi şi pe sărmanii lăcuitori ai ţării în grija sa milostivă, să nu ne despărţim înainte de ziua sorocită, din pricina duşmanului. Căci de bună seamă înţelege Maiestatea Ta aceea, că Tătarii iernează aici la noi, ceeace nu este fără nici o pricină, ci pentru ca să se apuce foarte de vreme de pustiirea acestui ţinut; dacă ne pustieşte pe noi, Maiestatea Sa nu poate avea nici o oaste de aici dela noi. Şi cu cele două tâlhării din zilele trecute au făcut mare pustiire, iară cu câteva sute de dărăbanţi s'a împuţinat şi acum ţara de aici. Pentru această pricină e nevoie, să vă gândiţi milostiv Maiestăţile Voastre din vreme la acest lucru şi să aveţi Maiestăţile Voastre milostivă grije pentru primirea cât mai grabnică a soldaţilor, ba ar fi bine să caute Maiestatea Sa şi pe Leşi cari precum am înţeles din scrisorile câtorva domni, ar fi gata să ajute şi fără plată pe Maiestatea Sa cu norod luptător, dacă i-ar ruga Maiestatea Sa; iară dacă Maiestatea Sa, din oarecare pricină n'ar vrea să caute pe Leşi, să îngădue mi-

lostiv Maiestatea Sa să-i caute cei din ţară. Iară Maiestatea Sa să plătească, să aducă în ţară dacă nu mai mulţi, cel puţin patru mii de Cazaci, cari ar slujì nu puţin Maiestăţii sale împotriva Tătarilor, căci şi Cazacii în ce priveşte iuţeala sunt la fel cu Tătarii. Astfel cu ajutorul lui Dumnezeu şi în bună înţelegere cu domnul meu Principele Ardealului şi poruncind şi Maiestatea Sa soldaţi cu arme şi norod războinic unguresc, în această ţară, împreună cu lăcuitorii ţării, n'ar trebui să aşteptăm să vină ei asupra noastră, n'am aşteptà nici vremea de primăvară, ci înainte de revărsările apelor şi până nu s'ar topì ghiaţa, i-am căutà, am merge împotriva lor, mai ales împotriva celor ce sunt mai aproape, cari sunt în preajma Şiriei, supt muntele Makra astfel am puteà merge înţelegându-ne cu domnul meu Voevodul Ardealului, că numai atunci ar băgà de seamă, când am fi asupra lor; cred fără îndoială, că i-ar bate Dumnezeu, căci aceştia sunt aşà de voinici, pe unde s'au aşezat, că nu se tem nicăiri de nimeni. Totuşi rog cu supunere pe Maiestatea Ta, să aveţi Maiestăţile Voastre grije milostivă de acest lucru, dacă vreţi Maiestaţile Voastre să fie spre binele şi în folosul Maiestăţilor Voastre.

Iară dacă am merge împotriva Tătarilor, am face tot aceea, dacă Dumnezeu ne-ar blagoslovì drumul nostru, am ridicà cu totul ţărănimea din preajma Timişoarei, cu muierile, i-am aduce cu copii, cu toate vitele şi pustiirile pe cari le-au făcut în ţara aceasta, le-am plinì cu aceea, ceeace ar fi spre cea mai mare stricăciune Turcilor, dacă nu ar fi cine să le samene şi să le cosească. Dară ar fi spre folosul Maiestăţii Sale şi chiar şi al nostru, dacă ne-am clădi pustiirea noastră din a lor. Astfel Maiestatea Sa s'ar puteà apropià mai uşor de Lipova, de Timişoara, de celelalte. Stăruiască Maiestatea Ta, să aibă Maiestatea Sa oaste tare aici, cu care să putem cuprinde aceste cetăţi şi dacă ar fi nevoie, să putem şi luptà cu duşmanul. Ba cred că dacă ar fi avut aici Maiestatea Sa şi în anul trecut o oaste tare, cu care să fi putut cuprinde aceste cetăţi, după puţina mea pricepere, de bună seamă că Sinan-Paşa şi-ar fi pierdut mintea, şi acum ar fi Győr în mâinile Maiestăţii Sale. Dar văzând Sinan-Paşa că aici nu e nimeni de cine să se teamă, şi-a adus toată puterea asupra Maiestăţii Tale, întreagă împărăţie rămânându-i aici în pace desăvârşită.

Aici avem ştirea obştească că voevozii din Ţara-Românească şi din Moldova se luptă foarte, au ars foarte tare ţinutul Dobrogei dincolo de Dunăre, ţinutul lui Makedon, l-au jefuit, au tăiat pe Turcii lăcuitori acolo, le-au mânat vitele, au stricat pe păgâni până aproape de Adrianopol. Mă rog Maiestăţii Tale pentru Dumnezeu, să scrie Maiestatea Ta Maiestăţii Sale, să scrie Maiestatea Sa Voevozilor câte o scrisoare frumoasă de îndemn, că vor aveà cu atât mai multă voie pentru luptă; ar trebui să-i şi ajute, căci eu nădăjduesc că dacă Turcii au plecat, fiindcă le sunt în drum, mai întâiu vin împotriva lor, deacolo vin asupra noastră. Din pricina aceea este foarte bine ca Maiestăţile Voastre să purtaţi grijă în toate părţile. Dacă scrie Maiestatea Sa ori Maiestatea Ta Voevozilor, eu trimit de zor scrisoarea voevozilor. etc.

99.

[Kraków, Ianuarie 1595.]

Senatores regni Poloniae către anonim.

Veste dela Aron-Vodă, că solul sultanului fiind prins de dânsul şi apoi omorît din ordinul său, sultanul a urmărit pe creştinii din Constantinopol o săptămână întreagă, poruncind ca să fie omorîţi şi acei din Galata.

Aaron Palatinus Valachiae, et verus haeres Moldaviae haec nova nobis misit.

Significo Dominationibus Vestris, quod in anno 1594 18. Decembris imperator Turcarum, post quam cognovit omnes christianos contra se conspirasse propter meliorem rei istius notitiam, ablegavit nuncium suum ad Poloniae regem, qui cum in Moldaviam venit, a palatino Moldaviae captus, eiusque iussu in partes concessus est. Quod cum imperatori Turcarum relatum fuit, maximo furore incensus, occlusa urbe Constantinopoli, per totam hebdomadam christianos ibidem atrociter trucidare mandavit, ita quod a minimo ad maximum concessi sunt. Ea caede peracta imperator Constantinopoli ad laternam profectus est, mandavitque Ianiczeris, ut similiter Galathae christianos omnes trucidarent. Ianiczeri consilio praehabito revocabant sibi memoriam, si ex parentibus christianis progenitos esse, neque licere sibi consanguineorum suorum christianorum sanguinem fundere, neque eorum conscientiae illis ad ipsum facere permittant. Quapropter iussis Tyranni se obtemperare nolle exclamaverunt. Itaque pro fide christiana caedamus Turcas quoad vires nobis suppeditabunt. Caedes autem haec toto triduo super paganis facta est. Vix tandem ab ipso Imperatore mitigata, facinusque commissum condonatum ipsis est.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 89. 1. fol. 42. Copie.)

100.

[Valachia,] 12 Ianuarie 1595.

Căpitanul Mihai Horváth către cancelarul Ştefan Josica.

Mergând cu 60 de călăreţi unguri în ajutorul prezidiului Cetăţii de Floci, constând din 300 de pedestraşi ai lui Mihai-Vodă,

sub căpitănia lui Francisc Nagy, au bătut pe Turci, omorînd 108 din ei.

Paria litterarum Generosi Domini Michaelis Horwat capitanei exercitus Ser^mi Principis Transilvaniae in regno Transalpinensi ad Mag^cum Dominum Stephanum Josicam Suae Ser^tis cancellarium.

Caeterum emiseram, idque ante duas hebdomadas, equites circiter sexaginta Flociam usque, quod oppidum huius est ditionis ad ripam Danubii, inque ipsis confinibus situm, qui partim custodiae eius ipsius oppidi intenderent, partim autem, si quae fors ab hoste vis ingrueret, sese opponerent. Totidem et ipse loci huius Palatinus equites ad praedictum miserat oppidum in eum usum, in quem et ego antea, defensionem nimirum oppidi eius, et ab incendio hostili custodiam. Nudiustertius autem, die ipso Circumcisioni Domini sacro, iuxta vetus kalendarium,[1] manus quaedam Turcarum ad duo millia vel etiam plus (utinam ipsi Palatino, quam mihi scripto allatum est) ad oppidi direptionem egressa, nec de praesidio Hungarorum ibidem constituto conscia in pago quodam consederat. De quorum adventu certiores facti Hungari, ut quisque raptim conscendere equum poterat, hostem propere adoriuntur, nec plures quam sexaginta equites nostrorum in primo hoc impetu fuere, qui hastas magno animo hosti ingessere: qua quidem re, Deo coeptis aspirante, tantum hostibus terrorem incussere, ut repente se in fugam coniicere sint coacti, quos nostri insecuti, quantum per profundas licebat nives, centum et octo ex iis detruncaverunt, captis etiam nonnullis aliis, quorum numerus ad nos perlatus non est. Ex Hungaris, Deo bene favente multumque propitio nemo ex conflictu desideratus. Vulnerati tamen aliqui, mihi famulum unum intercepere, alium nomine Stephanum Nagy vulneravere. In eo ipso oppido Flocensi trecenti etiam erant pedites palatini Transalpinensis, quorum praefectus fuit Franciscus Nagy Hungarus, ii nescitur, an nivibus seu alio quovis pacto impediti conflictui non interfuerunt vel saltem pedibus eo pertingere cum equites manus consererent minus potuere.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 89. b. fol. 16. Copie, trimisă de nunțiul Malaspina din Polonia.)

[1] Adică în ziua de 10 Ianuarie 1595.

101.

Praha, 24 Ianuarie 1595.

Agentul Giulio Guidi către secretarul Belisario Vinta.

Despre prigonirea lui Aron-Vodă de către oamenii principelui Sigismund Báthory, Moldova fiind turburată de Leşi şi Cazaci.

Io scrissi a Vostra Signoria per l'appunto in che modo fusse stato assaltato il Moldavo dalle genti del Transilvano, et a che fine nella mia prima lettera, che le scrivessi doppo il mio ritorno di Ungheria, et dell' avviso che mostra haver Sua Alterza nella sua delli 3 che li Pollacchi et Cosacchi havessero fatto scorrerie nel paese del Moldavo, io qui non ne ho sentito trattare. Et di presente mi dice questo Padre Carrillo Giesuita, che non ostante le tante dimostrationi fatte dal sudetto Moldavo, et per amore, et per timore hora ultimamente si era dichiarato dalla banda del Turco, con haverne et accarezzarne molti nel suo stato; ma che il principe di Transilvania sperava di farnelo pentire, accennandomi di qualche intelligentia, etc.

Di Praga, li 24 di Gennaio 1594. (M. V.)

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352.)

102.

Praha, 27 Ianuarie 1595.

Hofkammer către Hofzahlmeister.

Despre ploconul de 446 fiorini solilor din Moldova.

Die vierhundertsechsundvierzig Guelden, so der Moldawischen Potschaft an einer Ketten und silbern Becher verehret werden, sollen in Ausgab eingebracht werden.

Nachdem du umb eine den 24-ten Octobris jüngsthin zue Handen des (*Tittl*) Wolff Rumpfens überantworte gueldene Ketten von zweyhundert Cronen schwer und sechzehen Guelden Macherlohn dreyhundertneunundzwainzig Guelden zwainzig Kreuzer, dann für einen Pecher, welchen gedachter unser geheimber Rath, der Rumpf etc. von unsertwegen der damals alhier gewesten Moldauischen Potschaft zu verehren im Befelch gehabt, einhundert Taller, und also zuesamben vierhundertsechsundvierzig Guelden ausgeben und bezahlt hast, als bevehlen wir dir

hiemit genädiglich, dass du solche 446 Guelden in deiner Ambtsraitung für Ausgab einstellest; die sollen dir also darinnen auf diesen unsern kayserlichen Befelch und gebüerliche Quittung fuer richtig und guet angenumben, gelegt und passirt werden. Es beschieht auch daran unser genädiger Will.

Geben Prag, den 27-ten Januarii im fünfundneunzigsten Jahr.

(Hofkammerarchiv. Wien. Ungarische Gedenkbücher 407 fol. 26 und Oestr. Gedenkbücher 157 fol. 341.)

103.

Praha, 28 Ianuarie 1595.

Impăratul Rudolf II către principele Sigismund Báthory.

Principele Sigismund Báthory, în urma confederaţiunii încheiate cu imperiul romano-austriac, obţinând de mireasă o arhiducesă, „voevodatul" Ardealului e recunoscut „principat" şi se stabileşte şi stema oficială cu menţinerea semnelor eraldice ale familiei Báthory.

Erectio principatus Transilvaniae.

Rudolphus etc.

Ad futuram rei memoriam recognoscimus et notum facimus tenore praesentium universis. Etsi nos pro innata nobis benignitate clementiaque summi et immortalis DEI, qui coelestis suae liberalitatis thesauros in universum hominum genus largissime diffundit exemplo, postquam ab ipsius Divina Maiestate ad Maiestatem hanc humanam et Caesareae dignitatis sublimitatem vocati atque evecti sumus, hoc inprimis curae habemus, ut quo Inclitus et excelsus thronus noster, magis conspicuus reddi et decorari solet, munificentia nostra in quam plurimos amplissime extendatur, decere tamen omnino existimamus, ut diligens ac singularis habeatur ratio, quo praemia cuique et honores dignitatesque pro cuiusque meritis debito discrimine conferantur, ut scilicet iis, qui clariore loco nati, generis antiquitatem ac splendorem praeclaris actionibus ac virtutum studiis pro Patria, pro Republica strenue laborando, magis magisque illustrare et amplificare possunt et cupiunt amplioris honoris et dignitatis eminentia decorentur: Sic enim ratio aequitatis et iustitiae habetur, ut reliqui mortales ad honestissimum virtutis et gloriae certamen, pulcherrimis exemplis imitentur.

Nos itaque considerantes pervetustam generis originem, quam Ill^mus Sigismundus Bathory de Somlio, Transylvaniae Princeps, Siculorum Comes et quarundam Hungariae partium Dominus, Princeps noster Charissimus ex nostro Hungariae regno ducit, multis nominibus celebratam, ex qua et Ser^mus Poloniae Rex Stephanus Bathory militari gloria clarissimus prodiit, quam hoc tempore Dilectio ipsius pro heroica virtute ac singulari et eximia sua in rem Christianam pietate, rebus fortiter adversus communem nominis ac sanguinis nostri hostem Turcam gerendis, in dies magis magisque illustrare atque exaltare studet. Quemadmodum iam aperte a Turcica clientela defecit, ac se suamque ditionem Nobis regnoque nostro Hungariae certis rursum conditionibus subdidit, vicinisque provinciis exemplum praebuit, ut utraque Valachia et Moldavia iugum Turcicum excuterent, nobisque se in foedus coniungerent, tantumque bello, quod nobis cum Turca est momentum attulit, ut de felici eius successu maiorem deinceps spem habeamus, eamque de Dilectione ipsius opinionem conceperimus, ut ex inclito nostro Austriaco sanguine coniugem et auctoritate nostra procurandam susceperimus, ac Dilectionem ipsius in affinem cooptandum, et quibuscunque ornamentis decorandam, omnique benevolentiae genere complectendam duxerimus. Quibus quidem gravissimis rationibus adducti praetermittere noluimus, quin dictum Ill^mum Principem Sigismundum Bathory de Somlio amplioribus et titulis, et ornamentis cohonestandum et augendum susciperemus, quae scilicet non ipsi solum, sed et posteritati eius im perpetuum luculentissimo nostrae in ipsum voluntatis et gratiae argumento ac testimonio esse possint : Motu itaque proprio ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato ac sano Principum, Comitum, Procerum, Baronum ac nostrorum et Imperii Sacri fidelium dilectorum accedente consilio, eaque qua fungimur Caesarea auctoritate et de eiusdem plenitudine in nomine DEI omnipotentis, a quo omnis Principatus honos et dignitas promanat, Ipsum Ill^mum Sigismundum Bathory de Somlio, ipsiusque liberos, heredes ac descendentes legitimos utriusque sexus in veros Imperii Principes, et ad titulum atque dignitatem Principatus Imperialis ereximus, exaltavimus ac sublimavimus, aliorumque nostrorum et Sacri Imperii Principum numero, coetui et consortio aggregavimus : prout per praesentes erigimus, exaltamus, sublimamus et aggregamus. Decernentes, et hoc nostro Caesareo edicto firmissime statuentes, ut post hac perpetuis futuris temporibus supradictus Ill^mus Prin-

ceps Sigismundus Bathory de Somlio, eiusque heredes et descendentes legitimi, virtute huius nostrae erectionis, exaltationis, sublimationis et aggregationis, ab hac hora, in perpetuum nominentur, nuncupentur et reputentur, tam in scriptis, quam viva voce, aut alias quotiescunque seu quomodolibet illorum mentio facienda erit, Imperii Sacri Principes, salvis tamen, et in suo statu permanentibus, aliis titulis, ipsi a nobis seorsum concessis; utque tanquam Imperii Principes proxime assideant aliis Principibus Sacri Imperi induti ac vestiti eorundem Principum in solennibus usitato amictu, et in actibus, uti moris est, omnibusque et singulis honoribus, dignitatibus, praerogativis, exemptionibus, praeeminentiis libertatibus, iuribus, privilegiis, insignibus, gratiis, Indultis Regalibus, et aliis quibuscunque in Iudicio et extra, in omnibus rebus, statibus et causis tam spiritualibus, quam temporalibus Ecclesiasticis et Prophanis, et alias ubique et in locis omnibus gaudere, uti ac frui debeant ac possint, quibus alii nostri et Sacrae Romani Imperii Principes per idem Romanum Imperium et ubique locorum et terrarum, in dandis et recipiendis iuribus, et in aliis omnibus ac singulis ad Illustrem statum et conditionem Principum spectantibus gaudent, utuntur, fruuntur et potiuntur, et hactenus gavisi, usi ac potiti sunt, quomodolibet consuetudine vel de iure. Ut praeterea gratiam ac benevolentiam nostram, erga Dilectionem ipsius externo aliquo signo magis magisque ostendamus, gentilitium ipsius stemma seu insignia in hunc qui sequitur modum augenda ac locupletanda duximus, Scutum videlicet rubeum, in medio lupinum mandibulum album tribus dentibus sive radiis armatum ostentans, quod Dilectioni ipsius familia tanquam militare signum praetulit, innuere volens, quemadmodum lupus quoscunque hostiles ictus dentibus accipit, sic se hosti dentes et caput ipsum ostentare et obiicere audere. Quod Dilectio ipsius modo insigniter facit, ut in prima quasi acie adversus imminentem Turcarum potentiam Caput periculis intrepide obiectet. Quae quidem insignia, ut magis splendescant ab Imperiali nostra Aquila nigra bicipite, quae expansis alis, quasi iubilans evolet, ita in pectore

comprehendi cupimus, ut sursum in sublime ferri alite Caesareo videantur, in cuius quidem Aquilae alis duae literae aureae **R** dextra et **A** sinistra **R**udolphum **A**ustriacum **A**ugustum nostrum nomen significantes collocentur, hocque stemmate sic aucto et locupletato tanquam emblemate indicetur Dilectionem ipsius sub Imperialis Aquilae protectione praeclara verum iam ante gestarum et in posterum adhuc gerendarum fama et gloria ad aethera ferendam.

Et ut Dilectionem ipsius magnis quibusque Principibus aequandam ducimus, sic ipsi Illustrissimi titulum dedimus et concessimus, prout harum praesentium vigore damus et concedimus, ut deinceps ipsi Transilvaniae Principi, eiusdem heredibus ac successoribus legitimis ex lumbis ipsius recta linea descendentibus „Illustrissimi titulus" a nobis ac Nostro nomine, tum voce, tum scriptis in cancellariis et ubicunque tribuatur. Quocirca serio et expresse mandamus universis et singulis electoribus, aliisque Sacri Imperii Principibus Ecclesiasticis et Secularibus Archiepiscopis, Episcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, nobilibiis et ignobilibus clientibus, capitaneis et vice Dominis praefectis Magistratibus, Procuratoribus officialibus, Questoribus Civium magistris, Iudicibus, Consulibus, Heroaldis, Caduceatoribus, Civibus, Municipiis et omnibus denique nostris et Sacri Romani Imperii subditis et fidelibus dilectis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, dignitatis, conditionis aut praeeminentiae fuerint, ut supra dictum Ill^{mum} Sigismundum Bathory de Somlio, dictosque eius heredes et descendentes legitimos in infinitum ex hoc tempore in futurum ac perpetuo Principes Imperii nominent, reputent et honorent, ipsosque dictis privilegiis, iuribus, honoribus, dignitatibus, libertatibus, insignibus Regalibus praeeminentiis, exemptionibus, praerogativis, gratiis et indultis libere, pacifice et sine omni impedimento ac molestatione gaudere, uti, frui et potiri sinant, nec aliquo pacto in iis impediant seu perturbent, sed potius tueantur, manuteneant et defendant, ac contrarium non faciant, nec fieri procurent quovis modo, quatenus nostram et Sacri Imperii indignationem gravissimam ac Quingentarum Marcharum auri puri mulctam, pro dimidia Imperiali fisco seu aerario nostro, pro reliqua vero parte iniuriam passi seu passorum usibus, toties quoties contra factum fuerit, irremissibiliter applicandam evitare maluerint. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, ac Bullae nostrae Aureae appensione munitarum.

Datum Pragae, 28. Januarii 1595.

(Staatsarchiv. Wien. Reichsregistratur Kaiser Rudolfs II. Vol. XXIII pag. 325—327. Copie of.)

104.

[Wien, 16 Fevruarie 1595.]

Hofcammer către Niederösterreichische Stände.

Rezumând raportul căpitanului provinciei Austria Superioară despre deţinutul din Linz, Ilie-Vodă, care i s'a plâns mult pentru felul cum e custodiat, cu toate că el susţine că nu e o persoană bănuită, e de părere că nu e mult să i se dea pe săptămână câte 5 fiorini pentru întreţinerea lui şi a slugii sale.

Der Herr Landshaubtmann ob der Enns Herr Hans Iacob Löbl hat die N. Ö. Regierung berichtet, dass er auf empfangnen Befelch den verhaften Eliasen Alexandrowitsch, so sich füer ein Füersten oder Weyda in der Moldaw ausgeben, von dem Profosen übernemben und in das kaiserliche Schloss in einem wohlverwahrten Gmach losieren, bishero durch die Thorschützen verwachten und die Unterhalt dahin einzogen, dass es wochentlich nur 2 fl. 4 s. treffe; er, der Verhafte aber beschwere sich dessen, sei gar traurig und lamentiere darwider, sei kein verdächtige, noch unredliche Person, hätte sein Notturft längst schriftlich bei Hof übergeben, daraus man die Beschaffenheit, sowohl auch seine in der Cron Poln habende ansehenliche Freundschaft genuegsamblich zu vernemben; mit dem Füergeben, wäre alhie nit also gehalten worden, künne mit der Tractation nicht benüegt sein, müesse ein eigne Person haben, die Nachts bei ihm liege und mit ihm esse.

Damit nun bei dieser Ungewissheit der Sachen nicht zu viel geschehe, er auch, weil er kein Diener bei sich, nit in Kleinmüetig- oder Krankheit gerathe, habe er ein bekandte vertraute Person bestellen, in Glüeb nehmen und ihme zuordnen lassen, der stätigs bei ihme bleibt, isst und liegt; sei keiner Gefahr in äusserlicher Füersehung zu besorgen; vermeine, dass auf diesen Gefangnen und dem ihme zuegeordneten [Diener] mit Cost, Besoldung, Holz, Licht, Wasserlohn, und also in allem wochentlich 5 fl. nit zu viel seie, nächner künn man nit abkhumen.

Da man nun hierwider kein Bedenken, müesste dem Herrn Viczdomb von der N. Ö. Camer auferlegt werden, dass er solche Gebühr wochent- oder monatlich mit einander gegen Quittung

darreiche; wie er Herr Viczdomb darwider die Hof-Camer gehorsamist kein Bedenken, absonderlichen anhält. [1]

Pe dos: Placet 16. Februarii.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. Ö. Kammer, 17 Febr. 1595. Concept.)

105.

[Alba-Iulia,] 23 Fevruarie [1595.]

Aviz anonim despre evenimentele din ţările române.

Românii din Moldova şi Muntenia împreună cu oştile principelui Ardealului au bătut pe Tătari în trei locuri, iar pe Hasan paşa la Dunăre, gonind pe păgâni până la Nicopol. Confirmarea ştirilor.

Aus Sibenbürgen vom 23. Februarii.

Dem Herrn kann ich zu schreiben nicht underlassen, wie dass die Moldauer und Wallachen mit Hilf des Sibenbürgers die Tartern an drey underschiedlichen Orten in der Nacht überfallen, in die 10/m erschlagen, über die 1000 gefangner Christen erledigt, 1500 Pferdt sambt allen ihren Gezelten, Wägen, Sämen, darunder etliche Wägen mit Musceten geladen, dann ein Sam mit Silber und vergulten Silbergeschmeidt, sambt ihren Haubtfahnen bekommen haben. Über das sein jetzo auch glückliche Zeitungen kommen, dass die unsrigen in der Moldaw und Wallachei in die 7000 stark über die Tonaw gesetzt, alda dem Hassan Bassa 4000 Türggen erlegt, den Überrest, deren auch soviel gewest, in die Fluecht geschlagen, und also grossen herrlichen Raub bekommen. Hernach alles, was sie underwegs angetroffen, bis auf Silistria, Nicopoli verhört, [2] verrennt und etlicher Schlösser sich impatroniert. Wie man dann stündtlich nach mehrer und besserer Verrichtung gewärtig.

Aus Wien vom 3. Martii. Heut ist ein Curier aus Sibenbürgen und der Moldaw kommen, der confirmiert eben die obbe-

[1] La aprobare următorul sfârşit a fost şters de către preşedintele Camerei: Benebens bittet er Herr Landshaubtmann auch, damit obbemelte des Verstrickten übergebne Schrift ehist erledigt, sonderlich aber er, Herr Landshaubtmann beschieden werden wollte, ob es also hoch von Nöten, ihne dermassen eingesperrt zu halten, damit et der Sachen nit zu viel oder zu wenig thue, welches die Regierung umb Euer Durchlaucht gnädigiste Resolution auf die Hofkammer geben.

[2] Dialectal in loc de *verheert*, adică nimicit, stricat.

schriebne Zeitung, auch mit mehrerm. Zeigt auch an, dass die Sibenbürger, Moldauer und Wallachen bereit den Thonawstromb, von Griechischweissenburg an bis an das Ort, da der Stromb in das Meer lauft inhaben, also dass die Türggen nichts mehr heraufführen khunnen.

(Staatsarchiv. Wien. Turcica fasc. 116 fol. 162.)

Notă. Acest „aviz" este o variantă întregită a aceluia cu aceiaș dată din *Hurmuzaki:* Documente vol. III/1 p. 229.

106.

Wien, 28 Fevruarie 1595.

Hofkammer către Hans Adam Gienger Viczdom in Linz.

In urma hotărîrii arhiducelui Matia, ordonă să dea lui Ilie-Vodă și slugii sale căte 5 fiorini pe săptămână pentru întreținere.

Die Fürstliche Durchlaucht Erzherzog Matthias zu Österreich, unser genädigister Herr haben auf des Herrn Landshaubtmanns ob der Enns und euer verschiener Zeit gethanes Anbringen zu des zu Lynnz verhaften Eliasen Alexandrowitsch, so sich für einen Wajda in der Moldau ausgeben, Unterhaltung genädigist verwilligt, dass auf diesen Gefangenen und dem ihm Zuegeordneten in allem zu ihrer Unterhaltung wochentlich 5 fl. passiert und aus dem Viczdombambt daselbst dargeben werden solle.

Darauf ist in der Röm. Kais. Majestät etc. unsers allergenädigisten Herrn Namen unser Befelch, ihr wellet angedeuter Resolution und Verordnung nach auf ermelten Verhaften und ihme zugeordnete Person solche wochentlich bewilligte 5 fl. Unterhaltung aus denen Viczdombambts-Gefällen eurer Verwaltung dargeben. Das soll euch hierauf und Quittung in Raitung für guet Ausgab passiert werden; etc.

Datum Wien, den 28. Februarii. Anno 1595.

(Hofkammerarchiv. Wien. N. Ö. Kammer No. 116 ex Febr. 1595 Concept.)

107.

Innsbruck, 8 Martie 1595.

Ober Österreichische Regierung către împăratul Rudolf II.

Reamintind afacerea furtului averei lui Ștefan-Vodă (bine cunoscută și acolo) săvârșit prin moldovenii din curtea decedatului

Petru-Vodă, cari au mers aşa departe în ticăloşia lor încât mai zilele trecute au vrut să fure pe tânărul Vodă din locuinţa sa dela Bozen şi să-l răpească cu dânşii şi fiindcă o mare parte a lucrurilor furate se află depozitată la Venezia, roagă să binevoiască a da ordin ambasadorului de acolo să intervină pe lângă guvernul republicei pentru restituirea lucrurilor. Iar dacă acest lucru ar întimpina vreo piedică, să se înceapă un proces cu o dilaţiune de şase luni.

Allerdurchläuchtigister etc. Wasmassen sich verschiener Zeit etliche weilendt des jüngst zu Bozen verstorbnen Moldawischen Fürsten, Herrn Petri Waiuodae geweste Diener kürzlich vor seinem Ableiben understanden und ihme ein ansehliches in parem Gelt, Clainetern, edlen Gesteinen und Schuldtbriefen (mit aller underthänigister Ehrerbietung zu melden) heimblichen endtfrembt und endtragen, und solliches gen Venedig gebracht, alda es noch verarrestierter liegen thuet, an deme aber allein nit ersättigt, sonder kurzverschiener Tagen sich ferners und hohers underwunden und obgedachts Moldawischen Fürsten einigen hinderlassnen Suhn Steffanum heimblichen von Bozen hinweg und aus diesen Landen zu entführen angemasst, dass alles geruechen E. Kays. Mt. aus hiebeiligenden Ferdinanden von Kuepachs, als bemelts jungen Moldawischen Fürsten Sohns von hoher Obrigkeit verordneten Mitgerhabens uns zuegethanen Berichts mehrers allergnädigist zu vernehmen. Wann wir uns dann gehorsamist wol zu berichten, mit was grosser Müh, Uncosten und Gefahr obgedachter Herr Waiuoda sein Guet erstlich in E. Kays. Mt. und dann hernach in diese Landt gebracht, wellichermassen auch weilendt die F. Dt. Erzherzog Ferdinand zu Österreich etc., unser gnädigister Herr hochseeligister Gedächtnus, sich sowol des alten mit Eingebung füeglicher und stattlicher Wohnung in diesen Landen, auch anderen erwiesnen geneigten Willen als jungen Fürsten mit Bestellung ansechlicher Gerhaben zu Erhaltung seiner Erb- und Verlassenschaft so treuherzig angenommen, dass wir derhalber füeglichen nit umbgehen kunden solliche Iniuri und Schmach, so durch obgedachte Moldawische Diener durch ihre ganz unbilliche und barbarische Intent und verbrachte Eingreifung fürgangen, E. Kays. Mt. allerunderthänigist anzumelden, und weilen, wie gemelt, angeregtes entführte Guet, wo nit alles, jedoch der mehrer Theil desselben zu Venedig verarrestiert liegt, dessen Restitution gleichwol oftgedachte F. Dt. höchstseeligister Gedächtnus in dero Lebzeiten, wie in beiliegenden Bericht zu vernehmen, angelegnen Fleiss ersuechen und begehren lassen, so

aber bei ihnen Venedigern nit gehört, noch angesehen werden wellen, so wäre demnach unser allerunderthänigist gehorsamist rathlich Guetachten, E. Kays. Mt. hätten dero Oratoren alda zu Venedig, Graf Raymunden vom Thurn derwegen zueschreiben lassen und ihme anbefolchen, dass er in E. Kays. Mt. Namen bei gedachter Herrschaft alles angelegnen Fleiss handlen solle, damit sie das bemelt Moldawische endtfrembde und anjetzo depositirte Guet, weil es ein Pupillen-Guet, unverweigert relaxieren und dem gedachten jungen Fürsten widerfolgen und herausliefern lassen, auch gegen den Verprechern, und so solliches dahin entführt, mit gebührender Strafen verfahren wollten; im Fall aber dies bei ihnen alsbaldt nit zu erhalten, alsdann dahin handlen sollte, weilen je sie, Venediger die Sach dahin deuten wellen, als solle die Forderung durch rechtlichen Process ausgeführt werden müessen und man aber zu Einlangung Kundtschaften und anderer rechtlicher Notturft lange Zeit bedürftig sein würdet, dass sie in Sachen auf 6 Monat Dilation geben und hierzwischen einen unvergrifflichen Stillstandt halten, deswegen auch schriftlichen Schein erfolgen lassen wollten; etc.

Datum den 8. Tag Martii anno 95.

(Landesreg. Archiv. Innsbruck. Kop. B. An die Kays. Mt. 1595 fol. 35.)

108.

Alba-Iulia, 22 Martie 1595.

Principele Sigismund Báthory către oficiile Ardealului.

Deoarece locuitorii din Câmpeni, Bezere, Abrud, Cărpiniş, Bucium şi Vidra n'au pământ de arat aproape nimica şi sunt nevoiţi a-şi aduce grâul şi alte de-ale mâncării, îi scuteşte de orice dări şi hărminţie, reînoind această scutire a lor primită dela părintele său, principele Cristofor Báthory şi orânduieşte să păzească să fie într'adevăr ocrotiţi în această a lor slobozenie.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, Princeps Transsylvaniae, Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum singularem nobis propterea factam intercessionem, tum vero cum intelligamus universos incolas et inhabitatores possessionum nostrarum Topanfalwa, Beozereh,[1] Abrugyfalwa, Keorpenes, Buchin, Vidra in comitatu Albensi existentium, ob circumiacentium alpium a-

[1] Acest nume nu-l putem identifica cu niciunul dintre satele de astăzi din munţii abrudeni.

speritatem planitiae et terris arabilibus penitus destitui, neque ob territorii sui sterilitatem agriculturae vacare posse, verum ad proprios etiam usus cuiuscunque generis annonam e longe dissitis locis, maximis sumptibus et difficillimis laboribus sibi comparare et adhere : Volentes itaque usibus eorum prospicere eosdemque sublevare, id eisdem incolis in dictis possessionibus commorantibus, ex gratia nostra speciali clementer annuendum et concedendum duximus (sicuti etiam Divus genitor et praedecessor noster eis annuit) ut iidem incolae ipsorumque successores universi deinceps quoque ab omni tricesimarum et teloniorum solutione, ratione tritici, vini, millii, avenae, siliginis, hordei, ac aliorum cunctorum alimentorum et cuiuscunque generis annonae, nobis --- nostris pendentis in perpetuum immunes et exempti habeantur, prout annuimus et concedimus per praesentes. Quocirca vobis Egregiis et Nobilibus tricesimatoribus nostris, item teloniatoribus, pontium, pas[suum] --- [et viarum] custodibus, eorumque vices gerentibus, modernis scilicet et futuris pro tempore constituendis, cunctis etiam aliis ubivis in d[ition]e nostra constitutis et commorantibus praesentium notitiam habituris --- [man]damus firmiter, quatenus vos quoque praefatos incolas et inhabitatores dictarum possessionum eorumque heredes et posteritates universos ratione tritici, vini, avenae, millii, siliginis, hordei ac aliorum [cunctorum ali]mentorum et cuiuscunque generis annonae, quibus pro necessaria victuum suorum acquisitione questus exercere solent, a tricesimarum et teloniorum pensione immunes et exemptos habere debeatis, neque ad solut[ionem eo]rum eosdem cogere vei compellere praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, annotatis incolis et inhabitatoribus praescriptarum possessionum Topanfalua, Beozereh, Abrugyfalwa, Keorpenes, Buchin et Vidra clementer dandas duximus et concedendas.

Datum in civitate nostra Alba Iulia, vigesima secunda die mensis Martii. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo, quinto.

Sigismundus Bathori mpr.

Stephanus Josica Cancell(arius) mpr

Joannes Balasfi Secretar(ius) mpr

(Mus. Nat. Budapest. Törzsanyag. Pergament.)

Notă. Locurile semnalate cu --- lipsesc, pergamentul fiind acolo ros de umezeală, la îndoitura documentului care e de mare importanță pentru cunoașterea dezvoltării economice a părților din munții abrudeni.

109.

Kraków, 4 Aprilie 1595.

Sigismund III regele Poloniei către împăratul Rudolf II.

Având grijă de Ştefan-Vodă, fiul decedatului Petru-Vodă, care i s'a arătat în viața sa întotdeauna credincios, potrivit chiar rugăminților sale, pe când era în viață, îi recomandă afacerile sale.

Ser^mo^ et Excellentisimo Principi etc. Sigismundus Tertius etc. Salutem etc.

Multas sane graves causas habemus ut Stephani Petri Valachiae palatini, qui vitam in M^tis^ V^rae^ ditionibus finivit filii, curam gerere debeamus. Nempe ob patris ipsius, dum in principatu esset, constantem erga regnum nostrum nosque ipsos fidem singularia merita et officia. Eiusdem cum viveret continuas preces ac extremam voluntatem, ut filium nostro patrocinio complecti vellemus, amicorum etiam ipsius, qui in hoc nostro regno, nostra ac Ordinum benignitate extorres patria positis domiciliis vivunt, crebris supplicationibus, qui permultum ad rationes ipsius pueri interesse existimant, si hic inter amicos loco Moldaviae propinquiore paternisque etiam in hoc regno clientelis versetur. Hoc itaque negotium diligenter Sacrae Caesareae M^tis^ V^rae^ oratoribus commendavimus, atque acturos ipsos, ut receperunt apud M^tem^ V^ram^ minime dubitamus. Attamen mittendum eiusdem causa cum iis pueri tutoribus hunc cubicularium nostrum, Nobilem Georgium Burbach putavimus. Amanter petimus, ut in ea re Maiestas V^ra^ hominum istorum desideriis, quae nos summo studio M^ti^ V^rae^ commendamus, benigne satisfaciat. Quod nos a M^te^ V^ra^ nobis datum tributumque censebimus, ac ita gratum habebimus, quam quod gratissimum. Cupimus autem M^tem^ V^ram^ felicissime valere et optatissimis successibus augeri.

Datum Cracoviae, die 4. mensis Aprilis. Anno Domini 1595. Regnorum vero nostrorum Poloniae octavo, Sueciae anno secundo.

(Landesregierungs-Archiv. Innsbruck. Copie of.)

Notă. Copia acestei scrisori a fost trimeasă de către împăratul Rudolf cu adresa din 9 Mai 1595 regenților Administrației Austriei Superioare din Innsbruck cu ordinul ca să se intereseze de afacere și să i se raporteze urgent „wie es eigentlich mit berüertes Wayda

aus der Moldaw Testament, welches in Tyrol verhanden sein solle, und was demselben anhängig beschaffen" pentru ca să poată răspunde la scrisoarea regelui Poloniei.

Această aluzie la testamentul lui Petru-Vodă e făcută în Curtea dela Praga — fără îndoială — la raportul verbal al trimisului regelui Sigismund, căruia testamentul (redactat în Bozen la 1 Iunie 1594) i-a fost prezentat spre transcriere legală în ziua de 6 Aprilie 1595 în Cracovia, de însuşi boierii decedatului Petru-Vodă şi anume de Luca Stroici, Ieremie Movilă şi de alţi trei tovarăşi ai lor; testamentul fiind publicat de Nilles şi apoi de Iorga în *Hurmuzaki:* Documente vol. XI p. 522—523.

110.

Kraków, 5 Aprilie 1595.

Nunţiul Germanico Malaspina către Aron-Vodă.

Despre cele petrecute în şedinţele ţării va afla prin solii săi în drum spre Moldova, dar îl roagă să se poarte şi pe viitor potrivit intereselor creştinităţii.

Ad Dominum Palatinum Valachiae.

Quantum christiana respublica hoc tempore postulat, tantum conatus mihi videor, ut in hic Comitiis Cracoviae habitis aliquid christianis principibus utile ab hoc Ser^mo^ Poloniae Rege atque Ill^mis^ regni Ordinibus decerneretur; quae omnia ab oratoribus suis hinc iam iter parantibus cognoscere poterit Dominatio V^ra^ Illma sicuti autem in posterum non deero operam diligenter dare, ut communi Christianorum utilitati consulatur; ita etiam atque etiam Dominationem V^ram^ Ill^mam^ rogo et hortor, ut pro christiano nomine ea praestare velit, quae adhuc praestari magna cum rerum a se gestarum gloria non destitit. Faxit vero Deus, ut quod valde omnes optamus, tandem feliciter consequamur, Dominationique V^rae^ Ill^mae^ felices rerum suarum successus idem largiatur.

Datae Cracoviae, Nonis Aprilis 1595.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. L. 18 fol. 130. Copie.)

111.

Praha, 18 Aprilie 1595.

Agentul Curtio Pichena către Granduca di Toscana.

Ştiri dela Ioan Marini di Poli, întors din Ardeal despre proectul principelui Sigismund Báthory de a trece cu oştile chiar peste Dunăre, până în Bulgaria.

E' tornato qua di Transilvania quel Marino Ragugeo, che dall' imperatore fu già mandato in quelle parti, et mostra che quel principe non si trovi in leggier pericolo, per il grosso esercito che conduce Ferrat bascià contro di lui, et crede che sarà necessario che il Ser^mo Massimiliano si congiunga seco, se bene molti consiglieri disuadono il principe a introdur tante genti forestiere nel suo paese. Ma però spera il detto Ragugeo ch' egli havrà tante genti insieme, che quasi da per sè stesso potrà resistere al Turco. Et si ragiona che quest'anno, se i successi vanno con mediocre prosperità, si possa passar con quelli eserciti il Danubio, e penetrar nelle viscere della Bulgaria. Dice che la Ser^ma sposa era stato dodici giorni ammalata in Cassovia, prima di terzana e poi di febbre continua; ma che poi era tanto migliorata, che haveva seguitato il viaggio; et che il principe voleva far nelle sue nozze pochissime cerimonie.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352.)

112.

Praha, 18 Aprilie 1595.

Agentul Curtio Pichena către un anonim.

Ştiri aduse de solul lui Mihai-Vodă despre pregătirile Turcilor împotriva lui şi a principelui Sigismund Báthory.

Credo che per la mia ultima delli 11 io promettessi a V. Signoria di mandarle una nota di tutte le genti, che quest'anno s'aspettano quasi sicuramente contro al Turco, et sarà l'alligata. Le quali genti s'havranno da distribuire in due parti principali, cioè nell' Ungaria inferiore, sotto all' Arciduca Mathias, et al Conte Carlo di Mansfeld, et nell' Ungaria superiore sotto all' Arciduca Massimiliano.

Hier l'altro venne qua un mandato dal prencipe di Valachia, il quale referisce, come i Turchi se congiungono insieme verso il Temesvar con molta diligenza, et in grosso numero, sì che si fa conto, che potranno essere 70 o 80/m con intentione d'andare a fare la guerra sotto Assan Bascià contro al Transilvano, et al Valacco, et con speranza doppo, ch'havranno fatto qualche buono acquisto in quelle parti, di venirsene contro al Ungaria; etc.

(Bibl. Vaticana. Roma. Urbinate 1063. Avvisi.)

113.

Istanbul, 19 Aprilie 1595.

Marco Venier bailo către dogele de Venezia.

Ştiri aduse de un ceauş rănit despre campania lui Aron-Vodă, în care a luat cetăţile Cetatea Albă, Chilia şi Ismail, ţinând şi Benderul asediat. Isprăvile vitejeşti ale lui Mihai-Vodă pentru cari mercenarii aleargă supt steagurile lui, cari fâlfăiau până la Adrianopol. Necazul lui Ferhat-paşa pentru aceste lucruri şi dorinţa de a zidi alte cetăţi. Pregătirile campaniei merg însă greu, scumpetea fiind mare şi nici aşa nu se găseşte destul orez pe piaţă.

La comprobation di quelle ch' io scrissi alla Serenità Vostra li mesi passati de i danni ricevuti da i Turchi in Ongheria, che havevano dato animo alli propri vassalli di quello imperio, non pur di ribellarsi, ma venir contra di lui con l'arme in mano ad una guerra offensiva, confermando et manifestando per li nuovi et gagliardissimi insulti di Valachia et Bogdania, essendo venuto alli giorni passati un chiaus fuggito di Bogdania in habito di soldato, col capo involto d'un vilissimo straccio, per haver perduta la testa, il qual per essere entrato di tal maniera in publico divano l'haveva riempito di meraviglia, che poi si convertì in spavento, quando egli altamente parlando, alla presenza d'ogn'uno fece intendere che Aaron principe di Bogdania haveva preso et distrutto Achierman, Chieli et Ismail, dove havea trovato cento pezzi d'arteglieria, tra questi quattro cannoni grossi da battaria, con la quale artellaria, aggionta a quella che conduceva seco andava sempre facendo maggiori progressi, havendo numerosissimo essercito di forse $70/_m$ combattenti, molti de quali erano ottimi archibusieri, et che in ogni parte egli lasciava innumerabili vestigii di estrema crudeltà, saccheggiando et ruinando, et abbrusciando ogni cosa, facendo tagliar a pezzi la gente d'ogni sesso et di ogni età, e lasciar pasto delli affamati cani et delle altre bestie i tronchi de i corpi morti, stando che a Bender havevano i Bogdani mandati in aere con le mine tutta quella terra, essendo restato in piedi solo la fortezza, che nondimeno tenivano talmente stretta che poco poteva durar a non cader. Per questo avviso fu fatto da poi costui metter pregione, dicendo alcuni che conturbato dalla paura et pusilanimità le siano

parse grandissime le cose minime, et per ciò le habbia amplificate di gran lunga sopra'l vero; ma in effetto non volendosi qui, che le male nuove d'alcuna sorte si divulghino di questa maniera. Altra volta ancora havea danneggiati Aaron alcuni dei sopranominati luoghi, ma hora quando mostrava di star retirato et quieto, dando speranza di voler tornar all'obedientia, ha cresciuto le forze con li aiuti; come vien affermato de i paesi circonstanti, s'era impetuosamente spinto a far così eccessive ruine, et si teme che fino a questa hora egli si sia impatronito di tutte le scale; onde dal Mar Negro s'entra nel Danubio, poichè di là non tornano alcuni vasselli, che un pezzo fa si aspettano, essendo stato il tempo lungamente prospero alla loro navigatione, continuando appresso la voce, che i Valachi sempre più si approssimassero nelli contorni di Andrinopoli, e che Micali insuperbito per li prosperi successi s'intitolasse non più Vaivoda da mare, concorrendo da lui da ogni parte gran numero di soldati per la fama del suo gran valore et della molta liberalità.

Da poi sono venuti altri avvisi della perdita del castello di Bender, et da i Tartari (per quanto mi vien referto da persone intrinseche di Ferrat) è stato fatto saper alla Porta, che i Moscoviti con numero infinito de saiche di portata di 200 homeni l'una, nel fiume da loro chiamato Donno, che è quello che distermina da quella parte la Tartaria, la Bogdania et la Moscovia, stavano per passar in ogni copia mescolati con altra gente a piedi et a cavallo, con apprestamenti di guerra, venendo in aiuto di Bogdani, intendendosi appresso che saran similmente con molte saiche nel Danubio facesse passar senz' altro, venendo da quest'altra parte la gente, che di Transilvania, et altri luoghi, viene a congiongersi co'l suo campo, non cessando egli di mandar a ferro et fuoco tutto questo paese, doppo haverlo saccheggiato con tanto spavento d'ogn'uno, che molti tenendosi mal sicuri in Andrinopoli si sono retirati da quella città, ancora che diligentemente sia custodita et guardata giorno et notte. Così la guerra cominciata ad offesa contra gli Ungheri, s'è convertita in guerra difensiva nelle proprie [viscere] di quello imperio, con maggior travaglio, del quale, oltra l'eccessiva carestia di tutte le cose, che causa che non si trova bene spesso nè pan, nè carne, se ben si vende il manzo aspri 14 l'occà et del formento tristissimo si sie venduto sino aspri cento il chilo et l'altro 160 perchè in questo governo vi sia entrata gran debolezza di spirito; etc.

Il Re per questi ultimi avvisi venuti di Bogdania et Valachia... haveva eletti la secunda volta dui Beglierbei per quelle provincie, ma poi con nota di molta leggerezza, e di poca memoria di pericolo, che gli fu mostrato; etc.

Vorrebbe Ferrat per soggiogar una volta per sempre la Valachia et la Bogdania, fabricar prestamente alcune fortezze a quei confini, facendo egli particolar professione della pratica del fortificare, ma trova molte difficoltà, che ritardano la sua partenza, le quali nondimeno procurando con ogni studio di superare, spera che essa debba seguire fra non molti giorni, et hora si attende a metter insieme quella maggior quantità che si può di riso per il campo, in modo che non se ne trova da comprar alle botteghe per uso della città. Tra tanto hanno espedito tre galeotte con munitioni, che vadano nel Mar Negro, et sollecitano l'apprestamento di altre galee, per mandarle con ogni celerità al medesimo viaggio.

Dalle vigne di Pera ai 19 Aprile 1595.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Cosp. Filza 41.)

114.

Alba-Iulia, 23 Aprilie 1595.

Căpitanul Francisc Nádasdy către fratele său.

Pregătirile principelui Sigismund Báthory şi ale sfetnicilor săi pentru campania împotriva Turcilor; dorind însă să aibă dela Rudolf II un ajutor de mijloace de a lupta şi pe apă, s'ar cere o alianţă cu Moscovitul ca să reţină năvălirea Tătarilor în Moldova şi un ajutor urgent de 18,000 soldaţi pentru a-i trimite în ţările române şi către Timişoara. Scrisori dela Mihai-Vodă şi Albert Király din Ţara-Românească despre luarea Brăilei şi proectul de a lua şi cetatea Giurgiu.

Spectabilis ac Magnifice domine et frater mihi observandissime. Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Magnificam Do. V^ram^ una cum suis longaevae vitae cursu et prospera sanitate perfrui exopto.

Pollicitus fueram, ubi Deo volente, hunc appulero Magnificam Do. V^ram^ de statu harum partium certiorem redditurum. Prout autem ego negotia hinc vertentia considero, res ita se habet.

Princeps et sui consiliarii sunt animi, et penes Suam Maiestatem, ac rempublicam christianam aut vivant, aut moriantur, et quoad usque vires ipsis suppetent dubio procul omnia prae-

stabunt, sed certe, ut propriis viribus rem tanti momenti in effectum deducant, sunt insufficientes, prout Mag^ca Do. V^ra quoque coniicere potest.

Ego cum primariis istarum partium magnatibus multa contuli, sed uti situs harum regionum mihi describitur, haec subsequentia negotia censentur esse summopere necessaria.

Primo, ut navali quoque proelio contra hostes procedatur, quo suis viribus, quas serva nobis intentare nititur distrahi, et remorari queant, quod Sua Maiestas procurare et promovere modis omnibus quantocius debebit.

Secundo, ut princeps Moscoviticus Tartarorum in Moldaviam eruptionem, quae provincia contigua ipsis vicinitate iuncta est totis viribus impediat et antevertat, ut Moldavi eo securiores ab eorum infestatione esse possint.

Tertio, ut Sua Maiestas octodecim millium hominum auxilio his partibus succurrat, quod auxilium circa medium Iunii si citius fieri non poterit, adsit, ut miles in Transalpinam, Moldaviam et versus Themesvarium distribui possit, aut quo necessitas postulaverit ordinari. Nam utraque Walachia probatorum et expertorum virorum penuria laborat. Ut autem in officio facilius contineantur certo milite inter... intertenendo id efficietur, prout hactenus quoque idem factitatum est.

Nunc certe tempus est, ut Mag^ca Do. V^ra Suam M^tem urgeat et sollicitet, ut Sua Maiestas mature et serio rem aggrediatur. Ego enim non crediderim hanc occasionem, si eam nobis nunc elabi patimur, nos amplius adepturos. Certum enim est Turcarum imperatorem penuria victualibus et expertis militibus summopere exhaustum esse, praesertim cum novus etiam imperator, pro eorum consuetudine maximam pecuniae summa distribuere debuerit. Ideo ob amorem Dei omnipotentis quo minores hostium vires esse scimus, et experimur, eo maiore robore praesenti bello succurrere enitamur.

Iuvenis princeps eo animo in belli progressum praeditus est, ut nisi quis id videat, haud facile tam propensum eius intentum crediderit. Profecto Domine, prout tam ex gesta, quam verbis ipsius percipio, sincero corde christianitati inservire satagit Suae M^tis Caesareae autem miro cum affectu amoris frequentissima in ore ipsius mentio est semper Suam Maiestatem dominum suum clementissimum appellantur.

Si bombardarum longiorum non tamen muschettarum, aliquot millia Sua Maiestas ipsi mittere posset, valde necessa-

rium foret iis enim summopere indiget, existimo autem ego ipsum, et pulvere, et globo iuvandum esse.

Dum praesentes ad Mag^cam^ Do. V^ram^ scriberem mittit ad me Princeps medio cuiusdam iuvenis sui in hospitium literas Waivodae Transalpini et Alberti Király, qui scribunt Braillam, quam obsessam fuisse Varadino Mag^cae^ Do. V^rae^ praescripseram, per deditionem captam esse, ac Turcas suo saltem gladio cinctos illinc emissos. Inde obsidionem statim Girgio petiisse, quo praesidio divino capto, prout audio, omnes traiectus fere Danubii in partibus Transilvanis Turcicae intercipientur. Haec breviter Mag^cae^ Do. V^rae^ significare volui, mea servitia eidem commendans, quam Deus diutissima salvam atque incolumem conservet.

Datae Albaejuliae, 23. Aprilis 1595.

Servitor et frater addictissimus

Franciscus Nadasdi

Octodecim millia hominum hac ratione isti postulant, ut videlicet 6 millia Germani equites et archibuseri mittantur, residui vero 12 millia Ungari pro media equites, pro autem altera media parte pedites expediantur; si vero equitatus Ungaricus eo numero mitti non possit, eorum locum pedites Ungari compleant; si autem nec pedites quidem Ungari ea quantitate haberi possint, tunc in supplementum Itali et Hispani mittantur.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 48. Copie.)

115.

Wien, 24 Aprilie 1595.

Hofkriegsrath către Hofkammer von Wien.

Ordin despre plocoanele şi întreţinerea celor doi soli veniţi din Moldova.

Moldauische Gesandschaft 1595.

Die Röm. Kais. Mt. unser Allergenädigister Herr haben in Gnaden bewilliget, die zwen Moldawische alhie liegende Gesandte aus dem Wirtshaus zu lösen, einem jedem einen Pecher, dem fürnehmbsten einen von einhundert, dem andern von siebenzig in die achtzig Gulden Rheinisch zue praesentiern, und dann beiden mit einander zu etwas wieder Hineinreis- und Zehr-Geldt zweihundert Thaler zue reichen. Hierauf werden die Herren die Notdurft anzueschaffen wissen, damit sie länger alhie nicht warten dörfen, sondern ihren Weg wieder zurücknehmen mögen.

Ex bellica Expeditione, 24. April 1595.

(Hofkammerarchiv. Wien. Reichsakten Fasc. 169.)

116.

Alba-Iulia, 28 Aprilie 1595.

Ioan de Marini Poli către consilierul Bartholomeus Pezzen.

Supărarea solului împărătesc Marini pentru că principele Sigismund Báthory, supt influenţa cancelarului Josica, nu-i dă drumul să plece în Moldova şi Ţara-Românească până nu sosesc boierii de acolo la dieta ţării. Ştiri sosite despre luarea cetăţii Tighina şi înaintarea oştilor pe malul Dunării până la Turnu-Măgurele, care ar trebui fortificat. Caracterizarea cancelarului Josica care e român, ambiţios de a izgoni pe vreunul dintre voivozii ţărilor române, ca să ajungă el în locul lor, cu fratele lui Simon Genga, care spre acest scop a luat de nevastă o rudă de Vodă. Acest lucru ar produce război civil în acele provincii cari sunt amărîte de purtarea oştilor ardelene, aşa că la Bucureşti boierii au şi hotărît că dacă principele Sigismund nu pune sfârşit acelor purtări nesuferite, vor tăia pe toţi Ungurii în 20 de zile. De altfel despre Mihai-Vodă se aud multe lucruri de vitejie, pe când Aron-Vodă are sfetnici răi greci.

Dapoi V. Illma scritta sotto li 25 presente, sono lettere di R^do^ Padre Alfonso con Melchior Bogati camarario di questo Principe, il qual mandò con la ratification delli articuli, con la condition si intendeno alla venuta di Serenissima, perchè como ho ditto, questi Transilvani son assai increduli. E il resto per ancora non è concluso in dieta, mancho il mio seguire avanti in Valachia, dando scusa di spettare questi boiari alla dieta, quali per ancora non comparsero. Veramente non posso totalmente penetrar di questo cangilier, questo difficultare di proseguire questo viaggio, al servitio di Sua Maestà Cesarea, et li giorni passati essendo con esso cangilier al ragionamento, gli ho detto: „Bisogna che resolvetti, che io voglio in ogni modo seguir questo viaggio, sì come mi è ordinato da Sua Maestà Cesarea prima, e poi si volete ovviar paso e tior questa autorità a Imperator, di tutta la cristianità." Respose che Sua Maestà Cesarea non si debba più impazzare in Moldavia, nè Valachia, nè scriver a quelli principi, perchè chi sa che scrive Sua Maestà Cesarea in queste lettere, le quali potriano fare gran danno a questo Principe. Gli ho resposto che lettere di Sua Maestà Cesarea sono e saranno al gran beneficio e utile di questo Principe e di quelli populi, e lettere di Sua Maestà sono scritte di ordine

dil Eccellentissimo Consiglio di Sua Maestà Cesarea, il qual non falla mai, e sono lettere e prima, e poi la federation fatta, mandate con questo corrier mostrando la sua lettera e il ordine di nuovo concludendo e che diciaranno, perchè io in ogni modo voglio la licentia dal Principe di andar avanti, over ritornar in drio, che son homo di trovar altra strada e far quel tanto mi è comandato. E avendo inteso questo il Principe se ha scusato con il Padre Alfonso e fattomi dire da esso e da Stefano Bochkai, e detto cangiliero, facendo chiamar, et al Gioanni corriero, che il Principe desidera che s'intertenimo sino dieta e viegniuta di quelli boiari. Io non ho potuto mancar, vedendo che dal Principe non è alcun manchamento, e che sempre è stato dispositissimo a tutte le servitù di Sua Maestà Cesarea. Ma questo cangilier non so che impressioni li ha messo in testa con certe molte ragioni e difficultà. Io credo, si pensa tanto presto farsi monarcha del mondo, et impatronirse così facillo in Moldavia et Vallachia, non per li termini che vedo riusciano, Iddio mandi bona, dapoi tre mesi. Parlarò con esso quando le forze di nimicho verranno in campagna, bisognarà molto sangue spargere chi vorrà essere patron di quelle provincie.

Per le nove di alcuni viegniuti di Moldavia referivano a bocha che la fortezza di Teghina era presa et trovato drento 96 pezze di artalarie, con gran uccision di Turchi, in però per lettere scriveno che 14 giorni dapoi ch'è assediata, che viene esser adesso 23 giorni, della qual si spera bon successo, assediata da Cosachi, Moldavi e Ungari, che presero la fortezza Smillio. Simile dirsi della presa di Brailevo, a patti, salve le persone et andati all' acquisto de la fortezza di Giurgevo e Turno contra Nicopolie, nelli quali lochi è necessario che sie edificato le palanche, haverli forti per poter con più quantità presidiar quelli passi a ovviarli al nimicho, dil che di tutto ho dato particolar informacion a questo Principe, antiponendoli quello che pò intraviegnire in danno suo et detrimento di Sua Maestà Cesarea, e di tutta la cristianità, parendoli bene a mente, che non lassa che qualche uno non s'inganna al interesse proprio degli suoi consiglieri, e che vien danno a lui e detrimento alla cristianità, havendo havuto la nova per una spia da Constantinopoli a bocha dal amico, il qual per questa persona non ha ardito scrivere che per Mare negro dentro per Danubio ha da condur il nimico gran quantità di giente; il numero non ha saputo dirlo, giente di Asia a danni di Moldavia e Valachia, e assicurar passo di Tar-

tari. Dil che in pigliar licentia da questo Principe gli dirò che assicura con più gagliardo presidio quelle provincie di quel ch'è adesso in Moldavia, in circha 3000 con quel che ora hanno mandato simile in Valachia, in circha 6000 Ungari, almeno con x mila Ungari, e altri dieci mila Cosachi per la provincia, ogni modo li dà le paghe e viver esse provincie et non altri.

Però vedo che questo cangiliero è molto giovene et impraticho delle guerre e corti, sendo stato servitore di Baldasaro Bathori nella rotta data a Ser^mo^ Maximiliano, electo Re di Polonia. [1] L'è di nation Vallacha, solo che a questo Principe ha imparato lingua taliana, li gli è affettionato e gli ha dato per moglie una sua parente. [2] Però ho volesto avisarli, perchè in guerra si vole altre teste e iudicii, almeno come il Signor Nadasdi, perchè la persona di questo Principe è molto valorosa et magnanima, e di gran prudenza e fortuna, datali da Iddio, che N. Signore li conserva lunga vita. Al qual ho advertito e advertirò tutto quel che vedo che sie in suo utile e servitù di Sua M. Cesarea, e il beneficio di cristiani, advertendoli bene che non lassa che a qualche uno inganna interesse proprio, perchè bisogna esser molto vigilante a la conservatione di quelle provincie e defendersi contra le forze di nimicho, le quale si fanno inespugnabile di Constantinopoli, sì come per avisi a bocha delle spie, il numero di exercito si dice assai, il [che] non credo, et il particolare non ho possuto saper, per non esservi in Valachia, di dove con molto più facilità averia avisi certi et quasi ogni settemana potria mandar persone per tutte bande e saper tutte le certezze e avisi, il che causa mia non è, ma tutto il manchamento che ha causato le maledette difficultà dil cangilier, dil che è di bisogno che Sua M. Cesarea e Ill^mi^ Signori consiglieri si resenteno che questo Principe aggravandose molto di esso cangilier, che lui abbia ardire metter leggie et ordine a un imperatore un tal Eccellentessimo imperial Consiglio. Io, al mio iudicio, ho penetrato molte cose che chimera questo cangilier, di far mutationi di questi voivode di Moldavia et Valachia, secondo posso pene-

---

[1] Acest lucru s'a întâmplat în iarna anului 1588, dar Josica se afla în Polonia încă dela 1582 ca servitor domestic al tânărului prinț Andrei Báthory, student în seminarul din Pultusk.

[2] Soția lui Ștefan Josica era Barbara Füzi, văduva lui Paul Gyulai, care după moartea lui Josica, deveni soția lui Sigismund Sarmaságí. Amănuntul însă aci pomenit, cum că era înrudită cu principele Sigismund e cu totul nou și interesant.

trar, et ho scorgiesto per lui, anzi ho volesto cavar da lui con dirli: „Se questi Voivode non sono singieri, cavatilo, essersi bono voi per una provincia, maxime sendo di quella natione." A me ha negato malo bene, penetrato; e per altra provincia tratta Simon Genga per suo fratello, il qual per tal effetto et instanzia tolto la moglie di quelle stirpe di voivodi di Valachia et Moldavia, il che seria uno di metter fogo in questi tempi in quelle provincie di farsi guerre civili, che il diavolo non li stringierà, che non cercano altro quelli populi che questa sullevatione, per levarse di dosso le insolentie di Ungari. Secondo intendo, è discoperto, che in Valachia quel voivoda che il populo chimerà levarse davanti li Ungari, con la qual nova è vegnuto l'altro dì uno frate di San Francesco in posta, essendoli stato revelato da uno delli boiari di Valachia, che è stato presente in dieta di Buchureste, che se non provede questo Principe alle insolentie di essi Ungari, che li tagliaranno tutti, e levaranno davanti drento di 20 giorni. Però son in grandissima paura che non segue qualche disordine, e dubito che per questo non lassano andarmi al destinato viaggio; dubitando che presentialmente vederia e schorgieria il tutto, o veramente hanno qualche dubio, vedendo e sapendo che son amato di quel populo, l'è qualche gran hombra poi che questa tanta difficultà fanno for di modo. Veramente dil voivoda si sente gran prodezze di Valachia e non so, di Arone potria esser qualche inconstantia per li mali consiegli de Greci che ha, come dissi.

Di Polonia le nove sapereti di là meglio. Solo qua intendemo che il Gran cangilier sarà per tutto Giugnio in campagna fra l'acque Nister e Nieper, con 60 millia persone contra Tartari, e vedendo che i Turchi li defendeno a li Tartari, haveranno occasion di romperla e con Turchi.

Con la presente mando uno discorso di Bulgaria, copia di altro fatto a questo Principe, et avendoli dato veder a Signor Carlo Magno subito l'ha andato mandar in osterie per accopiar e pubblicarli a questo Principe, prima che li è stato consegnato, credo per farse bono, e di mandarli privo alla Corte; etc.

Stassera sarà un capitano ungaro di questo Principe, il qual era mandato per quelli boiari di Moldavia a la dieta, e credo sentirò qualche bone nove di quelli paesi aver successo; etc.

Con questa gli scriverò un'altra in particolaro mio, pregandoli per la littera V. S. Illma si degnia al solito raccoman-

darme alli Ill^mi Signori consiglieri con insieme per la causa mia di Ispruch con Moldavo; etc.

Data alli 28 di Aprile in Alba Julia 1595.

Ioannes di Marini Paulli da Ragussa mpr.

Adresa: Illmo Signor e Patrone mio sempre osservandissimo, il Signor Bartholomeo Pezzen, Suae Sacrae M^tis Caesareae Consiliario secreto. In Praga.

Pe dos: Aufzuheben 21. Mai 95.

(Kriegsarchiv. Wien. Feldakten 1595. 4. ad 1 $^1/_2$. Autograf.)

Notă. Autorul acestei relațiuni interesante e un om cu carte și chiar preot, dar cu toate acestea scrisul lui așa neordonat și negramatical încât a fost foarte greu de tipărit. Italiana sa dalmatină este influențată de limba spaniolă pe care o cunoștea asemenea, cu multe alte limbi, de cari se servia în spionajul său pe care-l exercita (din însărcinarea Curții imperiale) de atâta vreme în țările Europei centrale.

117.

Alba-Iulia, 28 Aprilie 1595.

Marco de Marini Poli către un anonim din Praga.

Amănunte despre succesele oștilor ungaro-române împotriva Turcilor, ocupând chiar și Silistra și Rusciucul, fugărind pe cei doi pretendenți români: Bogdan și Ștefan-Vodă cari se aflau în tabăra Turcilor.

E' un pezzo che non ho scritto a V. Signoria per causa di certe mie occupationi. Credo haverà inteso le tante buone nuove che sono accorse in queste parti di Valachia et Moldavia, et tante vittorie ottenute in diversi tempi contra Turchi et Tartari, et la grandissima uccisione con morte di Assam Bassà, et il figliolo del Tatarchano, e uno personaggio Agà de Turchi, che conduceva stendardo a questi principi di Moldavia et Valachia, et dati la cazza a Bogdan Voivoda ch'era eletto principe di Valachia de Turchi, et similmente Stefano Voivoda eletto di Moldavia, havendoli tolto li stendardi, tanto a loro, quanto alli Turchi et Tartari, de' quali ne hanno condotto a questo Principe nuove con gran solennità, et molte altre cose esquisite de Turchi, et toltoli molti pezzi d'artiglieria et falconetti, con pochissima mortalità de' nostri. In tutte le battaglie fatte tre volte con Turchi, et altre tre con Tartari, havendo passato il Danubio, et là bruciate due grosse città nominate Silistria et Urusich, et penetrati più oltre, havendo danneggiato et abbrugiato grandissimi

villaggi et borghi in quella banda di Turchia, et penetrato sino li monti di Emo, et ultimamente presa una fortezza, città in Moldavia con haver ammazzato quattro mila Turchi ch'erano in presidio, oltre le donne et putti; et trovatavi molta artiglieria et andati all'acquisto della fortezza di Teghina, dove si unirono con Cosacchi. Similmente in Valachia hanno preso la fortezza di Brailovo resasi a patti, salve le persone, et dapoi andati all'acquisto di Giurgevo, e Turno contro Nicopoli, et ne speriamo da Nostro Signore buon successo.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Germania filza 23. — Bibl. Vat. Roma. Urbinate 1063. Copie.)

Notă. Scrisorile interesante de felul acesteia se împrăşteau abonaţilor aşa numitelor „Avvisi" copiindu-se la dictat de diaci întreţinuţi de adevăraţi antreprenori. Astfel se explică multele greşeli întâmpinate în numele toponimice, cum şi în scrisoarea de faţă pentru „li monti di Emo" s'a scris — după dictat — *Diemo*, iar pentru „e Turno" *et Urno*, rectificat acum de noi cum trebue şi cum era în originalul scrisorii.

118.

Wien, 2 Mai 1595.

Anonim ardelean către Ferdinand Hofman Hofkammer-Präsident.

Descrierea vie a complotului magnaţilor ardeleni din vara anului 1594 împotriva principelui Sigismund Báthory şi răzbunarea acestuia asupra lor, cu multe amănunte necunoscute. Divanul lui Mihai-Vodă, în care trebuind să şază — după obiceiul vechiu — şi Turci, aceştia au fost omorîţi, la trei din ei tâiându-le el însuş capul. Dărnicia lui faţă de soldaţi. Fudulia haiducilor cari umblă în blănuri ca boierii. Succesele oştilor ungureşti şi româneşti din Martie până acuma, cu jefuirea magaziilor de provizii din Rusciuc, îndestulătoare pentru 80,000 oameni pe un an întreg. Semnele eraldice depe talerele principelui Sigismund Báthory din anii 1593 şi 1594 simbolizând victoriile sale obţinute faţă de păgâni.

Kurzer Bericht, wie alle Sachen in Sibenbürgen zwischen dem Fürsten Sigmund Bathori und etlichen Verrätern anno 1594 verloffen, gestellt den 2. Maii anno 1595 auf Begehrn Herrn Ferdinanden Hofman, Freiherrn und Hofcamer-Praesidenten.

Dieweil einmal der jetzt regierende Fürst in Sibenbürgen Sigismundus Bathori, weiland Königen Stefan zu Poln Brueders

Christofern Sohn, endlich entschlossen, die Befürderung der allgemeinen Christenheit sich zu der Röm. Kais. Mt. unsern allergenädigisten Herrn, durch hochverständig vorgelauffen Tractation darzu vermöcht, Devotion wider den Erbfeind zue begeben, hat er im vergangenen Iunio anno 1594 zue Weissenburg, so man lateinisch nennet Alba Iulia, in Sibenbürgen, einen Landtag ausgeschrieben und halten lassen, dahin auch alle Ständt gehorsamblich erschienen. Der Fürst aber hat sein Gemüet mit einer stattlichen Oration, in Hungerischer Sprach gehalten, den Ständten fürgetragen. Und als sich die Fürnembsten drei Tag zu bedenken gebeten, hat er solches ihnen als unnotwendig abgeschlagen, sintemal er von ihnen nit mehr begehr, als *ja* oder *nein*, und soll darzue ein jeder offentlich reden, was er well. Mittlerweil lässt er seine etliche tausend blaue Trabanten (dieses seind seine Leibquardia; rote Trabanten sein die Zackhlischen; schwarze Trabanten die Sachsen; dann mit diesen dreien Farben werden die unterschieden im Feld) in den Hof kommen, damit, wann sie ihme zue nachkommen wollten, er sich könnte salvirn. Wohlan, die Vota gehen herumb, und wird einhellig geschlossen, dass sie sich wollen dem Römischen Teutschen Kaiser untergeben und dem Türken allen Gehorsamb auf- und absagen. Ist also der Landtag glücklichen geschlossen worden. Bald darauf, als im Iulio hernach die Tartern, so in $20/_m$ geschätzt, in Ungern ziehen, hat der Fürst laut Landtagsbeschluss sein Vetter Balthauser Bathori mit 8000 Baurn und roten Trabanten neben 2000 Pferd abgefertigt den Pass zu verhüeten, gleichsfalls auch dem Caspar Kornis, so die Festung Hust innen hat, ernstlichen geschrieben, dass er die Tattern keineswegs sollte passieren lassen. Nach wenig Tagen hernach kombt vorgenanntem Caspar Kornis ein ander Schreiben zue, mit des Fürsten Hand und Siegel verfertigt, dass er die Tartern unverhindert soll ziehen lassen, welches Schreiben die Verräter unter einander practiciert, wie solches hernach zu versehen.

Der Balthauser Bathori zeucht auch mit allem seinem Kriegsvolk zueruck und lässet ein Geschrei gegen den Fürsten ausgehen, dass das Land nit wolle wider den Türken sich machen, sondern was geschlossen sei, das sei aus Forcht geschehen; ja, er erindert den Fürsten auch, dass er wohl zueschaue, was er thue: das Land wolle einmal sich wider den Türken nit auflehnen; begibt sich also mit dem ganzen Volk auf ein Ort, Torda genannt, zwo Meil von Clausenburg. Darauf begehrt der Fürst, so

zu Weissenburg bleiben, ihres Raths, fürnemblich von dem Canzler Wolff Kovachoczi, item von dem Franz Kendi, Gabriel Kendi, Balthauser Bathori, welche all auf Weissenburg zum Fürsten gereist und einhellig gerathen, er soll sich aus dem Land machen, weil er ja nit von der Röm. Kais. Mt. sich welle abwendig machen. Dann es wäre zue besorgen, die Länder wellen ihne gefänglich einziehen lassen und dem Türkischen Soldan gen Constantinopel zueschicken.

Diesen Rath nimbt der fromme Fürst an und macht sich den 3. Augusti mit 40 Personen zue Ross ungefährlich, ohn einichen Trabanten, in gar schlechten, unansehlichen Kleidungen auf, und hat der Seinen keiner gewusst, was er Fürhabens willens, sonder vermeint, er reit auf die Hetz oder sonst auf ein ander Schloss. Bei Weissenburg, hart vor der Stadt, lauft ein Fluss, Ompai genannt, rinnet durch den Spital daselbst; und als der Fürst durch diesen Fluss gesetzt, wandt er sich umb gegen der Stadt zue und zeigt seinen Leuten an, wie es mit seinen Sachen und seiner Person beschaffen, wie nämblich ihne seine Herren verrathen und dem Türken zueschicken wöllen. Darumb sei er willens, zum Teutschen Kaiser viel lieber mit drei Pferden bei Hof zu dienen, als die Christenheit helfen zu verfolgen und des Türkischen Bluethunds hartes unleidenliches Joch länger tragen. Und wie er dies und anderes mehr geredt, sein ihme die Augen übergangen, gleichsfalls auch seinen Dienern; und ist also zue Nachts auf ein Schloss, Küvar genannt, ankommen, dem Hauptmann daselbst Emericus Szikszai (so auch Hofrichter ist zue Weissenburg) gar nichts in dieser Sach vermeldet, sondern macht sich den Mittwoch hernach früh auf und kombt aus Küvar, auf Teutsch Steinburg; daselbst ist er fast drei Wochen lang verblieben, in welcher Zeit sich treulich bei ihme befunden Stephan Bochkai, neulicher Abgesandter, und stark den Fürsten vermahnt, dass er das Land nit verlassen welle, des gleichen ander Ort nit haben wirdet.

Bald darauf gehet das Geschrei im ganzen Land, der Fürst sei entloffen; und wird im selben Augusto ein neuer Landtag zue Clausenburg, dass sie einen neuen Fürsten wellen erwählen; dahin ein grosser Zuelauf geschehen, fürnemblich weil der Balthauser Bathori das ganze Kriegsvolk noch bei sich behalten, welchen die andern Verräter für einen Fürsten aufzuwerfen willens und er grosse Begierd darzue getragen; ja sich auch also in seinem Process gehalten, als ob er der Fürst selber wäre und könnte ihme die Practica nit feilen.

Dann erstlich ist er zu Clausenburg in des Fürsten Haus einzogen, darnach fürstlichen Titl und Würden an sich genomben, item in der Session sich an des Fürsten Stell gesetzt; darüber die Sachsen fürnemblich übel zufrieden gewest, welcher Königs-Richter, Albertus Huetter genannt (wird von allen sieben Ständen erwählt zu einem Haupt der Sächsischen Nation und hat die ander Stell nach dem Fürsten, wie zue anderer Zeit vom Sibenbürgischen Regiment mit mehrerm wird gedacht werden) im Rath dem Balthauser Bathori mit diesen Worten zuegesprochen: „Genädiger Herr, spricht er, [die obrist Stell] gebührt Euer Gnaden gar nit, dann wir wollen zuvor wissen, wo unser Fürst sei, und ist dann von Nöten, einen Fürsten zu erwählen, so gebührt nach ihm mir im Namen aller Sachsen die obrist Stell; darumb wellen Euer Gnaden sich eines andern bedenken und ein wenig gemach thun; dann mit mir sollen Euer Gnaden nit Weyda werden." Das vermeldt er im Namen aller Sachsen.

In diesen Tagen kombt ein Schreiben vom Fürsten aus Küvar an die Sachsen, darin er — wie obgemeldet — seinen Zuestand andeutet. Darauf wird von stundan geschlossen, man solle den Fürsten wieder ins Land holen, dann sie einmal ihme Pflicht gethan und wellen auch bei ihme leben und sterben. Geschwind darauf ziehen diese vier: Balthauser Bathori, Ioan Iffiu (dieser hat sein, des Bathori Muetter zum Eheweib) Ioan Süger und Albertus Huetter zum Fürsten nach Küvar, auf dass sie ihne wieder ins Land holeten, aus welchen der Fürst keinen ins Schloss hat eingelassen, als den Albertum Huetter, welchem allein er sich vertraut (dann er ihne vor etlich Jahren zum Vater angenomben und also noch verehret) und ist mit ihnen auf Clausenburg zum Landtag verreist. Und nachdem von diesem Process allerlei Iudicia gehalten, so befinden sich auch etliche Pasquillen an Kirchen und Thorn angeschlagen, in welchen der Verräter Gemüet entdeckt und dergleichen Sachen mehr.

Die Verräter aber beklagen sich hierüber beim Fürsten, welcher in Angesicht lässt ein starkes Mandat ausgehen, in welchen er vorangezogene Personen lobt und excusirt und verbeut bei Leibstraf dergleichen Pasquillen nit mehr zu spargirn, ja auch keiner soll von Verräterei reden oder gedenken.[1] Daher ist geschehen, dass der Balthauser Bathori offentlich zu seinen Mitconsorten gesagt, der Fürst sei froh und dankt dem lieben Gott,

[1] La margine: Nescit imperare, nescit dissimulare.

dass er wieder ins Land kommen und werde der verloffnen Sachen nit mehr gedenken.

Also gehen 8 oder 9 Tag dahin, dass alle Sachen zue Ruehe und Stille verblieben. Der Iffiu Janusch hat den Sambstag, als den 9. Septembris[1] die fürnembsten Herren zue Gast gehabt. Und als sie am besten essen, schickt der Franciscus Kendi zu seinem Aiden und Tochtermann Balthauseri Bathori und lässt ihne fragen, ob er nit Wissenschaft hab, dass der Fürst sie welle fangen lassen, dann ihme solches zu Ohren komben. Darauf antwort der Bathori, dass er nichts wisse und glaubts nit, dann er jetzt besser bei ihme dran wäre dann zuvor nie, sintemal er nit allein bei ihm in seinem Haus gewohnt, sonder bei ihme in seiner Kammer geschlafen.

Des Sonntags früh hernacht lässt der Fürst für sich in die Camer fordern der Trabanten Hauptmann Stefan Lazar und der Hungerischen Hussarn Hauptmann Caspar Sibrik, und nach Eröffnung seines Gemüets, sich mit Eidpflicht ihme aufs neu obstringirn lassen, dass sie alle wellen mit Hülf etlicher Trabanten nachfolgende Herren fangen, welches sie mit ihrem Eid zugesagt. Darauf lässt der Fürst allen Trabanten ansagen, dass sie alle sollen in der Stadt in der Ordnung sich befinden, denn er wolle von seinem Haus aus in die Closter-Kirchen hinabgehen. Die Hofherren werden auch vermahnt, dass sie ihne accompagnirn und beleiten, welche in stattlichem Apparatu erschienen. Und wie sie zum Fürsten in die Raths-Stuben kummen, sein vorgenannte zwen Hauptleut verordnet gewesen, welche einen nach dem andern aufs Fürsten Befelch dahin geführt, also dass die nachkummenden nit gewusst, wo die vorigen hinkummen; und seind also in einer halben Stund neun eingezogen worden; der[en] Namen sein diese: Alexander Kendi, Ioan Iffiu, Gabriel Kendi, Georg Literatus,[2] Ioan Forró, Balthauser Bathori, Wolff Kovachioczi Canzler, Franciscus Kendi, Johann Bornamissa, welchen Schalk ich vor einem Jahr vor Hatvan und hernach auch vor Gran gesehen, da er wenig genutzt und viel geschadet, wie menniglich bewusst, also dass es zu verwundern, dass man seine Schalkheit nit hätte sollen merken. Er ist von den Verräthern abgefertigt, damit er unsern Kriegs-Process verhindere und die Granerisch Belägerung verlängere, bis die Türken mit den Tartern heraus kommen.

[1] Eroare, căci Sâmbâta a căzut pe ziua de 10 Septemvrie în 1594.

[2] De fapt: Gregorius Literatus de Szentegyed.

Den Montag hernach lässt der Fürst die ersten fünf durch einen Zigeuner vor Tags niederhauen und die Cörper also den ganzen Tag lassen liegen, die andern 4 sein im Gefänknus verblieben und ist wohl zu merken, dass des Balthauseri Muetter, so des Iffiu Ianusch Ehegemahel gewest, zue ihrem Sohn in das Gefänknus kommen und mit starken schimpflichen Worten zuegesprochen und unter andern also gesagt: „Glück zue, du feiner Weyda, ich mein, du bist ein gewaltiger Fürst. Wo hast du deine Diener?" Und anders mehr. Darvon zu seiner Zeit.

Es hat aber der Fürst den Canzler und Balthasarum Bathori auf das Schloss Samosuivar, den Franz Kendi und Bornamissa Ianosch auf Gyalu, zwo Meil von Clausenburg, gefänklich geschickt; dort sein sie alle nach dreien Wochen in carcere strangulirt worden. Als aber der Fürst fleissige Inquisition auf Ihr Schreiben [anstellt][1] befindet er, dass der alte Franz Kendi etlich Jahr mit dem Balthauser Bathori bei dem türkischen Soldan practicirt, wie man den jungen Fürsten aus dem Sattl heben und den Balthauser Bathori in das Nest setzen. Und hat auch dies zu Hof dem Bassa fürgetragen, dass er nur von den Spangen, so die Sächsischen Weiber am Hals tragen, den Tribut reichlich und ein mehrers kunnte erlegen. Es fordert auch der Fürst den Caspar Kornis von Hust und befrägt ihne, warumb er die Tattern hab lassen ziehen wider sein Befelch? Darauf bekennt er erstlich, dass er ein Schreiben empfangen unter Ihr fürstlichen Gnaden Hand und Siegel, in welchem ihme solches bevolchen, und zeigt das Schreiben herfür. Darauf der Fürst: „Ja," spricht er „ich bekenne es, dass mein Hand sei, aber ich bezeug's bei Gott, ich weiss nichts darumb. Hie sehe ich, was die Verräter im Willens gehabt und was sie mit [mir] haben wöllen vollbringen."

Fürs ander zeicht er auch an, dass des Balthauseri Bathori Secretarius, und ein ansehenlicher des Francisci Kendi Diener allzeit bei den Tartern gewesen und ihnen den Weg gezeigt, welches auch aus dem zue schliessen, dieweil in ihren Güetern kein Schaden beschehen. Was für Guet und Geld diese untreue, gottlose Leut verlassen, ist an der Summa grösser, als man vermeint. An Silbergeschirr sein gewogen worden 220 Centen, bringt 44.000 Mark, die Mark per 15 fl. thuet sechsmalhundert und sechzig Tausend Gulden Rheinisch, ausgenommen des Canzlers Barschaft

[1] Hie zue merken, dass Ihr fürnembste Schreiben und alle andere Sachen, so sie bei sich gehabt und daheim gelassen, sein zue des Fürsten Handen gelegt.

und andere fürnehme Sachen, so mit 25 Wagen nach Hof gen Weissenburg geführt [worden sind.]

Der Gabriel Kendi hat ein Barschaft verlassen 75.000 Ducaten, 20.000 Taller; der Georg Literatus 30.000 Ducaten. Es soll auch unter diesen Gesellen des Cardinal Andre Bathori befunden sein, welcher in Poln entwichen und bis dato sich wider den Fürsten aufs höchst beklagt, als ob er sei unschuldig, welches ihme der Fürst nit gestehen will. Ein ander Geörg Was hat ihm selbst mit Gift vergeben; item Ioan Gerendy hat sich ein Weil bei dem Herrn Ragozi in Oberhungern aufgehalten und ist aldorten gestorben.

Zue diesem wird auch gesetzet Albertus Lonay, der zeucht noch heutiges Tages in Elend herumb. Endlich ist auch in dieser Zahl befunden worden Lasla Salanczy, welchen des Fürsten blaue Trabanten in seinem eignen Castell Braniczka zu Stücken zerhauen, hat verlassen in Barschaft 50.000 Ducaten und etlich hundert, ohne Silber und andere Sachen.

Diese bewegliche und unbewegliche Güeter der Verräter sein von dem Fürsten eingezogen, und hat den überlebenden Weib und Kindern soviel verlassen, dass sie sich nach Notdurft künnen erhalten. Ist aber so ein Schlechtes, dass sie des vorigen Prachts und Herrligkeit wohl müessen vergessen.

Der Fürst in der Wallachey, Michael genannt, so wohnet zue Bukuresti, hat gleichsfalls diesem Exempel nach ein Divan, das ist ein Rath oder Landtag, lassen halten; und weil nach altem Brauch Türken mit im Rath sitzen, hat er alle lassen niederhauen und selbst drei geköpft. Er hat bei ihme 10.000 Wallachen, 2000 Sibenbürgerische Trabanten, item 700 Pferd, welche er richtig bezahlt und gibt auf eins 5 Taller, auf ein Trabanten 3 Taller, und auf 100 Personen alle Tag einen Ochsen; so oft sie aber mit dem Feind zue thun haben, so ist das Monat aus und die richtige Bezahlung verhanden. Allein was die Beut antrifft, müessen sie alles dem Fürsten geben, welcher pro arbitrio ein jeden, nach dem er sich tapfer verhalten, damit verehrt. Die Heiducken gehn in Zoblen, Mardern und andern schönen Schauben herein, als ob sie grosse ansechenliche Herren wären und wollen nichts verkaufen, dieweil ihnen kein Geld manglet.

Bis dato haben sie die Stadt Silistria auf den Grund ausbrennt und unsaglich Geld und Guet bekommen. Das Schloss ist den Türken verblieben, dieweil sie kein Geschütz gehabt. Die Festung Schmiel haben sie mit der Stadt erobert und mit 1000

Wallachen besetzt. Es ist auch ein Stadt, Orossigk genannt, so ein ansechenlicher Portus ist, von ihnen mit Gewalt erobert und geplündert, in welcher sie soviel Hönig und Schmalz, als $80/_m$ Menschen das ganze Jahr verzöhren mügen, befunden. Dann allhie wird alles zusammengetragen, was des türkischen Soldan Einkäufer im Land zue jährlicher Provision der Kuchel weit und breit zuesamben gekauft. Mir wird auch wahrhaftig geschrieben, dass sie im Anfang des Martii haben angefangen zu belägern die Festung Tegine am Nester und Barilla an der Thonaw, mit gueter Hoffnung sie mügens innenhaben. Tegine ist der fürnembsten Pass einer, durch welchen die Tattern herausziehen. Im vergangnen Winter seind etliche 1000 Sibenbürger und Wallachen über das Eis in die Tattarey gezogen und weit und weit[1] über anderthalb Tausend Dörfer verbrennt, alle Menschen, jung und alt, niedergehaut und über die $16/_m$ Stück Viech heimgebracht, welches also wohlfeil verkauft, dass ein Bürger von Cronstadt, mir wohlbekannt, 48 Ochsen, 42 Kühe, 35 jahrigen Kalbel umb 100 Taller gekauft, ein Pferd umb 8, 10, 12, 20 denarii hingangen.

Die Tattern sein auch dies Jahr dreimal geschlagen worden und dermassen tractiert, dass die Cossäggen und Sibenbürger der Tartern Weiber gezwungen ihre eigene Kinder zu braten und zu fressen zum Schrecken, dass sie hinfüro des Hungerlandts sollen müessig gehn und nit wiederkhumen, und solches auch ihren Nachkumligen einbilden. Der gefangnen Christen sein über 4000 erledigt worden.

Und dieses ist kürzlich fast der ganze Process der vorgeloffenen Prodition. Und was für einen christlichen Eifer der edle Fürst darzu gehabt, das bezeugen seine Taller, in welchen, anno 93 geschlagen, gleich wie ein Malteser Chreicz[2] in Angesicht seiner — und in den andern anno 94 gleichsfalls mit drei Puncten darüber — gesehen wird, dessen Auslegung einem jeden frei stehe.[3] Ist gewiss gar christlich und wohl gemeint.

(Hofkammerarchiv. Wien. Fasc. 15.558. Siebenbürgen.)

---

[1] Recte: weit und breit. [2] Idest: Kreuz.

[3] E interesant că acest lucru a rămas neobservat şi neexplicat de numismaţi şi e curios că numai aceste două tipuri de taleri ai lui Sigismund Báthory din aceşti doi ani (1593 şi 1594) poartă crucea cu trei puncte deasupra ei.

119.

Alba-Iulia, 8 Mai 1595.

Principele Sigismund Báthory către secretarul Ioan Bernárdfi şi tovarăşii săi din cancelaria princiară.

Ordin de introducere în stăpânirea casei din Uliţa Italienilor din Alba Iulia (în cetate) dăruită muzicantului Petru Busto pentru slujbele sale arătate de câţiva ani încoace prin exercitarea artei sale muzicale, cu reînoirea daniei anterioare.

Sigismundus Dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae, Sacri Romani Imperii Princeps, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Egregiis nobilibus Ioanni Bernardfi, Ioanni Balasfi secretariis, Danieli Soevenfalvi, Thomae Zalay, Blasio Caroli, Martino Komiaty, Emerico Gyarmaty, Ioanni Varadi, Nicolao Zunich notariis et scribis cancellariae nostrae maioris de curia nostra per nos ad id specialiter transmissis, item Petro Lippay, Gabrieli Zakan requisitoribus ecclesiae capituli Albensis, Marco Isaach, Paulo Kovach de Waradja. Salutem et gratiam nostram. Cum nos, cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum Serenitati nostrae propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis Petri B u s t i Itali, musici nostri, quae ipse Serenitati nostrae in hac arte sua iam ab aliquot annis fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, totalem et integram domum suam lapideam in platea Olasz utcza vocata, intra muros civitatis huius Albensis, in vicinitatibus domorum ab una Generosi Ioannis Baptistae Musto magistri chori musicorum nostrorum, parte vero ab altera nobilis Francisci Kovach in comitatu Albensi Transsylvaniae existenti habitam ab Egregio Nicolao Zolyomi in rationem nostram emptam, a nobisque eidem Petro Busto donatam, in cuius quieto et pacifico dominio ipse a tempore ademptionis eiusdem perstitisse ac ad praesens etiam persistere literis solummodo et literalibus instrumentis superinde necessariis et sufficientibus destitutus esse perhibetur, simul cum cunctis suis utilitatibus, emolumentis et pertinentiis quibuslibet, ad eandem domum de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus memorato Petro Busto ipsiusque heredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo clementer dandam, donandam et conferendam duximus, salvo iure alieno; pro ampliori vero erga eundem Petrum Bustum clementiae nostrae declaratione prae-

scriptam domum antea quoque exemptam denuo etiam ex novo ab omni censuum taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione hospitumque condescensione in perpetuum eximendum, supportandum et nobilitandum duxerimus, velimusque eundem in dominium eiusdem domus medio vestri legitime facere introduci: Super quo vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus acceptis praesentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus observari solitis ad facies domus annotatae vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendis introducatis praefatum Petrum Bustum in dominium eiusdem domus, statuatisque eandem eidem, ipsiusque heredibus et posteritatibus universis, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet praemissi iuris sui atque etiam exemptionis nostri titulis ipsis incumbendum perpetuo possidendum, si non fuerit contradictum. Contradictores vero, si qui fuerint, evocetis eosdem ibidem contra praefatum Petrum Bustum, ad decimum quintum diem a die huiusmodi contradictionis eorum computanda, in curiam nostram, nostram scilicet in praesentiam rationem contradictionis eorum reddituri conspicerent et post haec vos seriem huiusmodi introductionis et statutionis vestrae simul cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui praemissae statutioni intererunt nominibus et cognominibus, terminoque assignato, ut fuerit expediendum, nobis terminum ad praedictum fide vestra mediante rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis.

Datum Albae Iuliae, die 8. mensis Maii. Anno Domini 1595.

Lecta

Pe dos, cu mână contimporană: Fejérvári házhoz való. [1]

(Arhiva orașului Cluj. Fasc. IV No. 104.)

Notă. Muzicantul Pietro Busto era din Brescia, iar capelmaistrul capelei principelui Battista *Mosto* din Venezia, [2] stimat așa de mult că murind în 1597 în Alba-Iulia a fost înmormântat în catedrală. [2] Dela Busto avem și o descriere a Ardealului (din 21 Ianuarie 1595) publicată fragmentar [3] de N. Iorga, iar tipărită în întregime în revista „Le vie dell' Oriente" din Noemvrie 1930 p. 42—45.

---

[1] La casa din Bălgrad.

[2] Szamosközy István történeti maradványai vol. IV (Budapest, 1880) pp. 76—77.

[3] In Hurmuzaki: Documente vol. XII p. 28.

120.

Alba-Iulia, 12 Mai 1595.

Principele Sigismund Báthory către Gianbattista Genga la Roma.

Raport despre cele petrecute în dieta ţării. Confederaţiunea încheiată cu Ţara-Românească, care acuma se va semna de boierii lui Mihai-Vodă. Moldova stă asemenea sub protecţiunea sa, întrucât dovedindu-se mişeliile lui Aron-Vodă, prins de soldaţii unguri a fost adus aci în curte cu întreaga sa familie, punând în locul său pe Ştefan Răzvan spre bucuria popoarelor de acolo. Starea cetăţilor dunărene. Se vor trimite tunuri la Cetatea Albă. Singurul lucru ameninţător este că Leşii (la sfatul cardinalului Andrei Báthory) vreau să intre în Moldova. Principele Sigismund e gata însă să-şi verse sângele în interesul creştinităţii, dar pentru ca puterea armată a păgânilor să fie divizată, ar fi bine ca Sfântul Părinte să convingă pe împăratul Rudolf ca să atace pe Turci în cât mai multe locuri din Ungaria.

Sigismondo Bathori Principe di Transilvania, Moldavia, di Vallachia Transalpina et del Sacro Romano Impero, Signore delle parti d'Ungaria, et Conte de Siculi etc.

Molto Reverendo et nostro Carissimo.

Doppo la tornata de nostri ambasciatori dalla Corte Cesarea s' indissero qui le comitie generali per il giorno 16 Aprile; così si celebrarono et in esse s'approvarono tutte le capitulationi fatte tra noi e Sua Cesarea Maestà, permettendone in particolar et in general l'osservatione d'esse con solenne giuramento. Poi si contentarono permetterci queste più aiuto de doveri che la povertà di questi paesi ci havessero potuto somministrare per l'occasione della guerra, et inoltre le persone proprie secondo l'obligatione di questo Regno. Appresso si contentorono liberarci del giuramento che si fecero fare nel principio del nostro principato per conto della religione et di rechiamare li Iesuiti, et poco prima havemo noi recuperata la chiesa cattedrale della città et levate le loro prediche heretiche et i tanti loro sepolcri che l'ingombravano, et l'havevamo fatta ribenedire, et celebrarci le messe et i divini offitii secondo il rito di Santa Chiesa. In ultimo poi volsero i regnicoli rivedere la causa de traditori di questo Regno, et veduta trovatogli colpevoli et degni del castigo datoli, di novo hanno approvato il tutto et ci hanno aggiunto il Cardinale Bathori come consentiente del tutto, et siamo stati necessitati

per molte ragioni a consentirci, [1] se bene haressimo desiderato aspettare la venuta di Monsignor Visconti. Però se sentite di ciò che la S^tà Sua e quelli Illustrissimi et Reverendissimi ci tassassero di cosa alcuna, dite che se fossero bene informati delle qualità sue, come spero che presto saranno, vedranno che ci ha dato cagione di acconsentire a peggio.

Circa le cose della guerra sapiate che in Vallachia non si resta altro in mano de Turchi, che una fortezza detta Giurgio, la quale si combatte tuttavia, et con l'aiuto di Dio speriamo presto haver nova dell' acquisto; e tutta quella provincia riconosce noi per lor Signore et padrone, et il medesimo fa quel principe ancora, aspettando da noi gli ordini, et le leggi di come s'habbi da governare, et si mostra prontissimo ad ogni fideltà con tutti i suoi baroni, quali son qui per prestarcene il giuramento in nome suo e di tutto questo Regno, sì che di quella provincia o Regno ci siamo assicurati, che per quanto potranno, saranno in servitio della christianità, et noi non manchiamo tenerli bene animati et ben accorti, perchè nè da minaccie che li facci il Turco, nè da strattagemme di promesse si lascino mai ingannare, et di presente stiamo aspettando la confirmatione de capitoli che questi suoi baroni hanno concluso con noi in nome di quel principe et di tutto il Regno.

Circa alla Moldavia havemo scritto più volte quanto haviamo sempre dubitato della fede di quel prencipe, sì che non vi parerà novo l'intendere hora, come finalmente chiaritoci da nostri soldati che havemo in quella provincia, et dalli esploratori che havemo appresso del Turco, che non solo esso trattava la reconciliatione con lui, incolpando noi di quanto era successo contro sua voglia in Moldavia, ma che trattava insieme di far tagliar a pezzi con l'aiuto de Turchi tutte le nostre genti, haveamo subito espedito là più numero de nostri et liberamente fattolo far prigione et condurlo qua con la moglie e figliuoli, et in suo loco messo un altro con grandissima satisfattione et contento de tutti quei popoli, sì che questa provincia ancora sta a nostra divotione, et non temiamo in essa alcun mancamento di fedeltà, et in questa anco si sono occupate per tutti questi mesi a dietro tutte le fortezze che ci possedeva il Turco, da Teghenie, Chilie et Nester Alba in poi, per cagione delle quali si

[1] Vezi articolele dietei (terminate în 2 Mai 1595) în Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae vol. III p. 466—480.

mandano adesso alcuni cannoni in batteria, e speriamo sentire l'acquisto presto, se già il Re di Polonia o li suoi soldati, a instanza di qualche maligno spirito, come intendiamo, cioè dal Cardinal Bathori, non ci dà qualche disturbo, il che ci dispiacerebbe infinitamente, et non potiamo non comandarvi che sopra a tutte l'altre cose, doppo basciato humilmente i Santissimi piedi alla S^tà^ Sua in nome nostro, le facciate instanza che scrivi a quella Maestà che esserciti le sue forze contro i Tartari, come hanno disegnato prima, e come devano sì per vendetta dell' ingiurie, et danni havuti da loro, sì dall' anno passato, come anco per più servitio e comodo della christianità, et lasci in pace questi popoli che con tanta nostra cura, diligenza e vigilanza, et col sangue de tanti nostri soldati haviamo liberati dal Turco, et ridotti alla devotione nostra, perchè succedendo, come anco speriamo, potremo più resolutamente tirare innanti questa sacra impresa contro questo comune nemico, altrimente non potrebbe succedere, se non scandalo e danno. E veniamo avvertiti che il Cardinal Bathori è quello che semina queste discordie, et che a sua instanza questo già prencipe di Moldavia trattava anco con i Polacchi, come haveva fatto con l'imperatore, e con noi, ben che il suo fermo proposito era di esser in tutto e per tutto con Turchi, e pascer tutti i vicini di speranze, aspettando di chiarirci di questo proceder del Cardinale con alcune lettere che aspettiamo, et poi ve ne daremo avviso più certo. Intanto in servitio di tutta la christianità e comodo mio ci siamo voluti assicurare della fedeltà di quella provincia con la prigionia di costui, et ci pare haver ben fatto, perchè hora sta prontissima per eseguire quanto da noi le verrà comandato.

Resta hora che la S^tà^ Sua cognoschi come per sua molta prudenza sappiamo che fa, che noi et per ragion di guerra, et di vendetta siamo per sostenere tutto il pondo della guerra addosso et che intendendo che il Turco ha rissoluto far tutti i suoi sforzi in queste parti per il loro racquisto, come per lui importantissimo, et che mette insieme grandissimo numero di gente per opprimerci, lassando intanto che le fortezze d'Ungheria contro l'imperatore si difendino et trattenghino la guerra di là, desideriamo che conforme alle promesse et all' occasioni che si presentano siamo aiutati e de denari, e di gente, non solo perchè possiamo resistere per tante parti per quant'egli disegna d'assaltarci, ma che potiamo, secondo il nostro primo proposito, torgli queste fortezze che ha vicino a noi, et occuparli la Bul-

garia, secondo le havemo sempre scritto e sperato di poter fare, e che si è havuto in consideratione che la christianità havrà maggior beneficio travagliando il Turco da questa parte che da qual si voglia altra, anzi che se vedessi procedersi di qua, come si dovrebbe, pensarebbe più a difendersi in Costantinopoli, che offendere le parti sottoposte a Sua M. Cesarea. Ma essendosene di questo fatte altre volte altri discorsi, non occorre, se non che con gli effetti si mostri che siamo cognosciuti per buoni, e che si deponghino in ciò tutti gl'altri rispetti d'ambitione, d'utile, di gloria che potesse impedire questa buona risolutione, perchè alla giornata si può accomodar ogni cosa, e quando che per qual si voglia causa vediate che la S^tà Sua non ci possi mandare parte alcuna di quelle sue genti che pur potrebbe, et con servitio di Sua Maestà facci instanza che Sua S^tà solleciti l'essercito imperiale a moversi quanto più presto, et in quante più parti può offendi l'inimico acciocchè esso sforzato a dividere le sue forze habbiamo noi quel più di comodo di resistergli et di espugnarlo conforme al nostro desiderio.

Se il R^mo Monsr Visconti fosse comparso qua sappiamo bene che darebbe tal ragguaglio di noi et delle cose nostre che la S^tà Sua ci haverebbe in maggior consideratione che forsi non ci ha; nè perlongarebbe l'aiuto che ci vol dare, più di quello habbi fatto sin' hora, perchè il Turco per venir a noi non ha bisogno di metter legni in acqua, nè far gran preparationi per longhi, che ci possi far preveder le sue forze, et opporseli con quei vantaggi che possono quelli che gli vivano più lontani, perchè da un hora all'altra potemo quasi in un subito esser assaltati con gran suo comodo, con tanto numero di gente con quanto vole, e tutta fresca, sì che havemo bisogno di star apparecchiati e pronti con tutte le forze, che potemo havere, come se ogni giorno fossi il nostro, et pur stiamo con buon animo et speriamo ogni bene con l'aiuto di Dio e della S^tà Sua.

Questo habbiamo voluto così diffusamente narrarvi perchè per dirla ci pare essere, non voglio dire abbandonati di costà, come dicono questi regnicoli, ma non esser tenuto quel conto di noi che l'occasione, il tempo et il stato del loco ricerca. Esponete voi il tutto a Sua S^tà con quella modestia che si conviene et accertatela che se per troppo credere si può perder alcuno, io solo posso forsi esser quello, ma che non di meno sì come son stato e son pronto a spendere la vita in servitio di Dio e di Santa Chiesa così sarò sempre in ogni occasione che mi si

presentarà, pregando Sua Divina Maestà a concedermela con gloria anco della S^tà Sua, alla quale di novo baciarete voi i Santissimi piedi in nome nostro e le pregarete da Dio longa et felice vita conforme al bisogno che ne ha la christianità, et state sano.

D' Albajulia, il di 12 Maggio 1595.

Sigismondo Principe mpr.

Adresa: Al Molto R-do Signor Gio. Battista Genga Cameriero della S^tà di Nostro Signore, et nostro Carissimo. Roma.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 51. Mediceo.)

121.

Alba-Iulia, 25 Mai 1595.

Simon Genga către Granduca di Toscana.

Sosirea nunţiului Alfonso Visconti. Aron-Vodă fiind prins, şi adus aci, în locul lui principele Sigismund Báthory a creat un alt Vodă, principele făcându-se patron absolut al Moldovei, unde noul vodă va depinde cu totul de dânsul, neavând nici dreptul de danie. Mihai-Vodă dinpotrivă şi-a păstrat scaunul domnesc, făcând jurământ de credinţă prin boierii săi sosiţi aci. Principele luându-şi titlul de principe al Moldovei şi Valachiei e invidiat mult de regele Poloniei. Pregătiri de război împotriva Turcilor, cu toate că ajutoarele făgăduite nu sosesc. Moartea căpitanului Francisc Geszthy. Vestitul căpitan din Ungaria, Francisc Nádasdi umblând pe aci, a fost rugat să primească comanda supremă a generalatului în Ardeal, însă din pricina împăratului Rudolf nu s'a putut hotârî.

Se^mo Gran Duca, Signore e padron mio sempre osservandissimo.

Scrissi sin sotto il dì 12 del presente a Gianbattista Genga, mio fratello, che mandasse copia dell' istessa littera che le scriveva il Principe perchè ragguagliassi la S^tà di Nostro Signore di quanto passava in queste parti, acciò lei anchora fosse informata del tutto, et mi persuado, che non harà mancato, sì che con la presente mi resta a soggiunger come Monsr R^mo Visconti arrivò qua il 6 del presente e fu da Sua Altezza veduto volentieri, et per quanto la medema mi ha detto, resta satisfattissimo del proceder suo, et lo giudica prelato di molta bontà, e valore come l'A. V. Se^ma gl'haveva per la sua scritta, et resta con obligo all' A. V. che gl'habbi procurato tal soggetto. Ha Sua

Altezza per il medemo ricevuto le belle pistole, che l' A. V. gl' ha mandato, che gli son state sommamente care, et m' ha comandato, che di nuovo ne rendi infinite gratie all' A. V. et che pensi con che la possi recompensare; però faccio questo offitio meglio che posso, et l'assicuro che può disporre di quanto gl'occorre da queste parti qua, come dalle suoi proprie con gran satisfattione di S. A. perchè non desidera cosa più che gratificarla et servirla.

Circa le nuove, che se gli possono dar di qua, se ben per mezzo del detto R^mo nuntio ella potrà intendere il tutto, nondimeno le dirò anch'io sostantievolmente quanto passa. E prima V. A. Ser^ma sappi che il principe di Moldavia [1] fu condotto qua pregione per i certi suoi trattamenti che faceva con Turchi, et Sua Altezza s'è fatto patrone assoluto di quella provincia, et già creato un vaivoda [2] in luoco di quello con pagamento di 10 mila fiorini l'anno di provisione, et paga di 200 cavalli et altre tanti fanti, che può importare il tutto altre 10 mila di spesa, et tutt' il resto dell'entrate vengono obligate a Sua Altezza qui, et quel vaivoda può esser deposto ad ogni beneplacito suo, nè mentre sta lì ha alcuna autorità nella morte de gl'homini, nè dispositione de beni, ma tutto deve dipendere da qui, sì come ancho tutte le scritture e privilegi d'importanza. Onde ha tanta poca autorità, che non può haverne meno, et pur si contenta et ha accettato il stendardo, et la mazza, che gli ha mandato Sua Altezza.

Il principe di Vallachia [3] non è rimosso dal principato, ma toltoli tutta l'autorità, come a quest'altro et lasciatolo nel medemo governo, con poco più provisione. Si contendeva questa mattina da 12 mila o 15 mila et si pretendevono certe decime de contadini che sono di grandissima importanza, et credo che Sua Altezza lo contenterà, perchè sin hora s'è portato bene. Li baroni del paese che hanno giurato fedeltà al principe, che come per quella de 12 li scrisse, erano qui per questo, hanno voluto che nelle capitulationi si metta che s'alcuno fa delitto capitale non prendi se non la vita, ma che la roba resti agli eredi; ma Sua Altezza non vuole acconsentire, se cascaranno sul crimine della Lesa Maestà. Nel resto si contenta. Manderò all' A. V. la copia de detti capitoli che si fanno hora convertire in latino, et sono fatti in lingua greca secondo usano i Vallachi. [4] Sì che

[1] Aron-Vodă. [2] Răzvan-Vodă. [3] Mihai-Vodă.

[4] Este a se înțelege: în limbă românească, cu cirilică. Acest amănunt nu ne era pân' acum cunoscut și e cu atât mai mult păcat că textul convențiunilor nu ni s'a păstrat de cât în exemplarele lor latinești.

questo principe s'è preso con le provincie il titolo di esse, con grande invidia, per quanto s'intende, del Re di Polonia, il quale sin hora par che per cagione della moglie che ha creduto alle sinistre informationi del Cardinale [Bathori] non habbi sentito volentieri ancho la conclusione della parentela, et dir vogli che mettendo sospetto alla matre della sposa, che questo paese sia in pericolo d'esser inghiottito subito dal Turco, non faccino mettere dilatione alla celebratione delle nozze, come che già hanno tentato, che se ciò avvenisse, credo certo che tutto questo paese per altro malissimo satisfatto dei Todeschi subito farebbeno nuove deliberationi; havendo tutti per fermo proposito, che l'ultimo capitolo della transattione, qual è che non succedendo la parentela s' intenda guasto il tutto, sia stato posto da quello dell' imperatore a posta per poter a suo bene placito, dopo imbarcato questo Regno, disfare il tutto; come dicono che già fecero nel tempo del re Giovanni, et se bene Sua Altezza et molti [dicono] che quel ultimo capo fu posto per l'instanza di questi ambasciatori del principe, non di meno si crede così. Ond'io veduto queste difficultà e periculi che si correvano con l'occasione particulare della venuta del chiaus qui, con grande offerte per ridurre questo principe della banda loro, ne scrissi al Sig^{r} Ronf et il Sig^{r} Traus,[1] et portò la lettera il proprio residente qui all'hora per Sua Maestà. Quello succederà non so, so che Sua Altezza havendo invitato tanti principi a queste suoi nozze per li 9 di Giugno, che gli pare ricevere grandissimo affronto, se in quel tempo non si sente che almeno la sia in viaggio, et dall' altro canto è per parer grave, che hora che s'è per sentire più suoni di tamburi e di trombe per la guerra che liuti e gravicemboli per ballare, si mette la sposa in questi pericoli, non so quello succederà, V. A. Ser^{ma} intenderà ciò più presto di là che di qua.

Io non posso far iuditio alcuno chè fine si possino haver questi garbugli, perchè non so, se veramente veranno d'Italia quelli aiuti di gente che questo R^{mo} Monsignor promette, o se pur le cose andaranno in fumo, come quasi è andata la speranza del haver danari, che son stati sì pochi dopo tanto aspetto, che è stato una vergogna. Io vedo qua il bisogno grande, et il pericolo vicino, et non par da alcuno creduto, et son più che chiaro, che se il principe non è aiutato, non solo non può difendere quelle provincie acquistate, ma durarà fatiga a difendere il suo, se non

[1] Sfetnicii imperiali dela Curtea din Praga: Rumpf şi Trautsohn.

si resolve a qualche accordo, al che fare non dimeno sta durissimo et trattiene qui questo chiaus, prima per dar tempo al tempo con mille catireni per poter tanto meglio mettersi in ordine, et espettare questi aiuti, poi ancho per mostrare all' I[talia] che è in tanta stima del Turco com'è veramente, e che non affoga com'altri si pensa, et in vero che importa tanto al Turco la perdita di queste provincie per rispetto de viveri che ne cavava per la guerra, et per il cottidiano vitto di Costantinopoli, che non si potria dir più, et è cosa chiara, che se non occupa la Transilvania, o non se la rende amica, che non può far gran progressi nelle parti superiori d'Ungaria, sino che non habbi occupate queste, et si bene per fermo, com 'altre volte s'è scritto, che et per ragioni di guerra, e di vendetta, et d'esemplo a tant'altre provincie christiane che son sotto di lui, farà qua quest' anno ogni suo sforzo, et che se gl'aiuti non vengano presto, o non si fa qualche accordo, che le cose non passaranno bene.

Sua Altezza ha voluto intanto pigliarsi i tituli com'ella vede nelle littere, che scrive, et certo non secondo il mio volere, tuttavia ha buon animo congiunto con una grandissima fortuna, et non è dubbio che se il sforzo contro il Turco si farà per questa strada, che più se gli nocerà che per qual si vogli altro, perchè oltre che, quel più si terrebbe la guerra lontana di costà s'harebbe comodità di guerreggiare sopra quel dell'inimico con speranza della sistemazione de buona parte de suoi popoli circonvicini; et sia certa V^ra^ Altezza Ser^ma^ che se le genti del principe havessero cognosciuto quell' inverno la loro fortuna, hariano acquisto tutta la Bulgaria, come già scrissi all' Altezza V^ra^ che disegnavano di fare, perchè quei popoli aspettavono con desiderio vedere un poco d' essercito formato, et sollevarsi, ma non ci sono intrati, se non per dannificare e rubare, com' hanno fatto, brusciando infiniti luochi con felice fortuna, et pur tutta volta son venute qui principalissimi di quelle parti a promettere la sollevatione di tutto quel paese, pur che si comparischi con qualche forze, che gli possi aiutare a difendersi da Turchi, se sopravenissero in troppa copia, et Sua Altezza non le vuol dare per non le mettere hora in pericolo, ma gli esorta a star quiete sino che esso serà meglio provvisto, e attende la nova sollevatione de Raziani per far quanto più presto qualche assalto alle fortezze di Temesvar e di Lippa, e di Giula, ma se non compariscono le genti dell' imperatore, come hanno promesso, non si farà cosa buona, ma solo scorrerie finalmente dannose.

Il Geszti che andò l'anno passato per Generale et che si trovò là, come dicono, con circa 40 mila combattenti, che doveva, come già scrissi all' A. V. occupare tutto quel paese posto tra il Tibisco e il Danubio, e poi dar addosso a quelle fortezze, non fece niente, con grandissimo suo vituperio, e mentre ancho era in quelle parti avvenne un giorno, che nella città di Sasvaros in tempo di fiera, montato uno nel luoco dove sogliono montare i banditori, fece con la voce com'è costume, chiamate de tutti quelli che erano nella fiera et radunatosi il popolo, disse ad alta voce: *Guardatevi tutti, perchè il Geszti s'è scoperto traditore del Regno*, et ciò detto tre volte, scese giù, nè per diligenza che si sia fatta ad instanza d'esso Generale, nel suo ritorno, non s'è mai potuto sapere chi fosse, et hora nella propria città di Sasvaros passando detto Generale, è passato insieme a miglior vita, con contento grandissimo di tutto questo Regno.

Fu quì, pochi giorni sono, il Nadasdi, soldato principalissimo d'Ungaria, per trattare alcune sue pretensioni sopra certi beni che godeva già Baldassare Bathori, et il populo l'harebbe desiderato per Generale, et Sua Altezza medemamente, ma per rispetto dell' imperatore non si risolse. Mi trovai seco a ragionamenti et con buon proposito delle genti mandate l'anno passato in Ungheria gl' insinuai con buon proposito la buona volontà che l'A. V. gli portava come informatissimo del molto valore suo; se la tenne a gran favore et s'offerse paratissimo per ogni suo servitio. Feci questo offitio seco perchè l'occasione del ragionamento lo comportò, et mi ricordo che Fabio tornando una volta dal A. V. me lo disse. Se ho fatto errore mi perdoni; etc.

Ho scritto troppo lungamente a V. A. et dovevo rescriverla et cavarne miglior sustanza, ma non ho tempo, supplico mi perdoni et conserva la sua gratia; etc.

D'Albajulia a di 25 di Maggio 1595.

Di V. A. Ser^ma^

Umilissimo servitore

Simon Genga

Adresa: Al Ser^mo^ Gran Duca di Toscana, Signor mio e padron osservantissimo.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 113.)

122.

Praha, 30 Mai 1595.

Agentul Curtio Pichena către Granduca di Toscana.

Aron-Vodă e adus prizonier la Alba-Iulia cu toată familia sa. Jurământ de credinţă dat lui Sigismund Báthory de către noul Vodă Ştefan Răzvan şi Mihai-Vodă. Amănunte despre dieta dela Alba-Iulia. Moartea căpitanului general Francisc Geszthy. Sosirea nunţiului Visconti la Alba-Iulia.

E' tornato ancora di Transilvania Carlo Magno, et porta avviso come quel principe, havendo cominciato a sospettare con inditii chiarissimi che il vaivoda di Moldavia trattava la reconciliatione sua con il Turco, ha voluto assicurarsi di lui; et havendo mandato là una buona mano di gente, l'havevano fatto prigione con la moglie et figliuoli, et condutti in Albagiulia; havendo messo in luogo suo un nuovo principe a gusto et satisfattione di quei populi, i quali perciò havevano mandato a giurare fedeltà et obedienza al Transilvano, sì come anco haveva fatto il principe di Vallachia. Questa novità havrà irritato maggiormente l'animo del Turco, il quale si intendeva apparecchiarsi tuttavia con gran forze per entrare nella Transilvania; ma con tutto questo non cessava per più vie et con nuovi chiaussi di stimolare il principe alla pace, il quale stava durissimo, et non si vedeva pericolo di revolutione, se già l'imperatore non differisce il mandare la sposa, desiderata et dal principe, et da i populi infinitamente, per il disegno fatto d'andar egli stesso in persona alla guerra et lasciar lei per reggente dello stato. Anzi nel ratificare tutti li articoli della confederatione con Sua M. Cesarea vi è questa conditione principale, se la sposa sarà mandata subito là; onde si crede che l'andata sua non habbia da differirsi, et che fra due settimane in circa comincierà a mettersi in viaggio, accompagnata forse dal medesimo arciduca Massimiliano, poichè non gli è riuscito il partirsi prima, come desiderava.

Nel resto quel principe in una dieta fatta haveva ottenuto dalli suoi sudditi quelle maggiori contributioni che era stato possibile, et in oltre la libertà della religione cattolica con la restitutione de' Giesuiti. Et di comune consenso di tutti li stati veniva approvata l'esecutione della sentenza già data contra quelli congiurati, et dichiaratigli traditori del Regno, nel numero de' quali

era anche il Cardinale Bathori, come che egli sia stato consentiente et partecipe di tutta la congiura, et con orationi publiche in Polonia habbia procurato quanto ha possuto contro il principe.

Carlo Magno porta ancora ordine di sollecitare Sua Maestà a mandarle aiuto, rappresentandogli i pericoli ne'quali si trova, et similmente fa offitio gagliardo perchè sia rimesso il Teifenbach.

Dice che era morto il Generale dell'esercito del principe; et perchè non haveva heredi, Sua Altezza ne haveva acquistato il valore di circa 300 mila scudi; al qual carico non era stato substituito altro, poichè il principe si era dichiarato di volere egli stesso essere il Generale.

La partita del Magno da Albagiulia fu alli 17, et la sera innanzi vi era arrivato Monsignor Visconti con buona salute, essendogli stato fatto incontro bellissimo; ma per ancora non haveva havuto audienza.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352.)

123.

Istanbul, 1 Iunie 1595.

Sultan Mehmet III către principele Sigismund Báthory.

Văzând că solii săi n'au putut obţine nici un răspuns, îi scrie personal, făcându-l atent să nu se asvârle în nenorocire pornind război, ci intrând iarăş în confederaţiune cu dânsul, e gata să uite tot ce a făcut împotriva Porţii otomane. Nu numai, dar îi oferă întreaga ţară dintre Tisa şi Dunăre împreună cu Moldova şi Valachia ca să o stăpânească ca rege al Ungariei, obligându-se să-l ajute cu întreaga sa putere armată împotriva vrăjmaşilor săi, fiind sigur că în caz contrar, îi va lua toată împărăţia.

Lettera mandata dal Gran Turco al Transilvano tradotta da lingua Turcha in Todesca et poi in Italiano, di Praga alli 29 Luglio 1595.

Noi Sultan Mehemet Ottomano et virtuoso imperatore, mantenitore della giustitia al mondo, Soldan et imperator per forza in Constantinopoli et Trabisonda, Re et Signor della Soria, Egitto, Frigia, Cilicia, Capadocia, Giudea, Pamphilia, Bitinia, Armenia, et della superba Grecia, et altri Regni, et amplissime provincie che siano Signorie, luochi et Regni, Alessandro del mondo, Signor de Signori, Re et Imperator, et Monarca, tenitor della parola et della fede, servo coperto della ombra d'Iddio

obedientissimo alli mandati penitenze sue, il qual preghiamo che doni vittoria alli nostri esserciti et accresca la sua gratia et gloria al mondo con il nome del Signor, et col tenor delle presenti mie desideriamo et mandiamo a voi Sigismondo Bathori Principe della Transilvania molta salute et pace.

Vedendo che gl'ambasciatori nostri a Voi mandati non hanno potuto ottener appresso di Voi cosa alcuna di quello che desideravamo, sopra di che non sappiamo che immaginarci, se non che lo fatte per tirarci addosso l'estremo della nostra ruina, o veramente non vi sarete fidato di prestar fede alle parole loro, per la qual cosa habbiamo determinato, non solo mandarci altro ambasciatore nostro a posta, ma anco di propria mano scriverti le presenti et con il proprio nostro sigillo confirmarle, le quali ad altro non saranno, se non per mettervi innanti agl'occhi due cose: l'una l'affettione et amore che vi portiamo, et l'altra la ruina che vi si aspetta, quando non vi risolvarete d'acquietarvi contro di noi. Ma perchè a noi pare che le virtù vostre meritano maggior cose che esser da noi amato, vi vogliamo anco far maggiore di quello che siete, nè fu mai alcuno de'Bathori. Essendo voi dunque in sì giovenil etade, dotato di tante virtù singolari, et specialmente che in così bel corso la fortuna vi facesse precipitare in un profondo di miserie, come certo vi avverà, se non vi retirate da questa impresa, perciò vi rimettiamo, si placar vi volete verso di noi et ritornare al pristino nostro confederato et antico stato, ogni ingiuria, et ogni offesa, ancor che grande sia quella, per dir meglio: quelle che fattaci havete vi saranno rimesse et perdonate, anzi ch'in cambio della pena et meritamente meritano le rebellioni et sollevationi de popoli, occisioni di tanti nostri soldati, et altri tanti danni da voi fatti et causati contro la corona del nostro imperio, vi vogliamo guiderdonare con lasciarvi non solo pacificamente goder il Vostro Regno della Transilvania, ma anco mettervi nello stato della Vallachia et Moldavia; ma più anco farvi Re dell' Ungaria, con obligo di metter sempre nostre armi et tutto il nostro havere in difesa di voi. Ma per l'opposto poi, se perseverar volete in questa vostra perversa, ostinata et mal consigliata determinatione in procurare et continuare la guerra contra noi, vi faciamo sapere che tralasciaremo da parte ogni altra impresa, ancorchè importante fosse, et che facilmente si potesse acquistare, et che aggrandisse anco il nostro imperio, tralasciaremo, dico, per poter più rigorosamente gastigarvi et farvi patire la debita pena del pec-

cato, che commesso havete contro di noi, et della corona del nostro imperio, nè mai vi lasciaremo in pace, fino che non vi habbiamo arso, preso et desolato tutto il vostro paese, quantunque maggior assai fosse di quello ch'è; et acciocchè meglio considerate a' casi vostri ridurvi vogliamo nella mente, come vi sono forse nella memoria, se letto havete nelle passate memorie de' nostri antecessori, come non fu mai Principe, nè potenza che potesse resistere alle nostre forze; sovvengavi anco, come noi siamo successori d'uno di quelli che soggiogò la Grecia, tutte le forze rosicante, fiaccò le corna all'Ongaro, et un'altra volta domò la Transilvania. Essendo dunque questa la verità, come in fatto è, che risistenza farete al sforzo che già vi è apparecchiato potenti stimoli, si non vi pacificate, et qual difesa farete poi, quando determinaremo venirvi addosso con tutte le nostre potenze; nè altro s'aspetta che il ritorno del presente nostro ambasciatore, il quale piaceravi spedire quanto prima con quella risposta che a Voi più piacerà, et state sano.

Data in Constantinopoli, il primo della Luna di Giugno, l'anno primo della nostra incoronatione.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. No. 16 pag. 226—227. Copie.)

Notă. Copia acestei scrisori însemnate picând în mâna scriitorilor de „Avvisi" au prefăcut-o tipărind la Roma (cu data fictivă de 1 Octomvrie 1595) reeditată în *Hurmuzaki:* Documente vol. III/2 p. 483.

124.

Alba-Iulia, 4 Iunie 1595.

Principele Sigismund Báthory către prefectul cetății Făgăraș.

Dă privilegiu mitropolitului Românilor, Ioan dela Prislop, de a putea vizita preoții români ai satelor aparținând cetății Făgărașului, luând dela fiecare dintre ei câte un fiorin pe an.

Sigismundus Dei gratia regnorum Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani imperii Princeps, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes.

Egregiis, nobilibus praefectis, item provisori arcis nostrae Fogaras modernis et futuris etiam pro tempore constituendis, praesentes visuris, salutem et gratiam nostram. Quoniam nos honorabili Ioanni Priszlopi, ecclesiarum Valachalium in Transsilvania superintendenti, id annuendum et concedendum duximus, ut quemadmodum in aliis partibus regni nostri Transsil-

vaniae ex consuetudine antiquitus introducta, a singulis sacerdotibus Valachis, suae iurisdictioni subiectis, singulos florenos annuatim exigere consuevit, sic etiam a pastoribus seu sacerdotibus ecclesiarum Valachalium in possessionibus ad arcem nostram Fogaras pertinentibus existentibus, plenaria potestate visitandi eos, etiam singulos florenos annuatim exigere semper possit et valeat, prout annuimus et concedimus praesentium per vigorem. Quocirca mandamus vobis harum serie firmiter, quatenus a modo imposterum annotato Ioanni Priszlopi in pertinentiis dictae arcis nostrae Fogaras inter pastores Valachos iurisdictionem suam exercere, atque eidem eosdem visitandi, et ab eisdem singulos florenos annuatim exigendi facultatem concedere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus restitutis.

Datum Albae Iuliae, 4. mensis Iunii. Anno Domini 1595.

Sigismundus Princeps

Stephanus Josica Cancellarius

Ioannes Bernardffy

(Liceul Honterus, Braşov. Transumptun anni 1653 in Trausch : Diplomatarium Transsilvanico-Valachicum.)

125.

Alba-Iulia, 9 Iunie 1595.

Principele Sigismund Báthory către împăratul Rudolf II.

Trimite îndărăt pe Ioan Marini di Poli, nefiind oportun ca acum să meargă în ţările române.

Sacra [Caesarea Regiaque Maiestas etc.]

Cum superioribus diebus Joannes Marinus a Sacra Caesarea Regiaque M^te^ V^ra^ ablegatus in hanc meam provinciam pervenisset, hincque in Moldaviam et Valachiam provincias se se conferre vellet, animadvertens profectionem suam meis rationibus, quae ad huius et illarum provinciarum commodum spectabant, parum profuturam, admonitus etiam ab intimis Sacrae Caesareae Regiaeque M^tis^ V^rae^ consiliariis, ut illarum duarum provinciarum accuratam rationem haberem, ne aliquid incommodi Respublica christiana propter eas pateretur, visum est mihi consultius, ut ab illa profectione nunc supersederet, quae si cum mea et illarum provinciarum utilitate erat coniuncta, summopere

eam ursisissem. Itaque eum ad Sacram Caesaream Regiamque M^tem V^ram mittendum duxi. Cuius gratia etc.

Datae Albae Juliae, die IX mensis Junii 1595.

(Bibl. Univ. Budapest. Literae originales No. 206. Concept autograf.)

Notă. In legătură cu solia cunoscutului Ioan de Marini Poli de Raguza și expedierea l i îndărăt în curtea împărătească, la Praga, mai avem trei concepte de scrisori de a le tânărului principe Sigismund Báthory (dintre 1 și 10 Iunie 1595) tipărite la Georgius *Pray:* Epistolae procerum regni Hungariae vol. III p. 243—247.

126.

Alba-Iulia, 10 Iunie 1595.

Principele Sigismund Báthory către căpitanul Gaspar Kornis.

Fiind trimis în Moldova la noul Vodă Ştefan Răzvan, îi dă o instrucţiune amănunţită cum să trateze cu Vodă şi cu boierii săi în privinţa ocrotirii Moldovei faţă de vrăjmaşii ei, organizând şi plata oştii ardelene pe care o ţine acolo.

Instructio a Ser^mo Principe domino, domino Sigismundo, Dei gratia regnorum Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani Imperii Principe, partium regni Hungariae Domino et Siculorum Comite Mag^co Gaspari Kornis de Ruszka consiliario Suae Serenitatis et capitaneo arcis Huszt Albae Juliae, 10. die Junii Anno 1595 data.

Megtekintvén Kornis Gáspárnak eleitűl fogva hozzánk való hűségét és minden dolgokban való industriáját, bocsáttuk volt Moldovába az vajdához és annak az országnak minden rendihez, hogy minden részeiben a mi akaratunkat, kivánságunkat és annak az országnak állapotjárul való gondolkodásunkat, végezésünket megjelentse, és miért hogy az ellenségnek is szándékját s igyekezetit arra az országra és ide való tartományokra bizonyosan megértettük, igyekeztünk is az akaratjából, hogy annyi erőt küldjünk oda is idem, ki nemcsak elégséges legyen annak az országnak megoltalmazására, hanem segitségből tovább is progrediálhasson.

Az hadakozásnak módjáról is, az fizetett népnek rendelésekről és fizetésekről bőségesen izentünk tűle és tanuságot is adtunk ő általa. Ebben pedig ő Kegyelme ez szerint procedáljon.

I. Legelőszer gyűjtse egybe az vajdához az országbeli fő fő bojárokat, Barcsai Andrást is, az több lovag, gyalog hadnagyokkal és több vitézlő rendekkel egyetemben, és mi szónkkal szépen köszöntvén megadván mi nemű végezésünk volt avval az országgal mind magyarul, oláhul elolvastassa és szép szókkal mindennemű végezésünknek, igyekezetünknek, akaratunknak Istentűl áldását kivánja, azonképpen az országnak is.

II. István vajdának annak tisztességes módja, rendi és böcsületi szerint legelőszer adja meg az vajdaságról való levelünket, zászlónkat, botonkat, szablyánkat, deposito prius fidelitatis et super hac pacta et conventa iuramento, az szerint a mint innet annak formáját adtuk, annak tisztességes módja és böcsületi szerint. Azt is mi szónkkal áldja és mindennek, mind magyarnak, oláhnak erősképpen meg parancsolja, hogy tűle hallgassanak és a mit mi akaratunkból parancsol nekiek, ahhoz tartsák magokat.

III. Minden rendbeli bojárokat, tiszttartókat a mi hűségünkre és ezekre az végezésekre eskettesse, iuxta formam iuramenti traditam.

IV. Az vajdával együtt az transactio szerint válasszon tizenkét bojért az vajda mellé, kik mind idővel, észszel, értékkel, okossággal az többit felől haladják, kiknek hűségek is jámborságokhoz mind mi s mind az vajda bizhassék, kikkel minden ott való dolgokrul szóljon, dirigálják az országot és mindennemű causákat diiudicáljanak in iustitia et veritate. Azokat is megesköttesse a mi hűségünkre és annak az országnak igaz hű administrálására, törvénytételire és ezekre az végezésekre, az vajdát is azonképpen, hogy ezekkel eggyütt igazán itéli az országot.

V. Mindezeknek mind hitüket, kezek irása és pecsétek alatt s mind az neveket, értéket és ha lehet erkölcsöket is meg hozhassa és meg mondhassa.

Az proventusoknak perceptori[1] négyen legyenek, kettő fő és utánnok való még kettő legyen. Ezeket pedig arra is rea kötelezze hittel, hogy igazán, hiven percipiálják az proventusokat és a mi akaratunk szerint költik és tartják is, és minden esztendőbe plenam et sufficientem rationem reddere debeant. Super hoc etiam praestent iuramentum. Ez mostani szükséghez képest megtekintvén az szegénységnek is széllel való eloszlását, negyedfél forint adót vetettek, ott is az vajda vétesse fel és ha nem mindgyárást is, rész szerint szolgáltassa az perceptorok kezében,

[1] Scris greşit, consecvent: praeceptori.

hogy az ott való szolgáló rendnek hova meg fizethessenek, de azon legyen, hogy addig az napig, a mig az zászlónkat, hatalmunkat az vajda kezében nem adja, mindeneket megeligétsen; azután osztán gondunk leszen rea. A mikor az tisztbeli embereket megesketi, ezt az igét hozzátegye, azaz, ha az vornikot esketteti: *az mi kegyelmes urunknak és Moldovának etc. vornikja*, ugy hogy az tiszttartók, a mint az transactióban vagyon, ne az vajda tisztartóinak neveztessenek, hanem urunk ő Fölsége tiszttartóinak.

VI. Mivel hogy pedig mind ez ideig az hadakozásnak módja s rendi abban az országban ugy volt, hogy mind annak az országnak s mind Erdélynek nagy fogyatkozására volt, miért hogy mindkét felől, innet is az kiket oda bocsátottunk, fizetést vöttek fel, onnat is pediglen sokan hir es mód nélkül, az ő rendeket meg nem tartván, kiszöktenek, zászlójokat, dobjokat elhagyván, az országot is pusztitották: hogy az ez után ne legyen és minden itt való dolgok jobb módjával és hasznosan viseltessék, minden ott való lovag, gyalog, a ki a holdot felveszi, az ki szabad hajdú az vajda után, a mi kapitánunktul, Barcsai Andrástul függjen, hallgasson és az ő zászlója alatt járjon s ott vegyen fizetést. Azoknak pedig számok és fizetések registumban legyen, mind az vajdánál, kapitánnál és perceptoroknál s mi nekünk is ide küldjék, meg is hadják ujjobban erős parancsolattal mindeneknek, hogy az vajda után Barcsai Andrástul hallgassanak.

Az fizetés penig ezképpen legyen:

Az lovag kapitánnak, Barcsai Andrásnak hórul hóra személyre száz forintot, százos lovaghadnagynak fl. 25, lovagnak hóra fl. 4; lovastrombitásnak, zászlótartónak, dobosnak fl. 5; gyalogkapitánnak személyére fl. 25; gyaloghadnagynak fl. 12; vicehadnagynak fl. 8; tizedesnek, zászlótartónak, dobosnak, síposnak fl. 4; közgyalognak fl. 3.

Minthogy az lovagnak ez előtt öt forintra járt hóra, ha fel szendölnének rajta, igen nehezen menjen rea, hogy fl. 5 adjon, az gyalognak pedig fl. 4. Minden ember pedig pénzén álljon, ne kóboroljon, erős büntetés alatt.

Ezeket pedig minden holnapban minden pénzadáskor meg mustráltatván a mi kapitánunk az perceptorokkal egyetemben, az ország jövedelméből hórulhóra fizetéseket fogyatkozás nélkül meg adják. Az ő maga fizetését is felvevén tüllök az vajda.

Azon legyen az vajda, hogy az perceptorok által mentől több élésnek szerit tehesse. Az ország népével is vétesse és azt, a mint takarosban lehetett, bizonyos helyre, a melyre az hadnak

kelletik mennyi, gyűjtesse és jó gondviseléssel egyikkel azok közül, a kik az ország adóját, jövedelmét szedik, az had után vitesse, hogy ott semmiből fogyatkozás ne legyen, hanem pénzen mindent eleget találhassanak. Az ország népét, minden rendbelieket az vajda minden szükségekre olyképpen oly ébren tartsa, hogy mikor az szükség kívánja, menten felvehesse őket és oda vihesse, ahova kivántatik. Emitt pedig mi elegedendő hadat küldünk oda.

Minthogy pedig azt értjük, hogy az török az ő erejét arra forditja, mi is minden erűnket, ha kivántatik személyünk szerint arra is forditjuk. Azok pedig ebben a juniusban végében oly képpen lesznek kezünk alatt a mi határinkban, hogy mindgyárást oda indittatjuk őket, a vagy oda, ahová a szükség kívánja. Erre pedig mind az vajdának, mind pedig az mi kapitányunknak szorgalmatos gondja legyen, hogy mindenfelé, kiváltképen pedig török között kémjei legyenek és tatár felől is bizonyos és megtapasztalható hirekkel tartsanak bennünket és értésünkre adják, hogy fogyatkozás késedelem miatt ne legyen.

Erről pedig mind a vajdát országostól assecuralhatja, biztathatja, hogy mind jó, gonosz szerencséjekben, kit Isten eltávoztasson, együtt akarunk vele élni, halni.

Mihály vajdánál és Király Albertnál is ott való kapitányunknak meghadtuk, hogy ők is vigyázzanak és ha szükség leszen, mindgyárást vagy rész szerint, vagy mindenestől fogva oda menjenek. Ő velek pedig egy nehány ezer magyar, mind lovag, gyalog ugyan jó vagyon.

Azonképpen az sebesi kapitányunknak is, Borbély Györgynek, kit ott hagytunk, négy ezer fizetett magával, hogy az rácokkal, szabad hajdukkal, a mire Isten segiti, mindent cselekedjék az ellenségen és az országra rea vigyázzon, mind álgyut, falkont, tarackot porral, golyóbissal, tüzes laptával bőségesen küldtünk neki. Meg is hagytuk, hagy arra az országra ugy vigyázzon, hogy mihelyt az vajda és kapitányunk levelét hozzák, ha az szükség kívánja, vagy rész szerint, vagy mindenestől oda menjen, a hová kivántatik.

Minden egyébb odavaló dolgokat és az ország állapotját értvén ő Kegyelme, az mi instructiónkhoz, rendelésünkhez képest mindenben ugy procedáljon és cselekedjék, a mint nekünk jobbnak, hasznosbnak itéli lenni és annak az országnak java, haszna és megmaradása kívánja.

Sigismundus Princeps

Stephanus Josica Cancellarius

I. Bernardffy.

Az mely pecsétünk Kegyelmednél vagyon, azt az Logofet kezében hadja Kegyelmed.

(Muz. Ardelean, Cluj. Miscellanea historica p. 208—212. Copie aproape contimporană, din veacul al XVII-lea.)

Trad. Privind credința dela început a lui Gașpar Kornis față de noi și silința lui în toate împrejurările, l-am slobozit în Moldova la voevodul și la toate cinurile acelei țări, să vestească în toate părțile voia noastră, dorința noastră și purtarea noastră de grije despre starea acelei țări, hotărîrea noastră și fiindcă am înțeles cu încredințare și gândul și pornirea dușmanului împotriva acelei țări și a ținuturilor de aici, ne-am și silit din acea voință să trimitem și acolo atâta întărire, care să fie de ajuns nu numai pentru apărarea acelei țări, ci din ajutor să înainteze și mai departe.

Am vestit din belșug prin el despre felul războirii, despre poruncile norodului plătit și despre plăți și am dat și dovadă prin el. Iară în aceste el să purceadă precum urmează.

I. Mai întâi să adune la olaltă la voevod pe boierii de frunte din țară, pe Andrei Barcsai, împreună cu mai mulți hotnoghi călăreți, pedeștri și cu celelalte tagme de luptători și salutându-l cu cuvintele noastre, tălmăcindu-i ce fel de hotărîre am luat față de acea țară, atât ungurește, cât și românește să cetească și cu cuvinte frumoase toată făptuirea, stăruința, voința noastră să dorească blagoslovirea lui Dumnezeu, la fel și țării.

II. Să dea mai întâi Voevodului Ștefan, cu toată omenia, după cum i se cade după rangul și cinstea sa scrisoarea noastră despre voevodat, steagul nostru, cârja noastră, sabia noastră, *deposito prius fidelitatis et super hac pacta et conventa iuramento*, după cum am dat de aici forma lui, după cum e cinstea și omenia lui. Și acela să-l blagoslovească cu cuvântul nostru și să poruncească foarte fiecăruia, atât Ungurilor cât și Românilor, să-l asculte și să se țină de ceeace le va porunci el din voința noastră.

III. Să pună să ne jure credință boierii de toate cinurile, și slujbașii, și acestor hotărîri, *iuxta formam iuramenti traditam.*

IV. Impreună cu voevodul, după transacțiune să aleagă doisprezece boeri lângă voevod, cari să întreacă pe ceilalți cu vârsta, cu mintea, cu cinstea, cu înțelepciunea, în credința și omenia cărora să ne putem încrede atât noi, cât și voevodul, cu cari să grăiască despre toate lucrurile de acolo, să ocârmuiască țara și să deslege tot felul de pricini *in iustitia et veritate.* Să pună și pe aceia să jure credință față de noi și pentru gospodărirea cu adevărat credincioasă a acelei țări, pentru îndeplinirea legilor, și pentru aceste hotărîri, la fel și pe Voevod, că împreună cu aceștia va judeca cu adevărat țara.

V. Atât credința tuturor acestora, cu iscălitura mânei lor și cu peceate, cât și numele, valoarea și dacă se poate și moravurile lor să le poată aduce și să le poată spune.

Perceptorii veniturilor să fie patru, doi de căpetenie și după dânșii să mai fie alți doi. Pe aceștia să-i îndatoreze cu credință și la aceea, să strângă venitul cinstit, cu credință, și să-l cheltuiască

după voia noastră și sunt îndatorați în fiecare an să dea *plenam et sufficientem rationem. Super hoc etiam praestent iuramentum.* După nevoia de acum, văzând și împrăștierea sărăcimei, s'a pus o dare de trei fiorini și jumătate, să o pună și acolo Voevodul și să o slujească în mâna perceptorilor, dacă nu se poate numai decât, în mai multe câștiuri, ca să poată plăti solda lunară a celor ce slujesc acolo, dar să stăruie ca până în ziua în care va preda steagurile și puterea noastră în mâinile Voevodului, să îndestuleze pe toți, după aceea vom avea noi grije de ei. Când face să jure pe slujbași, să mai adauge acest cuvânt, adică când jură vornicul: *Vornicul domnului nostru milostiv și al Moldovei* etc., așa ca slujbașii precum e scris în transacțiune, să nu se numească slujbașii Voevodului ci slujbașii Maiestății Sale Domnului nostru.

VI. Iară pentrucă până acum felul și rânduiala de războire în acea țară erà astfel, că erà spre mare pierdere atât pentru acea țară, cât și pentru Ardeal, întrucât din amândouă părțile: și aceia de aici pe cari îi sloboziam acolo, luau solda, și de acolo mulți, fără veste și fără modru nesocotind rânduielile lor, fugiau, părăsindu-și steagurile, tobele, pustiau și țara. Ca să nu se mai întâmple aceasta de aici înainte și pentruca toate lucrurile în legătură cu aceasta să fie săvârșite mai cu bun fel și cu folos, fiecare călăreț, pedestraș de acolo, ori haiduc slobod, care ia soldă lunară, să fie supus și să asculte de căpitanul nostru Andrei Barcsai, să umble sub steagul lui și de acolo să-și primească solda. Iară numărul și soldele acelor să fie în catastif, atât la Voevod, cât și la căpitan și la perceptori și să ni se trimită și nouă aici, să se și poruncească din nou cu poruncă strașnică tuturor ca, după voevod, să asculte de Andrei Barcsai.

Iară plata să se facă astfel:

Căpitanului de călăreți, Andrei Barcsai să i se plătească din lună în lună 100 de fiorini, hotnoghilor sutași de călăreți fl. 25; călăreților pe lună fl. 4; trâmbițașului călăreț, stegarului, toboșarului câte fl. 5; căpitanului pedestru câte fl. 25; hotnoghiului pedestru fl. 12; vicehotnoghiului fl. 8; caporalului (de peste zece oameni) stegarului, toboșarului, gornistului fl. 4; pedestrașului de rând fl. 3.

Fiindcă unui călăreț i se cuvenea până acum 5 fiorini, dacă s'ar răsvrăti pentru aceasta, cu mare anevoie să se învoiască să le deie fl. 5, iar pedestrașilor fl. 4. Fiecare om apoi să trăiască din bani, să nu rătăcească fără rost, sub pedeapsă strașnică.

Iar pe aceștia mustruluindu-i din lună în lună la fiecare plată, căpitanul nostru împreună cu perceptorii să le dea plata fără scădere în fiecare lună din venitul țării. Și plata voevodului să și-o ieie voevodul dela dânșii.

Să stăruiască Voevodul, ca să facă rost prin perceptori de cât mai multă hrană. Să o strângă și dela lăcuitorii țării și aceea să o adune cât se poate mai cu cruțare într'un loc anumit, pe unde trebue să meargă oastea, și cu bună purtare de grije, împreună cu unul din cei cari strâng birul, venitul țării, să o poarte după oaste, să nu fie acolo nici un fel de lipsă, ci să găsească de toate pe bani. Voevodul să țină norodul țării aceleia, toate cinurile, gata de orice nevoie, astfel

că atunci când e nevoie, să-i poată lua de zor şi să-i ducă unde se simte nevoie. Iară pentru aceasta noi trimitem acolo destulă oaste.

Iară fiindcă înţelegem că Turcii îşi îndreaptă puterea într'acolo şi noi ne îndreptăm toată puterea într'acolo şi dacă este nevoie şi persoana noastră. Iară oastea noastră la sfârşitul acestui Iunie astfel va fi sub porunca noastră la hotarele noastre, că numai decât să o pornim într'acolo, sau altundeva, unde e nevoie. Iar despre aceasta atât voevodul cât şi căpitanul nostru să aibă neostoită grije, ţinând pretutindeni iscoade, mai cu deosebire între Turci, şi să ne trimită şi despre Tătari veşti de credinţă şi încercate şi să ni le deie de veste, să nu fie scădere din pricina întârzierii.

Iară despre aceasta poate încredinţa atât pe Voevod, cât şi ţara, îi poate îmbărbăta, că vrem să trăim şi să murim cu el împreună, atât în soartea cea bună, cât şi în cea rea, pe care să o îndepărteze Dumnezeu.

Am poruncit Voevodului Mihaiu şi lui Albert Király şi căpitanilor să fie cu băgare de seamă şi ei, şi dacă este nevoie, să meargă numai decât acolo, fie cu o parte, fie cu toată puterea. Iar cu ei e foarte bine să fie câteva mii de Unguri, atât călări cât şi pedeştri.

Aşijderea şi căpitanului nostru de Şebiş, lui Gheorghe Borbély, pe care l-am lăsat acolo împreună cu patru mii de soldaţi, să facă cu Sârbii şi cu haiducii slobozi tot ce l-o ajută Dumnezeu împotriva duşmanilor şi să aibă grije de ţară, i-am trimis din belşug tunuri, falconete şi mortare cu praf, cu ghiulele şi cu mingie înfocate. I-am şi poruncit ca aşà să aibă grije de acea ţară, ca îndată ce vor primi scrisoarea Voevodului şi a căpitanului nostru, dacă va fi nevoie, să meargă acolo unde este nevoie, fie cu o parte, fie cu toată puterea.

In toate celelalte treburi ale ţării şi înţelegând Domnia Sa starea ţării, întru toate să purceadă şi să făptuiască după îndrumarea şi porunca noastră astfel, după cum socoteşte că e mai bine şi mai cu folos pentru noi şi precum o poftesţe binele, folosul şi rămânerea acelei ţări.

P. S. Pecetea noastră care este la Dmonia Ta, să o lase Domnia Ta în mâna Logofătului.

127.

Alba-Iulia, 11 Iunie 1595.

Simon Genga către Granduca di Toscana.

Turcii voind să se răsbune asupra principelui Sigismund Báthory pentru ocuparea Moldovei şi Valachiei, se gătesc de războiu, dar totodată încearcă prin ceauşii lor să câştige iarăş principele în partea lor, făgăduindu-i întreaga ţară dintre Tisa şi Dunăre, stăpânită acum de ei. Actele de confederaţiune cu voivozii ţărilor române. Pregătiri de nuntă.

In effetto, come sin da principio si scrisse, tutto il pondo della guerra del Turco cascarà in queste parti, sì per la recuperatione di queste doi provincie di Moldavia e Vallachia, toltoli da questo principe, come per vendicarsi di tant'altre ingiurie che gl'ha fatte, con tutto che anchor il Turco le dissimuli con molte suoi promesse, et offerte per retirarlo alla sua devotione, come V. A. Ser^ma può vedere per l'incluse copie che gli mando. Et i partiti che gl'offerisce, secondo i primi accordi di Solimano, sono grandissimi, perchè gli fece a Re Giovanni, mentre che guerreggiando con l'imperatore Ferdinando gl'occupò Buda et quasi tutta quella parte d'Ungaria che possede hora, che per quanto intendo si comprende per questo principe tutta quella parte d'Ungaria che è abbracciata dal Tibisco e dal Danubio verso noi, et gli lassarebbe il possesso pacifico di queste doi provincie, pur che ne pagassi il tributo che pagavano prima, et lassase libero il commertio de Turchi per la condutta de suoi viveri, che tutti, o la maggior parte cava de lì.[1] Ma Sua Altezza sta ostinatissima, se ben a questi chiaussi dà buone parole per dar tempo al tempo, et non so, se a questo che aspetta ne' confini il salvocondotto se gli manderà, o no, perchè non n'è ancho risoluta. Tuttavia il Turco fa radunata di gente nelli campi detti Iambol in Bulgaria et dà ordine di far tre ponti sopra il Danubio, uno in Belgrado che dicono già esser finito, l'altro a Nicopoli, et l'altro a Bodon, onde Sua Altezza manda là hora più numero di soldati et fa instanza appresso Sua Maestà Cesarea perchè solleciti gl'aiuti promessi, et se veranno in tempo non si teme, ma se tardano siamo in grandissimo travaglio, et vedo quasi impossibile il mantener le provincie acquistate, tanto più quanto che non si sta sicuro di qualche molestia mossa da Kosachi o Polachi ad instanza del Gran cancelliero, et forsi del [Cardinal Bathori.] [2]

Mando ancho all' A. V. Ser^ma la copia delle capitulationi fatte con quelli vaivodi di Moldavia e Vallachia, acciò ella veda per che cagione Sua Altezza se pigli questo titolo. [3] Credo che

---

[1] Scrisoarea importantă a sultanului Mohamed III din 1 Iunie 1595 am publicat-o mai sus sub No. 124.

[2] Loc lăsat gol, nescris, din atenţiune faţă de Cardinal.

[3] Convenţiunea cu Mihai-Vodă (încheiată la 20 Mai 1595) publicată de Wolfgang *Bethlen:* Historia de rebus Transylvanicis vol. III p. 557—571; retipărită în *Hurmuzaki:* Documente vol. III/1 p. 472—476 şi în traducere italiană în vol. III/2 p. 120—121; iar convenţiunea cu Răzvan-Vodă (încheiată la 3 Iunie 1595) tipărită în *Hurmuzaki:* Documente vol. III/1 p. 477—480.

V. A. Ser^ma^ serà dalla Corte avvisata come sarà intesa da Sua Maestà Cesarea, et che secondo gli altri ella scrivendo si rallegrerà della sua bona fortuna.

V. A. Ser^ma^ fu invitata a queste nozze per il giorno nono di questo mese, perchè si credeva che in questo tempo si celebrassero qua, ma poi fu alla Corte mutato proposito et dato voce che non si farebbero sin' a Ottobre; onde nè V. A. Ser^ma^ nè altri haranno fatta resolutione di mandare, et non so, se veramente veranno al 9 del mese futuro, non havendo altro invito, poi che il principe ha voluto che in tutti i modi si faccino per assicurarsi tanto più de gl'aiuti promessi in questo tempo, nè ha potuto come far di meno per satisfattione de suoi popoli. Però se V. A. vorrà che facci offitio alcuno mi comandi per ogni sua escusatione, me lo comandi, benchè non credo sia per venire in tempo risposta alcuna; etc.

D'Albajulia al 11 di Giugno 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 58.)

128.

Roma, 17 Iunie 1595.

Cardinalul Cinzio Aldobrandini către nunţiul Malaspina în Polonia.

Repetă că ocuparea Moldovei şi a Valachiei prin principele Sigismund Báthory se va fi făcut ocazional, fără vreun sfat premeditat, dar e de părere că va fi greu de ţinut acele provincii faţă de puterea Turcilor. Cu toate acestea va influenţa pe nunţiul Visconti ca să constrângă pe principe la cedarea uneia din acele provincii pe seama Poloniei.

Non mi può servire il tempo per rispondere alle lettere di V. S^ria^ delli 29 del passato così pienamente come vorrei e come saria bisogno, massime intorno al particolare della Valachia, sopra il quale havemo anco veduto quello ch'ella scrisse a Mr. Cervia; e questo ci pare negotio di tanta conseguenza che merita d'essere profondamente considerato, come da V. S^ria^ so che sarà, et anco da altri huomini prudenti. Noi tenemo per fermo che non sia intervenuto concerto alcuno del prencipe di Transilvania con Sua Maestà Cesarea, o con l'arciduca Massimiliano, intorno alle occupationi fatte dal medesimo prencipe, anzi credemo che tutto quello ch'è seguito sia stato portato dall'occasione e dal caso, senza precedente maturità di consiglio. Nel resto semo del me-

desimo parere che sono gl'altri costì, che facilissimo fosse ad ognuno l'acquisto della Moldavia e della Valachia, ma difficilissimo a conservarle, tanto per mancamento delle fortezze, quanto per la comodità, che ha il Turco con la vicinanza di soggiogarli di nuovo, onde si rende impossibile il mantenergli senza forze grandi, o senza qualche mirabile debilitatione dell'imperio Ottomano. E dovendo tutto ciò essere conosciuto non meno chiaramente dal medesimo prencipe di Transilvania, entriamo in opinione che non fosse possibile persuaderlo a contentarsi, che una di queste provincie cadesse in mano de Polacchi, acciò con la riputatione, e con la forza dell'armi loro s'accrescesse a lui la speranza di conservare per se l'altra; e di questo scrivemo al vescovo di Cervia acciò procuri di disporre Sua Altezza conforme a quello che di mano in mano gli saria significato da V. S^ria^ perchè tutti questi consiglieri dipendono dalle risolutioni che costì si pigliaranno, e noi non sappiamo giudicare: da quale impresa potessero i Polacchi cavar più frutto, o da quella di Tartaria, o da quella di Moldavia, perchè ambedue si servono alla medesima intentione, e questa seconda tira seco forsi più necessariamente le conseguenze, che si desiderano che può apportare alla corona di Polonia quelli accrescimenti, che si sono tante volte descritti con gran vantaggio della Republica christiana; e quando il Signor Cancelliere intenda tutto quello che passa in questo proposito, si può anco credere che preferirà questa alla Tartaria, o che congiungerà una con l'altra, sendo verisimile che li Tartari, s'è vero che siano armati, non vorranno vedere che Polacchi estendono l'imperio loro a luogo, che può servire per debellarsi poi a miglior tempo. So che V. S^ria^ non dormirà sopra caso così importante, però nè anco m'affatico scriverle più lungamente il senso nostro intorno a ciò.

(Bibl. Vat. Roma. Barberini XVI. 53 fol. 317. Copie of.)

129.

Bucureşti, 27 Iunie 1595.

Mihai-Vodă către cancelarul Ştefan Josica.

Mulţumeşte pentru ştirile primite, dar îl roagă să intervină pe lângă principele Sigismund Báthory ca potrivit făgăduelii sale să-i trimeată oşti, căci altfel nu va putea împiedica trecerea Turcilor peste Dunăre.

Laetas novitates, quas Mag^ca Do. V^ra de Germanorum copiis et reliquae Christianitatis expeditione ad me perscripsit, grato animo accepi, nobisque omnibus maximum solatium attulerunt. Eam praesertim ob rem, quod contra hunc rabidum tyrannum alii quoque Christiani penes haec tria regna Suae Serenitatis auxilia laturi sunt. Nihilominus Suam Serenitatem diligentissimam curam adhibere oportet, ut iuxta suam benignam obligationem, primo quoque tempore, et quantocius fieri poterit, huc tam fortem et tam numerosum expediat exercitum, quo cum (?) huic ingenti potestati et viribus hostium contra nos transmissis, etiam in Bulgaria praesentibus, resistere queamus. Quia quocumque tandem modo exploratores ad Suam Serenitatem hostium conatus denunciant, tamen Mag^ca Do. V^ra sibi animo persuasum habeat Turcicas vires maxime his in partibus esse intensas, et huc omne suum virus conari effundere, prout iam praesens hostis conspicitur et elaborat, ut conatibus et voluntati suae inserviat. Facit autem hoc praecipue hanc ob causam, quia videt huius loci infirmitatem et labefactatas esse vires, tum etiam, ut sibi propius et tutior contra reliquos hostes expeditio pateat. Aliud quoque est, quod ipsum et iniuriae iam illatae, et quae ei in dies a nobis inferuntur, ad haec stimulant ac impellunt, qui si poterit ante omnia a nobis damna accepta, et perpessas iniurias ulcisci, nequaquam intermittet, cui Deum Optimum Maximum omnem fortunam denegaturum spero. Quare iterum atque iterum Mag^cam Do. V^ram rogo, velit haec omnia penes has meas litteras Suae Serenitati, prout se omnia habeant, exponere et declarare, ut Sua Serenitas iuxta benignam promissionem suam omnia diligenter perpendeat, et nos tempestive opportunoque tempore hic auxiliis muniat, quia si in expeditione suppeditationeque auxilii mora intervenerit, metuendum est vehementissime Serenitatis Suae copias et regni huius gentes ad prohibendos traiectus Danubii hostibus minime sufficientes futuras, eo minus graves hostis impetus me excipere aut expectare audere.

Ad haec multo fusius per Georgium Palaticz cum Suae Serenitati, tum Mag^cae Do. V^rae nunciavimus; scripsimus id quoque, si Suae Serenitatis gratiosa voluntas esset, ut partem Kosakorum huc vocaremus, cum ipsorum quoque is esset spontaneus animus, et iam trecenti aut quadringenti Brailam ex ipsis appulerint, palam enim est nos maximopere egere auxilii. Itaque quodcumque hac de re Sua Serenitas tulerit iudicium, dederit-

que responsum, Mag^ca Do. V^ra precor faciat me de eo certiorem. Credo enim Suam Serenitatem iam suum hoc regnum modis omnibus, milite, pecunia, pulvere, globis, et aliis, quae ad defensionem eius spectare videbuntur, iuxta suam clementem obligationem velle iuvare. Quod nos quoque communiter Suae Serenitati fidelissime reserviemus. Valeat Mag^ca Do. V^ra diutissime salva et incolumis.

Datum ex Bukurest, die 17. Iunii iuxta vetus. Anno Domini 1595.

Mag^cae Dominationis V^rae affinis

Michael Vaivoda Valachiae Transalpinae

Pe dos: Literae principis Valachiae ad cancellarium Transilvaniae.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4293 fol. 449. Copie.)

130.

[Bucureşti, Iunie 1595.]

Mihai-Vodă către cancelarul Ştefan Josica.

Repetând cele expuse prin căpitanul George Palaticz, îl asigură că se poartă cu toată bună inimă faţă de principele Sigismund Báthory, numai să fie şi el ajutat de dânsul cum se cuvine. La nunta principelui va trimite pe feciorul său Pătraşcu. Îl roagă să intervină să obţină vreo moşie ori vreun castel dela principe în Ardeal, unde să se poată retrage în caz de nevoie cu familia sa.

Ex iisdem Mag^cae Do. V^rae litteris intellexi quam propenso et quam benevolo animo sit erga me affecta, quantumque rebus exigentibus haec affinitatis officia parata sit declarare. Quapropter facile crediderit, qua in parte Mag^ca Do. V^ra locaverim, et quem locum bonis admonitionibus et verbis saluberrimis soleo tribuere, sciens pro certo Mag^cam Do. V^ram mihi nulla in re aliquid adversi cupere.

Georgius Palaticz Mag^cae Do. V^rae narrare poterit, quam submisso animo tam in recipiendis modernis Suae Serenitatis institutionibus paruerim, quam in exequendis aliis rebus, de quibus Sua Serenitas et Mag^ca Do. V^ra quoque ad me scripsit, fuerim, quamquam in multis praeter meam exspectationem, mea pristina dignitas sit diminuta et status attenuatus, nihilominus imposterum etiam eodem submisso animo et fidelitate Suae Se-

renitati studebo servire et evigilabo, ut hoc Suae Serenitatis regnum interteneamus et defendamus, modo Sua Serenitas in suppeditandis auxiliis nobis non desit, et nostrorum fidelium servitiorum habeat respectum.

Ut diem solemnitatis nuptiarum Suae Serenitatis [1] mihi perscribat Mag^cam Do. V^ram rogo, ut possim Petrasko vaivodam, filium meum, quemadmodum Magnifica Dominatio V^ra quoque perscripsit, isthuc expedire. Familiam quoque meam libenter isthuc mitterem, si Sua Serenitas eiusmodi bona mihi dedisset, ubi possent se se intertenere, quia cum familia mea alii quoque affines et consanguinei sunt futuri, Lona vero, ut intelligo, est locus valde strictus et nequaquam capax, bona etiam sunt exigua, atque sic oporteret eos ibi pecuniis vivere, sicut et Coronae, aut in aliorum bonis. Proinde rogo Mag^cam Do. V^ram velit apud Suam Serenitatem sedulo instare, ut maiorem fidelium servitiorum meorum Sua Serenitas habeat rationem, nec secus meis rebus prospiciat. Quid esset Suae Serenitati, si unum castellum mihi conferret, quo his turbulentissimis temporibus familiam et res meas expedire possem? Haec et alia mea negotia Mag^cae Do. V^rae commendo, ut omnia non secus ac sua, quemadmodum bonus affinis agere consuevit, agat, cum commoda nostrae domus et alia omnia inter nos communia sint futura.

Pe dos: Literae (creditur) principis Valachiae ad cancellarium Transilvaniae.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4293 fol. 448. Copie.)

131.

Innsbruck, 13 Iulie 1595.

Kammerräthe Oberösterreichischer Lande către împăratul Rudolf II.

La ordinul primit, raportează că din averea răposatului Petru-Vodă Şchiopul fiind dată o sumă de 31,000 *de fiorini cu dobândă n'a mai rămas de cât un lanţ de aur în valoare de o mie fiorini, păstrat de Küepach, tutorul tânărului Vodă Ştefăniţă.*

Was Euer Röm. Kais. Mt. mir Cammerpräsidenten vom 28-isten negsthin umb ... des Wallachischen in Tirol verstor-

[1] Ziua nuntei lui Sigismund Báthory cu archiducesa Maria Christierna fu fixată întâi la 9 Iunie 1595, deoarece însă mireasa nu sosi la Alba-Iulia de cât la 1 August, a fost celebrată la 6 August 1595, în catedrala de acolo.

benen Fürsten Verlassung und Parschaft allergnädigst zuegeschrieben, das hab ich im Cammer-Rath fürgebracht etc.

Dann vonwegen des Moldawischen oder Wallachischen Fürsten hinderlassnen Barschaft haben wir gleichsfalls in berührter Schrüft Euer Kais. Mt. zu gehörtem End aller underthänigiste Anregung gethon. Es ist aber darumben also geschaffen. Als wir höchst eraischender Notdurft nach, uns umb Geld hin und wieder bewerben wollen, und auch darsider jüngstlich bei Ferdinanden von Kuepach, als des jungen Moldawers Gerhaben, um Erfolgung befundner Barschaft gehandelt, hat er uns widerumben unlängs verständigt, dass schon vor diesem alles des Moldawers Vermügen und Barschaft, so allein 31.000 Gulden, in diesem Land gewest, durch ihne, auf Verschreibung und Verzünsung im Land ausgeliehen und angelegt worden sei. Also, dass allein noch ein guldene Ketten, ungefähr 1000 Gulden wert, übrig verhanden; die well er zu Geldt machen, und uns darleihen, welliche wir auch auf Begleitung des Italienischen Kriegsvolks für Euer Kais. Mt. hierzue verordnete *Commissarien*, so weit sie gereichen, gebrauchen müessen; dass also dieserzeit kein weitere Rechnung auf berührtes Moldawers Parschaft zu machen ist; etc.

Datum Ynsprugg, den 13. Tag Iulii. Anno 95.

(Hofkammerarchiv. Wien. Reichsakten fasc. 151.)

132.

Gorizia, 18 Iulie 1595.

Filippo Pigafetta către secretarul Belisario Vinta.

Ajuns aci cu ceata cavalierilor toscani în drum spre Alba-Iulia, în ajutorul principelui Sigismund Báthory, comunică ştirile bune sosite din Ardeal şi Ţara-Românească, unde oştile creştine au bătut pe Turci, pe malul Dunării, la Turnu Măgurele.

M'imbarcai, si come scrissi a V. Signoria molto Illustre in Venetia col Sig^r^ Gioseffo Rabata per Aquilea dove dalli venti contrarii non arrivai, se non in due giorni: et poi senza vedere Palma, pervenni in una giornata in questa buona terra di Goritia etc.

Siamo poi in allegrezza per li prosperi avvenimenti d'Ungaria e di Transilvania, et per la giunta della sposa a Cassovia, risanata del tutto, et incontrata dall'arciduca Massimiliano

pomposamente con due mila cavalieri, et honorata con li tiri di tutta l'artiglieria; dove già era arrivato l'ambasciatore del prencipe di Transilvania per condurla ad Alba, città metropoli di quel prencipe.

Le nuove di Transilvania sono tutte conformi, che ultimamamente alquante migliaia di Transilvani, misti con Valacchi et Moldavi presso di Nicopoli habbiano di qua dal Danubio incontrato il pascià Cicala,[1] et rottolo, et spogliarolo degli alloggiamenti, et tolto 500 barche, così scrivono, condotte per congiungere diversi ponti sul fiume, per passare in Ungaria sotto Belgrado.

Se questo è vero, Iddio ci vuole aiutare al sicuro, massime scrivendo di là ognuno la grande carestia di vettovaglia, che soffrano li Turchi; etc.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 61.)

133.

Iaşi, 26 Iulie 1595.

Ştefan-Vodă Răzvan către Ioan Zamoyski cancelarul Poloniei.

Scrisoarea lui Mihai-Vodă despre ameninţările vrăjmaşe ale Turcilor, împotriva cărora a pornit şi dânsul, precum va porni şi Răzvan, de va fi ajutat cu oaste.

Illustris et Magnifice Domine.

Redditae nobis sunt a Michaele palatino Valachiae[2] literae, quibus significat Turcicum exercitum provinciae suae iam imminere, quod posteaquam Ser^mus^ Ungariae princeps rescivit, ipse in persona movit contra Turcas exercitus suos omnes; nosque similiter fecimus, relicto tantum hic in finibus ditionis nostrae uno fideli cum quibusdam levioribus copiis, firmam in primis in Deo spem habentes, et in Dominatione V^ra^ Mag^ca^ auxilio, quod ditionis istius calamitate monebitur, et illam a Tartaris tueri, ne iacturam aliquam in fortunis suis, vel in ipsis Christianis patiatur non intermittet.

Alterum est illis Dominis, qui a nobis profugerunt, fidem Dominatio V^ra^ Mag^ca^ adhibere nolit. Deum in testem voco, nihil me illis unquam sinistri cogitasse, aut quidpiam mali facere voluisse. Scimus multa illos de nobis Dominationi V^rae^ Mag^cae^

[1] Numele de familie al lui Sinan.

[2] Scris greşit: Moldaviae.

rettulisse. Quippe ipsi passim iactant Dominationem V^ram^ Mag^cam^ omnino paratam esse aliquid mali ditioni huic facere, qua in re nos fidem illis minime adhibemus, optime enim perspectum nobis est Dominationem V^ram^ Mag^cam^ cuius prudentia singularis est, nihil unquam adversi Christianis populis optare. Nos gentem et ditionem hanc in primis misericordiae et benignitati Dei committimus, tum etiam gratiae Dominationis V^rae^ Magnificae. Ego, Deo auxiliante, proficiscor contra Barbaros, utinam eas vires nobis desuper emittat, quibus illos profligare possimus. Dominationem quoque V^ram^ Mag^cam^ ita adversus eos firmiter, eaque subsidia ferat, quo insignem ex ipsis victoriam reportet. Id nos ex animo Dominationi V^rae^ Mag^cae^ cupimus, cui omnia prospera a Deo precamur.

Iasii, 26. Iulii 1595.

Stephanus Dei gratia
Palatinus Moldaviae

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 89/b. Copie cu anul greşit de 1593.)

134.

[Bucureşti, Iulie 1595.]

Mihai-Vodă către arhiducele Maximilian.

Raport despre felul cum a trecut Dunărea la Nicopol, pe care l-a ocupat împreună cu Vidinul şi alte oraşe vecine, din cari a adus cu sine 16,000 *de bulgari şi alţi creştini, aşezându-i în Ţara-Românească.*

Breve estratto di una lettera scritta da Michiel Vaivoda della Vallachia al Ser^mo^ Arciduca Massimiliano circa alli progressi fatti nuovamente nel paese de' Turchi.

Serenissimo Principe.

Non ho voluto tralasciare di dar ragguaglio a V^ra^ Altezza qualmente io con li miei, poco fa, sia passato il Danubio et preso Nicopoli; se incontrassimo in 1300 Turchi condotti da 2 Bassà et 12 Sangiachi Beghi,[1] con quali si azzuffassimo et con l'agiuto Divino li rompessimo con mortalità grande di loro et fuga delli due Bassà. Poi habbiamo abbrugiato Nicopoli[2] et spianato tutte

[1] Scris exagerat 13/m adică 13,000 pe când o astfel de oaste nu putea să aibă numai doi generali.

[2] Arderea Nicopolului a fost în ziua de 11 Iunie 1595.

le case al numero di 6/m mettendo a fil di spada quanti vi eran dentro. Indi voltassimo verso Bodon, dove similmente trovassimo 2 Beghi con 1000 Turchi; quali ivi subito furono da noi rotti con preda delli loro stendardi, et pregionia d'alcuni Turchi segnalati. Quel giorno istesso abbrugiassimo et spianassimo detto Bodon, dove erano 12/m case in circa,[1] con morte d'alcuni de' nostri, et con questa habbiamo anco abbrugiato altre città da conto, cioè Pleven....[2] con morte di tutti li Turchi ivi habitanti, sacheggiando et abbrugiando tutti li villaggi che erano tra la Transalpina et la Grecia al numero 2 et ho fatto condurre di qua del Danubio tutti li Christiani et li Bulgari al numero di 16/m anime che erano in quelli paesi, alli quali ho dato quì nel mio paese habitatione del meglio che ho potuto, lasciando tutto il paese loro dishabitato et distrutto.

V^ra Signoria sia sicura che tanto che piacerà a Dio darmi vita, io non cessarò di continuare al suo servitio et di tutta la Christianità, et voglio con l'aiuto divino, passar un altra volta il Danubio et metter a fuoco et ferro tutto il Dobroitar sino a Belgrado et Segeridar (?) ovvero sino al mare. Perchè tutto il mio disegno non mira ad altro che alla estirpatione del comune nemico et all' esaltaltione della Christianità. Con ciò a V^ra Altezza mi offero.

(Bibl. Vat. Roma. Urb. 1066. Avvisi.)

135.

[Alba-Iulia, Iulie 1595.]

Aviz anonim despre bătăliile oştilor creştine.

Ciocniri cu Turcii la Nicopol, Vârşeţ şi lângă Sava. Bătălia de lângă Rusciuc. Lupta banului Craiovii cu Turcii în faţa Vidinului.

Zeitung aus Sybenwürgen.

I. Zwischen Nikapol und Zenderö haben die Haydukhen hundert Janchyaren antroffen, welche sie alle haben niedergehauen also, dass auch einer nit darvon kommen, und haben ihre Fahn und Drummel mit heim gebracht.

[1] E cam greu de crezut ca Vidinul să fi avut 12,000 de case, aşa că şi aici e mai indicat a se pune 1200.

[2] Urmează alte patru nume stricate şi aproape iligibile.

II. Bey Wersecz haben sie des Beghen Hofstätt eingenommen, und daselbst im Haus viel Türkhen niedergehauen, die ibrigen sein ins Schloss hienein geflohen. [1]

III. In das Wasser Sawa sein 4000 Tatter versenkt.

IIII. In der Walachey haben die unserigen ein grosse Schlacht gehalten mit dem Mustaffa Bascha, welchem des Temeschwar Bascha Ampt geben ist worden, wiewol er noch nit darein hot kommen können, und ist die Schlacht so heftig ergangen, dass sie von Mittag an bis zum Abent gewähret hot, und dennoch mit Gottes Hilf der Sieg den unserigen blieben ist.

V. Bey Bodon hot der Tatter Ham Streifer und Rauber hiniber iber die Dana geschickt, welche der Ban von Krayowa sambt den Hayduckhen antroffen, und unter denselben 400 erlegt.

VI. Eben dieselbigen Tattern sein bey Buten [2] zu rauben ausgerennt, haben auch etlich Dörfer geplindert, aber die unserigen haben dieselbigen auch geschlagen und das geraubt Volk erledigt.

VII. Auch hot der Tatter Ham in die Walachey iber die Dana zu rauben zehn Tausent Tattern geschickt, welche auch von den unserigen dermassen hart geschlagen sein worden, dass viel hundert erhauen sein.

(Staatsarchiv. Wien. Turcica. Fasc. 116 fol. 58.)

136.

Praha, 8 August 1595.

Agentul Curtio Pichena către Granduca di Toscana.

Ioan Marini di Poli întors din Ardeal zice că popoarele din Moldova şi Valachia sunt foarte desgustate de principele Sigismund Báthory care le-a împus nişte condiţiuni mult mai severe de cât cele făgăduite.

Di Transilvania non si sentono altri progressi. Scrivono bene per cosa notabile che la Ser^ma^ sposa il giorno istesso che il Principe la incontrò fu liberata dalla febbre. Quel Ragugeo tornato di quei paesi dice chiaramente che li populi di Valachia et di Moldavia restano molto disgustati del principe, il quale

[1] Asaltul şi luarea Vârşeţului a fost în ziua de 22 Iulie 1595.

[2] Buten ori Bodon e numele unguresc al Vidinului.

gli habbia sottoposti al suo dominio con più strette conditioni di quelle che erano state loro promesse, et dice che hora non era tempo di usar l'imperio così assoluto, et che il principe si sia lasciato trasportare in questo dalle adulationi de' cortigiani, senza pensare al pericolo che gliene può avvenire; cioè che, entrando l'esercito del Turco in quelle provincie, tutti gli si ribellino.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4352.)

137.

[Praha, August 1595.]

Giovanni Marini di Poli către împăratul Rudolf II.

Audienţă la principele Sigismund Báthory în Alba-Iulia. Purtarea neprietenoasă a cancelarului Josica faţă de Marini, nevoind să-l lase se plece în ţările române până ce „dieta" nu se va sfârşi. La aceasta fiind invitaţi şi boierii din amândouă ţările române, n'au sosit de cât numai boierii din Ţara-Românească, cu cari vorbind mult, află că Mihai-Vodă trimisese în solie la Praga (încă la începutul anului) pe Mihai banul Craiovei cu căpitanul Samoil, cari însă au fost opriţi în Ardeal şi trimişi acasă. Solii din Moldova n'au putut sosi, deoarece Aron-Vodă prins de soldaţii săcui, a fost înlocuit prin căpitanul său, Ştefan Răzvan. Cauza căderii lui Aron (uneltită de Răzvan şi căpitanul Mihai Tholnai cu un călugăr grec) a fost, că n'a vrut să se supună principelui Ardealului, pe care îl privea de frate şi bun vecin, declarând că nu recunoaşte alt superior afară de Dumnezeu, de cât pe împăratul Rudolf şi pe Papa, ca pe capii creştinităţii. Treizeci de boieri din Moldova pribegi în Polonia cu Ieremie-Vodă şi Luca Stroici, ajutaţi de Leşi. Ştiri din Constantinopol. Marini văzând că nu poate merge în ţările române, plecă spre Caşovia, unde a raportat despre cele văzute arhiducelui Maximilian, din porunca căruia a venit la Curtea imperială.

Sacra Cesarea Maestà. Patrone mio Clementissimo.

Partito della Cesarea Corte con lettere et ordini comandatimi per Illmo et Eccellentissimo Principe di Transilvania, et Aaron Vaivoda di Moldavia, et Michaele Vaivoda di Valachia, et come il Padre Jesuita [1] fece instanza seguirsi viaggio verso

[1] P. Alfonso Carrillo.

Transilvania, si come io fece per comandamento, la quale instantia dalli effetti si pol comprender che fu per potermi a comodo intertenir per non seguir viaggio destinato per Moldavia et Valachia: Arrivato che fui in Transilvania del mese di Gienaro, il Principe ritrovandosi in la città di Corona, dove gli erano pervenuto alcuni capi di Cosachi, alli quali donò di presenti et il suo stendardo, accettandoli al servitio suo, et dapoi scusandosi con me che li detti Cosachi li erano venuti di lor spontanea volontà et che haveva protestato al ministro di V. M. C. che era con essi Cosachi, il qual ministro doverà aver dato a V. M. C. piena relation, si come et io detti particolare avviso di quanto mi fu detto in causa dal sudetto Principe di 5 et 14 Febraro 1595.

Et in arrivo di esso Principe in Albagiulia mi dette gratissima audienza. Presentandoli le lettere al solito, si offerse devotissimo servitor di V. M. C. et comandò subito al suo cancelliero [1] che siano fatti li passaporti per seguir mio viaggio per Moldavia et Valachia, il che non seguì per mal consiglio et contrario offitio fatto dal [2] sudetto Cancelliero con quella Altezza, con dir che avesse solamente a fare esso Principe in quelle provintie, et non V. M. Cesarea, con di altre indecente et imprudente parole, con le quali imprensioni ha divertito il sincerissimo et bon animo di quel Principe sia bene risposto al detto cancelliero con molte ragioni et in specie che V. M. C. non solo che come Imperator di tutta la Christianità l'è Patron, et puol, et ha da fare da per tutto, et in particularo che le due provintie si sono date con spontanea volontà alla devotione a contemplation di patente et lettere piene di benevolentia di V. M. C. et Brevi di Sua Santità con appresso la industria che se ha usato con quelli principi et populi, con offerte et promesse della clemenza in nome di Maestà Cesarea, li quali principi con populi si erano a tal modo redutti alla devotion di V. M. C. si com'è notorio.

Et senza alcun premio, nè stipendio, si come nel tempo del Invictissimo Carlo Quinto Imperator con Gran Pietro Moldavo [3] a volo, come si dice di Aaron Vaivoda che fu contratto per mezzo di Marchese di Brandeburgo, alhora capitan general del Sacro Imperio, con promessa di mezzo million d'oro di stipendio al anno, come per copie di contratti si vede, et V. M. C. per mezzo della industria di me, suo humillissimo et devotissimo servitor, senza alcun stipendio, nè premio con li successi effetti notorii

[1] Ştefan Josica. [2] Greşit: il. [3] Petru Rareş.

della servitù per V. M. C. et a beneficio della Christianità, et se bene è perturbato indebitamente dalli Polacchi per la imprudentia di sudetto cancelliero Transilvano, contra ogni dover et voto del prudentissimo consiglio di V. M. C. et di me, suo humillissimo servitor.

Et a me pare che li Transilvani da per loro soli non potranno sustentare quelle provintie, senza il nome, autorità, consiglio, favore et protettione anco di Transilvania, e gli è necessaria in tal modo et con buona intelligenza con V. M. Cesarea, si come in suo tempo li effetti dimostraranno più chiaro lume a mio parer, cognosciendo io la natura et costume di quelli populi, i quali sono informatissimi della benignità et clemenza della Augustissima Casa d'Austria, che Iddio perdoni chi è causa che non si abbia seguito viaggio per quelle provintie, il che era necessarissimo esser assiduo a quelli populi a tenirli in bene, et in promesse della clemenza di V. M. C. con modi et maniere chi è pratico con loro si haverebbon conservati li animi loro a devotion, che così non sarebbeno successi li disordini di già seguiti, et ancora speraria in Dio di remedio, dummodo li Polachi fosseno neutrali, et con buona intelligenza sincera di Transilvani, si come più in lungo ho dato relatione per lettere di 20, 21, 23 et ultimo Febraio 1595.

Poi comparse corriero di V. M. C. con lettere a quella Altezza con novi tituli, delle quali si rallegrò assai, et di nuovo comandò al cancelliero di far passaporti per mio viaggio di Moldavia et Valachia, essendo ancora lettere di V. Maestà per quelli Principi, ma il detto cancelliero al solito li fece mutarlo opinione, et non fu possibile seguir viaggio, si come ho ragguagliato di questo et di altro per lettere di 24 et 29 Marzio, et 10 et 25 Aprile.[1] Et poi è pervenuto il Signor Stephano Bochkai[2] et Padre Jesuita, con li quali condolendomi delle impertinentie del Cancelliero, il quale seppe tanto dire et fare, che terminorno per mio viaggio che spettassi sino fatta la dieta, alla quale convocorno li principali Baroni di una et altra provintia, et che dapoi la dieta seguirebbe tal mio viaggio per quelle provintie, dove dapoi finita dieta di nuovo comandò il Principe al Cancellier per

[1] Dintre aceste scrisori cunoaştem două, cea din 24 Martie şi cea din 10 Aprilie 1595; *Hurmuzaki*: Documente vol. XII p. 35—38 şi 41—44 tipărite cu multe greşeli.

[2] Scris greşit: Barchai, cum a rămas neobservat şi în scrisoarea mai sus citată, p. 43.

li passaporti et lettere sue a quelli principi et capitani della sua militia, con espresso ordine che il tutto conferisseno con me, et che nulla esseguiscano senza comunicar con me, sendo quella Altezza informatissimo della pratica et bona cognitionie che ho con quelli principi et populi; nè questo non seguì, ma mi fu vietato al partir, che era parato con quelli Baroni, che della Valachia alla dieta erano venuti, li quali si condolevano con me che contra la loro volontà assentivano et firmavano capituli; et io ad ogni bon fine con ogni studio et meglior modo gli ho confortato (vedendo li besogni che sia di loro et molto più di Transilvania) che per alhora si accomodino col tempo perchè capituli et giuramenti nelle forze fatte non tengono de iure Imperial, et come Imperator si è unico al mondo sopra tutti christiani, giustissimo et clementissimo ugualmente a tutti, et che per adesso vi ha arricomandato molto al Principe Transilvano vi sia protettor, et che difenda come più vicino a tutto suo potere, et che Sua Maestà Cesarea non mancarà ancora mandare di più aiuti opportuni, con li quali in lungo ragionamento si monstravano esser devotissimi a V. M. C. et a tutta Augustissima Casa d'Austria, et mi mostrorno patente che havevano da Recolenda memoria Sigismundo Imperator, et io al loro monstrando lettere et patente di V. M. Cesarea, molto se allegravano et desideravano la mia venuta da loro quanto prima, et me disseno che il loro principe Michaele Vaivoda havea mandato a V. M. C. solennissimo ambasciator, il Gran Ban di Craglievo, per nome Michailo, con altro in sua compagnia, capitan Samuel, quali in Transilvania furno intertenuti et fatti ritornar in drio, il che fu avanti mio arrivo in Transilvania dal Principe, la qual Altezza intendendo la venuta del Ser^mo^ Massimiliano in Ungaria superiore, conferendo con me, aveva molto desiderio di vedersi con esso Ser^mo^ Massimiliano in nella sua provintia con occasion di queste nozze et guerre, di poi par che il suo Cancelliero et Geszti Ferenz Generale l'havevano disuaso del suo bon animo, con dir che non è bene introdur Principi, nè esserciti forestieri in proprio statu, et simil impertinentia. Et con tutto che detto Principe ha scritto a Sua Santità che sarebbe contento che l'esercito di V. M. C. et quel di Sua Santità invernasse nel suo stato, essendo suo stato intorniato di monti come fortezze, per travagliar il nemico più facile d'inverno, si come particolar ho dato relatione sotto li 28 Aprile [1] et 7 Maggio, il medesimo offitio fatto con Baroni Valachi

[1] Vezi mai sus sub No. 116.

si haverebbe fatto et con li Baroni di Moldavia, si fussero venuti alla dieta, ma non venseno come erano convocati, perchè in quel tempo occorse far prigion Aaron Vaivoda et in loco del quale successe Stefano Risvan, et mandò Mihailo Tolnai Ungaro et Calugier Greco in Transilvania, con li quali hanno composti capituli della Patronia di Moldavia et Stefano Risvan affirmati; annotando avanti che fu fatto prigione Aaron, fu mandato di Transilvania un consiglier di quella Altezza, per nome Christof Diach,[1] che detto Aaron rendesse obedienza et recognosce per superior il Principe di Transilvania, il qual Aaron denegò tal suggettione con altiera risposta, dicendo che non cognosceva dopoi Iddio altri superiori che a Sommo Pontefice et a Sacra Maestà Cesarea, come a principali capi della Christianità, et a Principe di Transilvania non son per dar mai obedienza, ma come fratelli et boni vicini et amici, che siamo stati et confederatosi a beneficio della Christianità contra Turco etc. Al qual Aaron fu imputato esser traditore, et che havesse intelligenza con Turchi. Il che non s'è ha visto, nè inteso legitimo iure etc. Che quanto a me, io ho trovato detto Aaron debitamente di animo pronto a servitio di V. M. C. et lui fu di tutti primo che entro essi confederò a beneficio di Christiani, ben con qualche difficoltà, si come sogliono esser tutti in principio difficili, et che essendo accusato a quella Altezza dalli suoi intimi, fu mandato una banda di soldati Siculi per far prigion et privarlo di stato detto Aaron alla improvisa, si bene duo millia Ungari assoldati avea, di essi Capitan general Stefano Risvan, il qual fu autore di sudette accuse (per havere loco di esso Aarone) con doi altri complici, nominati Michailo Tolnai Ungaro et Calugier Greco, et un delli qual duoi avanti a tal fatto, cioè Michailo Tolnai Ungaro fu due volte in Albagiulia a far testa et trattar di ciò, o di altro con il Cancellier di Transilvania, et finalmente Aaron fatto prigion con tanto vilipendio, et toltoli tutto il tesoro, et il sudetto Cancelliero con li sudetti autori di accusa dicesi che una parte di tesoro tra loro divisero, altra alli soldati et a Cosachi per mitigarli, perchè non pigliassero difesa per Aaron, si come più particolar ho dato relatione per lettere di 12 et 15 Maggio.[2]

Quanto al Principe di Transilvania, in sua persona io ho semper trovato devotissimo a V. M. C. et a tutta la Christianità affettionatissimo, il qual Principe, se, si come era ogni ragione

[1] Cristofor Kereszturi.

[2] Amândouă necunoscute.

et conforme al prudentissimo consiglio et altissimo concetto[1] di V. M. Cesarea (senza dar orecchio[2] nè a suo cangelier, nè ad altri) a me havesse lassato andar proseguir la principiata impresa in quelle provintie a perseverarli, com'è detto nel loro bon proposito a comun beneficio, si come del principio era fundatissimo et prudentissimo, de V. M. C. sarebbeno con aiuto di Dio quelle provintie in altri termini di che si ritrovano, la qual Altezza si arricorderà bene che in oltre non ho mancato a tempo a ricordarli, et persuaderli, essendo molti Moldovani ritirati in Polonia, tra li quali da trenta Baroni, et di sangue, et di seguito che attendesseno di tirarli dalla banda nostra, et con loro intervento d'accordo far un pacifico et bon ordine in quella provintia, che io per Iddio gratia averia trovato verso et modo comodo a comun beneficio; ma al contrario fu fatto un bando, che se in termine di tre mesi non ritornino li sudetti Baroni in provintia, che li loro beni siano confiscati, lo che fu fatto a requisition di sudetto Stefano Risvan et li suoi duoi complici per attribuirse a se stessi li loro beni, et huomini di tal modo disperati hanno fatto di necessità virtù per preveder a lor donne,[3] et non andar suggetti a persone di mancho loro et contrarii a pericul de vita, si vede come si sono provisti con mezzo di Polacchi, ch'è al presente in Moldavia Vaivoda per nome Jeremia, et con altro Luca Stroiza Gran cancellier di Moldavia, li quali Jeremia et Luca intendo che l'anno [passato] furno qui a Corte di V. M. Cesarea, li quali per esser instrumenti di metter gran confusion, come hanno fatto, dispiacemi che nel esser loro qui, che io non fui, per prevedersi, in tempo che Aaron fu fatto prigione si attrovava in Moldavia da 10,000 Cosachi in circa che detto Aaron con ogni industria in provintia tratteniva, li quali Cosachi volevano pigliar pugna per Aarone perchè non sia privato di stato, nè fatto prigione, ma li fu protestato che haveva intelligenza col Turcho et che voleva tradire, et loro Cosachi, et militia Ungara in man di Turchi, et condonarli ducati 24/m d'oro in oro del tesoro di Aaron, in tal modo li acquietano; con tutto questo son partiti di quella provintia, senza haver poi proseguito, nè fatto nissun bon frutto, come haveva disegnato Aaron con essi Cosachi et altro suo essercito passar il Danubio a danno di Turchi, si come Mr. Giacomo Henckl in questo particolar di Cosachi doverà haver ragguagliato,

[1] Scris greşit: Cometo.
[2] Greşit: rechio.
[3] Fără nici un înţeles: demne.

et io più particolare ho dato relatione a V. M. C. per lettere di 28 Aprile et 15 et 25, et ultimo Maggio.

Et delle nove di Constantinopoli havute in quel tempo da persona, della quale l'Illmo Signor Pezzen l'è informatissimo, come il Gran cangelier di Polonia haveva intelligentia a Constantinopoli per mezzo dell'ambasciator Anglico, et che trattava et che mirava a favor del Cardinale et Stefano Bathori, et a danno del Transilvano, dando bona speranza al nemico della Moldavia, dalla qual persona non ho poi havuto altro aviso per non haversi contentato del stipendio da me scrittoli, si come mi era ordinato simile quella persona per Alba Greca, et quel altro di Tarnovo no se hanno contentato nissuno di loro della offerta fattali, pretendendo molto più, si come ho dato ragguaglio per più mie al detto Illmo Signor Pezzen, il quale è informatissimo et delle persone, et di tutto, si come in suo tempo di questo et di altro ho dato più particolar relatione per lettere di 3, 11 et 13 di Giugno.[1] Poi compaiso il Signor Carlo Magno con lettere di V. M. C. a quella Altezza, la quale in haver lettere, di novo mi promisse passaporti per seguir viaggio destinato per Valachia et Moldavia, et in tanto sopraggiunse et il nuntio di Sua Santità, Illmo Monsignor Visconti, con il qual me condolsi di tanta tardanza, il qual conferendo con il Principe li affirma l'istesso di lasciarmi seguir viaggio per quelle provintie, il che non seguì, perturbando sempre il Cangelier il buon animo di quel Principe con le nove intentioni et difficultà diaboliche, li faceva sempre soprastare, et io vedendo in tal modo caso disperato, et senza rimedio, dopoi haver fatto ogni offitio possibile me risolsi di domandare risolutione una delle due : o di lasciarmi seguir viaggio, o bona licentia per ritornar alla Corte di V. M. Cesarea, alla quale ha scritto detto Principe la causa perchè non me ha lasato proseguir viaggio,[2] et con me scusandosi, con dire : „Che non voglia Iddio che io vieto passi et viaggi alli servitori d'Imperatore, ma prego che ancor soprastassi sino che ritorni una staffetta di Valachia da quel Vaivoda Michailo" et con cangelier mai la ragione alcuna non valeva, che solo le sue imprensioni et chimere dalla strada real lontanissime modo persuadere, presumendosi sempre, et di poi ritornò la staffetta di Valachia da quel Vaivoda, et non seguì altro per le solite mali-

[1] Din aceste 7 scrisori niciuna cunoscută.

[2] Scrisoarea principelui Sigismund Báthory din 9 Iunie 1595 sub No. 125.

gnità et impertinentia del Cangelier, et me ne partì con bona licentia, et pervenendo in Cassovia a ritrovare il Ser^mo Massimiliano et la Ser^ma Archiducessa Madre et Ser^ma sposa, dove a tutti insieme praesentialiter a loro occorrente relationi ho fatto, et oltra che da loro son stato domandato ragguagliatoli di tutto quanto occorreva a pieno. Il qual Ser^mo Massimiliano mi comandò dovessi andare a staffetta per Corte di V. M. Cesarea, dove son pervenuto li ultimi di Luglio, et dato personaliter relatione et ragguaglio di tutto a V. M. C. et alli Illustrissimi Signori consiglieri,[1] mi comandorno di ritornare in Ungaria dal detto Ser^mo Massimiliano, si come sarà per altra relatione appresso.

Di Vostra Maestà Cesarea

Humillissimo et devotissimo servitor
Joannes Marini d'Aragusa.

(Kriegsarchiv. Wien. Feldakten 1595 13 ad 9. Copie.)

138.

Alba-Iulia, 11 August 1595.

Principele Sigismund Báthory către arhiducele Maximilian.

Ştiri despre succesele oştilor de prin prejurul cetăţii Timişoara. Cere urgent soldaţii făgăduiţi, deoarece Sinan-paşa va trece în curând Dunărea, ca să ocupe ţările române.

Ser^me Princeps Domine affinis observandissime.

Quae praeteritis diebus a militibus nostris versus Themisvar gesta sunt Ser^tem V^ram certiorem feceramus; nunc, quae consecuta suut ea quoque Ser^ti V^rae significanda duximus. Decima tertia mensis huius die captum est castrum Fachiad. Decima quarta Bassa Themisvariensis cum instructissimo ex illis confiniis octo millium exercitu, et adventitiis, etiam cum nostris proelium iniit et summa Dei benignitate ita a nostris profligatus est, ut ipse equo deiectus receptus postmodum a suis vix elabi potuerit. Begus Lippaensis et Begus castri Jeneovini capti sunt, multi Agae, et praecipue quique in acie cecidere, reliquiae vero exercitus quoque versus fuga arrepta a nostris persequutae, passim trucidatae sunt. Ut autem hanc victoriam commodius prosequi

[1] Despre expunerile lui Marini în Praga raportează nunţiul Speziano chiar din 1 August 1595; *Veress*: Epistolae et acta P. Alfonsi Carrillii S. J. (Budapest, 1906) p. 164.

possemus, Ser^tem V^ram iterum atque iterum rogamus, cathaphractos iam toties nobis promissos ad nos venire primo quoque tempore curet. Per Dominum Bochkaium prospectum erit illis, et de commissariis, sive ductoribus idoneis, et de ratione itineris. Caeterum nos amori Ser^tis V^rae commendantes, felices ei rerum successus precamur.

Datum Albae Iuliae, die 11. Augusti 1595.

Post scriptum. Sinanus, quem deposito ab officio Ferhat Bassa, et per Capuccios Constantinopolim abducto in locum eius suffectum Ser^ti V^rae significaveramus, adhuc ad ripam Danubii heret, pontibus super Danubium extruendis occupatus, occasionem captans utriusque Valachiae occupandae. Fertur etiam, exercitum Tartarorum numerosissimum inter Neprem et Nestrem, seu Boristhenem fluvios castra constituisse, et non nihil etiam damni Polonis intulisse. Et si autem Polonicus exercitus proxime sit illis constitutus, verendum tamen, ne ex composito Tartari ab illa, Sinanus traiecto Danubio ex alia parte Moldaviam et Valachiam invadant, quae res quantopere auxilia a Sacra Caesarea M^te in hasce partes destinata urgeat, prudentissimo Ser^tis V^rae iudicio deiudicandum relinquemus.

(Bibl. Vat. Roma. Urbinate 1063. Avvisi.)

139.

Alba-Iulia, 14 August 1595.

Cosimo Capponi către Granduca di Toscana.

Nunta principelui Sigismund Báthory a fost zorită deoarece vrea să plece cât mai curând în Valachia pentru a împiedica trecerea lui Sinan-paşa peste Dunăre. Principesa Maria Christierna foarte zeloasă. Influenţa mare a nunţiului Visconti asupra principelui.

Di Alba Iulia de 14 d'Agosto.

Le nozze si sono affrettate[1] per avanzare più tempo per la guerra, et si tiene per certo, che non passeranno dieci giorni, che Sua Altezza monterà a cavallo per la volta di Valachia, per impedire il passo del Danubio a Sinam, il quale di già vi si trova con grosso esercito, et tenta con un ponte fatto di barche di passare in Valachia; la qual provincia ha fatto ogni sforzo di mettere insieme da 10 mila persone, se bene la maggior parte non sono soldati. Ma l'arrivarvi Sua Altezza con forse 25 mila

[1] Căsătoria s'a celebrat la 6 August 1595.

soldati fra cavalli et fanti, darà campo agl'inesperti d'imparare da soldati pratichi, et tanto più sotto la guida di questo Ser^mo Principe sì valoroso, il quale due giorni fa disse publicamente: „*Io voglio pur vedere quello saprò fare con i miei Ungheri, poichè non ho altro aiuto.*" Et certo questi Signori Ungheri sono tanto bravi, che più d'un mese fa riceverno gran danno della loro bravura, poichè 3000 de' nostri venturieri andorno a investire da X mila Turchi, et se la fortuna loro non faceva, che fussero soccorsi da altrettanti, i nostri di già gl' havevano messi in rotta; ma il soccorso fu tale che messe in mezzo i nostri, et ne camporno pochi; et se ben la vittoria fu sanguinosa, peggio fu per noi, che perdemmo 2 mila venturieri bravi, come Marti, et che più volte havevano presi stendardi a' Turchi, fin presso Constantinopoli; piaccia a Dio che habbino vittoria nell'altro mondo, poichè sono morti in servitio della Christianità con tanta gloria et vendetta, perchè per uno de' nostri ne morirono tre de loro.

Sua Altezza sta con gran desiderio, aspettando il Sig^r Silvio, et io godo, perchè ci saranno di molto miei amici, et se non saremo partiti per il campo, lo voglio andare ad incontrare una giornata o due, et piacessi a Dio, che l'esercito de Nostro Signore, o almeno parte s'indirizzasse a questa volta, dove s'impiegherebbe in maggior occasione, che non farà in Ungheria, dove corre rischio di consumarsi sotto una fortezza, et qua potria acquistare gloria immortale all'Italia, poichè con detto aiuto conserveremmo al sicuro questi due regni, cioè la Valachia e Moldavia, ma spereremmo d'acquistare all'ingrosso del paese Turchesco. Ma Sua Altezza non teme et sta allegrissimo, et dà speranza grande a sui vassalli, i quali tutti sperano farsi immortali sotto la condotta di Sua Altezza. Voialtri di costà almanco pregate Dio per lui et per noialtri, che così volentieri andiamo a metter la vita in servitio della santa fede.

Questa è una bella, et compitissima Principessa, et dotata d'ogni virtù, et dà grande esempio, et ogni giorno di lavoro sente due messe, et le feste ancora la piccola, et la grande, et anco due prediche, una in todesco et l'altra in ungaro, et sempre s'assenta in terra, et ogn'uno stupisce di tanta humiltà. Fece l'entrata sua il primo d'Agosto in Alba Iulia, incontrata da Sua Altezza per quattro miglia con 2500 cavalli, con tamburi, trombe et arteglierie, et subito arrivati andorno alla chiesa maggiore, dove Monsignor Nuntio fece le solite cerimonie, et si comunicorno, avanti che si consumasse il matrimonio.

La Ser^ma Arciduchessa Madre lassa nome di grandissimo valore così in governo, come in prudenza militare, et partirà il giorno doppo la Donna,[1] et ci dà speranza d'ottenere da Polacchi quello che fin qui non hanno potuto tanti ambasciatori, nè l'imperatore, nè Nostro Signore stesso, cioè di ridurre quella Corona a pigliar l'arme contro i Turchi; che piaccia a Dio che segua.

Monsig^r Nuntio è divenuto si può dir padre di Sua Altezza, che non fa un passo senza lui, et spero che ogni giorno sarà di maggior autorità con Sua Altezza; et io non manco di fare a Sua Signoria Illma ogni servitù et obsequio; et se bene in ogni occasione mi favorisce con Sua Altezza, et pure a questi giorni dicendoli Monsignor, con buona occasione „V^ra Altezza darà ben licenza al Sig^r Cappone che vada a far reverenza al Sig^r Gio: Francesco" rispose: „Voglio il Sig^r Cosimo con me, et havrà occasione di rivederlo in campo, perchè tutti saremo insieme." Ma Sua Altezza hora resta affrontata per essersi imbarcata a sperare la venuta di Sua Eccellenza; ma riceviamo torto certo, perchè gl'Italiani in Ungheria saranno forse strapazzati, et qua almeno sarebbeno molto meglio visti; et se io potrò andare da Sua Ecc^za vi prometto che gli metterò in consideratione in che gran bilancio resterebbe l'Ungheria, se si perdessero questi due regni.

Di Alba Iulia alli 16 d'Agosto.

Da due giorni in qua, che io scrissi l'altra mia, oltre alle buone nuove d'Ungheria n'haviamo buonissime ancora de nostri, i quali due giorni sono presero una fortezza presso a Themisvar, et nel ritornarsene s'incontrorno nel Bassà di Themisvar che veniva a soccorrer detta fortezza et s'appicò la battaglia, et subito il detto Bassà si messe in fuga con tutti i suoi in fuga, che eran presso a 9 o 10 mila; et i nostri gl' hanno seguitati più di venti miglia italiane, sempre ammazzandoli come pollastrini, et il Bassà s'è nascosto in un bosco, et si spera d'hora in hora la nuova della prigionia, o morte sua; dove che stamattina, che è San Roccho, con grand' allegrezza è andata Sua Altezza et la Ser^ma Arciduchessa, et tutta la Corte a cantare il Te Deum. Domani che è Giovedì si parte la Ser^ma Arciduchessa per la volta di Polonia, et Sua Altezza l'accompagnerà sei leghe lontano, et subito si metterà in ordine per marciare alla

---

[1] Adică la 16 August 1595.

guerra, et tanto più che Tartari sono passati per Polonia, et hanno diviso il suo esercito in due, uno 40 mila et l'altro 30 mila, et pensano passare per la Moldavia, et speriamo in Dio di non solo difendergliene, ma ancora dargli delle botte. Ma tutto bisogna fare con le genti nostre, perchè non è anco comparso un cavallo forastiero in aiuto di Sua Altezza, nè manco speranza d'altri, che del Sig^r Silvio Piccolomini; ma con Sua Altezza viene tutta la nobiltà di questo paese, et Dio c'aiuterà, poichè non si va ad altro fine, che per servitio della sua santa fede.

Il cancelliere di Polonia non ha hauto forza d'impedire il passo a Tartari, et s'intende habbino abbruciato quanto gl'è andato innanzi.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III 124/b pag. 127—128. Copie.)

140.

Alba-Iulia, 16 August 1595.

Principele Sigismund Báthory către Gianbattista Genga la Roma.

Raport despre succesele oştilor ardelene în Banat, unde au fost luate două castele dela Turci, iar după ele alte două. Ar merge bucuros în spre Lipova, dar aşteaptă oştile imperiale făgăduite şi nu se poate mişca din pricina ştirilor ameninţătoare cari sosesc despre pregătirile Turcilor şi ale Tătarilor.

Vi scrivemmo per altre nostre, come già gran tempo Ferhat Bassà si trovava alla ripa del Danubio con buono esercito per passare in Wallachia et Moldavia, et che attendeva con grandissima diligenza a fabricare i ponti, et rifare le barche, che dai nostri li furno già brusciati a Nicopoli, et vi dessimo nuova, come l'essercito nostro inviato nei confini di Karansebes ch'è verso Temisvar, havea alli 19 del passato preso a patti un forte de Turchi detto Bokcha, et lasciato ivi buon presidio, alli 22 del medesimo s'impatronorno di Varsec con morte di tutti quelli, che vi erano, et di quelli che d'ogni intorno erano concorsi alla difesa, nè d'allora in qua abbiamo havuto cosa di nuova degna d'aviso.

Hora intendiamo che Ferhat Bassà fu rechiamato alla Porta, et ricondutto per i capucci *sia stato là strangulato et posto in suo luoco* Sinam, ch'è venuto con grosso essercito per il medesimo fine di passare in Wallachia, et siamo certificati, ch'espetta una giunta di Tartari, che dall'altra banda devano venire al

riacquisto di dette provincie, scorgendosi chiaramente, che mentre il Turco non è padrone di quelle, non solo non può formare essercito, che vaglia contro l'imperatore, ma Costantinopoli istesso patisce tanto della fame, che non può più, et già s'intende, ch'il buon numero di quelli siano scorsi nella Polonia, et brusciato, et guasto molti luoghi in Podolia in faccia dell' essercito di quel Re, sotto la cura del Gran cancelliero, il quale per il poco numero de soldati, che haveva seco, non gl'è bastato l'animo d'opporseli, et de lì temiamo, siano per calare nella Moldavia, et mentre soccorreremo quelle parti, Sinam Bassà facci il sforzo per passar' il Danubio, per il qual' rispetto stiamo travagliati assai, et tanto più quanto che da nessuna banda ci viene nessuna sorte d'aiuto promesso, sì bene costì li ministri imperiali affermano che non solo siano venuti qua in nostro aiuto i dua mila Raytri ad accompagnare la Ser^ma^ sposa, ma che anco il Ser^mo^ Massimiliano et il Teufenbach siano in questi confini per nostro servitio; con tutto ciò, non manchiamo in tutte le parti non solo fare ogni possibile per difenderci, ma anco di offendere, et pure ultimamente trovandoci buono numero di cavallaria, et di fanteria nei sopradetti confini di Karansebes, oltre le due fortezze occupate, ne habbiamo anco prese due altre, cioè Tot-Varaggva espugnata per forza sin sotto il di 8 del presente, et alli 14 del medesimo preso a patti Fachat, et alli 15 sopravenendo il Bassà di Temisvar con il Sangiacco di Lippa et quello di Ieneo, et altri circonvicini, con otto mila cavalli, forsi per soccorrere detta fortezza et profligare li nostri, si venne a giornata con loro, e per la gratia di Dio furno rotti, et buona parte di quelli tagliati a pezzi, restando prigione due Sangiacci di Lippa et di Ieneo, con molti altri capi. Il Bassà si salvò a pena col secondo cavallo, et si va credendo, che sia stato trovato in alcuni pantani, ma per ancora non si verifica.

Designamo hora di andare sotto Lippa, ch'è una delle fortezze principali, che habbia il Turco, di qua dal Danubio, oltre Temisvar et Iula, et se questi sospetti de Tartari non ci tenessero sospesi, saressimo già personalmente verso Temisvar, che hora ci conviene trattenerci qui per soccorrere dove più si vedrà il bisogno.

Habbiamo voluto scrivervi il tutto, acciò doppo basciati li Santi piedi di N. Signore li potrate dar buon conto, come passono le cose nostre et le poniate in consideratione, che dovendo noi guardare il Danubio per 500 miglia italiane di lunghezza è

impossibile che venendo i Tartari a danni nostri, potiamo soli resistere a questi, et a quelli, e che la perdita di quelle provincie non solo importa molto a noi, ma a tutta la Cristianità per le ragioni dette, et molto più per quelle, che può con la sua prudenza considerare la S^tà Sua, la quale crediamo bene che conosca l'havere il Turco hora poche forze, contro l'imperatore procede in buona parte dagl'incomodi et disturbi, che gli havemo dati noi. Onde ritornando alle prime ragioni, il pondo della guerra sarà qua, et se fossimo stati aiutati, o saremo in tempo, haressimo fatto, et faremo in modo, che Sua S^tà non haverà da dolersi della protettione, che mostra pigliar di noi, et con ciò di cuore vi salutiamo.

Di Albajulia, li 16 d'Agosto 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 63. Copie.)

141.

Alba-Iulia, 18 August 1595.

Principele Sigismund Báthory către cancelarul Ioan Zamoyski.

Comunicându-i zilele trecute felul cum i s'a supus Moldova, îl roagă să aibă grije ca nu cumva locuitorii de acolo să sufere din partea Leşilor de pe la hotare. Sinan paşa devenind marevizir, e de temut să nu intre în Ţara-Românească, iar Tătarii în Moldova; astfel îl roagă să fie gata împotriva lor, dând şi principele însuş ordin oştilor ardelene din Moldova ca să se apere împotriva lor, intrând chiar şi în bătaie cu Tătarii ca să-i oprească în avansarea lor. Principele mărind totodată numărul oştilor din Ţara-Românească, e gata a merge chiar şi în persoană împotriva lui Sinan, dând ordin să nu-l lese să treacă peste Dunăre.

Sigismundus Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani Imperii Princeps, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Ill^me Domine affinis nobis observandissime.

Superioribus diebus Ill^mam Do. V^ram certiorem fecimus, qua ratione Moldavia sit nobis subiecta, petimusque, ut sua authoritate efficeret, ne ulla molestia subditi nostri in illis partibus ac vicinis populis, Sacrae Regiae M^tis subditis, afficerentur. Nunc vero, quia ad nos perlatum est incolas eius provinciae plurimum sibi metuere, ne a Sacrae Regiae M^tis subditis molestentur, etsi rumoribus illis minime locum damus, certo nobis persuadentes subditos Sacrae Regiae M^tis memores meritorum

et Divi Stephani regis, et nostrorum etiam prosperis iuxta ac adversis rebus in Rempublicam illam collatorum minime commissuros, ut populi ditionum nostrarum aliquid molestiae ab eis accipient, et bonae vicinitatis iura ac officia in ipsis desiderari possint, imo potius urgente necessitate omni ope et auxilio eis adfuturos; attamen Dominationem V^ram^ Ill^mam^ etiam atque etiam rogandam duximus, ut si forsan, praeter opinionem nostram, eiusmodi aliquid a quibusdan ingenio suo indulgentibus attentaretur, pro ea, quae inter nos mutua intercedit necessitudine, id sua authoritate impediat, nostraque et Reipublicae Christianae commoda promovere studeat.

Nos toti in eo sumus, ut pericula, quae a Turcis et Tartaris passim nobis imminent, evitare possimus. Bassa Sinanus, qui deposito ab officio Ferhat Bassa, et per Capuccios Constantinopolim adducto, in locum eius suffectus est, et non ita pridem cum copiis non exiguis ad ripam Danubii venit, ibidem adhuc haeret, pontibus super Danubium exstruendis occupatus, occasionem captans utriusque Valachiae occupandae, fertur etiam exercitum Tartarorum numerosissimum Boristhenem traiecisse, ibique castra metasse; unde verendum, ne ex composito, Tartari ab illa parte Moldaviam, Sinanus traiecto Danubio ex alia parte Valachiam eodem tempore adoriantur, sicque sese tandem coniungant. Factura itaque Dominatio V^ra^ Illma toti Reipublicae Christianae rem longe utilissimam, si cum instructissimo exercitu Tartaris sese opponet, ac conatus eorum impedire iuvabit. Nostris enim militibus in Moldavia novis copiis submissis, serio mandavimus, ut nullam occasionem rei bene gerendae contra dictos hostes negligant, proelium cum eis ineant, strenue pugnent; quod maiori fervore facturos esse certo nobis persuademus, si coniunctis utrinque viribus id fieret.

Ex castris inferioris Hungariae certo nobis perscriptum hisce diebus praeteritis Ill^mum^ Principem dominum Carolum de Mansfeld, qui Strigonium strenue oppugnat, prospere cum Bassa Budense conflixisse, numerosum eius excercitum et florem militiae ferme penitus delevisse, scilicet quadringenta tentoria et quinquaginta maiora et minora tormenta bellica illi ademisse. In confiniis nostris capitaneus praesidii nostri Caransebesiensis cum expeditis equitum et peditum copiis necessarioque bellico apparatu, castrum Bokcha deditione occupavit, relictoque illic nostro praesidio, inde ad oppugnandum castrum Varsecz sese contulit; cumque obsessi libertatem abeundi peterent, eisque

negaretur libertas, nisi se captivos traderent; illis hac renuentibus, nostri impetu facto Dei beneficio castrum funditus igne et ferro, universumque militem, qui ex finitimis locis illuc confluxerat ad internecionem usque deleverunt; paulo post castello Tóth Varaggya per vim potiti sunt, Turcis, qui in eo erant omnibus trucidatis. Decima tertia huius mensis die castrum Fachad a praesidiariis, qui in eo fuerant, nostris traditum est. Die vero subsequenti Bassa Themesvariensis cum instructissimo ex istis confiniis octo milium hominum exercitu et adventitiis etiam, cum nostris proelium iniit, et summa Dei benignitate, ita a nostris profligatus est, ut ipse Bassa equo deiectus, receptus postmodum a suis, vix elabi potuerit. Begus Lippensis et Begus castri Ieneo vi capti sunt, multi Agae, et praecipui quique in acie cecidere, reliquiae vero exercitus quoque versus fuga arrepta a nostris persecutae, passim trucidatae sunt. In posterum quoque nullam rei bene gerendae occasionem praetermissuri sumus, et maiora etiam praestaturi, Dei beneficio, si auxiliis Christianorum destituti non fuerimus. Caeterum amori Ill^mae^ Dominationis V^rae^ nos commendantes, prospera quaeque ei precamur.

Datae Albae Iuliae, 18. die mensis Augusti 1595.

Ill^mae^ Dominationis V^rae^

Studiosissimus affinis
Sigismundus Princeps

Inter reliqua haec quoque Dom^ni^ V^rae^ Ill^mae^ significanda duximus, nos paucos ante dies novis copiis exercitum nostrum in Valachia auxisse, cui in mandatis dedimus, ut omnibus modis et rationibus Sinanum a transitu prohibere studeant. Insuper nos quoque in persona propediem illac versus nos conferemus, dabimusque operam, ut duas quoque illas provincias contra hostium vim et impetum defendere possimus. Plura Egregio Ambrosio Vas, aulae nostrae familiari, Dom^ni^ V^rae^ Ill^mae^ verbis nomine nostro referenda commisimus, cui dicenti, ut fidem habeat Dom^nem^ V^ram^ Ill^mam^ rogamus, eamque quam felicissime valere optamus.

(Arch. Vat. Roma. Borghese III. 91 b. Copie.)

142.

Alba-Iulia, 25 August 1595.

Cosimo Capponi către secretarul Belisario Vinta.

Principele Sigismund Báthory întors din cetatea Gherla, unde îşi condusese soţia, va pleca poimâine cu oastea în Ţara-Românească. Ieri a sosit Gaspar Turloni dela Venezia cu 12 cavaleri şi se aşteaptă

ceata lui Silvio Piccolomini. Dela împăratul Rudolf nu a sosit încă niciun soldat, cu toate că e obligat prin contract să trimită ajutor.

Questa sarà solo per farli reverentia e ricordarmeli servitore obligatissimo, con offerirmeli in queste parti, se io sarò mai buono a servirla che mi troverà sempre prontissimo quanto ogni altro servitore che l'habbia.

Io non la starò ad infastidirla con darli nuove di quello passa in queste parti, poi che so e vedo che il Sig^re^ Simone Genga tiene ragguagliato il Ser^mo^ Gran duca nostro Signore e lei di tutto quello passa e che segue giornalmente. Le dirò solo come questa mattina Sua Altezza è tornato da Oivar, fortezza di conseguenza, dove è ita a risiedere la Ser^ma^ sposa fino a tanto che Sua Altezza starà in campagna, e posdomani partirà, che saremo a i 27, con il resto del esercito che è qua, e non si è fermo Sua Altezza dalla Ser^ma^ che poche ore per avanzar più tempo che sia possibile.

Questa mattina è venuto la nuova della presa di Lippa presso a Temisvar, buonissima fortezza certo, e se la necessità non astringesse Sua Altezza di andare in Valachia, piglierebbe Temisvar, e quanto possiede il Turcho in questa banda di qua. E quello è peggio, non può mandare a questo esercito quattro mila huomini di soccorso che danno speranza, se Sua Altezza gli mandassi di pigliar Temisvar da per loro, e certo la vittoria che i nostri che hebbero doppo la presa di Fachiat è stata molto più grande di quello si credeva, perchè in sedici o dicidotto miglia taliani non si vede che Turchi morti, e uno che hanno preso adesso a Lippa confessa, che sono stati sei mila quelli sono restati su la campagna, e i duoi Beghi saranno qui questa sera, e sono homini di importanza.

Ieri che fu Santo Bartolomeo, arrivò qui in Albagiulia il Sig^re^ Gaspero Turloni con dodici gentilomini. Tutti hanno cera di gran soldati, e questo cavaliero se ne venne a cena con me, dove era ancho il Sig^re^ cavaliere Marchion Michele, col quale poi lui è ito a alloggiare, e Sua Altezza ha hauto grandissimo piacere della venuta di questo Signore poi che dice esser venuto di Vinetia a posta per servire Sua Altezza Celsissima, dove che si spera che Sua Altezza farà una compagnia di Taliani di ottanta lancie poi che con facilità oggi si possono mettere insieme, e spero in Dio che la venuta del Illmo Sig^re^ Silvio darà grande occasione di aggrandire in queste parti la natione, et in par-

ticolare grande honore al Ser^mo^ Gran duca, nostro Signore, poi che questi Signori verranno in tempo di potere mostrare quanto vagliono i Taliani, e credami padrone mio, che non solo i Taliani che sono qua si rallegrono della venuta di detto Signore, ma Sua Altezza istessa ne gode e si tiene obligato al Ser^mo^ nostro padrone, sì per farli e mostrarli la tanta amorevolezza, e farli più che non ha fatto anchora l'imperatore stesso, che gli siè obligato su capitoli di darli soccorso, et ancho maggiormente gode Sua Altezza, poi che lui dice che con gran ragione harà occasione di fare conoscere a gli Ungheri, che i Taliani meritono di essere amati, stimati e accarezzati, e tanto maggiormente potrà dire questo poi che viene sì complito e sì esperto cavaliere, quale è il Sig^r^ Silvio, conosciuto tanto da questa Altezza per fama.

Io non le saprei altro dire, se non che tutti noi a gloria aspettiamo questo arrivo, et io servirò con buona gratia di Sua Altezza il Sig^re^ Silvio, se bene l'altro giorno disse che voleva che io gli fussi sempre appresso, quando Mons^re^ Nuntio gli disse burlando che io harei hauto voglia di andare a visitare l'Ecc^mo^ Sig^re^ Gianfrancescho, et io mi trovo ragionevolmente bene a cavallo, come ancho duoi miei servitori honorati soldati che ancho questi gli ho messi a cavallo con altrettanti servitori, et io mi sforzo di far più honore alla patria, al Gran duca, nostro Signore, che si è degnato di raccomandarmi et alla casa mia, e certo vorrei posser servire questa Altezza con maggior servitù, ma le forze manchono, perchè se bene ci è buon vivere non di meno si spende assai; e Sua Altezza non mi dà che venti cinque talleri il mese, se bene lui, ma non dicho lui solo, perchè è troppo benignio e clementissimo principe, ma tutti questi Signori consiglieri, e Cancelliere sclamavano con dire che Sua Altezza Ser^ma^ mai non ha usato dare provisione nella maniera che dà a me, senza obligo nessuno, e certo qua ogn'uno la tiene per gratia particolare, e titolo di suo gentiluomo, e con assicuranza che ogni volta che voglia provisione di cavalli me la darà e di cento, se tanti ne volessi, ma il pigliar provisione per dieci cavalli non è molto honore qua, ma pigliando provisione sarà necessità a pigliarla il mancho di 50 e a voler far quello comporta l'honore, ci metterei del mio in di grosso, di modo che mi sono risoluto di tenerne cinque o sei, secondo le mie possibilità, et a mie spese, più presto che 50 di provisione; etc.

Io la prego a perdonarmi, se non gli do del continuo nuove di quello passa qua, assicurandomi dicho del detto Sig^re^ Genga,

e mi sono risoluto di volere essere assiduo nel servitio di Sua Altezza perchè voglio che conoscha con che animo sono venuto a servirlo, e in campo spero in Dio che vederà con che devotione io sono per impiegare a ogni ora la vita in suo servitio, sì per fare il debito mio, come per ancho imparar qual cosa, per possere un giorno meritare di servire il Ser^mo Gran duca, nostro Signore, il quale mi si è mostrato tanto benignio e clementissimo nel mio ritorno di Francia, con che a V. S. fo umilissima reverentia et in pregare Nostro Signore per ogni sua maggior felicità e a noi vittoria poi che speriamo avanti passi 15 giorni di venire a giornata con Sinan Bassà.

Di Albajulia, li 25 di Agosto 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 71.)

143.

Alba-Iulia, 26 August 1595.

Giovan Pietro Giordano cancelliero către Granduca di Toscana.

Luarea oraşului Lipova şi asediul cetăţii. In Ţara-Românească Sinan-paşa, trecând Dunărea, s'a aşezat în cetatea Giurgiu. Mâine pleacă principele Sigismund Báthory în Valachia, unde se aşteaptă şi Domnul Moldovei, Răzvan-Vodă.

Con l'occasione d'un' ordinario partito per Italia ho mandato a V. S. Illma le copie delle lettere mandate a questa Altezza dal gran Turco, et altri Bassà, e persone principali. Come vederà, hora di nuovo habbiamo che questa mattina sono stati condotti a Sua Altezza due beghi, persone principali, con 2 stendardi, e 25 altri Turchi presi nella rotta di Fachiat, dove è verissimo, che son morti 10/m Turchi. Hora quest'essercito è sotto Lippa, qual doi giorni fa ha preso la città; resta il forte d'essa, qual non può resistere, sì per il valor de nostri, quanto perchè sono stati ammazzati in questa rotta li Turchi che erano a questa guardia. Dicono che per 30 miglia italiane non si truova, che corpi morti, e turbani, havendoli seguitati sin a Temisvar, sulla cui porta ammazzoron 20 soldati, a tal che da questa banda, lodato il Signor, le cose vanno bene, et questo per bocca di chi è stato al fatto.

In Valacchia habbiamo, come Sinan bassà ha passato il Danubio, havendogli fatto un ponte lungo più di 2 miglia italiane, et si è accampato sulla ripa di detto fiume, giunto ad

una fortezza chiamata Giorgio del Turco. S'intende che haverà da 60/m persone. Li nostri gli sono al confronto accampati con buone trinciere e 12 pezzi d'artiglieria in campagna piana, e saranno i nostri da 35/m e credo che gli saranno gionti 2500 Raitri mandati dall'arciduca Massimiliano, e 1000 Ungheri di qua, e senza questo soccorso li nostri havevan di già scritto a Sua Altezza, che se passavano gli volevano dar drento, et che non dubiti punto che non gli portassero le teste a Sua Altezza in Alba. Sono in vero questi Ungheri soldati molto bravi, non conoscono paura, nè meno stimano la vita.

S'intende da Moldavia come li Tartari, quali erano a quelli confini sono passati per congiungersi con Sinan bassà et il principe di Moldavia vien alla volta della Valacchia ad unirsi con li nostri, a i quali ogn'ora arrivano genti. Li Tartari saranno da 40/m.

Domani parte Sua Altezza con Monsr Nuntio, quale certo è molto amato da Sua Altezza, con buon essercito, et da 50 pezzi d'artilleria. Non si sa per dove; però s'invia verso Corona. Li Raziani si sono sollevati a favor nostro contra 'l Turco; il simil si tien per securo, che debbano far i Bulgari. Queste due provintie sono tanto, si come dicono, quanto la Valacchia e Moldavia, e buonissimi soldati. Sì che, Sig^r^ mio, se Nostro Sig^re^ ne dà per sua gratia vittoria, come speriamo, contro questo Sinan bassà, spero un giorno scriverle, che saremo in Costantinopoli vittoriosi.

E' gionto qua il Sig^r^ Gasparo Turloni con 16 huomini benissimo armati, et hoggi haverà audienza da Sua Altezza, qual l'ha fatto hoggi invitar a giocar al ballone. Se dice che vengono qua il Sig^r^ Don Antonio Medici, et il Sig^r^ Don Verginio Orsino. Non è ancor gionta la gente, qual manda il Sig^r^ Duca.

D'Alba Iulia, li 26 Agosto 1595.

(Bibl. Vat. Roma. Urbinate 1063. Avvisi. Copie.)

144.

Alba-Iulia, 27 August 1595.

Simon Genga către frate său Gianbattista Genga.

Amănunte despre luarea oraşului Lipova şi ştiri despre puterea armată a lui Sinan-paşa care se află deja în Ţara-Românească, înmulţindu-şi oştile mereu.

Dopo la presa di Fachat, et la rotta che hebbe dai nostri il Bassà di Temisvar l'esercito andò sotto la fortezza di Lippa,

et alli 23 del presente gli diedero così buon assalto che s'impadronirono della città con occisione di molti Turchi, et cominciarono a battere il castello con speranza di haverlo presto nelle mani, tanto più che seranno arrivati a punto in tempo quattro cannoni di batteria, che Sua Altezza Ser^ma haveva prima inviati, et hieri furono mandati qui molt' insegne, et Turchi prigioni, et fra questi i due Sangiacch Bei che restarono prigioni. In questo mentre Sinam Bassà ch'era, come si scrisse, alla riva del Danubio, gettò il ponte, il qual termina dalla parte di Vallachia sotto la fortezza di Giurgiu, dalle quali è in tal modo difeso, che la resta il passo libero. Il Sig^r Logofet, padre della moglie di Fabio, et Generale delle gente del paese, et il Sig^r Bodoni, nobile del Regno per parte dell'essercito Ungaro, vennero l'altro hieri qui con aviso che di già i Turchi havevano cominciato a passare, et che l'essercito loro era di settanta quattro mila persone, con gran numero di artigliarie et cameli, et ch'oltre Sinam Bassà, vi era Himit Bassà, Assam Bassà et il Belerbei di Caramania, et che l'essercito Unghero con quel del paese, se bene era di forte inferiore al nemico, tuttavia quando non fossero disturbati da Tartari, era risoluto con buona occasione di tentar la fortuna della battaglia, sollecitando a mandar denari per pagar i soldati.

Sua A. Ser^ma si mette in ordine con sei o otto mila cavalli di andare verso Corona, città principale del Regno, et ultima verso la Vallachia, dove ha dato ordine che venghino cinque mila Siculi, et se bene giudicano alcuni ch' elli deva gire verso Temisvar a continuare la fortuna della vittoria, com'è parere di molti consiglieri, tuttavia io credo, che si risolverà con più sano consiglio di difender più tosto il paese acquistato, il quale sta in bilancia, che cercare di slargarsi hora maggiormente, et assai farà Sua Altezza, se lasciando, come fa, buon presidio con buono essercito a Varadino, et il medesimo a Temisvar, si difenderà da queste parti, et procurerà con ogni prestezza di cacciar fuori il Turco di Vallachia, che se perde queste provincie, mette in compromesso anco la Transilvania, con tutto quello che acquistassero i suoi, et dovemo contentarci di andargli togliendo alla giornata di buone fortezze, et di tenere le forze nemiche distanti in più parti.

Se questo Ser^mo principe havesse gl'aiuti promessi da Sua M. Cesarea o da Sua S^tà sperarei gran cose, ma in questa maniera io vedo soprastare grandissimi pericoli. Gl'aiuti del im-

peratore si vanno prolungando, non comparsero mai i Raitri, nè meno i mille e 200 che promise il Ser^mo Massimiliano a Caroli, nè il Ser^mo Massimiliano istesso è per intrare in questo Regno. L'essercito di Sua S^tà si fermò in Ungaria, nè comparse altra sorte d'aiuto. Ma dall'altra banda Sinam Bassà con potente essercito havendo passato il Danubio di giorno in giorno s'ingrossa e riceve nuovi aiuti dalla vicina potenza del Turco, et pur hora aspetta con molti Turchi altri due Bassà. Gli Ungari divisi in tante parti sono deboli, la gente del paese non talmente stabile che per un poco di fortuna contraria non si rivoltino; massime se sopravenissero per le parti di Moldavia i Tartari, ma ringratiato sia Iddio benedetto che per ancora non si sente de Tartari altro motivo, sì bene stanno preparati ai passi 20 mila persone del paese, et due mila cavalli Ungari.

La Ser^ma principessa mentre Sua Altezza starà fuori, si tratterà nella fortezza di Oivar, per dove si partì alli 16 del presente, et Sua A. Ser^ma alli 22 andò per le poste a visitarla et licentiarsi da lei per andare alla guerra, che domani si dovrà mettere in cammino.

Espettiamo qua il Sig^r Silvio Piccolomini con le gente del Ser^mo Gran duca. Fabio ancora spero che sarà qui presto. Vi mando la copia della lettera che scrive Sua A. Ser^ma a Nostro Signore, l'originale vi si mandarà per altra strada che questo smarirsi di lettere mi dà gran fastidio etc.

Di Albajulia, li 27 d'Agosto 1595.

Vi si è mandata la propria lettera di Sua Altezza a Sua S^tà per altra strada et vi si son scritte altri particulari, et mi vi raccomando in fretta.

I soldati di Sua Altezza, non ostante ogni pericolo, stanno di buon animo; piaccia a Dio concedergli felice fortuna; etc.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 72.)

145.

Alba-Iulia, 28 August 1595.

Simon Genga către secretarul Belisario Vinta.

Principele Sigismund Báthory plecând alaltăeri cu armata spre Braşov în Ţara-Românească, se aude că Sinan-paşa a trimes o oaste de 2500 călăreţi împotriva oştilor creştine de acolo.

Scrissi hieri per altre mie a V. S. Illma come dopo la rotta data al Bassà di Temisvar i nostri havevano preso la città

di Lippa, et che attendevano a dar la batteria al forte, et le soggiunsi con una Post scritta, che finalmente se n'erano impadroniti; che certo è fortezza di molt' importanza, et domina gran paese. Hora è giunto aviso di Vallachia che Sinam Bassà essendosi accampato nel modo scritto haveva mandato 2500 cavalli per tentare i nostri, i quali uscendo fuori li dettero dentro et li ruppero, tagliandone a pezzi buona parte.

Sua A. Ser^ma^ partì hier l'altro per la volta di Corona, havendo lasciato qui me per espedire alcune cose. Questa notte parto et l'arrivarò innanzi l'hora di desinare, et di là darò più particolari ragguagli a V. E. Illma. Fra tanto ho voluto scriverle succintamente questo, facendole humil riverenza, pregandola a farne parte al Sig^r^ Gran duca, al quale non ho tempo per hora di scrivere, essendo sollecitata la mia partita. Non so, se da Sua Altezza sarò spedito verso Temisvar, o vero mi condurrà seco in Vallachia; per tutto dove sarò le darò avviso, et le vivo servitore.

D'Albajulia, li 28 Agosto a mezza notte.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 73.)

146.

Istanbul, 2 Septemvrie 1595.

Marco Venier bailo către dogele de Venezia.

Ştiri dela Sinan-paşa din Ţara-Românească, unde a fost nevoit să facă un nou pod peste Dâmboviţa ca să-şi asigure Bucureştii. Din Moldova se crede că Moldovenii cu ajutorul Leşilor şi al Cazacilor se vor putea împotrivi Tătarilor.

Delle cose di Valachia riferiscono, che'l ponte fusse stato gettato in luogo, del quale, per non esservi gran correntia di acqua, egli era andato a fermarsi dall'altra parte della riva, se ben con molta fatica, et con pericolo d'andar in fracasso, et che Sinan vi haveva passato l'essercito; per la qual nuova, et per quella del soccorso posto in Strigonia, ma forse più per celar la grandezza della rotta, Giussuf Agà et i dui Olachi erano stati vestiti di una veste d'oro, se bene la difficoltà consisteva in altro; dicendosi, che i Valachi industriosamente havevano lasciati traghettar i nimici per tagliar loro il ponte da dietro, per coglierli in mezzo della Valachia, grandemente inferiore di numero, per la molta gente mandata in Ongaria; da che sia avvenuto

che Sinan penetrato nella Valachia per lo spatio di una giornata e mezza, è pervenuto ad un fiume, oltre il quale è posta la città di Bucuresci,[1] bisognandogli fabricar un altro ponte, per transportar l' essercito, et essendosi mostrati dall' altra riva innumerabili christiani, Polachi, Transilvani, Moldavi et d'altre nationi, temendo d'esser circondato et mal trattato da tanta moltitudine armata, et disposta a combattere, considerata la grandezza del pericolo, per aiutarsi con tutti i mezzi, habbia fatto intender de qui per suo Arz che si debbano far buone orationi, che se gli mandino freschi aiuti di genti, et nel medesimo Arz scrive, che non gli era prestata la dovuta obedientia dall'essercito per colpa dei molti seguazzi di Ferat, che tumultuavano et andavano sollevando gli altri, di modo che, quando con la morte di Ferat non si fussero levate queste fattioni, egli temeva di qualche grandissima ruina; così da un canto vien perseguitato mortalmente Ferat con questa maniera di Arz, dall'altra parte quì si fanno assidue orationi. Si attende i diversi solenni sacrifici giorno e notte, in molte case, et per tutte le moschee, nel qual tempo si tengono serrate tutte le botteghe, et si è ripigliato in gran fretta il partito di descriver nuovi soldati; il quale era non poco tralasciato per trascuraggine dei ministri; ma i Bogdani, si tien per fermo, che con l'aiuto de i Cosachi et de i Polachi, che stavano in arme, siano per far sufficiente contrasto a i Tartari, perchè non vengano da quest'altra parte. In somma vien'affirmato, che le nuove siano pessime, poichè anco immediate venute si fecero 18 espeditioni di chiaussi, capigì et altri per diverse bande.

Dalle vigne di Pera, a 2 Settembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Constantinopoli. Cifra.)

147.

Brăila, 16 Septemvrie 1595.

Siaban Başa vezir către Ieremie-Vodă.

La cererea sa ca să-i trimeată prin sultan steagul ţării Moldovei, îl asigură că va face tot posibilul în această privinţă, cu toate că acela e destinat judelui Tighinei, pe care sultanul vrea să-l facă beglerbei al Moldovei.

Siaban Bascha supremus Tatharchanorum[2] Wezyr Pascha salutem dicit. Amico nostro optimo Duci Io. Hieremiae Mogila

[1] Il fiume Dimbovitza. [2] Scris greşit: Catharchanorum.

Dei gratia, et Invictissimi Imperatoris Turcarum Sultani Mahumeti voluntate.

Dominationi Tuae notum facio, quod Dominatio Tua miserit bis milites suos ad Sinam Paschy et ad nos, qui etiam in gratiam vestri misimus gentem nostram cum illis, iamque mensis elapsus est, ex quo ego cum Tatharchanis in Braylow veni. Et Dominatio Tua petit vexillum ab Imperatore in Moldaviam; necesse etiam fuit alias gentes mittere tam ad nos, quam ad Vezer Pascha, nam vexillum Terrae Moldaviae concessum est Iudici Theinensi, ut fieret Beglerbegus Moldaviae. Sed unus Deus misericors et potens est facile immutare: propterea mittat Dominatio Vestra aliquos viros egregios cum Damiano scriba ad nos, et Vezer Pascha. Ego vero me ipsum velut mediator interponam, et ex Dei voluntate spem habemus totum hoc facile sopiri posse, et sine ullo negotio vexillum Terrae Moldaviae obtinebit, modo ut verbum Dominationis Tuae sortiatur effectum, nec etiam verbum nostrum irritum non sit apud Vezer Pascha. Cum his bene valeat.

Datum in Braylowo, 16. Septembris.

(Arch. Vat. Roma Borghese III 89. 6. pag. 278. Copie.)

148.

Braşov, 18 Septemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Gianbattista Genga la Roma.

Amănunte despre răscoala moldovenilor, potolită de guvernatorul ungur (Gaspar Kornis) răscoală alimentată de către Leşi, în loc să-l fi ajutat împotriva lui Sinan-paşa.

Sigismondo Dio gratia Prencipe di Transilvania, Moldavia, Valachia, et del Sacro Romano Imperio, Signore delle parti d'Ungaria, et Conte de Siculi etc.

Doppo scritta la presente sopravenendosi un corriero del sopradetto nostro governatore, che la mossa in Moldavia non era venuta da Polacchi, ma da Cosacchi, et d'alcuni seditiosi Moldavi, et che da lui tutti erano stati tagliati a pezzi, noi facemo scrivere per il Genga, che non ne dessi altrimenti querela alla Santità Sua, come che noi non volentieri la molestassimo di simil sorte di cose, et non potiamo facilmente credere cosa tanto empia d'un principe Christiano.

Hora che potemo raccorre che detto nostro governatore ci scrivesse di quella maniera, perchè più securio et prontamente l'aiutassimo de ritornare in sedia, et finire di castigare quell'in-

solenti: Vi diciamo, che se bene fu vera la tagliata de molti Cosacchi, et d'alcuni Moldavi, che non però fu cosa di tanto momento, quanto si scrisse, et ch'essendo noi certificati, ch'i Polacchi son stati di questo motivo, presentiate la nostra detta lettera alla Santità Sua, et secondo l'ordine, che vi s'è dato, li diate conto di quanto è passato, soggiungendoli, ch'il danno fattoci si scopre tutta via maggiore, poichè non solo perdemo quelle genti, che menava seco di nostro comandamento detto nostro Generale, ma anco due altre milia, che havevano nel nostro campo in Valachia, con grandissimo sbigottimento de tutti gl'altri, mi sono partiti, et che per questo siamo sforzati, senza aspettare più altrimenti più i diarii, di passare hora con queste genti, che havemo a quella volta, cognoscendo che con questo indugio non solo si perde affatto la Valachia, ma si correrebbe pericolo di peggio.

Però Iddio Benedetto sii quello, ch' incammini a servitio della Christianità, e a gloria sua, Vi confessiamo ingenuamente, che nessuna cosa per aversa che ci sia mostrata, ci ha tanto commosso, quanto quest'attione de Polacchi, e pure contro il parere de tutti i miei la vado comportando per hora per rispetto del publico bene che può più in me, che qual si voglia interesso, anzi che si havesse potuto raccorre, che con quest'attione, o per l'acquisto di questa provincia si fussero i Polacchi voluto ingerire nella guerra contro il Turco, et aiutarmi a cacciar Sinam Bassà di Valachia, l'harei sentita con manco dolore. Ma non solo non hanno hauto questa intentione, ma in vece, me ha fatto il Cancelliero ammonire, ch'io mi ricordi della grandezza dell'inimico, et che non procedi tanto oltre contro di lui, che me ne habbi per sempre a pentire. Il che in sostanza non voleva inferir altro, se non ch'essi son per la parte de Turchi, nè vorrebbono che contra il Turco si facesse guerra alcuna, et spargendosi questa voce tra i miei, essi avilissero et disperassero ogni bene, et tanto più, quanto ch'essendo io hora congionto d'affinità con la Casa d'Austria, non vedono volentieri quella provincia sotto di me che s'ella fosse sotto il Turco. Nè occorrendoci hor dir altro, vi salutiamo di cuore.

Del campo presso Corona, il dì 18 di Settembre 1595.

Vi mando la copia della lettera che mi scrive il Cancelliero di Polonia, acciò vediate sotto che sciocchi pretesti si è mosso a questi danni, come a più vostra intelligenza vi scriverà vostro fratello informato del tutto, al quale ci rimettiamo.

(Bibl. Vat. Roma. Urb. 1113 p. 235. — Capponi 164 p. 226. Copie.)

149.

Braşov, 18 Septemvrie 1595.

Simon Genga către fratele său Gianbattista Genga la Roma.

Din copia scrisorii cancelarului Zamoyski putând cunoaşte falsele pretexte sub cari el intră şi ocupă Moldova aparţinând principelui Sigismund Báthory, îl roagă să expună Sfântului Părinte starea adevărată a lucrurilor. Nu e adevărată nici susţinerea cum că guvernatorul principelui în Moldova, cu prilejul prinderii lui Aron-Vodă ar fi săvârşit atâtea cruzimi câte scrie cancelarul. Pe de altă parte, alegerea noului Vodă a fost făcută de nişte boieri pribegi, constrânşi prin cancelar să-l recunoască, supt suzeranitatea regelui Poloniei.

Sua Altezza nel sottoscriver l'alligata lettera, si risolse mandarvi la copia di quella che gl'ha mandato il Cancelliero acciò come in essa dice, vediate sotto che falsi pretesti ha fatto questo torto; et perchè sia da voi meglio cognosciuto, et che potiate con più ragioni farlo cognoscere alla Santità Sua, mi ha comandato ch'io ve ne scrivi qualche particolare. Però con quella brevità che posso maggiore, perchè quello che porta queste lettere a Sachmar parte subito, vi dico che dove principalmente esso dice che la passata de Turchi verso Galitia non se n'è inteso niente, et circa i Tartari già erano ritornati alle case loro per difenderle dal Moscovito, che le travagliava, et se ciò non fusse stato per più strade assicurata Sua Altezza, mai harebbe comandato a quel suo governatore ch'uscisse con quelli soldati di là, et quanto che questo prencipe havesse scritto al Cancelliero, che havesse cura a questi confini per la passata de Tartari, questo fu molto prima, et in tempo, che c'era aiuto, che si apparecchiavano per passare; et non è vero, che nella presa dell'Aron Vaivoda, questo governatore del prencipe facesse tante crudeltà quanto esso scrive, si come anco è falsissimo che per questo rispetto non potesse haver seguito. Imperocchè haveva già insieme 14/m Moldavi come s'è scritto, et 2/m Ungari, con questo veniva per unirsi con l'altre genti di questo prencipe et non fuggiva di Moldavia, come par ch'esso nella sua scriva et circa i grandissimi tributi, et intollerabili, che scrive: sappiate che per pagamento di quelli soldati soli che defendevano là quella provincia s'era imposto qualche piccola somma, non potendo Sua Altezza supplire da queste bande, et che tutti n'erano contenti, come che chiaramente ve-

dessero che tutto era imposto per servitio loro, et quelli che hanno eletto il nuovo prencipe sono stati alcuni esuli già molto tempo fa dalla provincia sua fomentati dal detto Cancelliero, et sforzati que' popoli all'obedienza con la publicatione di quel editto in nome del re di Polonia, del Turco, et del Tartaro. In somma si può per molti capi provare questa loro voluntà, et credasi da molti che il Re ci habbi acconsentito, perchè oltre l'interesse di Stato, par che lettera scrittali in altre occasioni di qua dittate dal Josica non habbi hauto intera sodisfattione di questo procedere, havendo forsi hauto anco appresso di se persona, che o per qualch' invidia, o per altri interessi hanno interpretato le parole forsi più acerbamente, che non son state scritte; ma io non voglio entrare in questi particolari. Vi dico bene ch'io credo, anzi tengo per fermo, che se la Santità Sua s'impiegarà a far che il re di Polonia reduca al suo tempo la provincia nelle mani di questo prencipe, gli riuscirà il tutto, perch'essendo quel Re nel resto di così ottima voluntà, non patirà la mala opinione che harà tutta la Christianità di lui, se si mostra colpevole di così gran danno fattoli così in opportuno tempo; ch'è quanto per hora intorno a ciò posso dire. Vi saluto di tutto cuore.

Dal campo presso Corona, alli 18 Settembre 1595.

(Bibl. Vat. Roma. Urb. 1113 p. 237. — Capp. 164 p. 228. Copie.)

150.

Braşov, 18 Septemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către duca di Mantova.

A ocupat Moldova şi Valachia cu gândul să ia Turcilor magazia de aprovizionare, cum s'a şi plâns sultanul. Pornind însă împotriva lor, îndată ce armata ungară ce o ţinea în Moldova a plecat la drum ca să se unească cu a sa, cancelarul Poloniei a intrat în ţară, punând un Vodă de al său. Pe de altă parte, tratând în casa sa cu ceauşii, îi strică planul, prejudecând totodată intereselor creştinătăţii. Cu toate acestea, hotărît să meargă înainte împotriva lui Sinan-paşa, şi-a ţinut de datorie a expune acest lucru Ducelui, ca în caz de nenorocire, să ştie cine a pricinuit-o.

Ser^mo^ Signore.

Havendo io levato al Gran Turco la provincia di Moldavia e Vallachia, come si sa, dalla quale esso soleva sempre ricevere tutti i viveri necessari per la città di Constantinopoli, et per gli

esserciti che soleva menar in Ungheria, non ha potuto quest'anno far in quelle parti alcun sforzo, che vaglia, ma solamente difendersi con le fortezze, et in qualche parte soccorrerle; il che avertito che'l Gran Signore haveva comandato a Sinam Bassà che deposto ogn'altro pensiero s'affaticasse per il racquisto di esse, dicendo liberamente che non era patrone di Constantinopoli, se non dominava insieme il Danubio, per che senz'esso non poteva vivere, onde dopo molte fatighe e perdimento di gente, e di tempo, nel far un ponte, finalmente lo fece rincontro la fortezza di Giorgiu, et passò, e ben che si persuadesse per il gran numero di gente, che haveva seco, che i nostri per non haver nella provincia alcuna fortezza, dovessero subito fuggire, essendo massime in poco numero, non di meno nel primo affronto restarono da' nostri talmente rotti, che persero sette pezzi d'artilleria, et altre tanti stendardi, tra quali era quel verde grande, che chiamano di Maumetto, con quelle loro soperstitiose inscrittioni, et morti circa doi milia. E mentre che io era in viaggio per andare a oppormeli nell'istessa provincia, e procurarne intiera vittoria, come certo speravo, et havevo per quest'effetto comandato alla gente che havevo in Moldavia, che erano al numero di 14/m cavalli e doi milia archibugieri, che venissero per strada ad unirsi con l'altre genti ch'havevo meco, mi vien rifferto che i Polacchi e Cosacchi subito uscito di là questa gente con il mio Governatore e Generale, sono entrati, et introdotto un altro Principe, e doppo messolo in sedia per far che sia tanto più riverito, et obedito, hanno fatto bandire per parte di detto Re, del Gran Turco e dell'Imperatore de' Tartari, che ogn'uno sotto pena della vita e della roba lo ricognoschi per tale; onde tutti quelli che già erano nel viaggio con detto mio Governatore, havuto tal aiuto da' suoi, son tornati alle case loro, et hanno abbandonato l'impresa comandatoli, la qual anco spontaneamente facevano, il che di quanto danno mi sia stato, e quanto di pregiuditio a tutta la Christianità ogn'huomo di giuditio lo può facilmente considerare, poi che non solo ha mancato a me quest'amico in tempo così bisognoso, ma ha dato tant' animo a' nemici che non si potria dir più, e per il contrario calcolo a' miei, dubitando essi che dove sin'ora questi erano per un servitio, siano hora tutto contrarii, et che mossi da medemi favori tentino ancora nell'uscita nostra dal Regno di venirci a danneggiare nel proprio paese. Et questa pratica, se ben la scrivano al re di Polonia, io non di meno, e per esser'egli di quella buona mente ch'è, et esser' nuovamente

congiunti meco di parentela, non può da me essere creduta; ma sì ben dal Gran cancelliere, che intendo haver sin' hora trattenuto in casa sua dei chiaussi, che non hanno mai trattato d'altro che di pregiudicarmi in simili occasioni, e per che il pregiuditio è fatto insieme a tutta la Christianità, poi che hanno impedito il corso quasi di una certa vittoria in servitio di quella, mi è parso di farlo sapere all'Altezza V. Ser^ma come ad un principal membro di essa, acciò meco se ne dolghi, e se sentirà qualche sinistro avvenimento, il che Dio non voglia, o non così prosperi successi, ne sappi la causa, havend'io risoluto in ogni modo, se gran ragioni non mi sforzano al contrario, di tentar la fortuna contra detto Sinam, prima che ci fermi meglio il piede, et non tentare altra prova nella provincia di Moldavia per risentirmi a più comodo tempo di sì gran torto che mi è stato fatto, acciò il mondo cognoscha, che nessuno interesse particolare ha potuto in me, più che il benefitio di tutta la Christianità. Il sospetto che ho havuto che questo tutto di Moldavia fosse stato con saputa loro e del Re, mi s'è fatto certo con littere di quel Cancelliere, per le quali ho cognosciuto insieme i loro ingiusti e falsissimi pretesti. E pregando V. Altezza Ser^ma perdonarmi, se con questa le fossi stato molesto, et a valersi di me per ogni occasione di suo servitio, come sa che le sono obbligato, le bascio le mani.

Dal Campo presso Corona ne' confini di Vallachia, il 18 di Settembre 1595.

Sigismondo Dio gratia Principe di Transilvania, Moldavia, Vallachia Transalpina e del Sacro Romano Imperio, Signore delle parti d'Ungaria e Conte de' Siculi etc.

Di V. Altezza Ser^ma Servitore

Sigismondo Principe mpr.

Adresa: Al Ser^mo Duca di Mantova Sig^r mio osservandissimo.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Filza 533.)

Notă. Scrisoarea a fost tipărită — plină de greşeli şi cu data falsă de 28 Septemvrie 1595 — de Vincent *Makusev* în publicaţiunea „Monuments historiques des Slaves méridionaux et de leurs voisins" vol. II (Belgrad, 1882) p. 71—74.

151.

Braşov, 18 Septemvrie 1595.

Simon Genga către Granduca di Toscana.

Trimiţând copia scrisorii cancelarului Ioan Zamoyski, respinge obiecţiunile lui prin cari faţă de principele Sigismund Bá-

thory doria să-şi adeverească intrarea sa în Moldova, susţinând că Aron-Vodă a fugit de acolo, nefiind iubit de popor. Aceste lucruri sunt cu totul altfel de cât cum le explică cancelarul Leşilor. Cu toate acestea, principele jignit e hotărît să meargă înainte împotriva lui Sinan-paşa, unindu-se cu restul oştii sale rămase în Moldova cea ocupată de Leşi.

Il principe qui per lettere che mi scrive Fabio di Vienna, ha inteso, come il Sig^r Silvio si trovava lì sin sotto li 26 d'Agosto con la valorosa et nobilissima truppa delle genti che le mandava V. A. Ser^ma et insieme delle robe, nastri, et altri donativi; che tutto ha sentito con molto suo contento, vedendo tanti aperti segni dell'amore et protettione di V. A. verso di lui, et si bene voleva aspettare la giunta loro qua per ringratiarnela amplamente, tutta via con l'occasione del scriverli come passino l'altre sue cose qua, ha voluto con la Sua fargliene qualche parola come la vedrà. Io poi non posso dirle altro, se non che in tutto quello conoscerò poter honorare et servire il Sig^r Silvio, et tutti gli altri dipendenti da lei, lo farò con tanta voluntà, ch'ella restarà satisfatta di me, et gli effetti ne faranno fede.

Circa le cose della guerra V. A. Ser^ma può per la lettera di Sua Altezza conoscere in che stato si trovino, et quanto giustamente il principe si possi dolere de Pollachi, si che con questa mi distenderò a darli conto de' pretesti, ch'hanno mosso i Pollachi a far questo, quali finalmente secondo la lettera di quel Cancelliero si riducono qui, cioè che trovandosi detto Cancelliero in quei confini per guardare che i Tartari non passino, come fecero l'anno passato, intese la venuta de' Turchi in Vallachia per unirsi a danno di queste provintie, et che non conoscendo il principe qui bastante a poterli difendere, non volevano ch'eglino occupando la Moldavia havessino comodità di offendere i confini di Polonia, et per che apparisse che havesse havuto giusto suspetto di temer' ciò scrive che quel Vaivoda fosse quasi fuggito di là, et che quelli della provintia mal satisfatti di lui non havevano voluto seguitare e che havevano rissoluto di fare un altro principe per più loro sicurezza. Ma la verità è ch'essi invidiosi della gloria di questo principe, et della sua grandezza, non hanno voluto ch'egli gli circondi da questa parte con tanto dominio, et tanto meno, quanto che per dirla alla libera, questo Cancelliere non ha saputo con lettere acquistarsi l'animo di quel Re, ma più presto sdegnarlo et darli causa, che volentieri ascolti le cose

propostole in contrario dal Gran cancelliero, il quale per antico odio, che porta alla Casa d'Austria, et a questo principe, per cagione de Bathori, che sono appoggiati a lui, et per altri particolari rispetti, ha fatto in ciò il peggio, che ha potuto, per che non è vero, ch'egli temesse, ch'il principe non potesse resistere a Sinam Bassà congiunto con Tartari, come scrive, per che i Tartari già non si potevano più congiungere per esser tornati in dietro a difendere le case loro, molestati grandemente dopo la partita loro da Moscoviti, et se di ciò non ne fosse stato chiaro S. A. mai haverebbe levato le sue genti di Moldavia. Ma l'esser stato certificato di ciò et assicurato in voce dal Nuntio del papa qui, et dalle lettere di quel di Polonia, che i Pollachi non lo molestarebbero, chiamò di là quelle genti, et non fuggirono, come il Cancelliero scrive per paura, ma partirono come le fu comandato da questo principe, per unirsi ne' confini con questi, che conduceva S. A. di qua, et certissimo, se ciò succedeva che Sinam Bassà o si sarebbe ritirato, come dicono, che haveva rissoluto nella prima rotta che si gli diede, o si sarebbe rotto con questa seconda. Hora, se ben S. A. alteratissima di questo successo, s'è riccolta nell'animo stravagantissimi pensieri et ne è stato molestato da più d'uno, tuttavia si è rissoluto tirar innanzi il suo primo pensiero di andare a trovare Sinam, et dissimular per hora questa ingiuria a maggiore benefitio della Christianità, così il resto di quelle genti, che li sono restati di Moldavia ha ordinato si venghino a unir con lui, e domattina si vuol partire a quella volta con disegno di espettare più prossimamente ne' confini anco i doi mila Raitri che li manda Massimiliano; tenendo in tanto in maggior fede quelli di quella provintia, che hanno seguitato la fortuna sua. E si bene egli, come dice, è rissoluto di tentare la giornata, parendoli, secondo gl'avisi che li danno quei Vallachi et alcuni altri servitori suoi, che non facendo ciò si perde affatto l'una et l'altra provintia, tuttavia considerato il danno che harebbe tutta l'impresa et la Christianità, se li cadesse qualche sinistro avvenimento, penso che si lasciarà, benchè con difficultà, persuadere ad attendere per hora più presto a difendersi da questa parte, che tentare, senza alcuno aiuto esterno, tanto pericolo, et tanto più, quanto che si adoperarà in ciò il consiglio prudentissimo di V. A. Ser^ma^ che secondo che scrive Fabio è tutto conforme a questo proponimento, et tanto più lo doverà abbracciare, quanto ch'egli non è sicuro che i Moldavi, che già haveva in suo favore, non li siano direttamente

contro, et cogliendolo in mezzo ci faccino qualche notabil danno; oltre che essendosi i Pollachi, o per loro il Cancellier scoperti sì pochi amici, et così favorevoli del Sig^r Cardinale et Stefano Bathori, non lasciano star senza suspetto, che intrando per altre parti in questo Regno faccino qualche sollevatione, che lo servino in tutto fuori, oltre che, quanto a me, credo poco in quel principe di Vallachia, come per molti e molti rispetti, che per hora non posso scrivere, si correrebbe pericolo, aggiunto che quanto alla gloria S. A. se ha da contentare che nelle parti di Temisvar il suo essercito facci sì notabili acquisti, che già da quella piazza in poi, et la fortezza di Giula, sia il tutto acquistato, et questo restò in speranza di acquistarsi prestissimo, et che finalmente tutto il mondo sappi che il non haver fatto progressi quest'anno il Turco in Ungaria, anzi perduto Strigonia, sia tutto proceduto da i travagli datoli di qua dall' A. Sua, sì che s'habbia continuare, et massime se farà, come ho più volte proposto, qualche forte in quel stretto passo dell'Alpi, il quale serve per poter a tempo nuovo più comodamente discendere in quella provintia, et guardarci intanto, che non discendino a noi, in modo che, come si suol dire, possi servire per stocco et per scudo, et così Dio volessi l'havessimo fatto grantempo fa come Monsr Visconti sa, che in senato con molte di quelle comodità avisò a V. A. Ser^ma ricordandomele in tutto devotissimo.

D'Albajulia, li 18 di Settembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 78.)

152.

Košice, 20 Septemvrie 1595.

Camera Scepusiensis către Camera Aulica.

Moşia românească Pusztahodos, după moartea lui Ştefan-Vodă fiind zălogită lui Paul Farkas, se cere opiniunea Camerei, dacă se mai poate adăogi ipotecei pe moşie suma ce s'a mai primit dela susnumitul pentru plata călăreţilor unguri din cetatea Sătmar.

Magnificum dominum Michaelem Zekel, supremum capitaneum Zathmariensem demisse petere, ut sexcenti floreni Hungarici a Paulo Farkas ad solutionem equitum Hungarorum sub suo ductu merentium mutuo, ut asserit, petiti priori summae inscriptionis possessionis Puztahodos vocatae, apud memoratum Paulum Farkas habitae, adiiciantur, ex supplici eius libello, a

Sua Serenitate die 7. Junii Camerae huic misso, intelleximus. Valachica est illa possessio, nonnihil deserta, quae superioribus annis Egregio quondam Stephano vaiwodae profugo Moldaviensi pro florenis Mille centum et duodecim annuente Sua M^te^ Caesarea inscripta fuit, defuncto vero vaiwoda postea Paulo Farkas oppignorata est, priori summa inscriptionali in florenis Hungaricis sexingentis octoaginta octo ad usus praesidii Zathmariensis cum aliter gliscente iam bello necessitatibus illis succurri non posset, per eum datis aucta. An vero iam haec quoque summa sexcentorum florenorum Hungaricorum, de quibus dominus capitaneus Zathmariensis intercedit, superadiicienda sit, Dominationes V^rae^ Generosae ac Magnificae statuent. Nos sane, ne inscriptionum summae plus aequo augeantur, praesertim huiusmodi debitis militaribus, suadere non possumus; etc.

Cassoviae, 20. Septembris anno etc. 95.

(Hofkammerarchiv, Wien. Hungarn Fasc. 14 401.)

153.

Braşov, 22 Septemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Granduca di Toscana.

Mulţumind pentru ajutorul primit în persoana cavalerilor toscani, sosiţi sub comanda căpitanului Silvio Piccolomini, descrie succesul bătăliei cu Sinan-paşa din luna trecută. Atitudinea ostilă a cancelarului Zamoyski, ocupând pe neaşteptate Moldova. Cu toate acestea, Sigismund îşi urmează planul original, stând gata de plecare împotriva lui Sinan-paşa.

Serenissimo Principe,

Per le littere che V. A. Ser^ma^ si compiacque scrivere a Simone Genga, servitore suo e mio, intesi quanto che haveva ordinato a benefitio mio così nella qualità et quantità degl' huomini, che le piaceva inviarmi sotto la scorta dell' Ill^re^ Sig^r^ Silvio sì celebrato cavaliere, come per la copia degl' archibusi et munizioni, et altri fornimenti, che mi mandava conforme tutti al bisogno, che ha questo paese, che tutto sentì con tanta satisfattione che non potrei dir più, et spettai di ringratiarnela doppo la giunta di quelli con littere, sì come intanto ho fatto col core, et con l'occasioni d'haver io dato la libertà a Siculi dove seranno numerati da circa 40 mila al meno da combattere procurerò di valermi dell' industria, e sapere loro per ammaestrarli per ogni occasioni come bisognerà, con tutto che il non havere questa lingua li sia per essere di qualche molestia.

Di nuovo faccio sapere a V. A. Ser^ma come doppo molto perdimento di tempo, e di gente finalmente Sinam Bassà passò il Danubio, ma nel primo affronto con nostri, ancor che pochi a sì gran numero, si ammazzorno de i loro circa 2 mila de più principali come si scrisse sin sotto il dì 28 del passato, et se acquistorno 7 pezzi d'artiglieria et altre tante insegne, tra le quali era quella verde che dicano di Maumet, con quella loro soperstiziose inscrittione, et sono state condotte qui in Corona, dove mentre io stavo accampato aspettando maggior numero de miei, et che di Moldavia comparissero 14 mila cavalli et 2 mila fanti che havevano mandato che venissero a unirsi per strada con l'altre genti che havevo meco per proseguirne la vittoria in Vallachia, poichè in Moldavia per parole di questo Nuntio, e per littere di quel di Polonia non avevo in quella provincia sospetto alcuno. Ecco che d'improviso poco dopo la partita de miei soldati di là, mi vien referto che i Polacchi e Cosacchi sono entrati dentro et condottovi un altro principe, et fatto bandire per tutta la provincia in nome del Re di Polonia, del Gran Turco ed il imperatore de Tartari, che ciaschuno lo debbi ricognoscere per patrone sotto pena della roba e della vita, la qual voce con tale autorità è stata di tanta forza, che tutti quelli ch'erano già in cammino per servitio mio, habbino abbandonato il mio governatore, e Generale et se ne sieno tornati a difendere le case loro, sin che sia dichiarato che realmente resti patrone. Il che quanto d'animo habbi accresciuto a nemici et quanto per il contrario l'habbi tolto a i miei ogni huomo di giuditio lo può considerare.

Hor io in tanto travaglio di cose ho resoluto per non lassare pigliar piede Sinam Bassà in Vallachia, di tentar in ogni modo qualche fortuna con queste genti che mi trovo et se possibile serà, venir seco a battaglia in qualche sito vantaggioso e tenerlo così travagliato sin tanto che il tempo chiarisse meglio l'intentione di detti Polacchi, dubitando io, anzi tenendo per fermo, che ciò sia stato per opera del Gran cancelliero, che ha tenuto sin hora doi chiaussi appresso di se per cormi in questa congiuntura et si sforza di difficultare tutte le cose nostre, et favorire il Cardinale e Stefano Bathori secretamente, et se non procederò più oltre nella Vallachia contro detto Sinam, ne serà cagione prima il sospetto, che harò che mentre son fuori del Regno, non entrino da qualche parte a qualche mio danno, o che uscito non mi colghino in mezzo

d'accordo con Sinam Bassà, sì che mi risolverò a quello che il tempo mi consiglierà. Ho accettato intanto l'offerta che mi ha fatto Massimiliano, de venire in persona qua con tutte le sue genti, et dato di tutto conto alla Maestà Cesarea et alla S^tà di Nostro Signore, et ne ho voluto anche scrivere a V. A. sapendo ch' ella per sua solita bontà e amorevolezza particulare ne consiglierà quel meglio che le parerà che possi fare in caso che in tanto l'occasioni presenti non mi sforzino per se stesse a qualche [cosa] più comoda, et sicuramente me se metterà innanti, e basciandoli le mani, la prego dal Sig^r Iddio ogni maggior contento e grandezza.

Del campo presso Corona ne confini di Vallacchia, a dì 22 di Settembre 1595.

Doppo scritto la presente si è tardata a mandarla sin al dì d'oggi, havendo io voluto certificarmi, se i Polacchi erano consentienti in questo fatto di Moldavia, e in effetto per littere che ho ricevuto dal Cancelliero di Polonia trovo che non solo ne sono stati consapevoli, ma ne son stati principali autori sotto falsissimi e ingiustissimi pretesti. Ma Dio mi aiuterà, et come ho detto, dimattina partirò con il resto delle mie genti verso Vallachia, continuando il mio primo proposito, dando per hora pace alla Moldavia, perchè il mondo conoscha, che più mi preme il beneficio publico, che l'interesse particulare, e vedrò in tanto come la sente la V. Signoria Ser^ma e la Maestà Cesarea, e a V. A. Ser^ma le bascio le mani.

Del medemo Campo, a dì 28 di Settembre 1595.

Sigismundo Dio gratia Principe di Transilvania, di Moldavia, Vallachia Transalpina e del Sacro Romano impero, Signore delle parti d'Ungaria e Conte di Siculi.

Di V. A. Ser^ma

Affettionatissimo Servitore
Sigismondo Principe mpr.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 79.)

154.

Alba-Iulia, 30 Septemvrie 1595.

Simon Genga către Granduca di Toscana.

Intors din Braşov pentru primirea cavalerilor toscani, îi află la Cluj obosiţi şi cu caii prăpădiţi pe lungul drum ce l-au făcut până în Ardeal.

Poco dopo che dal campo presso Corona scrissi a V. A. Ser^ma vennero altre lettere di Fabio, per le quali s'intese come

il Sig^r Silvio già si trovava in Cassovia con tutti quelli che mandava V. A. Ser^ma in servitio di questo principe, onde Sua Altezza mi spedì per incontrargli ne' confini, et procurare che per strada nel Regno non patissero delle cose necessarie; ma nel mio venire dal Campo gli trovai già in Claudiopoli, dove havendo per le lettere resomi dal Sig^r Silvio inteso la mente di V. A. Ser^ma l'assicuro, che non mancarò fare quanto devo, sì perchè sia conosciuta questa sua così notabile amorevolezza, et cortesia, come anco perchè loro ne ricevino quel maggior comodo che possono con quella reputatione, che si conviene, ben li voglio con la presente far sapere, che vengono in una congiuntura che senza molto perdimento di tempo havranno a dare qualche saggio di valor loro, imperocchè pare, che il principe sia anco in proposito di tentar qualche battaglia con l'aiuto di circa 1500 Raitri come dicano, che si son finalmente stati mandati da Massimiliano, et mi duole, che essendo questi suoi huomini di comando, come sono, siano quasi astretti a combattere come privati, non comportando questa brevità di tempo, che possino mostrare l'industria et l'esperienza delle cose di guerra, congiunto col valore delle loro persone, et tanto più mi duole quanto che la maggior parte di essi sono disarmati, che non hanno altro che l'archibugio, nè è qua molta copia d'arme di dosso, et quella poca che ci è tutta è dispensata; pure andrò vedendo, se tornerà conto per hora disporli alla cura di quelli Siculi, che scrisse S. A. procurandoli qualche interprete perchè possino meglio maneggiarle. Et mi muove a ciò il vedere, che anco con i cavalli, che hanno condutto per l'asprezza et lunghezza del viaggio fatto, sono tutti consumati, oltre che la speranza, che forse hanno havuta di mettersi qua meglio a cavallo, et con più vantaggio con la consideratione insieme di havere i cavalli freschi nel loco proprio gl'hanno fatto condurre rozze, di poco valore. Vado pensando anco di far dichiarar il Sig^r Silvio Generale dell'arteglieria, et spedirlo all'essercito che è verso Temisvar, parendomi che nell'occasioni di espugnar quelle fortezze possi haver maggior campo con tutti i suoi di far conoscere il valore et l'esperienza, ch'hanno nelle cose di guerra, molto più che ritrovarsi disarmati, male a cavallo nel giorno della fattione sottoposti come sarebbero a chi forsi l'intendesse manco di loro; et anco mi è in animo di procurare che S. A. come huomini senz' interesso, et mandatoli da lei per mero servitio suo si risolvi di volerli sempre appresso la persona sua come per sua maggior sicurezza, che

veramente, secondo me, lo dovrebbe fare, poichè per le cose passate non può sapere egli medesimo di chi realmente fidarsi. Ma a questo pensiero contrasta la confidenza, che di presente mostra havere in questi suoi Ungari, et il rispetto che da questi tempi harebbe di non disgustarli col mostrar di fidarsi più di questi, che di quelli.

Io propongo questi particolari a V. A. Ser^ma solo perchè la veda ch'io vado pensando dove, et come io possi meglio servirla, quietando finalmente l'animo, che l'occasione et il tempo habbino a mostrar meglio come in ciò m'habbi da governare, facendo intanto ogni diligentia perchè siano tutti amati et estimati, et conosciuto finalmente il merito di V. A. Ser^ma che con tanta sua spesa gli ha mandati, et la differentia, che si deve fare da questi che stanno nel servitio per honore, come nobilissimi che sono, a quelli che servano per mero pagamento. Et questo per hora basti di ciò; etc.

D'Alba Giulia, li 30 di Settembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 80.)

155.

Alba-Iulia, 1 Octomvrie 1595.

Fabio Genga către secretarul Belisario Vinta.

Amănunte despre bătălia creştinilor cu Turcii. Principele Sigismund Báthory dorind a intra în Valachia, s'a hotărît în Consiliul de război ca ciocnirea cu Sinan-paşa să se facă peste şapte zile.

Simon mio fratello andò incontro al Sig^r Silvio, et nel ritorno si trattenne qui in Alba pochissime hore, et se n'è ritornato con diligentia al campo richiamato da S. A. ch'haveva in animo di passare in ogni modo in Vallachia, et di far giornata con Sinam Bassà; etc.

Dal campo havemmo hieri aviso che i nostri avevano in una scaramuccia ammazzati più di 300 Turchi et fatto prigioni molti Gianizzeri, et che nel Consiglio si era deliberato, ch'il principe passato con tutto l'essercito in Vallachia, venisse a giornata con Sinam Bassà. La battaglia doverà succedere Sabato che saremo alli 7 del presente, che sarà appunto il giorno di Santa Giustina. Piaccia a Dio benedetto di concederci vittoria, si come se ne ha grandissima speranza; etc.

D'Alba Giulia, il 1 di Ottobre 1595.

(R. Archivo di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 81.)

156.

Roma, 2 Octomvrie 1595.

Cardinalul Cinzio Aldobrandini către nunţiul Germanico Malaspina.

Lucrurile din Valachia şi Moldova neliniştesc mult spiritele, văzând că purtarea cancelarului Zamoyski jigneşte demnitatea principelui Sigismund Báthory. Cardinalul Andrei Báthory n'a avut nici o parte la planul intrării Leşilor în Moldova ceace e îmbucurător.

Le cose di Valacchia ci tengono in molta sospensione d'animo finchè intendiamo come elle siano ricevute dal Transilvano, al quale non pare che possa piacere la depositione del Vaivoda, investito da lui nella surrogatione dell'altro. Piaccia a Dio che sin hora non si sia venuto a qualche pericoloso contratto, perchè restando il verno di mezzo speraremo che V. S^{ria} da una parte, e Mr. di Cervia dall'altra con l'autorità di N. S^{re} trovaranno modo di divertire ogni dissensione che possa essere dannosa alla Republica Christiana; il che veramente passarebbe con gravissima nota del nome Polacco, e s'imputeria ogni disgratia che succedesse dopo il felice corso di tante vittorie, ancorchè altro ne fosse la cagione. E se si trovasse che il Cancelliero fosse condesceso a quella mutatione per danari, V. S^{ria} vede quanto restaria denigrata la buona fama sua e di tutta la natione insieme, mormorandosi già che tutto il romore de Tartari e l'istesse relationi siano state delle spie con artificio; etc.

In tanti travagli una sola consolatione ci rimane, che il Sig^{r} cardinal Bathori non si sia mescolato in quelli affari, come fu scritto, se bene da noi non fu creduto, perchè havevamo molte ragioni in contrario. Nè però, come V. Signoria ben dice, conviene lasciare le cose di quel Signore nella presente bilancia, che potria traboccare in alcuni di quelli disordini ch'ella accenna. Noi vi pensiamo qui del continuo e tosto ci risolveremo in quello che Dio ci inspirerà per miglior partito. In tanto si rinnovano gl'offitii col Principe, quali furono tralasciati, perchè l'alteratione fresca e ne disconsegliava, e perchè le sue occupationi di nozze e di guerra non lo permettevano. Ma V. Signoria trattenga pure il Sig^{r} Cardinale, assicurandolo che non sarà abbandonata la sua causa, e che presto le faremo sentire le nostre deliberationi.

(Bibl. Vat. Roma. Barberini XVI. 53 fol. 350—351.)

157.

Valachia, 5 Octomvrie 1595.

Simon Genga către căpitanul Silvio Piccolomini.

Principele Sigismund (ajuns de cinci zile în Ţara-Românească) aşteaptă provizii şi astfel e bine să se îngrijească şi dânsul de ele. Călăreţii germani (Raiteri) sosiţi rău prevăzuţi cu cele trebuincioase şi necazul principelui.

Lassai nella villa di Feketehalom una lettera per V. S. Illma in mano del prete, in casa del quale ella doveva alloggiare, nella quale lettera le dicevo, come havendo inteso, che qui s'era per far giornata in tempo che a pena sarei giunto io, et che non aspettassero altro aviso da me di qua, pur che sul primo giunto le harei scritto più di certo il tutto, et le dicevo che se bene la giornata succedeva senza la loro presentia, che non di meno io harei fatto lor scuse, et accertata Sua Altezza come per ritrovarvisi havevano lassato dietro quasi tutto il loro baggaglio, et in ultimo le dicevo, che non si risolvessero a venir qua, senza farsi portar dietro vettovaglie, perchè trovandosi il campo di Sua Altezza hora in angusto luoco, non poteva, se non haverne difficultà, et che la lo protestassi al Conte che l'accompagnava, et io in conformità gliene lassai poliza che l'ammoniva di ciò, et in oltre fece in vece diligentia con quel Reverendo che facesse offitii con quello del luoco perchè aiutassero di cavalli e di carni più che potevono, e per loro denari pane e biada. Però con la presente che li mando, le dico, che quel che si previdde è successo, e tanto più quanto che questi Raitri hanno fatto secondo il lor solito, et Sua Altezza in supplemento gl'ha contribuito grandissima parte de tutte le cose che haveva per la sua corte propria, per sin a quest'hora con l'occasione del far ferrare i cavalli, con quella ancho del trovarne de migliori et similmente dell' armi ella fosse andata a Corona e non fosse anchora de lì partita; etc.

V. S. Illma serà qua ben venuta, ben vista, e honorata, pur che in tanta necessità d'altri, et in tant'altre occupationi di Sua Altezza ella non sii molesta nel procurarsi il viver per sè e per i suoi d'altrove, che di cotesti luochi di dove ella si parte o passa, con l'aiuto de' suoi denari, senza guardare per questi pochi giorni a qual si vogli spesa, poichè quasi tutta quella

nobiltà et il Rev^mo Nuntio proprio si provede per il suo vivere da coteste parti con la diligenza e spesa del mandare i proprii cavalli et altri condutitii, come bisogna che facci lei, il che intendo però quanto al bisogno che l'ha del pane, della biada, et del vino che nel resto qua c'è copia; etc.

Di campo a Vallachia ai 8 d'Ottobre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 82.)

158.

Târgovişte, 18 Octomvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Granduca di Toscana.

Mulţumiri pentru cavalerii trimişi. La ştirea sosirii oştirii ardelene supt Târgovişte, Sinan-paşa ieşind din cetate, s'a îndepărtat la o distanţă de o milă. Aflând ardelenii că se găteşte să fugă în spre Bucureşti, au asaltat cetatea bine fortificată, ocupând-o în două zile.

L'havermi V. A. Ser^ma inviatomi l'Illustre Sig^r Silvio Piccolomini così complito e valoroso cavaliero per che si rallegri meco delle felici nozze successe tra me e la Ser^ma Casa d'Austria, e per aiutarmi in così opportuno tempo con così honorata truppa e cavalieri, e capitani a tirar affine queste mie imprese congiunta con tanta copia d'arme et con così pretiosi doni, mi rendano chiarissima testimonianza di quell'amore che mi son sempre promesso della molta bontà et amorevolezza Sua verso di me, et come che me gli conosco infinitamente obligato, nè sappi trovar parole bastevoli a ringratiarnela a bastanza, ho pregato l'Ill^re Sig^r Silvio che sì come ha appresso di me per la parte di V. A. ottimamente complito a quanto dovevo, così voglia con una sua far sapere all' A. V. con che affetto d'animo habbi accettato questa sua congratulatione, et quest'aiuto che mi ha mandato, e se ben egli per havermi trovato fuori del Regno di Transilvania, e in tempo che son stato per l'occasione della guerra occupatissimo, non ha potuto ricevere da me quegl'accoglimenti che in altri tempi harrei dovuto, so che non mancarà far questo debito per me con lei et assicurarla che sì come ho hauto sempre in molt' osservanza tutte le cose di V. A. Ser^ma così ho molto desiderio di mostrarmelo gratissimo con servirla sempre in ogni occasione, mi comandi adunque che dalli effetti cognoscerà la volontà dell' animo mio.

Circa le cose della guerra scrissi a V. A. Ser^ma il gran torto fattomi da Pollacchi nelle cose di Moldavia, et come che per causa loro venivo privo di 14 milia cavalli e doi milia fanti,

e che nondimeno deposto per hora ogni dovuto risentimento per rispetto della christianità, harrei tirato innanti il primo proposito contro Sinam Bassà, con il resto dell'essercito che mi trovavo, così le faccio hora sapere che non ostante molte difficultà et infinite sospitioni finalmente superatole tutte mi son condotto quì in Trogovisto dove si trovava Sinam Bassà con tutto l'essercito, et mentre m'apparecchiavo di combatterlo, egli messo in ordine il suo essercito si allontanò da noi una lega, lassando in Trogovisto, fortificato da lui, un Bassà con gran numero di Gianizzeri e Spai, la qual ritirata ci dette cagione di sospettare di qualch'insidie come ch' egli havendo più copia di cavalleria ci volesse tirare in campagna più aperta, e tanto più quanto che dicevano che in questa fortezza haveva lasciato sino al numero di otto milia soldati, sì che mi fece stare tutta la notte la mia gente in arme. La mattina a bon hora intendendo da nostri esploratori che esso Sinam si metteva in ordine per venirci a combattere, come si pensassi che fossimo la notte alloggiati presso a detta città di Trogovisto, noi ci risolvemmo d'andarli incontro animosamente, et siamo in viaggio, siamo certificati che esso non per venir incontro di noi, ma per fuggirsi si era messo in ordine; onde considerato il giorno innanti i nostri cavalli havevano fatto gran viaggi, et che se la notte erano stati sempre in arme e che non era bene lassarsi dietro questa fortezza con tanta gente dentro che ci potesse impedir il passo di Transilvania, e le vittovaglie che ci sono per anco là somministrati, ci risolvemmo di accamparci qui et espugnarla, sì come con gratia di Dio habbiamo in doi giorni espugnata, con haver preso il Bassà et alcuni Beghi che vi erano dentro, e tagliato a pezzo tutto il resto de Turchi, se bene alcuna parte col favore della caliginosa notte nell'hora dell'assalto fuggirno. Hora havendo havuto nel primo nostro egresso fuori del Regno queste due vittorie, l'una l'havere fatto fuggire Sinam Bassà, l'altra haverli espugnata questa piazza con tanta diligenza fortificata da lui, ne havemo prima ringratiato Iddio benedetto e poi ne habbiamo voluto far partecipe V. A. Ser^ma^ sapendo che per l'affettione che mi porta sentirà volentieri quest'attioni et si rallegrerà tanto più che tra tutti i principi d'Italia ella sola habbi mostrato sperar bene di me e c'habbi favorito dell' aiuto suo, poi che dall' imperatore non havemo havuto altro che i mille e cinquecento Raitri; con che a V. A. bacio le mani.

Dal campo sotto Trogovisto, il di 18 Ottobre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 85.)

159.

Târgoviște, 19 Octomvrie 1595.

Simon Genga către Granduca di Toscana.

Căpitanul Silvio Piccolomini văzând deosebirea dintre cavalerii săi și călărețiĭ ardeleni, plătiți cu puțin, observă că cu banii ce costă ceata sa s'ar putea face o oaste de cinci ori mai mare, învățată cu greutățile vieții de aci cum și cu felul de luptă de aici.

Venne come scrissi all' A. V. Ser^ma^ il Sig^r^ Silvio Piccolomini con tutta la truppa de gentilhuomini mandati da V. A. Ser^ma^ i quali ancor che nel entrar del Regno non havessero armature e cavalli atti a comparir molt'honoratamente, tuttavia per strada camminando per il Regno si sono provisti dell'une e delli altri, e come che per giungere in tempo che fossero qua il giorno della battaglia lasciassero addietro tutte le loi baggaglie e impedimenti venissero prontamente a espor' la vita loro son stati da Sua A. Ser^ma^ lodati, e da tutto questo Regno, e tanto più quanto che con esso loro a guisa di ben ordinato essercito havevano con loro il collaterale, il pagatore, il medico e il cappellano, ma questa diligenza e stata di danno a loro, per che comparendo in luochi sterili tra quest'alpi vi è stata grande penuria di viveri, et hanno patito qualche cosa, senza ch'io gl'habbi potuto aiutare, e se bene io ho certa speranza che come saremo tornati in Transilvania Sua Altezza si contenterà per il meno aiutarli di pane e di vino, non di meno non posso raccorre, che questa spesa che fa V. A. Ser^ma^ in huomini così segnalati sia accettata qua in quel grado che ci saressimo forsi promessi, e che questo principe più per l'osservanza che porta a V. A. Ser^ma^ e a tutte le cose sue mostra vederli volentieri, che per che veramente egli sappi in che potersene valere, per che nel disciplinar i suoi soldati che han altro modo di guerreggiare, non par che si compiacci molto d'intromettersi, e per se stessi fan poco numero, e da pochi è creduto che siano da V. A. cosi ben pagati come sono; pero il Sig^r^ Silvio ch'è giuditiosissimo e si porta veramente bene in ogni trattamento suo, ha discorso oggi meco che desiderando V. A. Ser^ma^ di giovare a questo principe sarebbe forsi meglio e con più honor suo, se ella quella spesa che fa in questi huomini la facessi in pagar tanti cavalli di questi paesi, che non costando più che tre o quattro tallari per cavallo, ne farebbe con questa spesa almanco tre o quattro cento, e se con questi il Sig^r^ Don Antonio si

contentasse con quelle spese che fa là aggiungerne qualch'un altro, di modo che fosse qui una truppa di cinque cento o sei cento, io procurarei che Sua Altezza qui ne dessi altri cinque cento o mille sotto la sua carica, che so ch'acquistarebbe grand'honore e reputatione, e a V. A. Ser^ma^ grandissima laude, perchè così apparirebbe più l'aiuto che l'A. V. Ser^ma^ porge, che non fa hora. E si tenga per certo che questo principe è tanto fortunato che non pò far cosa alcuna che non gli torni ben fatta, e spero che la sia per sentire che fra tre o quattro giorni esso harrà rotto affatto questo Sinam, o fatto prigione, o fugato fuor della provincia, e che se si volta verso le parti di Temisvar dove ha un'altro buono essercito, esso occuparà non solo Temisvar, ma tutto il territorio che è compreso tra il fiume Tibisco e Danubio, come già scrissi a V. A. che si doveva fare. Vero è che dubito che il sdegno che ha con quei Pollacchi e Moldavi non gli faccino rivoltar questi forti, se non in tutte parti per questa banda, non aspettando che il re di Polonia o per favori di Sua S^tà^ o di Sua M. Cesarea si ristituischi il suo, non potendo patire questo gran torto che gli par haver ricevuto. Quello seguirà ne darò aviso a V. A. Ser^ma^ e se così parerà al Sig^r^ Silvio come mi pare di cognoscere che desideri, ne trattarò con il principe e ne cavarò il netto acciò V. A. Ser^ma^ dov'ella fa spesa per far servitio non le dia servitù; etc.

Di Trogovisto in Vallachia, il di 19 Ottobre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 87.)

160.

Esztergom, 21 Octomvrie 1595.

Arhiducele Matia către Hofkammer din Viena.

Ca răspuns la expunerea consilierilor, observă că pe moşia decedatului Ştefan-Vodă din Pusztahodos stă intabulat şi un al doilea împrumut, aşa că ea nu se va mai putea împovăra cu altul.

Edle und liebe Getreue. Was Ihr uns wegen derjenigen sechshundert Taller, welche der Obrist zue Sackhmar Michael Zäckhel Freyherr etc. von Paul Farkas entlehnet und auf die walachische Possession Puztahodos zu schlagen begehrt, vom 9. dies berichtet, ist uns wol zukhumben und khünnen gleichwol

auch nit rathsamb befinden, dass dieselb Possession mit weiterm Pfandtschilling beschwert werde, doch wirdt auch dahin zu gedenken sein, dieweil der Zäckhel diese 600 Taller auf sein undergebnes Kriegsvolk aufgenumben, dass er diesfalls in andere Weg gebührlichen enthebt werde, zum Fall anderst diese 600 Taller dem Kriegsvolk geraicht und in das Feldtzahlambt ordenlich verkhündt und übergeben worden, dessen wirdet man sich an gebührenden Orten zu erkundigen und ihr solches der Zipserischen Camer wieder zuzuschreiben wissen.

Und dieweil aus den Einschlüssen, so ihr wieder hiebey habet, erscheinet, dass auf berührte Possession Puztahodos über den ersten Pfandtschilling, darumben sie Stephan Weywoda verschrieben gewest, von ermeltem Farkas, der dieselb an sich gelöset, noch 688 Gulden aufgenumben worden, so wollet oben bey der Canzley nachsehen lassen, ob die Camer solches mit Vorwissen gethan, nach Gelegenheit ihr die Sachen befindt, auch in diesem Punct die verrer Notturft verordnet; etc.

Geben im Veldtleger bey Grann, den 21-isten Octobris anno etc. 95.

(Hofkammerarchiv. Wien. Hungarn, Fasc. 14401.)

161.

Sfântu Gheorghe, 28 Octomvrie 1595.

Ioan Gyerőfi către soţia sa, născută Anna Radvánczy.

Intors bolnav de supt Târgovişte, îi comunică amănunte despre luarea cetăţii şi fuga lui Sinan-paşa până la Giurgiu.

Köszönetem után magam ajánlását irom, mint szerelmes atyámfiának. Áldjon meg Isten minden jókkal, hozzád tartozókkal egyetembe.

Én Tergvista alatt megbetegedém, onnan kéredzém ide be urunktól, az mig meg gyógyulok. Szeredán jöttem ide, szolgáim is, az kiket kihoztam velem, mind lebetegedének, csak Laczkó forog körűllem. Hirünk Istennek hála semmi gonosz nincs; Tergvistát ezten szerdán csak hamar egy ostrommal vevék meg, az török ez ideig Istennek hála mindenütt futott elöttünk, sohun meg nem várt. Ezten ez nap reggel mene el az had az vár alól az török után, én is ugyanakkor indultam ide be. *Ma Bras-*

sóból jött emberektől hallottam bizonyoson, hogy Zinan basa által akart az Dunán menni, de az mi hadunk utánna lött; mind porát, golyóbissát el nyerték.[1] *Az törököknek nagyubb része innen maradott az Dunán és Gyirgyóba, egy kis várba es környülle szorultak.* Reméllik, hogy ő maga is Zinan basa köztök vagyon, de még nem bizonyos, mely ha ugy vagyon és az Uristen másunnau való ellenséget nem ad, kétség nélkül az Uristen kézbe adja, mert igen hitván vár. Az uraimnak én nem irhatok, mert ezt is nehezen irtam, hanem ez levelet mutasd meg ő Kegyelmeknek. Senki nevezetes ember meg sem sebesedett még ez ideig, csak három lovon való legény is, nem hogy veszett volna. Ha az egészséged szenvedi, jöjj ide hozzám. Boldisár is jöjjön el veled, de ő szerszámostól lovon jöjjön; az én fegyverderekimnak is az nagyubbikát mind pánczélujastól hozd el. Varga Márton is az Tholdalaghi Ferencz kaczolája félén, avagy valami oláh lovan jöjjön el veled; az szakácsot is hallám, hogy még ott volt, ha ott vagyon, hozd el azt is; Istók is jöjjön el. Maradjon Tivadar az lovaknál, de Varga Mártonnak izend meg, hogy menjen alá Inaktelkére, tudakozzék meg Deák Mátétól felőlle, az szegény Horváth Zsigmond számára mennyi buzát vetettenek és kész buzájok mennyi vagyon. Bora is mennyi termett, tudja megmondani, mikor idejő. De ha aránszod, hogy az egészség nem szenvedi, még se indulj, hanem Boldisart s Varga Mártont küld ide, s küldj vagy harminczkét forintot tőlle, mert kevés költségem vagyon s nem tudom mikor leszen az én hazamenésem. Vagy négy sajtot is hozzanak, itt hadtam vala egy málhába kötve négy farkasbőrt, uram Abosfalvára vitte innet, azt is hozzák el, hadd csináltassak egy téli köntöst belőle. Küldj vagy két rókamálat is torkostól, azonkövűl is két torkot süvegnek. Ha penig eljöhetnél Abosfalváig, és én is könnyebben lehetnék, oda talám kimehetnék hozzátok, láthatnálak bennetek; de haza nem mehetek, az had után kell mennem s nem fáraszthatom lovaimat.

Zodos Menyhártnak hadd meg, hogy rakjon el az késalja fában, összekötve, olyan módon, az mint az széki ember tanitotta volt. Az kit Isten megtart bennünk talám még kelletik. Hallom, hogy jó borotok termett, ha eljöhetsz, hozz vagy két palaczkkal benne, hadd lássam micsodás, vagy ihatom többször benne, vagy nem. Menj végére annak is, ha vagyon sok makk az er-

---

[1] *La margine*: Ez felől azólta semmi bizonyost nem hallottam. (Despre aceasta n'am auzit de atunci nimica sigur.)

dőkön. Isten tartson meg és adja, hogy láthassuk egymást jó egészségbe.

Irtam Sepsi-Szentgyörgyön, Szent Simon Juda napján. Anno 1595.

Giereoffj János, Gyerő-Vásárhelyi mp.

Az mely gyermeklovak az oláhoknál vadnak, azokat is fogják szénára immár, mert ideje.

Adresa: Ez levél adassék Szamosfalván Radvánczy Annának, nekem szerelmes atyámfiának. [1]

(Muz. Ardelean. Cluj. Colecţiunea Mike Sándor.)

Trad. După poftire îţi scriu închinarea mea, ca iubitei mele rude. Dumnezeu să te blagoslovească cu toate bunătăţile, împreună cu ai tăi.

Eu bolnăvindu-mă supt Târgovişte, am cerut voie dela Domnul nostru să vin aci până mă voiu face bine. Am sosit aci Miercurea şi slugile mele cu cari am venit, tot bolnavi sunt, singur Laţko se osteneşte pe lângă mine. Ştiri n'avem rele, slavă Domnului. Târgovişte a luat-o Miercurea trecută cu un singur asalt. Turcii până acum, slavă Domnului, fugiau prin toate locurile dinaintea noastră, nu ne-au aşteptat nicăeri. Oastea noastră a plecat dimineaţa de supt cetate urmărind pe Turci, când am plecat şi eu încoace. Dela nişte oameni veniţi dela Braşov auzii azi sigur, că Sinan-paşa voind să treacă peste Dunăre, a fost urmărit de oastea noastră, luându-i praful de puşcă şi ghiulele. Partea cea mai mare a Turcilor a rămas astfel dincoace de Dunăre, retrăgându-se în Giurgiu, o cetate mică, şi în preajma lui. Se crede că chiar şi Sinan-paşa se află între ei, dar nu se ştie încă cu adevăr, care de va fi aşa şi dacă Dumnezeu nu ne dă din altă parte vreun vrăjmaş, Dumnezeu ne o va da fără îndoială în mână, deoarece e o cetate foarte slabă.

Domnilor mei eu nu pot scrie, căci şi acestea le-am scris cu anevoie, dar arată-mi scrisoarea Măriilor Lor. Până acum nu a fost rănit niciun om mai de frunte, numai vreo trei călăreţi, fără să fi pierit cineva.

Dacă îţi îngăduie sănătatea, vino aici la mine. Şi Baltazar să vină cu tine, dar el să vină cu sculele călare; apoi să-mi aduci şi armura mea mai mare dimpreună cu cămaşa mea de zale. Să vie şi Martin Varga cu tine, în căruţa lui Francisc Tholdalaghi sau cu vreun cal românesc; adu şi bucătarul, de va mai fi pe acolo. Să vie şi Ştefănică. Să rămâie Teodor la cai, dar să trimeţi vorbă lui Martin Varga să meargă la Inuc să afle dela Matei diacul cât grâu a fost semănat pe seama sărmanului Jicmon Horváth şi cât grâu are gata. Dar vin cât a făcut, să-mi poată spune când vine aici. Dacă însă crezi că sănătatea ta nu-ţi îngăduie, nu pleca, ci trimite-mi pe Baltazar

[1] Scrisoarea aceasta a se da în Someşfalău, Anei Radvánczy, rudei mele iubite.

şi pe Martin Varga, trimiţându-mi cu el vreo 32 de fiorini de cheltuială, căci nu ştiu când va fi mergerea mea acasă. Să aduci şi vreo patru caşuri, precum şi cele patru piei de lup, pe care le dusese de aici Domnul meu la Abuş, ca să-mi fac din ele un contăş de iarnă. Trimite şi vreo două piei de vulpe cu beregata lor, iar alte două beregate de căciulă. Iară de ai putea veni până la Abuş şi eu m'aş putea poate duce pân'acolo la voi, dacă mă voiu simţi mai uşor, ca să vă văz, acasă însă nu pot merge căci trebue să merg după oastea noastră şi nu-mi pot obosi caii.

Porunceşte lui Melchior Zodos să-mi păstreze din lemnul de osie, aşa cum îl învăţase omul din Sic. Pe cine îl va mai ţine Dumnezeu dintre noi, acela va mai avea trebuinţă de acelea. Aud că aţi avut vin bun, de vei putea veni, adu-mi cu vreo două sticle, ca să văd ce fel de vin e, bea-voiu din el mai des ori nu? Cercetează şi aceea dacă aveţi ghindă multă prin păduri. Dumnezeu să te ţină şi să dea să ne vedem în sănătate bună.

Scris-am în Sfântu Gheorghe, în ziua Sfinţilor Simion şi Iuda, anul 1595.

Mânzii cari sunt la Români, să fie daţi la fân, că-i vreme.

162.

[Giurgiu,] Octomvrie 1595.

Sinan-paşa vizir către cancelarul Porţii.

Amănunte preţioase despre bătălia sa cu Mihai-Vodă, luarea cetăţii Târgovişte şi plecarea sa spre Bucureşti şi Giurgiu.

Lettera di Sinam Bassà Generale scritta al Nessangi Bassi. [1]

Dopo le salutationi vi sarà noto, come essendo noi già venuti col vittorioso essercito nel paese di Valachia, il maledetto et scelerato Micali col suo essercito venne contra la militia Mussulmana, col quale dopo haver noi combattuto, col favore et aiuto dell'altissimo Dio, esso scelerato col suo essercito fu rotto, et posto in fuga, et così venissimo alla terra di Bucareste, dove che per fermare l'essercito si fece fabricare una fortezza di pali, travi et terra, nella qual dopo haver riposto per bastante presidio molti soldati della porta, venturieri Giebegi, et Tozzi, venissimo sopra la terra di Tergovista, et ivi medesimamente si diede principio a fabricare un castello. Ma in questo mezzo per providenza divina sopraggiongendoci la stagione vernale, et havendo molti giorni fatto del continuo gran pioggie, et nelli monti, in ogni loco, essendo calate grande nevi, et per non ri-

[1] Acest nume, după *Szamosközy* (vol. IV p. 504) Nisaczki bassa, este titlul cancelarului Porţii.

trovarsi anco vettovaglie, non si puote dominare la militia de venturieri; li quali dopo haver pigliati li bottini da loro fatti, molti di loro si sono ritirati, et partiti via; per il che il maledetto Vaivoda di Transilvania unitosi insieme col scelerato Micali, vennero colli suoi esserciti alli confini di Brassovia, circa due giornate vicino a Tergoviste; et essendo stato dal canto nostro più volte fatta consultà et provedimento di andar insieme con li Bellerbei della Grecia et Valachia, et coll'essercito Mussulmano sopra essi maledetti; ma per esser la maggior parte della nostra militia partita, et per non si esser ritrovati appresso di noi li archibugieri di Giannizzeri, et per esser il loco, dove questi scelerati si sono fortificati, molto aspro, sassoso et boscoso, non si è potuto altramente assalirli; et anco per non esser venuto et gionto l'essercito del Tartaro, havemo continuata la fabrica del castello nel luoco sopranominato, et poi fatto far dalli nostri esserciti, et dalli venturieri correria per il paese della Valachia; di dove oltra misura hanno cavato infinità di schiavi.

Dopo fornita del tutto la fortezza, vi ponessimo dentro tra Giannizzeri, Giebegi, Tozzi et Asapi, da 1600 archibusieri, et assignatovi anco da 2/m cavalli di Spai di Silistria, Chiostendil et Vallona, i quali dopo haverli lasciati per presidio insieme con Ali Bassà figliolo di Aider Bassà, e li Sanzacchi delli sopradetti luochi, essendoci sopraggionto l'inverno, et non vi essendo possibile di fermarsi più, si siamo levati con l'essercito, et incamminati verso Bucarest. Ma il maledetto Vaivoda di Transilvania, il quale da molto tempo in qua ha fatto provedimento contra il nostro Signore, havendo preso per moglie la figliola del Re di Ongheria, ha scritto et avisato esso Re l'intentione sua; il qual Re dopo la presa di Strigonia, li mandò da 30/m soldati, tra archibugieri et cavalli,[1] di quelli soldati, che si trovavano nelle parti di Tuccai, Cassa et Calu, et li populi della Valachia sono ricorsi et sottomessi a loro. Onde che per essersi uniti da 50 e 60 mila infideli,[2] vennero con deliberatione e pensiero di assalirci di dietro, ma volse la providentia divina, che essi maledetti gionsero, et accamporno il giorno stesso, che noi si levassimo da Tergovist; li quali la circondorno, et in essa non vi essendo restati a gran pena 200 soldati, tra Giebegi e Tozzi,

[1] Exagerație obișnuită turcească, căci știm bine că n'a primit dela împăratul Rudolf de cât 1500 de călăreți foarte prost armați.

[2] Armata unită a lui Báthory și Mihai-Vodă abia ajungea la jumătatea acestui număr, exagerat de către Sinan pașa.

di quelli, che noi havevimo assignati, non hanno voluto li Spai di Chiostendil, et della Vallona obedir li nobili comandamenti, ma solamente essendovi restati dentro alquanti della militia di Silistria; in conclusione per esser dopo tanta diligentia restati solamente da 300 o 400 soldati, li infideli l'assalirono; et venuta che ci fu sta nova, di novo adunassimo l'essercito, et consultassimo il modo di andarli sopra, et di assalirli. Ma perchè la militia, et in particolare quasi la maggior parte di Giannizzeri erano partiti, et andati via, et quelli che pur erano restati trovandosi intricati dalli bottini, et dalli schiavi fatti, et non potendoli lasciare, niuno volse, nè si contentò andar sopra essi infideli, quali la notte istessa subito uniti insieme con fuochi artificiali, oglio di sasso et canele messero a fuogo et fiamma detta fortezza, nella quale per non vi esser stati molti soldati, la presero e distrussero, facendo sentir il martirio alli Sanzachi che dentro si ritrovavano.

Giunti che fossimo a Bucareste, ci venne la nova di questo successo, dove che facessimo di novo avvertire a tutto l'essercito, et consultassimo per andar sopra infideli, ma per esser essi in grosso numero, et in gran quantità di archibusieri, dove che appresso di noi solamente non si trovavano archibusieri, ma ben quasi più della metà dell'essercito nostro partito et andato via: niuno ha consentito che si vada altrimente ad assalirli, e tanto per esser noi sopraggiunti dal verno, et non vi essendo vettovaglie, et altre cose necessarie, nè meno possibile più di fermarsi sin la venuta del Tartaro, desiderando noi alloggiar l'essercito nella fortezza fabricata a Bucareste, niuno si è voluto contentar di starvi; al fin havemo veduto in ogni modo esser meglio il cavare l'essercito, et l'artelleria sana et salva innanzi che si guastino le strade, et che le acque si ingrandiscano, non essendovi nella Valachia fortezze fabricate anticamente, ma fatte in spatio de quindeci giorni solo per stanciare la militia, la quale siano pur quanto si voglia salde, quando li infideli venisse l'inverno sopra d'esse, le potrebbero con i fuochi artificiali, ogli di sasso et canele metter a fuoco et fiamma, massime l'inverno che si guastano et rompono le strade, et che le acque soprabondano, non si può passare con l'essercito ch'è da questa banda del Danubio a soccorrere et aiutare esse fortezze, la causa delle cui fabriche è stata che prima si è discorso, et fatto giuditio, non poter li esserciti ivi dimorare, se prima non si fortificava et dopo fabricato non essendosi fortificate come veniva, nè meno

potendosi custodire, nè havendo niuno animo, nè forza di starvi più dentro, col parere et volere di tutti havemo voluto abbrucciar la detta fortezza, et mettere a fuoco et fiamma tutte le case, chiese, giardini et ville loro, et cavate le artellarie nostre le habbiamo condotte insieme con l'essercito Mussulmano nella nostra fortezza di Giorgi. Dio altissimo ci difenda sempre per se in quelle parti ancora una volta havesse piaciuto. Mentre ivi mi ritrovavo le strade si sarebbeno talmente guaste et chiuse, et le acque aggrandite che in niun modo sarebbe potuto nè l'essercito, nè meno l'artellarie condur fuori a salvamento; ma del certo poteva succedere qualche gran disordine.

Già veramente per gratia dell'altissimo Dio s'haverebbe acquistato molto honore, et fatti molti servitii se 'l cattivo provedimento, et la negligentia fatta nel passato non havesse causato la tardanza dell' essercito del Tartaro a giungere in queste parti, et se non fosse sopraggiunto l'inverno all'essercito Mussulmano. Hora mò siamo su'l fortificare sì l'essercito, come di ogni altra cosa necessaria di queste riviere, ma in ogni modo si scoprirà questo inverno il paese di Valachia, per il qual già si è dato ordine et licentia alli venturieri et altri soldati che devono passare a fil di spada i popoli, prender et far schiavi i loro figlioli et famiglie, perchè sino che non si darà a questi maledetti un severo castigo, non si potrà acquistar il possesso del paese.

L'origine di ogni tristezza et misfatto è il Vaivoda di Transilvania, gente, quale all'altissimo Dio in ogni modo questa primavera con molto provedimento, et prese le sue fortezze per favor di Dio, essendo che molto importa alla nobil fede il pigliar vendetta da questo maledetto, mentre non si acquisterà il suo Dominio, non si potrà mai posseder il paese di queste parti.

Sinan

(Tradotta dal Botisi.)

Notă. Această interesantă și rară relațiune, a fost trimisă la Venezia cu următoarele rânduri (Dalle vigne di Pera, a 15 di Novembre 1595) ale lui Leonardo Donato Cav. ambasciator e Marco Venier bailo:

Dalla qui alligata copia datane da persona confidente, vederà la Serenità Vostra in qual forma Sinam Bassà Generale rappresenta al Gran Signor la sua retirata di Valachia di qua dal Danubio. La voce universale è che'l Transilvano unito con V.lachi habbia dato alle sue genti una gran rotta, et che dopo habbia preso et abbrugiata la fortezza fatta da Turchi a Tergovisto, dopo la qual fattione conoscendo Sinam di non haver forze da resister a gli nemici, habbia lui stesso abbrugiato la fortezza di Bucaresto, da lui medesimamente

fabricata, et per la gran carica c'haveva da Valachi si sia quasi, fuggendo ritirato di qua dal Danubio con perdita di molta gente, et dalla sua propria famiglia, di tutta l'arteglieria, pavioni, muli et gambeli, et del Casnà istesso. Hora si dice che lui sia per ritornare in breve a Constantinopoli, et che lo procuri con grande instantia sotto pretesto di voler esser presente ad ordinar le cose necessarie alla guerra per la andata di Sua Maestà, ma all'incontro quelli che governano si oppongono a questo desiderio, poichè venendo, resteriano privi della parte che hora hanno nel maneggio delle cose publiche, in modo che rimane tuttavia dubbia la sua venuta. (*Cifra.*)

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Constantinopoli. Filza 42.)

163.

Giurgiu, 1 Noemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Granduca di Toscana.

Trimiţând pe Simon Genga în solie la Roma, îi va putea da amănunte despre lucrurile petrecute. Cavalerii italieni toscani s'au purtat bine în asaltul cetăţii. Lista lor cu indicarea răniţilor.

Per che V. A. Ser^ma veda ch'io amo Simone di core, e che per da dovero l'ho raccomandato all' A. V. Ser^ma e gl'ho desiderato, e desidero ogni bene, ho fatto l'allegata alla S^tà di Nostro Signore potendo facilmente conietturare, e della littera di V. A. Ser^ma e dalle parole del Genga, ch'ella voleva propormi cosa tale, o simile, onde et per avanzar tempo, et dar comodità di negotiar questo fatto per questo prossimo Natale, la mando a V. A. et la prego a far sì col favore, et autorità sua, che siano intese queste mie giuste et honeste dimande, e che ne sia dalla S^tà Sua in ogni modo compiaciuto, che oltre che ella favorirà un antichissimo suo benemerito servitore, degno per le sue buone qualità, d'ogni gratia, io gliene sentirò particolar obligo, per che com'ella prudentemente discorre, n'è per tornar anco a me particolar comodo. [1]

I progressi della nostra guerra gli seranno scritti dal Genga, però a lui ce ne riportiamo, sol questo gl'aggiungo che il Sig^r Silvio con tutta la sua truppa ha mostrato in questa espugnatione quanto habbi d'esperienza, e valore, e di nuovo rest'obligato all' A. V. dell'haverli mandati qua, et dovendoli scriver più

[1] Scrisoarea această nu ne e cunoscută, dar ea cuprindea cererea principelui ca Papa să numească pe Simon Genga cardinal, despre care lucru principele scrie a doua oară în ziua de 20 Noemvrie 1595 sub No. 167.

a lungo nel lor ritorno che serà prestissimo, non le dirò con questo altro, ma le bacio le mani e prego da Dio ogni contento.

Di Giorgiu, il 1 di Novembre 1595.

Nota di quelli che si trovorno al impresa di Giorgiu et di quelli restorno feriti.

Il Sigr Colonello Lelio Lucharini. Il Sigr Martio Mont'Anto. Il Sigr Capitano imperiale Cinuzzi. Il Sigr Carlo Mont'Anto ferito. Il Sigr Conte Sozzo de Bardi. Il Sigr Capitano Ermonide Gentili. Il Sigr Capitano Fra Girolamo Placidi. Il Sigr Capitano Iacomo Filippo de Novi. Il Sigr Capitano Domenico Lapi ferito. Sigr Capitano Flaminio Colleschi ferito. Sigr Locotenente Ippolito Crespolti. Sigr Locotenente Giuseppe Sborchia. Sigr Mecenate Ottaviani ferito. Sigr Alfier Migliorato Migliorati. Sigr Alfier Pietro Lucharini. Sigr Alfier Moiano Lucharini. Sigr Alfier Simon Pietro del Seppia ferito. Sigr Alfier Fabbritio da Pisa ferito. Sigr Alfier Giovan Andrea da.... Sigr Sargente Oratio Cenli. Sigr Carlo Beroardi ferito. Sigr Francesco Petrucci. Sigr Cesare Sabbatini ferito. Sigr Pietro di Loreno. Sigr Fabio Luchatelli. Sigr Luigi Gaetani ferito. Il Sigr Flaminio Dei. Alfiere Riccio Sfortunato. Il Sigr Capitano Niccolò Troscia ferito. Sigr Locotenente Alessandro Piccolomini ferito. Sigr Sebastiano Fioravanti. Sigr Locotenente Giovan Battista Bigholini. Sigr Alfiere Bartolommeo Belicari. Sigr Alfiere Giovan Battista Monsagrati ferito. Sigr Cesare Tedaldi. Sigr Bertoccio Ghiberti ferito. Sigr Thomaso Salus. Sigr Alessandro Tincioli.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 97.)

164.

[Moldavia, Noemvrie 1595.]

Anonim polon către amicul său ardelean.

Amănunte despre confederaţia cancelarului Zamoyski făcută cu Turcii pentru menţinerea stării de pace în Polonia.

Exemplar literarum cuiusdam Poloni ex Castris Cancellarii ad amicum Transilvanum.

Tartari venerunt in Moldaviam, nosque in nostris castris aggressi sunt; verum ii a nobis tormentis maioribus et sclopetis repulsi fuerunt. Illorum cecidere circiter octingenti, nostrorum pauci. Ex nostris tamen equis hostium telis plurimi sauciati sunt. Cum autem videret Begus Turca, qui Tartaros adducebat, sibi fore valde difficile hac pertransire, petiit cum magno cancellario colloquium, idque facile impetravit. In hoc colloquio foedus Polonorum cum Turcis confirmatum est hac conditione, ut vaivoda

a Polonis in Moldavia constitutus maneat; vexillum autem ab imperatore Turcico accipiat. Deinde conventum est, ne Tartari per Moldaviam aut Podoliam, aut per alias partes ad coronam Poloniae pertinentes, in Christianos transeant. Quas conditiones magnus cancellarius et Begus propriae manus subscriptione et sigillorum impressione confirmarunt.

Pergunt itaque Tartari per partes inferiores in Ungariam, et Belgrado ad vos facile divertent. Vigilandum igitur vobis isthic erit.

Transmissum ex Albajulia, die 10. Novembris 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 4293 fol. 542.)

165.

Braşov, 13 Noemvrie 1595.

Aluise Davilatta către Duca di Mantova.

Audienţă la principele Sigismund Báthory care mulţumeşte pentru ploconurile primite. Amănunte despre cele petrecute în Ţara-Românească împotriva Turcilor.

Ser^mo Principe mio Padrone Illustrissimo.

Alli 28 del passato gionsi in Braxovia, da dove io m'incamminai verso il Campo del Principe, che già seguitando la fuga dello exercito nemico, et espugnati tutti i luoghi tenuti dai Turchi nella Valachia, era pervenuto et accampatosi sotto a Giorgiu, luogo pur della Valachia, situato sopra un'isoletta del Danubio, all'altra ripa del quale già Sinam Bassà fugiendo haveva passato tutto il suo exercito. Arrivai alli tre del presente in Buccarest, dove non solo intesi l'espugnatione di Giorgiu in faccia del nemico, et la sua fuga totale, ma anco che Sua Altezza slogiava con tutto l'exercito verso Braxovia. Capitò la mattina seguente da me il Sig^r Simon Genga, fratello del Sig^r Fabio, et ministro di Camera di Sua Altezza, col quale abboccatomi, diede egli parte a Sua Altezza dell'arrivo mio, essendo andato in diligenza a questo effetto al Campo, et al suo ritorno mi riferì il desiderio di Sua Altezza che ritrovandosi egli nel cammino per Braxovia, et molto occupato nel marciar dell'exercito, fossi io contento di restar sodisfatto che si differisse l'audienza sino in Braxovia, dove haverebbe havuto modo di ricevermi in quella maniera che egli sentiva, che si convenisse alla grandezza d'un Principe pari

a V. A. Ser^ma soggiungendomi il Sig^r Simone l'ordine che lui teneva di accompagnarmi in Braxovia per dove in diligenza s'affrettava Sua Altezza con su altre particularità che riterò a bocca all'arrivo mio.

Ritornai qui in Braxovia Venerdì, dieci del presente, heri mattina hebbi l'audienza da Sua Altezza, piena di così vivi segni d'affettione et rispetto verso l'Altezza V. Ser^ma che nè più potevo desiderare, nè potevo restar con maggior sodisfazione; le maniere furono famigliarissime, le parole piene d'un affetto di stima inestimabile, il trattar libero, et il presente del cavallo, et della corazza ricevuto con grandissima sodisfazione, aggradendolo infinitamente, et compiacendosene in quello oltremodo. Desiderò Sua Altezza di veder il presente per la sposa, che fattomene richiedere per il Sig^r Simone, lo inviai all'Altezza Sua che di mano propria apperse tutte le scattole di Monsr Nuntio, lodandolo et stimandolo quanto più si possa. Hora attendo alla speditione mia, che vado sperando sia per esser fra tri o quattro giorni, et inviandomi alla volta della Ser^ma sposa per eseguir i comandamenti ch'io tengo m'incamminerò alla volta d'Italia, sperando di dover essere a Gennaro a servir V. A. Serenissima.

Sono le cose di questi paesi passate così prospere per Sua Altezza che non solo egli ha fugato il nemico con grandissima mortalità de Turchi, spintolo assolutamente fuori della Valacchia, et espugnate tutte le piazze che tenivano, ma anco, se non fosse stato il successo della Polonia che gl'ha levato gran nerbo del suo exercito, egli vittorioso haverebbe fatto progressi maggiori in soccorso della Christianità. Qui farà la deliberazione Sua Altezza per dove sia per drizzar le sue sorte, che a questo effetto sta aspettando il suo Consiglio. Non mi estenderò più oltre in questi particolari, sì per intendere che già Sua Altezza ne ha dato conto a V. A. Ser^ma come anco perchè io spero, che poca distanza ci debba correre dalla ricevuta di questa mia all'arrivo mio in Italia, che allora più comodamente riferirò a pieno quanto passa all'A. V. Ser^ma alla quale humilissimamente m'inchino basciandoli le Reveritissime vesti.

Di Braxovia, adi 13 Novembre 1595.

Di V. A. Ser^ma

Humilissimo et Devotissimo Servo
Aluise Davilatta

(R. Archivio di Stato. Mantova. Ungheria. Busta 533.)

166.

Kraków, 15 Noemvrie 1595.

Nunţiul Germanico Malaspina către Ieremie-Vodă.

Intervenind la regele Poloniei pentru afacerile propuse prin solul său, îl asigură de bunăvoinţa sa.

Ad dominum Hieremiam Mogilam Valachiae principem.

Quaecumque a me praestari pro Dominatione V^ra^ Illma apud hunc Ser^mum^ Poloniae Regem potuerunt, syncere praestiti, ut pluribus Dominationi V^rae^ Ill^mae^ orator, qui apud me fuit referre eidem potuerit. Non patiar etiam in posterum ut ullum officium, studiumve meum erga Dominationem V^ram^ Ill^mam^ desideretur, cui ab omnipotenti Deo, quod verum est bonum precibus meis magnopere exposco.

Datae Cracoviae XVII. calendas Decembris 1595.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. L. 18 fol. 174. Copie.)

167.

Braşov, 20 Noemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Granduca di Toscana.

Laudă meritele căpitanului Silvio Piccolomini, care pleacă îndărăt cu ceata sa de cavaleri toscani, de oarece ei chiar şi din pricina necunoştinţei limbei ungare nu pot fi folosiţi în Ardeal. Se plânge că n'a fost ajutat în campania sa împotriva lui Sinan-paşa, cum ar fi trebuit, nici chiar de către Sfântul Părinte, pe care n'a fost cine să-l informeze în deajuns despre lipsa sa de oameni şi soldaţi. Cu privire la viitor, ar trimite la Roma pe Simon Genga, rugând pe marele duce să-l recomande la Papa spre a fi numit Cardinal.

Doppo che il Sig^r^ Silvio Piccolomini hebbe con molta mia sodisfattione complito meco l'offitio dell'oratore, e ambasciatore per V. A. Ser^ma^ nella congratulatione delle mie nozze, me s'appresentò come cavaliero e capo dell'honoratissima truppa che piacque all'A. V. Ser^ma^ di mandarmi, con la quale e nell'occasione del combattere in campagna, e nell'espugnationi che si fecero della fortezza di Giorgiu, et altra, come si scrisse, si portò così egregiamente con tutti i suoi, che non senza maraviglia e laude di tutta la natione, e gloria dell' A. V. ne serà sempre

tenuto qua memoria. Hora considerando che essendo questa truppa tutta di persone di comando, e non vedendo come per rispetto della lingua, e per la diversità del guerreggiare, che tengano questi nostri ci possi usar l'opera loro secondo che meritano, e parendomi farli torto d'impiegarli come privati soldati, come per necessità sono stati impiegati hora, m'è parso di rimandarli all'A. V. e assicurarla, che io me le sento tant'obligato di questa sua soprabondante dimostratione d'amore verso di me, che non mi si scancellerà mai dell'animo, e dovunque mi cognoscerà buono a servirla mi troverà tanto pronto, che non harrà, se non a darne cenno, che serà da me ricevuto a favor singolare.

La tanta copia d'arme con tanta diversità di belle inventioni che mi ha mandato, intendo che son giunte in Alba Giulia, e come prima serò lì, le vedrò e goderò, e reporrò questo tra gl'altr'oblighi. Resto poi particolarmente tanto sodisfatto della persona del Sigr Silvio, e del modo del proceder suo, che congiunta con la tanta esperienza, che mostra havere nelle cose di guerra, e con i discorsi, e con gl'effetti propri che non si potria dir più, e veramente harrei sommamente desiderato ch'egli si fossi fermato alquanto più appresso di me, e ne harrei supplicato l'A. V. Serma a restarne contenta, se da Sua Signoria me ne fosse stato dat'animo, ma considerando, com'egli dice, l'obligo che ha di ricondur questa gente all' A. V. m'ha fatto patire questa volontà per a più comodo tempo, la quale quando verrà poi dall' A. V. compiaciuta serà da me tenuta in quel maggior grado d'obligatione che si possa più, ma per hora non le dirò di ciò altro.

Deve l' A. V. Serma saper poi, come per littere di Roma intendo, che il torto fattomi da Polacchi nelle cose di Moldavia è stato là accettato in buona parte, e questo per che con l'aiuto del Nuntio in Polonia, i fautori loro appresso la Stà Sua hanno fatto credere che il mio Vaivoda fuggiva di quella provincia, e ch'era però molto meglio che la salvassero loro con quei termini ch'hanno fatto, che lassare che tanti christiani fosser' inghiottiti dalle forze del Turco, e de Tartari, dove che la verità è che il mio vaivoda doppo la retirata che fecero i Tartari, si partiva di là di mia commissione, con tutta quella cavalleria e fanteria che haveva, per unirsi meco in via, mentre andavo a proseguir la vittoria contro Sinam Bassà in Vallachia, come già scrissi all' A. Vra e che ciò sia vero si vede che non ostante,

che mi mancasse tant'aiuto, e che havessi giusta cagione di credermi quelle forze contrarie, volsi col resto dell'essercito far quel che ho fatto, e credo sia chiaro, che se non fosse stato quel mancamento, che Sinam Bassà saria da me con tutto il suo essercito stato rotto, e il ponte sopra il Danubio fatto da essi harebbe servito a me per passare più oltre, a danno de Turchi con glorioso acquisto.

Similmente mi vien scritto da Roma che la S^tà di N^ro Sig^re haveva risoluto in ogni modo che l'Illmo et Ecc^mo Sig^r Giovan Francesco venisse qua in aiuto mio, ma l'esser stato scritto da altri, che qua non mi mancavano aiuti, e fatt' instanza per che quelli servisser per loro, è stato cagione, che questa buona voluntà della S^tà Sua non ha havuto luoco, e che io sia stato in grandissimo pericolo, non solo di perder quelle due provincie, ma anco questa di Transilvania, e me stesso, essend'io molto ben chiaro per l'essamine fatte a tanti schiavi presi, che la mente di Sinam Bassà, secondo il comandatoli del Gran Turco, era di passare con l'aiuto de Tartari, e consentimento de Polacchi per queste mie provincie, et occupatole come sperava passar in Ungheria, a danni dell' imperatore, conforme tutto a quel che per ragion di guerra, e per tanti capi, che si miser innanzi alla S^tà Sua si doveva dal Turco fare; e se Iddio ci ha dato ingegno e potere non sol di resisterli, ma d'andarli in contra com' habbiam fatto con felice progresso, la riconosciamo da Sua divina Maestà, e non da altri, che per ragione di mondo ciasciun può considerare che noi con le forze nostre, e con quelli mille e cinquecento Raitri, che ci ha dato l'imperatore, e quelli che ci ha dato l' A. V. non eravamo bastevoli a tant'impresa, e per arrivarci quest'anno, come la necessità anco ci sforza, e per salute nostra, e per salute di tutta la christianità, havemo consumato tutto il nostro Regno, in modo che ce ne sentiremmo un pezzo con rammarico di tutti i nostri sudditi; e tutto questo giudico che in gran parte sia proceduto dal non haver havut'io un' in Roma che appresso la S^tà Sua facci instanza per me, e ricordi in tempo i bisogni miei, e il luoco nel qual sono, e in che pericoli mi sia messo per benefitio, come si sa, di tutta la christianità, che non posso credere che, se la S^tà Sua essendo di quella santa mente che è et quella Illma et R^ma Congregatione che tratta questi negotii, havesse saputo questo m'havesse così derelitto, e per che non m'habbi a succedere il medemo nell'anno futuro, per mancamento di chi nelle occasioni con au-

torità mi raccordi, ho per più vie supplicato la S^tà Sua, vogli favorir d'accettare il Sig^r Simon Genga nel numero di Cardinali del suo Collegio, et di nuovo con l'allegata la supplico, e se bene proponend' io un huomo pieno di bontà, di fede, d'esperienza e valore posso persuadermi che la S^tà Sua per sua benignità non sia per mancarmene di tal gratia, tuttavia le gravissime occupationi che ha di continuo, non vorrei che facessero negligere questo mio desiderio, mancandomi massime in quella Corte persona che per me, a suo tempo ne facessi quell' instanza che si deve. Però prego V. A. com' altre volte ha fatto, voglia per mezzo del suo ambasciatore appresso l'Illmo et R^mo Cardinal Aldobrandini, e di Sua S^tà propria sollicitare per me questo negotio, che lo metterò nel numero dell' altr'oblighi che tengo all' A. V. Se^ma e le bacio le mani.

Di Corona, il dì 20 Novembre 1595.

(R Archivio di Stato. Firenze. Filza 4469 No. 100.)

168.

Innsbruck, 20 Noemvrie 1595.

Andrea Unterpergher către duca de Mantova e Monferrato.

Ştire despre victoria principelui Sigismund Báthory asupra Turcilor şi despre vulturul care se lăsă asupra cortului principelui, continuând a veni la dânsul zilnic de câte două ori.

Dopo haver scritto è gionto una quasi incredibil' nova, scritta però da persona degna di fede ch'è il Sig^r Carlo Magno, il qual' la afferma con queste parole et giuramento, che tanto è vero, quanto che l'Evangelo è certo; cioè che sendo sopra dell'esercito del Transilvano comparsa un' aquila, la qual' dopo l'haver co'l suo volo girato tutto quel campo intorn' intorno si andò a posar sopra del padiglion' del Prencipe, dove stette gran pezzo e poi ne volò abbasso dentro la porta del padiglion medesmo, et se n'andò a piedi dell'istesso Prencipe, vi stette assai; dopo fece partita, ritornò l'altro giorno e così continua a venirsene al Prencipe due volte al giorno. Con il prossimo ordinario manderà la traductione della propria lettera. Scrive di più che il Prencipe ha havuta un'altra vittoria, liberati 4/m schiavi et 4/m Turchi uccisi.

D'Insprucco, li 20 Novembre 1595 la mattina per tempo.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Gonzaga busta 549.)

Notă. Importanţa acestei scrisori este că adevereşte epizodul cunoscut cu vulturul care apărea zilnic în tabăra principelui Sigismund Báthory din Târgovişte, care lucru credeam că era numai o simplă invenţiune frumoasă a vreunui cronicar contemporan.

169.

Roma, 25 Noemvrie 1595.

Cav. Giovanni Dolfin ambasciator către dogele de Venezia.

Bucuria cu care a primit Sfântul Părinte ştirile despre victoria armelor creştine împotriva lui Sinan-paşa şi despre bătălia Leşilor cu Tătarii. Ştirea despre miracolul cu vulturul depe cortul principelui Sigismund Báthory.

Il Pontefice ha dimostrato sentir tanta consolatione di quel aviso di Transilvania, ch'io mandai alla Serenità Vostra con le ultime mie, che lo ha fatto poner' alla stampa con alcune lettere del Sig^r Turco scritte a quel Principe, et ne ha reso publicamente gratie al Sig^r Dio, come mi disse hieri, che si deve ancor ringratiare Sua Divina Maestà che Polachi habbino tagliato a pezzi quattro in cinque mille Tartari : perchè per questa via potrebbono facilmente obligarsi di entrar in guerra aperta con Turchi, et mi soggionse appresso, che se ben li Christiani tutti, da quel povero Transilvano in poi, fanno o poco, o nulla, egli voleva però confidar nella divina providenza che non fosse per abbandonar causa così giusta, et così importante, nella qual farà sempre la parte sua ; il che sendo approbato da me con attribuir quelle lodi di prudenza, et di magnanimità d'animo alla Santità Sua, che meritano li suoi nobilissimi et santissimi pensieri et da' quali mi par scoprir che se ne compiace assai, fece che Sua Santità continuando il medesimo proposito, mi dimandò, se si haveva a Venetia confermatione di queste nuove, et se s'era saputo, che quando Sinan abbandonò le baggaglie, et le artiglierie, et si ritirò con fuga quasi manifesta, un' aquila s'era partita dal suo essercito, et era passata all' essercito del Transilvano ; et mentre io le dissi, che veramente non havevo saputo altro, che ciò che se n'era parlato comunemente per Corte, Sua Santità soggionse non si deve creder' a questi augurii ; tuttavia si leggono cose grandi, et fanno grandi impressioni nei popoli, et queste potrebbono giovare al nostro bisogno.

Di Roma, alli 25 Novembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Roma vol. 36 fol. 168.)

170.

Alba-Iulia, 29 Noemvrie 1595.

Don Cesare Viadana către Duca di Mantova.

Principele Sigismund Báthory aşteptat cu arcuri triumfale şi statui, primit cu onoruri prin toate oraşele pe unde a trecut. De Crăciun se va ţine o dietă la Mediaş, în care nobilimea va cere uniunea din nou cu Turcii, cari fiind supăraţi pe Mihai-Vodă, se crede că el nu va domni mult. Fabio Genga a luat de soţie, după dorinţa principelui, pe văduva lui Aron-Vodă, căreia i-a dat zestre mare.

Illmo Signor mio, Sig^r et Padron Osservantissimo.

Doppo esser stato negl' ultimi confini di Vallachia, di donde sempre non ho mancato, e far riverenza a V. S. Illma et anchora darle parte di quel pocho ch'è successo, hora per la gratia d'Iddio si ritroviamo in Alba Giulia, dove stamo aspettando il Ser^mo che espedisca il Sig^r Avila che subito saremo in Italia; etc.

Di nuovo questo Ser^mo se ne ritorna vittorioso dall'impresa, et in tutti i luoghi, dove passa per le sue città, come per Corona, Megies, Cibinio, Grosskirch et altre città principali, tutte sue, è ritenuto non solo come Signore e padrone, ma come vittorioso, a guisa d'un'altro Cesare trionfante et di giorno in giorno si aspetta qui in Alba Giulia, sua residenza, dove noi siamo venuti una giornata avanti per comodità degli alloggiamenti, che qui pur si preparano Archi trionfali, colonne e statue, e meritatamente.

Da quest'Altezza s'è intimata una Dieta generale da farsi a queste feste di Natale in Megies,[1] dove si dice che si concluderà pace fra il Turcho e lui, che così fanno instanza i Signori del paese; ma il Principe è d'altra intentione, per quanto si dice. A Temiswar si sono inviati 3 mila fanti e per barca per comodità d'un fiume che entra nel Danubio, qual passa qui da Alba Giulia, grossissima aqua.

Ma l'haver dato questo Serenissimo libertà a i doi chiaus, si bisbiglia che già non siano qualche accordi fra lui e l'Imperatore de Turchi, che però non è tenuto di certo, ma se gli ha dato la libertà, lo ha fatto per compiacere alli Signori del paese, e forse con quella maniera che lui saprà (fatta la Dieta) rim-

[1] Proiectul original s'a schimbat apoi căci dieta s'a ţinut în Alba-Iulia, între 13—23 Decemvrie 1595.

proverarglielo il Voivoda di Vallachia, ribelle del Gran Turcho, si dice che non regnerà molto, perchè il Gran Turcho s'è lasciato intendere che se il principe di Transilvania gli lo darà nelle forze, esso Turcho s'acquieterà, et se non farà pace, al meno per qualche tempo tregua.

Il Sig^r Silvio Piccolomini se ne ritorna in Italia con tutte le sue genti, perchè questi Sassoni non gli hanno voluto svernare con grosse proteste con il Serenissimo, tuttavia si dice che il Principe trattenerà il Sig^r Silvio con carico di Generale dell' artigliaria.

Il Sig^r Gasparo Turlone è qua favoritissimo di questa Altezza, però per anchora non gli ha donato niente, con tutto che mangia spessissimo con questa Altezza.

Il fratello del Capitano Alessandro è stato malamente ferito sotto la presa di Giorgiu.

Si dice che è facil cosa che il Principe faccia tregua con il Turcho, perchè vuole voltare le sue forze contra Polacchi, per essersi impadroniti di Moldavia, della quale provincia esso se ne dicono vero e legittimo Signore, si come veramente è, e i Polacchi hanno messo dentro da 13 mila Tartari, per rovinare la buona provincia così abbondante e fertile.

Il Ser^mo ha dato moglie al Sig^r Fabio Genga, suo favorito, la moglie che fu del principe di Moldavia, fatto morire dall' Altezza Sua Ser^ma con grossissima dote e grandissima argenteria. [1]

Hier sera condussero qui il Bassà di Natolia schiavo et el Bego di Genoa, città turchesca, [2] con molto concorso di gente.

Questo è quanto di nuovo in questi paesi. Resta solo che Dio mi dia gratia che possiamo in questi così cattivi tempi venire a servire a V. S. Illma et in tanti lontani paesi; etc.

D'Alba Giulia, li 29 Novembre 1595.

Di V. S. Illma

Aff^mo et Obligatissimo Servitore

D. Cesare Viadana

(R. Archivio di Stato. Mantova. Ungheria. Busta 533.)

---

[1] Aşadar această informaţie adevereşte însemnarea cronicarului Michael *Weiss*, cum că Aron-Vodă a fost otrăvit de oamenii cancelarului Josica, puţin dupăce a fost adus în Mai 1595 din Moldova în Ardeal şi arestat în castelul din Vinţ. (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó vol. V p. 149.)

[2] Acest nume corupt de Genoa, este numele orajului Jenő, adică Boros-Jenő (Ineul) din Banat.

171.

Roma, 2 Decemvrie 1595.

Giovanni Niccolini către Granduca di Toscana

Amănunte despre asaltul şi luarea cetăţii Giurgiului cu ajutorul cavalerilor toscani, pe baza expunerilor nunţiului Visconti, care era de faţă.

Per ultimo si trattò delli avvisi di Transilvania, intorno a che io mando all' A. V. alcuni avvisi havuti dal Sig^r^ cardinale di Camerino, che contengono i progressi primi seguiti avanti *quello che ha* havuto Sua S^tà^ per l'ultime lettere havute dal nuntio Visconti, *del che la S^tà^ Sua et il Sig^r^ cardinale San Giorgio mi dettero un poco di ragguaglio in voce in questo modo,* cioè che doppo havere Sinam abbandonato Giorgiu et passato il Danubio, i Transilvani tagliorno una gran parte del ponte fatto da Sinam, et vedendo Sinam di non potere difenderlo, in fine anch'esso fece tagliare il restante dalla parte sua, et che andato il principe con l'essercito alla volta di Giorgiu per espugnarlo, havendo mal modo, perchè non havevono arteglierie nè per qualità, nè per quantità molto atte, et anche perchè gl' Ungheri non volevono andare all'assalto, il principe ricercato il nuntio che pregasse il Sig^r^ Silvio a pigliar la cura del battere et espugnare detta terra, non sapendo gl'Ungheri pigliarne il verso, mandato dal granduca di Toscana, il Sig^r^ Silvio haveva accomodato di modo la batteria con quei pezzi d'arteglieria che v'erano, che havendo fatto buona breccia si poteva dare l'assalto comodamente; ma non volendo andarvi gl'Ungheri, il Sig^r^ Silvio con gl'huomini del Granduca et con alcuni altri Italiani et servitori del nuntio si messono insieme et cominciorno a dare l'assalto; il che visto dalli Ungheri et preso animo seguitorno l'Italiani, talche presono terra, la quale si difese gagliardamente, essendovi restati morti 1500 Turchi che v'eron dentro, con poca perdita de Cristiani et senza morte di alcuno delli Italiani, se ben alcuni son restati feriti e percossi.

Doppo che fu presa la terra gl' Ungheri vi appiccorno fuoco, onde abbruciò tutta, dicono per timore che havessero detti Ungheri che il principe non lasciasse detta terra in custodia et guardia all' Italiani, *verso i quali, se bene il principe mostra et fa ogni sorte di carezze, nondimeno da quei popoli suoi erano odiatissimi, non meno che gl'altri Italiani da Tedeschi; onde scrive il nuntio che il Sig^r^ Silvio per poco sodisfattione ricevuta haveva chiesto*

licentia al principe et se ne tornava, et che l'essercito del Transilvano doppo questa fattione s'era ritirato et dissoluto una buona parte, senza pensare di fermare il piede in qualcuno di quei luoghi presi; il che non finiva di piacere a Sua Santità. Soggiugne ancora il nuntio che, havendo sempre il Transilvano campeggiato molto vicino all'essercito Turchesco, mentre si ritirava, considerono da un luogo eminente che detto essercito Turchesco era di grandissimo numero, ma che poi fermatosi doppo il passaggio del Danubio, l'havevon visto dissolvere et ridurre a poco numero, et che da spie havute da detto essercito havevono inteso che dal Gran Signore era venuto ordine che Sinam fosse preso et strangolato per persecutione di suoi emuli, i quali havevono mostrò al Gran Signore che per stratagemme di detto Sinam et per calunnie false date a Ferrat bascià, Sinam era stato cagione che il Signore havesse fatto strangolare detto Ferrat, et che nel medesimo tempo che il Signore haveva dato ordine fusse ritenuto Sinam, restasse capo dell' essercito un altro bascià.

Aggiunse ancora Sua S^{tà} et San Giorgio, che il Transilvano haveva fatto intendere al Sig^{r} Giovan Francesco che harebbe havuto caro che Sua Eccellenza fusse andata con le sue gente in suo aiuto, et che harebbe creduto con quelle forze poter espugnare Temesvar, ma che, considerato il Sig^{r} Giovan Francesco di non potere far cosa buona, nè arrivare in tempo, perchè in manco d'un mese dall'arrivo delle lettere del Transilvano non harebbe potuto condurre le gente dove voleva il principe, si era risoluto a non si muovere, oltre che veniva scritto dal nuntio che anche là vi era poco modo et ordine di poter havere vettovaglie et cose necessarie, di che Sua S^{tà} sentiva dispiacere, et massime della poca inclinatione et amorevolezza di tutte quelle gente, così del Transilvano, come dell' imperatore, verso l'Italiani.

Di Roma, il dì 2 di Dicembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Firenze. Filza 3311.)

Notă. Alte amănunte despre luarea Giurgiului în raportul nunţiului Visconti de supt Giurgiu, din 31 Octomvrie 1595; *Veress*: Relationes nuntiorum Apostolicorum (Budapest, 1909) p. 128—131.

172.

Alba-Iulia, 5 Decemvrie 1595.

Fabio Genga către frate său, Gianbattista Genga.

Evenimentele petrecute în Ţara-Românească după fuga lui Sinan-paşa. Luarea Brăilei şi incursiunea oştilor ardelene în Do-

brogea şi Bulgaria. Gândul principelui Sigismund Báthory de a converti episcopii ortodocşi din Ţara-Românească la legea catolică. Are de ajutor în acest lucru pe Logofetul, socrul lui Fabio Genga; care prin aceasta vrea să se răzbune pe Turci, cari au desgropat, pe fiul său mort de curând, asvârlându-i oasele în Dunăre.

Molto Mag^co^ et Rev^do^ Signor fratello osservandissimo.

Nell'espeditione di questo corriero si hanno havuto a far tanti spacci, che a pena riebbi questo poco di tempo di avvisarci succintamente, come passino le cose di qua doppo la fuga di Sinam Bassà di Vallachia.

Il Ser^mo^ principe è tornato in Alba,[1] havendo mandato a pigliar con buon nervo di gente da più bande la Moldavia, et benchè non ci sia per anco avviso del successo, non teme punto che per amore, o per forza se ne impatroniranno subito, e di poi vedrassi questa causa come più parerà a Sua S^tà^ et alla Maestà Cesarea. Gli altri soldati che restorno in Valacchia, havendo toccato, che molti Turchi usciti della fortezza di Braila conducevano molte duomidi di vino et altro dentro la fortezza, gl'hanno tutti tagliati a pezzi, il che inteso da gl'altri Turchi, ch'erano dentro la fortezza et parte ne son stati morti da i nostri, e gran parte annegati nel Danubio per fretta di fuggire, et i nostri hanno hora, dopo presa Braila, passato con barchi il Danubio, e camminato una giornata e mezza verso la Bulgaria, e mai hanno veduto niun Turcho, niun Christiano et abbandonato Roscich, che è nella ripa del Danubio, tutte le genti si son ritirate di là da i monti Emus, tanto temano queste forze e questa fortuna del Ser^mo^ principe, il quale havea deliberato di andar hora all'assedio di Temesvar, ma per essere tutto l'essercito stancho et cattive strade, e quei piani pieni di paludi, si è resoluto d'aspettare i ghiacci, et i Turchi son tanto impavoriti, che sarà impresa riuscibile. Di più, uscendo di Giula da 100 carri di donne e puttini, charichi di robe, per fuggirsi in Belgrado o Buda, i nostri gl'hanno rotti e fatto molti prigioni con grossissimo bottino, che in vero è cosa grande come succedino tutte le cose così prosperamente a questo principe; ma essendo guidato dalle mani di Dio et andando egli con tanto

---

[1] Sigismund Báthory a ajuns îndărât la Alba-Iulia pe ziua de 3 Decemvrie, Duminica, descălecând în poarta catedralei, unde a fost aşteptat de principesa şi de curtenii săi.

zelo per servitio della Christianità, et essendo di tanta bontà e santa mente, non è punto da maravigliarsi. Ma è necessario, che venghi per l'avvenire aiutato da principi Christiani, perchè questo anno ha consumato tutti i sudditi di questo Regno, e se bene come havrà fermato le cose sue et stabilitosi bene in questa Valacchia, haverà grossissime entrate, nè occorrerà cercase aiuti esterni, tuttavia adesso l'haverà a provedere e difendere, et quelle provincie, et questo Regno gli sono solo di peso, pure s'aiuta quanto può e si contenta patir ogni cosa per servitio della Christianità. Anzi vi so dir di nuovo, che Sua Altezza Ser^ma^ si affatica di ridurre sotto la devotion di Sua Santità questi vescovi di Valacchia e far che conoschino il Sommo pontefice per lor superiore, che essendovi tanti vescovadi et entrate grossissime sarà con molta grandezza et utile della Sede Apostolica. Non credo, che sin hora Sua S^tà^ sii informata di questo fatto, non curando questo buon principe altre lode, che quella che nasce da gl'effetti, ma potete ben voi darne conto a Sua S^tà^ che è in somma quanto io posso dir di nuovo da queste parti. Io son stato e sono anchora ammalato, nè ho veduto mai il Ser^mo^ principe, se non hora che è tornato in Alba Giulia, e m'ha fatto infinite carezze, lodandosi anco assai del padre della mia moglie, il quale per essere Generale in Valacchia, così nella guerra contro il Turcho, come in mostrare quei vescovi a riconoscere la Sede Apostolica, si porta molto bene, et hora egli va con tant' animo e tanta collera contro i Turchi per haverli in suo dispregio dissotterrato il figliolo morto più mesi fa e gettato l'ossa nel Danubio, che disperatamente va contro di loro alla peggio, e ne farà mirabil vendetta, come anco ha fatto hora sotto Braila, che nell' istesso Danubio n' ha fatti annegare tanti.

Simone non vi scrive per essere anche egli occupatissimo con Sua Altezza Ser^ma^ e contentatovi di questo poco ragguaglio, che vi ho potuto dar io, e di cuore mi vi raccomando.

Di Albagiulia, il di [5] Decembre 1595.

Sua Altezza è un poco indisposta, però non scrive a nessuno.

Servitore et fratello aff^mo^

Fabio Genga.

(Bibl. Vaticana. Roma. Capponi vol. 164 p. 21.)

Notă. E o informație cu totul nouă cum că soția lui Aron-Vodă a fost fata unui Logofet al lui Mihai-Vodă, care devenind văduvă s'a măritat (în a doua jumătate a lunii Noemvrie 1595) cu Fabio Genga, cămărașul intim al princĭpelui Sigismund Báthory.

173.

Alba-Iulia, 5 Decemvrie 1595.

Don Cesare Viadana către Duca di Mantova.

Audienţă şi prânz la principe. Discursul principelui Sigismund Báthory şi caracteristica principesei Maria Christierna. Pregătirile cavalerilor italieni pentru a se întoarce în patria lor.

La Serenissima è di statura picciola, di carnagione bianca, con il labro solito della bocca all'Austriaca. Occhi bianchi, ma bellissima mano che pare a me che si possi dire che no *es fea che spanta, ne hermosa que mata,* ma possi passare. Accanto alle bellezze dell'animo, certo sì che si può giustamente dire, che dove forse manca questo supplisce abbondantissimamente quest' altro, che oltre il sonare et cantare eccellentemente, che son stato fatto degno io cantare con l'Altezza Sua Ser^ma^ alcune delle mie villanelle, parla poi così ben latino, che è di qualche stupore, che con tutti latinamente parla, però con chi non intende la lingua tedesca. Hora giunti nella Sala grande fu data subito l'aqua alle mani che con l'Altezza loro vi restò a desinare Monsignor Nuntio, il Sig^r^ Silvio Piccolomini, un zio del Ser^mo^ detto Bochkai, il Gran cancellario et doi altri baroni del Paese. Non dico il modo del sentare, che V. A. Ser^ma^ se lo può immaginare che a mano dritta il Ser^mo^, la Ser^ma^ poi, et dalle bande questi Signori. Delle molte vivande ancora non ne parlerò, e del bellissimo ordine nell'esser servite queste Altezze, ma dirò bene, che v'erano doi credenze d'argenteria così bella e numerosa, et curiosa ch'io per me non lo saprei mettere in carta, cose certo ricchissime. I discorsi della tavola furono pochi, perchè si attendeva alle allegrezze et a i brindisi, tuttavia il Principe disse a Monsignore in Italiano che sperava l'anno di haver a venire a ritornare alla patria d'altra maniera, con il favore de' principi Austriaci, o vero ch'haveva da lasciare i stati e la vita propria : parole udite da tutti. Di più disse che se i Polacchi non l'havessero disturbato, altramente sarebbe succesSo il fatto, ma con il favore del suo Signor Iddio, che sono le parole formate, sperava di bene in meglio. Che questo è quanto disse questa Altezza in discorso, che poi s'incominciò a bere, per le sanità di solite all'ungaresca.[1] Finito il desinare si ritirorno queste Altezze, che già erano finiti i suoni e canti, et io me ne

[1] Prânzul splendid e descris chiar şi de nunţiul Visconti, în raportul său din 5 Decembrie 1595; *Veress* : Relationes nuntiorum p. 156.

venni a casa, et rifersi il tutto al detto Avilio, quale non s'era ritrovato a niuna di queste cose, per non haver havuto anchora udienza dalla Serenissima. Mandò subito doppo desinare quattro principalissimi Signori, fra i quali era il Sig^r Simon Genga Camariero maggiore del Ser^mo invitare il Sig^r Avilio, et questa Ser^ma anchora gli fece sapere che il giorno seguente l'haverebbero dato udienza. Si come è stato che pur mandò gl'istessi gentilhuomini con una carozza di veluto nero a sei cavalli a levarlo, che gli dette così gratiosissima udienza che non si può dir più, che al tutto io era presente con occasione d'appresentarli il presente, che questa Ser^ma si contentò d'abbassarsi sino a termine di porgermi la Ser^ma mano, acciocchè io gli facessi riverenza, si come humilmente feci, et di più disse che tutti ascoltorno : „De vestra virtute audivi, si unquam potero rem gratam facere libentissime faciam." Nè si maravegli V. A. Ser^ma che de i favori e gratie de pari dell'Altezze Vostre Ser^me sempre me ne vorrò giovare. Fra la Ser^ma e il Sig^r D'Avila era interprete il Sig^r Carlo Magno agente (qui presso questa Altezza) dell' Imperatore, perchè il Sig^r D'Avila parlava Italiano et lei rispondeva in Tedesco. Con tutto ch'io habbia inteso quello che questa Ser^ma disse tanto cortesissimamente, tuttavia non lo scrivo perchè dal Sig^r D'Avila sarà offerto all'Altezza V. Ser^ma e poi sarei troppo lungo.

Domani che sarà li 6 Decembre crederò che partiremo senz'altro per Italia, perchè non aspettamo più che la risposta delle lettere.

Dicono che il Principe prepara un bellissimo dono al Sig^r D'Avila, però non si sa che cosa di certo.

Delle cose della guerra non ne starò a raccontare a V. A. Ser^ma per non infastidirlo, però se desiderarà sapere qualche cosa, le scrivo pocho di quelle poche che ho potuto penetrare ; etc.

Di Alba Giulia, li 5 Decembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Ungheria. Busta 533.)

174.

Alba-Iulia, 12 Decemvrie 1595.

Principele Sigismund Báthory către Duca di Mantova.

Mulţumiri pentru frumosul cal primit. Ştiri despre succesele oastei ardelene în Moldova împotriva Leşilor, despre luarea Brăilei şi campania din Bulgaria.

Serenessimo Duca.

L'havermi V. A. Ser^ma^ inviato il Sig^r^ Luigi d'Avila, suo gentilhuomo, a congratularsi meco delle mie nozze, et mandatomi in un medemo tempo, in occasione tant'opportuna, così leggiadro e bel cavallo, et così riccamente guarnito, me le rendano talmente obligato che non so trovar parole atte a rengratiare a bastanza, et mostrarli quant'io desidero in ogni occasione servirla; onde ho pregato lui medemo, che si come ha con molto mio gusto e satisfattione complito appresso di me quanto doveva, per V. A. Ser^ma^, così vogli essere contento rappresentar a lei per me, con quel vivo affetto che le ho mostrato, questo desiderio mio, et pregarnela a farne saggio con il comandarmi qualche cosa di suo servitio, et se ben esso m'ha trovato in loco et in tempo, che non ha potuto esser da me ricevuto e trattato come harebbe meritato, et come harei desiderato, so non dimeno, che per questo non resterà di far per me quest'offitio, et che V. A. Ser^ma^ dalle parole sue e da gl'effetti che usciranno da me, se si degnarà comandarmi, cognoscerà che non ha parente, o servitore, che sia più pronto per ogni comodo suo di quel che sia sempre per essere io, et aspettando che mi comandi, non le dico di ciò altro.

Circa le cose della guerra, doppo che son tornato di Vallachia, chiarito dell'accordo fatto da Polacchi con Turchi per le cose di Moldavia, et considerato il danno che mi apporterebbe, se quei barbari ci pigliassero piedi, per assicurarmi così ne' confini, ho mandato parte del mio essercito per ricuperare quella provincia, e pur hora teng'avviso che se ne sono impatroniti con morte di sei cento Polacchi; disegn'anco quest'inverno, se i tempi o altri impedimenti non ne sopraggiungano, tentar l'impresa di Temisvar e di Giula, per buone occasioni che mi si presentano; con tutto ciò che io mi trovi i miei soldati, e cavalli assai affatigati, e che siamo inanti assai nell'inverno. Della presa di Brailla fatta da nostri, et della passata del Danubio nella Bulgaria, senza trovarvi per una giornata e mezza nè Cristiano, nè Turco, et del buttino fatto di cento carri, che erano usciti di Giula, con donne e robe, et presi da i nostri, renderà conto a V. A. il Sig^r^ Luigi medesmo, e di quello succederà di mano in mano, ne darò ragguaglio all' A. V. Ser^ma^, alla quale prego dal Sig^r^ Dio ogni maggior contento.

Di Alba Iulia, il dì 12 Dicembre 1595.

Sigismondo Dio gratia Principe di Transilvania, Moldavia, Vallachia Transalpina, e del Sacro Romano Imperio, Signore delle parti d'Ungaria, e Conte de Siculi etc.

Di V^ra^ Altezza Ser^ma^

Affettionatissimo Servitore et Parente
Sigismondo Principe mpr.

(R. Archivio di Stato. Mantova. Ungheria. Busta 533.)

175.

Istanbul, 14 Decemvrie 1595.

Edward Barton ambasador către Francisc Marcio.

Trimiţându-l la principele Sigismund Báthory dispune să încerce a scoate ceva bani dela Aron-Vodă, ţinut în Ardeal, din banii ce i-a dat. Alţi bani dăduse unui sol al principelui, pe când doi braşoveni au furat tot ce avea un sol al lui în Moldova. Din banii ce va putea aduna în Ardeal să-i cumpere cai şi căruţe, aducându-le îndărăt prin Moldova.

Instruttione publica dell' Ambasciatore Anglo residente in Constantinopoli a Francesco Marcio, suo servitore.

Francesco per il presente viaggio che fate al Ser^mo^ Principe di Transilvania, mi è parso darvi questi pochi ricordi conforme a' quali vorrei che vi governaste tanto presso a detto Ser^mo^ Prencipe, quanto in altri miei particulari servitii.

In primis vi commetto che con ogni humiltà basciando da mia parte sue vittoriose mani, rendeste sicura Sua Serenità della continuatione dell' antico mio zelo verso sua persona, dominio et felicità di esso, desiderando sommamente l'occasione di dimostrare in questi tumulti di guerra l'osservanza che le tengo.

Avvisarete Sua Serenità che la maggiore occasione, eccetto le segrete instruttioni della vostra andata in là, è per la libertà di Giacomo Robino medico dell' Ecc^mo^ Sinam Bassà, non per utile particolare che di sua libertà spero; ma dovendo detto medico libero sempre in queste guerre accompagnare la persona di Sinam Bassà, et volendo quest'anno il Gran Signore uscire in persona, sì che tutti gli ambasciatori Christiani per antica usanza l'hanno d'accompagnare, mi sarebbe di gran sollievo et forse in particulare benefizio a gli affari del Ser^mo^ Prencipe, che io havessi detto medico per mezzano appresso Sinam Bassà

in quel che potesse occorrere a utile dei Dominii et affari di Sua Serenità.

Vi farete avvisare dello stato di Aron, se sia rimedio di poter godere per benignità del Ser^mo^ Prencipe qualche parte de' miei grossi crediti con esso, pure lo farete con tanta humiltà et destrezza che il Ser^mo^ Prencipe non cavi disgusto nessuno, anzi più tosto lasciare in abbandono tutto che dare un minimo aggravio a Sua Serenità; pure, se la benignità del Ser^mo^ Prencipe fosse tale, et potesse dare parte sodisfattione di detti crediti, farete scrivere al parente in Bugdania per registro autentico de miei liquidi crediti, et vi consegno insieme con questo fede ampla che Aron mi era obligato pagarme tutti i miei crediti del sua tesoro privato, non del Caznà, come sole dare a gli altri.

Di più saperete che il mio predecessore sette anni fa partendosi di qua si fece servire da dui Transilvani habitanti sotto il reggimento della città di Corona, quale giunto l'ambasciatore in Bugdania rubarono suo cocchio et fuggirono con quattrocento tollari contanti, et altre robe di valuta. Del qual fatto havendo scritto alla comunità di Corona et instato che mi fosse fatto giustitia sopra detti ladri, mi risposero che già uno dei ladri era in mano loro, ma che non lo volevano giustitiare per paura che l'altro sentendolo, non volesse mai venire in là; ma venuto che saria metterebbono mano sopra tutti due et poi mi farebbono ragione delli quattrocento tollari, sopra il quale adesso li scrivo, et spero mi sarà fatta giustitia.

Di più ho imprestato al Sig^r^ Stefano Ovari, ultimo agente del Ser^mo^ Prencipe, fino a quaranta tollari, quali ricercando so non vi saranno negati.

Et perchè gli ho imprestati detti denari in servitio di Sua Serenità, se detto Sig^r^ Stefano per sorte non si trovasse, si potrebbe far' motto a Sua Serenità, la quale credo già avvisata del fatto vi farà sodisfare.

Et perchè non vorrei che doveste in questo viaggio patire mancamento, ne avviso qualmente Sebastiano uscendo di Bugdania in Valacchia consegnò in mano di Luciano di Biagio alcune fodere et vesti per la valuta di ventimila asperi, sì che trovandosi detto Sig^r^ Luciano in Transilvania, in ogni necessità vostra vi servirete di detti denari o qualche parte di essi, come a parte scrivo a detto Luciano.

Et perchè credo alla primavera che uscendo il Gran Signore tutti gl' ambasciatori saranno sforzati fargli comitiva, ho stimato

molto necessario che doveste impiegare qualche parte dei denari che in Transilvania riscoterete, in cocchi et cavalli da cocchio per portare in qua, acciò che me servino in tanto grande viaggio, sì che per il manco mi provederete tre cocchi con i loro cavalli et armatura, et altri supplementi vi raccomando per detto viaggio, conforme quel che riscoterete.

Tornato in Bugdania, se saranno denari contanti, li porterete insieme, o se sarà speranza in pochi giorni, senza più indugiare là, aspettarete il raccolto, ma se vedrete che la cosa vada in lungo, la lasciarete et tornarete in qua.

Et questi miei servitii et il maneggio di essi rimettemo alla vostra discretione et pregherò che Dio vi inspiri per il meglio et vi conservi in sua santa gratia, questo 14 Decembre 1595.

Vostro Affmo

C. Barton Orator Anglo.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. N. 16 p. 213—214. Copie.)

Notă. Pe lângă amănuntele ei interesante, această instrucţiune „publică" are şi importanţa că cealaltă „secretă" a ambasadorului englez, creditor al lui Aron-Vodă, ne e cunoscută de mult din Hurmuzaki: Documente vol. III/2 p. 158—159.

176.

Kraków, 31 Decemvrie 1595.

Nunţiul Germanico Malaspina către Ieremie-Vodă.

Citindu-i scrisoarea sa cu lacrimi, i se recomandă bunavoinţii sale.

Ad dominum Hieremiam Mogilam Valachiae Palatinum.

Quas ad me Dominatio Vra Illma litteras postremo misit, maximo cum animi dolore, et vix sine lachrymis legi. Funestissimas enim christianorum caedes alienissimo tempore factas quis christianus animus sine maxima acerbitate cognoscere queat? Nunc Catholicorum Principum coniunctio contra infensissimum et communem christianitatis hostem maxime cum sit necessaria, maxime dissidiis atque discordiis fraternum sanguinem effundendo incumbitur; armaque in christianorum viscera saeviunt, quae contra crudelissimum hostem convertenda essent. Sed quis tot, tantisque malis medeatur, nisi clementia sua christianitatem misericors respiciat Deus? Idem itaque rogandus est, in cuius manu ac potestate sunt omnium iura regnorum, ut discordiis sublatis nobis supplicibus ferat opem. Gratias vero ago maximas

Dominationi V^rae Ill^mae pro sua erga me benevolentia; eamdemque Dominationem V^ram Ill^mam bene valere, atque christianam rempublicam iuvare plurimum cupio.

Datum Cracoviae, pridie calendas Ianuarii 1595.

(Bibl. Vallicelliana. Roma. Vol. L. 18 p. 196. Copie.)

177.

Istanbul, 31 Decemvrie 1595.

Marco Venier bailo către dogele di Venezia.

Sinan-paşa s'a plâns că a fost bătut de către Mihai-Vodă din pricina Tătarilor cari nu l-au ajutat în vreme. Steagul, bastonul şi ploconul pentru Ieremie-Vodă, noul domnitor în Moldova, i s'a trimis de şase zile prin boierii săi de aici. Ştiri cum că Mihai-Vodă a fost bătut de oastea cancelarului Zamoyski.

Dell'accomodamento di Bogdania non si sta nello universale coll'animo molto quieto, discorrendo alcuni, che molte cose sieno state artificiosamente divulgate per rianimir li popoli sgomentati; et tenendo altri, che la rotta per la perdita di Sinam ricevuta da Michali, possa haver fatto mutar faccia a quel negotio. Le cagioni di questi dubii nascono dall'essersi lasciato intender Sinam di non fidarsi del Tartaro, poichè nella rovina che gli venne addosso, non l'aiutò, et non si mosse, come poteva, contra l'inimico, almen dopo quella fattione et lo stendardo et stocco, et presente per il novo prencipe di Bogdania, che si credeva, che fusse un pezzo avanti, è stato trattenuto qui molti giorni da poi; ma nel comun sussurro egli è stato dato a Bogdani, che portandolo insieme col presente, sono partiti con grossa compagnia sei giorni sono solamente, et se intende, che non passeranno Dobriza. Ma qui vi si fermeranno, aspettando l'huomo del Tartaro, che non è andato, ma sta qui ancora, et per quanto vien detto partirà insieme con un chiaus principale destinato in Polonia; fu nondimeno sparsa voce a i giorni passati, che l'essercito di Michali si fosse incontrato in quello de' Bogdani, et del Cancellier di Polonia, et prima si disse che havendo combattuto insieme, Michali era stato rotto, et dopo fu affirmato che la rotta era stata dal canto de' Bogdani; ma tutto finalmente è svanito, et hora si sta attendendo la certezza di questi successi di Bogdania, che di ragione non doverà tardar molto a venire.

Dalle vigne di Pera a' 31 di Decembre 1595.

(R. Archivio di Stato. Venezia. Dispacci di Const. filza 42.)

II.

SERIA DOCUMENTELOR.

				No.
1593	Ian.	1.	Bistrița. Pr. Sig. Báthory c. căp. Caspar Sibrik.	1
,,	,,	11.	Bratislava. Camera Ungara c. arhiducele Matia. .	2
,,	,,	15.	Warszawa. Sigismund III c. sultanul Murad III. .	3
,,	,,	18.	Wien. Arhid. Matia c. Camera Scepusiănă	4
,,	Fevr.	23.	Bratislava. Arhid. Matia c. Camera Scepusiănă . .	5
,,	,,	28.	Alba-Iulia. Sigismund Báthory c. Possevino S. I.	6
,,	Mart.	23.	Innsbruck. Arhid. Ferd. c. Petru-Vodă Șchiopul. .	7
,,	Apr.	9.	Innsbruck. Arhid. Ferd. c. Mathias Pierpaumer. .	8
,,	Mai	6.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory c. E. Mardsinai . . .	9
,,	Iun.	23.	Innsbruck. Ober Oestr. Reg. c. arh. Ferdinand. . .	10
,,	,,	28.	Dej. Simion și Ioan Polyak c. orașul Dej . .	11
,,	Iul.	10.	Alba-Iulia. Pr. Sigismund către Sinan-pașa. .	12
,,	,,	11.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory către Sinan-pașa .	13
,,	,,	—	Istanbul. Murad III către pr. Sigismund Báthory.	14
,,	Aug.	7.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory c. Murad III . .	15
,,	,,	23.	Innsbruck. Marini Poli către Senatul Austriei .	16
,,	Sept.	1.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory către Ștefan Kakas	17
,,	,,	—	Istanbul. Murat III către pr. Sigismund Báthory.	18
,,	,,	—	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory către Murad III.	19
,,	,,	28.	Alba-Iulia. ,, ,, ,, c. preoțimea săsească	20
,,	Oct.	2.	Lwów. Municipiul orașului către Luca Stroici	21
,,	,,	11.	Bergaz. Mihai-Vodă către pr. Sig. Báthory .	22
,,	Nov.	8.	Lugoj. George Palatich către pr. Sig. Báthory	23
,,	,,	25.	Iași. Aron-Vodă către orașul Bistrița	24
,,	,,	—	Bolzano. Petru Șchiopul-Vodă c. arh. Ferdinand.	25
,,	Dec.	10.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory c. Ștefan Bochkay	26
,,	,,	25.	Csenger. Valentin Prépostvári c. Aron-Vodă .	27
1594	Ian.	1.	Iași. Aron-Vodă c. Valentin Prépostvári . . .	28
,,	,,	16.	Graz. Johann Cobenzl c. Cinzio Aldobrandini.	29
,,	,,	11.	Sâtmar. Ștefan-Vodă Mâzgă c. Camera Scep. .	30
,,	,,	19.	Iași. Aron-Vodă c. orașul Bistrița	31
,,	Fevr.	3.	Béltök. Valentin Prépostvári către arh. Matia.	32
,,	,,	6.	Istanbul. Mihai Czegeodi către V. Kowachoczy.	33
,,	,,	7.	Kingston. Ștefan Kakas către Lord Burleigh .	34
,,	,,	17.	Sătmar. Ștefan-Vodă Mâzgă către Cam. Scep.	35

1594	Fevr.	17.	Hust. Gaspar Kornis către căp. din Kolomea .	36
,,	,,	26.	Hust. ,, ,, ,, ,, . . .	37
,,	,,	—	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory către Fr. Geszthy.	38
,,	Mart.	21.	Hust. Gaspar Kornis către Ioan Zamoyski . .	39
,,	,,	24.	Cluj. Socoteala găzduirii fraților Báthory . . .	40
,,	Apr.	17.	București. Mihai-Vodă către Georgie Palatich. .	41
,,	,,	24.	Praha. Rudolf II către Cristofor Teuffenpach.	42
,,	Mai	6.	Innsbruck. O. Oestr. Regierung c. Ioan Marini.	43
,,	Iun.	11.	Roma. Minucci către nunțiul Cesare Speziano .	44
,,	,,	13.	Vršac. Sava și Todor către Moise Székely. . .	45
,,	,,	15.	Esztergom. Arhid. Matia c. Nied. Östr. Stände.	46
,,	,,	23.	Alba-Iulia. Pr. Sig. Báthory către Murad III.	47
,,	,,	24.	Sâtmar. Ștefan-Vodă către Camera Scepusiana.	48
,,	Iul.	1.	Iași. Aron-Vodă către Ioan Budaki	49
,,	,,	3.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Ferd. Kuepach.	50
,,	,,	5.	Innsbruck. ,, ,, către Rudolf II. . .	51
,,	,,	9.	Iași. Aron-Vodă către Ioan Budaki	52
,,	,,	23.	Iași. ,, ,, ,, ,, ...	53
,,	,,	27.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Rudolf II	54
,,	Aug.	6.	Roma. Petru Aldobrandini c. nunțiul în Spania.	55
,,	,,	13.	Iași. Aron-Vodă către arhiducele Matia . . .	56
,,	,,	16.	Iași. ,, ,, către imp. Rudolf II	57
,,	,,	—	Innsbruck. Ioan Marini către tribunalul Austriei	58
,,	,,	—	Madrid. Raport despre evenimentele din Ardeal	59
,,	Sept.	4.	Simánd. Hasan başa către Ștefan Báthory . .	60
,,	,,	13.	Zimerlechen. Ferd. Küepach către arh. Ferdinand	61
,,	,,	13.	Innsbruck. Arh. Ferdinand c. Ferd. Küepach .	62
,,	,,	15.	Innsbruck. Arh. Ferd. c. Landeshaupt. an d. Etsch	63
,,	,,	15.	Iași. Aron-Vodă către Ioan Budaki	64
,,	,,	20.	Wien. Hofkammer c. Wolffen Fuerten	65
,,	,,	21.	Kraków. Capelanul ep. Radziwill c. preot anonim.	66
,,	,,	24.	Wien. Battista Doria către Cinzio Aldobrandini.	67
,,	,,	26.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Ferd. Küepach.	68
,,	,,	27.	Augsburg. Küepach către arh. Ferdinand. . .	69
,,	,,	—	Cluj. Descrierea conjurațiunii împotr. pr. Báthory	70
,,	,,	—	Praha. Raport despre evenimentele din Ardeal.	71
,,	,,	—	Cluj. Anonim ardelean către anonim la Viena .	72
,,	Oct.	2.	Praha. Fr. Lenzoni către Granduca di Toscana.	73
,,	,,	14.	Venezia. Bernardino Rossi către arh. Ferdinand	74
,,	,	15.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Küepach . .	75
,,	,,	24.	Innsbruck. ,, ,, către Ștefan-Vodă .	76
,,	,,	25.	Praha. Fr. Lenzoni către Granduca di Toscana.	77
,,	,,	29.	Roma. Minucci către Speziano nunțiu în Praga.	78
,,	,,	31.	Putna. Aron-Vodă către Sigismund Báthory .	79
,,	Nov.	7.	Bolzano. Küepach către arh. Ferdinand . . .	80
,,	,,	8.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Küepach . .	81
,,	,,	10.	Roma. Clemente VIII către Franc. Aldobrandini	82
,,	,,	12.	Roma. Polo Paruta către dogele de Venezia .	83
,,	,,	21.	Alba-Iulia. Sig. Báthory către Fabio Genga. .	84

1594	Nov.	21.	Alba-Iulia. Sig. Báthory c. Ştefan Bochkay. .	85
,,	,,	23.	Alba-Iulia. ,, ,, c. Valent. Prépostvári.	86
,,	,,	25.	Kraków. Malaspina c. Cinzio Aldobrandini . .	87
,,	,,	26.	Alba-Iulia. Sig. Báthory c. Valent. Prépostvári	88
,,	,,	26.	Innsbruck. Arh. Ferdinand către Küepach . .	89
,,	Dec.	3.	Venezia. Küepach către arh. Ferdinand . . .	90
,,	,,	5.	Wien. Hofkammer către Adam Gienger . . .	91
,,	,,	12.	Innsbruck. Arh. Ferdinand c. Rudolf II	92
,,	,,	13.	Innsbruck. ,, ,, c. senatul Veneţiei .	93
,,	,,	—	Alba-Iulia. Extras din scrisoarea pr. Báthory.	94
,,	,,	13.	Alba-Iulia. Sig. Báthory către Ştefan Stepan .	95
,,	,,	28.	Wien. Hofkammer către Lucas Rögl	96
,,	,,	—	Iaşi. Aron-Vodă către Sig. Báthory	97
1595	Ian.	9.	Remeteszög. Prépostvári către arh. Matia. . .	98
,,	,,	—	Kraków. Senatores regni Poloniae către anonim	99
,,	,,	12.	Valachia. Mihai Horváth către Ştefan Josica .	100
,,	,,	24.	Praha. Giulio Guidi către Belisario Vinta . .	101
,,	,,	27.	Praha. Hofkammer către Hofzahlmeister . . .	102
,,	,,	28.	Praha. Rudolf II către Sig. Báthory	103
,,	Fevr.	16.	Wien. Hofkammer către Nied. Öst. Stände .	104
,,	,,	23.	Alba-Iulia. Aviz anonim	105
,,	,,	28.	Wien. Hofkammer către Adam Gienger . . .	106
,,	Mart.	8.	Innsbruck. Ober Östr. Regierung către Rudolf II .	107
,,	,,	22.	Alba-Iulia. Sig. Báthory către Ordinele Ardealului	108
,,	Apr.	4.	Kraków. Sigismund III către Rudolf II . . .	109
,,	,,	5.	Kraków. Malaspina către Aron-Vodă.	110
,,	,,	18.	Praha. Curtio Pichena către Granduca di Toscana	111
,,	,,	18.	Praha. ,, ,, către un anonim	112
,,	,,	19.	Instanbul. Marco Venier către dogele de Venezia	113
,,	,,	23.	Alba-Iulia. Fr. Nadasdy către fratele său . .	114
,,	,,	24.	Wien. Hofkriegsrath c. Hofkammer von Wien.	115
,,	,,	28.	Alba-Iulia. Marini Poli către Bart. Pezzen . .	116
,,	,,	28.	Alba-Iulia. ,, ,, către un anonim. . .	117
,,	Mai	2.	Wien. Anonim către Ferdinand Hofman . . .	118
,,	,,	8.	Alba-Iulia. Sig. Báthory c. Ioan Bernárdfi . .	119
,,	,,	12.	Alba-Iulia. ,, ,, către Gianbatt. Genga	120
,,	,,	25.	Alba-Iulia. Genga către Granduca di Toscana . .	121
,,	,,	30.	Praha. Curtio Pichena c. ,, ,, ,, . .	122
,,	Iun.	1.	Istanbul. Mehmet III către Sig. Báthory.	123
,,	,,	4.	Alba-Iulia. Sig. Báthory către pref. din Făgăraş	124
,,	,,	9.	Alba-Iulia. ,, ,, ,, Rudolf II . . .	125
,,	,,	10.	Alba-Iulia. ,, ,, ,, Gaspar Kornis .	126
,,	,,	11.	Alba-Iulia. Simon Genga c. Grand. di Toscana	127
,,	,,	17.	Roma. Cinzio Aldobrandini c. Malaspina . . .	128
,,	,,	27.	Bucureşti. Mihai-Vodă către Ştefan Josica .	129
,,	,,	—	Bucureşti. ,, ,, ,, ,, ,, .	130
,,	Iul.	13.	Innsbruck. Kammerräthe către Rudolf II . .	131
,,	,,	18.	Gorizia. Filippo Pigafetta c. Belisario Vinta .	132
,,	,,	26.	Iaşi. Ştefan-Vodă Răzvan c. Ioan Zamoyski .	133

1595	Iul.	—	București. Mihai-Vodă către arh. Maximilian .	134
,,	,,	—	Alba-Iulia. Aviz despre bătăliile oștilor creștine	135
,,	Aug.	8.	Praha. Curtio Pichena c. Granduca di Toscana	136
,,	,,	—	Praha. Giov. Marini di Poli către Rudolf II .	137
,,	,,	11.	Alba-Iulia. Sigism. Báthory către Maximilian.	138
,,	,,	14.	Alba-Iulia. Cosimo Capponi c. Grand. di Toscana	139
,,	,,	16.	Alba-Iulia. Sigism. Báthory c. Gianbatt. Genga	140
,,	,,	18.	Alba-Iulia. ,, ,, c. Ioan Zamoyski .	141
,,	,,	25.	Alba-Iulia. Cosimo Capponi c. Belisario Vinta .	142
,,	,,	26.	Alba-Iulia. Pietro Giordano c. Grand. di. Toscana	143
,,	,,	27.	Alba-Iulia. Simon Genga c. Gianbatt. Genga .	144
,,	,,	28.	Alba-Iulia. ,, ,, c. Belisario Vinta . . .	145
,,	Sept.	2.	Istanbul. Marco Venier c. dogele de Venezia .	146
,,	,,	16.	Brăila. Siaban Başa către Ieremie-Vodă . . .	147
,,	,,	18.	Braşov. Sigism. Báthory către Gianb. Genga .	148
,,	,,	18.	Braşov. Simon Genga c. fratele său Genga .	149
,,	,,	18.	Braşov. Sigism. Báthory c. duca di Mantova .	150
,,	,,	18.	Braşov. Simon Genga c. Grand. di Toscana. . .	151
,,	,,	20.	Košice. Camera Scepusiensis c. Camera Aulica .	152
,,	,,	22.	Braşov. Sigism. Báthory c. Grand. di Toscana .	153
,,	,,	30.	Alba-Iulia. Simon Genga c. Grand. di Toscana	154
,,	Oct.	1.	Alba-Iulia. Fabio Genga către Belisario Vinta	155
,,	,,	2.	Roma. Cinzio Aldobrandini c. Malaspina . .	156
,,	,,	5.	Valachia. Simon Genga către Silvio Piccolomini	157
,,	,,	18.	Târgoviște. Sigism. Báthory c. Grand. di Toscana	158
,,	,,	19.	Târgoviște. Simon Genga c. ,, ,, ,,	159
,,	,,	21.	Esztergom. Arh. Matia c. Hofkammer din Viena	160
,,	,,	28.	Sfântu Gheorge. Ioan Gyeröfi c. Anna Radvánczy	161
,,	,,	—	Giurgiu. Sinan-paşa c. canc. Porții otomane.	162
,,	Nov.	1.	Giurgiu. Sigism. Báthory c. Grand. di Toscana	163
,,	,,	—	Moldavia. Anonim polon c. amicul său ardelean	164
,,	,,	13.	Braşov. Aluise Davilatta c. Duca di Mantova	165
,,	,,	15.	Kraków. Germ. Malaspina c. Ieremie-Vodă .	166
,,	,,	20.	Braşov. Sigism. Báthory c. Grand. di Toscana	167
,,	,,	20.	Innsbruck. Unterpergher c. Duca de Mantova	168
,,	,,	25.	Roma. Giov. Dolfin c. dogele de Venezia . .	169
,,	,,	29.	Alba-Iulia. Don Cesare Viadana c. Duca di Mant. .	170
,,	Dec.	2.	Roma. Giov. Niccolini c. Grand. di Toscana	171
,,	,,	5.	Alba-Iulia. Fabio Genga c. Gianbat. Genga .	172
,,	,,	5.	Alba-Iulia. Don Cesare Viadana c. Duca di Mantova	173
,,	,,	12.	Alba-Iulia. Sigism. Báthory c. Duca di Mantova	174
,,	,,	14.	Istanbul. Edward Barton c. Francisc Marci	175
,,	,,	31.	Kraków. Germ. Malaspina c. Ieremie-Vodă .	176
,,	,,	31.	Istanbul. Marco Venier c. dogele di Venezia .	177

III.

LISTA SCRIITORILOR ȘI ADRESAȚILOR.

Aldobrandini Cinzio cardinal, secretar de stat *29*, *67*, *87*, 128, 156=5.
Aldobrandini Giovanni Francesco general *82*.
Aldobrandini Petru cardinal 55.
Anonim ardelean *72*, 118=2.
Anonim despre evenimentele politice din Ardeal (1594) 59, 71=2.
Anonim în Viena *72*.
Anonim *99*, 105, *112*, *117*, 135=5.
Anonim polon 164.
Aron-Vodă 24, *27*, 28, 31, 49, 52, 53, 56, 57, 64, 79, 97, *110*=13.
Barton Edward ambasador în Constantinopol 175.
Báthory Sigismund principe 1, 6, 9, 12, 13, *14*, 15, 17, *18*, 19, 20, *22*, *23*, 26, 38, 47, 70, *79*, 84, 85, 86, 88, *94*, 95, *97*, *103*, 108, 119, 120, *123*, 124, 125, 126, 138, 140, 141, 148, 150, 153, 158, 163, 167, 174=43.
Báthory Ștefan de Echied *60*.
Bernardfi Ioan *119*.
Bistrița, municipiul orașului *24*, *31*=2.
Bochkay Ștefan căpitan *26*, *85*=2.
Budaki Ioan *49*, *52*, *53*, *64*=4.
Burleigh Cecil Lord *34*.
Camera Scepusiană (Kassa) *4*, *5*, *30*, *35*, *48*, 152=6.
Camera Ungară (Pozsony) 2.
Cancelarul Porții otomane *162*.
Capelanul ep. George Radziwill 66.
Capponi Cosimo 139, 142=2.
Clemens VIII papa 82.
Cobenzl Iohann, Baron de Prossek 29.
Czegeodi Mihai 33.
Dej, municipiul orașului *11*.
Devilatta Aluise 165,
Dogele de Venezia *83*, *93*, *113*, *146*, *169*, *117*=6.
Dolfin Giovanni 169.
Doria Battista 67.
Făgăraș, prefectul cetății *124*.

Ferdinandus archidux 7, 8, *10*, *25*, 50, 51, 54, *61*, 62, 63, 68, *69*, *74*, 75, *76*, *80*, 81, 89, *90*, 92, 93=21.
Fuerten Wolffen *65*.
Genga Fabio *84*, 155, 172=3.
Genga Gianbattista *120*, *140*, *144*, *148*, *149*, *172*=6.
Genga Simon 121, 127, 144, 145, 149, 151, 154, 157, 159=9.
Geszthy Franciscus cap. *38*.
Gienger Adam Hans 91, *106*=2.
Giordano Giovan Pietro 143.
Granduca di Toscana *73*, *77*, *111*, *121*, *122*, *127*, *136*, *139*, *143*, *151*, *153*, *154*, *158*, *159*, *163*, *167*, *171*=17.
Guidi Giulio 101.
Gyerőfi Ioannes 161.
Hasan basa beglerbeg de Timișoara 60.
Hofkammer (Wien) 65, 91, 96, 102, 104, 106, *115*, *152*, *160*=9.
Hofkriegsrath (Wien) 115.
Hofman Ferdinand *118*.
Hofzahlmeister (Wien) *102*.
Horváth Michael cap. 100.
Ieremie-Vodă (Moldova) *147*, *166*, *176*=3.
Ispravnicul orașului Cluj 40.
Josica Ștefan cancelar *100*, *129*, *130*=3.
Kakas Ștefan *17*, 34=2.
Kolomea, cap. arcis *36*, *37*=2.
Kornis Gaspar cap. arcis Hust 36, 37, 39, *126*=4.
Küepach Ferdinand *50*, 61, *62*, *68*, 69, *75*, 80, *81*, *89*, 90=10.
Kowachoczy Volffgang cancelar *33*.
Landshauptmann an der Etsch *63*.
Lenzoni Francesco agent toscan 73, 77.
Lwów, municipiul orașului 21.
Malaspina Germanica nunțiu în Polonia 87, 110, *128*, *156*, 166, 176=6.
Mantova, duca di *150*, *165*, *168*, *170*, *173*, *174*=6.
Marci Francisc *175*.
Mardsinai Ecaterina *9*.
Marini Giovanni di Poli, Raguseo 16, *43*, 59, 116, 117, 137=6.
Mathias archidux *2*, 4, 5, *32*, 46, *56*, *98*, 160=8.
Maximilianus arhidux *134*, *138*=2.
Mehmet III sultan 123.
Mihai-Vodă 22, 41, 129, 130, 134=5.
Minucci secretar 44, 78=2.
Monferrato, duca di *168*.
Murad III sultan *3*, 14, *15*, 18, *19*, *47*=6.
Nádasdy Francisc cap. 114.
Niccolini Giovanni 171.
Niederösterreichische Stände *46*, *104*=2.
Nunțiul în Spania *55*.
Oberösterreichische Regierung und Kammerräthe 10, *16*, *43*, *58*, *66*, 107, 131=7.
Oficiile Ardealului *108*.

Palatich George căpitanul Lugojului 23, *41*.
Paruta Polo cav. 83.
Pentru-Vodă Șchiopul 7, 25=2.
Pezzen Bartholomaeus *116*.
Piccolomini Silvio *157*.
Pichena Curtio 111, 112, 122, 136=4.
Pierpaumer Mathias *8*.
Pigafetta Filippo 142.
Poloniae senatores 99.
Polyak Ioan și Simion 11.
Possevino Antonio S. I. *6*.
Preoțimea săsească din Ardeal *20*.
Prépostvári Valentin cap. *27*, *28*, 32, *86*, *88*, 98=6.
Radvánczy Anna *161*.
Răzvan-Vodă, Ștefan 133.
Rossi Bernardino secr. 74.
Rögl Lucas Regimentsprofos *96*.
Rudolf II împ. 42, *51*, *54*, *57*, *92*, 103, *107*, *109*, *125*, *131*, *137*=11.
Sava Banul 45.
Siaban Basa 147.
Sibrik Caspar căp. *1*.
Sigismund III rex Poloniae 3, 109=2.
Sinan-pașa *12*, *13*, 162=3.
Speziano Cesare nunțiu *44*, *78*=2.
Stepan Ștefan *95*.
Stroici Luca Logofet *21*.
Ștefan-Vodă Măzgă 30, 35, 48, *76*=4.
Székely Moise cap. *45*.
Teuffenpach Cristofor cap. *42*.
Todor Vlădică 45.
Unterpergher Andrea 168.
Venier Marco bailo 113, 146, 177=3.
Viadana Cesare Don 170, 173=2.
Vinta Belisario secretario *101*, *142*, *142*, *145*, *155*=5.
Zamoyski Ioannes cancellarius Poloniae *39*, *133*, *141*=3.

IV.

LISTA DATĂRILOR.

Alba Iulia 6, 9, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 26, 38, 47, 84, 85, 86, 88, 94, 95, 105, 108, 114, 116, 117, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 154, 155, 170, 172, 173, 174.
Augsburg 69.
Béltök 32.
Bergaz 22.
Bistrița 1.
Bolzano 25, 80.
Brăila 147.
Brașov 148, 149, 150, 151, 153, 165, 167.
Bratislava 2, 5.
București 41, 129, 130, 134.
Cluj 40, 70, 72.
Csenger 27.
Dej 11.
Esztergom 46, 160.
Giurgiu 162, 163.
Gorizia 132.
Graz 29.
Hust 36, 37, 39.
Iași 24, 28, 31, 49, 52, 53, 56, 57, 64, 97, 133.
Innsbruck 7, 8, 10, 16, 43, 50, 51, 54, 58, 62, 63, 68, 75, 76, 81, 89, 92, 93, 107, 131, 168.
Istanbul 14, 18, 33, 113, 123, 146, 175, 177.
Kingston 34.
Košice 152.
Kraków 66, 87, 99, 109, 110, 166, 176.
Lugoj 23.
Lwów 21.
Madrid 59.
Moldavia 164.
Praha 42, 71, 73, 77, 101, 102, 103, 111, 112, 122, 136, 137.
Putna 79.
Remeteszög 98.
Roma 44, 55, 78, 82, 83, 128, 156, 169, 171.
Sătmar 30, 35, 48.
Sfântu Gheorghe 161.
Simánd 60.
Târgoviște 158, 159.
Valachia 100, 157.
Venezia 74, 90.
Vršac 45.
Warszawa 3.
Wien 4, 65, 67, 91, 96, 104, 106, 115, 118.
Zimerlechen 61.

V.

LISTA IZVOARELOR.

Bistrița-Năsăud: Arhiva județului 24, 31, 49, 52, 53, 64=6.
Brașov 124.
Budapest: Archivum Comitum Forgách 60.
Budapest: Archivum Comitum Rhédei 1.
Budapest: Bibliotheca Universitatis 26, 42, 45, 79, 125=5.
Budapest: Hadi levéltár 27, 28, 32, 56, 57, 86, 88, 98=8.
Budapest: Mus. Nat. 20, 23, 40, 108=4.
Cluj: Arhiva Muzeului Ardelean 9, 41, 95, 119, 126, 161=6.
Dej: Arhiva orașului 11.
Esztergom: Bibliotheca Archidioecesana 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 47=9.
Firenze: R. Archivio di Stato 73, 77, 94, 101, 114, 120, 121, 122, 127, 129, 130, 132, 136, 140, 142, 144, 145, 151, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 167, 171=29.
Innsbruck: Landesregierungs-Archiv 7, 8, 10, 21, 25, 43, 50, 51, 54, 61, 62, 63, 68, 69, 74, 75, 76, 80, 81, 89, 90, 92, 93, 107, 109, 111=26.
London: British Museum 34.
Mantova: R. Archivio di Stato 16, 33, 58, 150, 165, 168, 170, 173, 174=9.
Roma: Archivio Vaticano 6, 29, 44, 67, 72, 78, 82, 84, 85, 87, 99, 100, 112, 128, 133, 139, 141=17.
Roma: Biblioteca Principum Chigi 55.
Roma: Biblioteca Vallicelliana 66, 70, 110, 123, 166, 175, 176=7.
Roma: Biblioteca Vaticana 134, 138, 143, 147, 148, 149, 156, 172=8.
Simancas: Archivio general 59, 71=2.
Ungaria: Colecțiune particulară 4, 5, 30, 35, 48=5.
Venezia: R. Archivio di Stato 3, 83, 113, 117, 146, 169, 177=7.
Wien: Hofkammerarchiv 2, 46, 65, 91, 96, 102, 104, 106, 115, 118, 131, 152, 160=13.
Wien: Kriegsarchiv 116, 137=2.
Wien: Staatsarchiv 38, 97, 103, 105, 135=5.
Warszawa: Archivum Comitum Zamoyski 36, 37, 39=3.

INDICE GENERAL.

Abafája, de = Paulus *Gyulai*.
Abrud (Abrugyfalva) 193, 194.
Abuş (Abosfalva) 295, 297.
Achierman v. Cetatea Albă.
Adrianopol v. Edirne.
Africa 156.
Agria v. Eger.
Aider Bassa 298.
Ajnácskeő v. Hajnácskő.
Alba v. Alba Iulia.
Alba Greca v. Beograd.
Alba-Iulia (Alba, Bălgrad, Feiervár, Gyulafehérvár, Weissenburg) 2, 6, 7, 9, 10, 13—16, 25—34, 43, 44, 68, 73, 80, 100—102, 116, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 136, 151, 154, 158, 159, 161, 172—174, 190, 193, 194, 200, 202, 203, 207, 209, 210, 216—218, 222, 227, 230—232, 238, 240, 244, 248, 251, 254, 257, 258, 261, 263, 265, 266, 268, 269, 271, 272, 282, 285, 287, 303, 306, 310, 311, 313, 314—318; ocuparea catedralei prin Sigismund Báthory şi resfinţirea ei (1595) 218.
Alba Regalis v. Székesfehérvár.
Albensis comitatus 193.
Aldobrandini Cinzio card. San Giorgio 56, 117, 118, 160, 240, 241, 288, 308, 312, 313.
Aldobrandini Giovanni Francesco cap. gen. in Ungheria 147—150, 260, 267, 307, 313.
Aldobrandini Petrus card. 93, 94.
Alexandru-cel-Rău Vodă, Moldova (Sándor Vajda) 31, 32, 33.
Alexius teloneator 35, 37.
Ali Bassa 298.
Alimente, preţul lor la Cluj (1594) 72—74.
Anadoly 105.
Anglia 25—31.
Aquilea 245.
Archibugieri (1595) 202, 278.
Ardeal (Erdély, Erdélyország, Siebenbürgen, Transilvania, Transsylvania) passim.
Ariani 56.
Armeni (Örmény) 58, 88, 92.
Aron-Vodă (Moldova) 2, 15, 35, 36, 41, 42, 45—56, 58—60, 88, 89, 91, 92, 94—97, 113, 114, 143, 144, 149, 155, 175, 176, 182, 196, 198, 199, 206, 222, 227, 239, 250, 251, 254, 255, 276, 311, 320.
Arx nova v. Gherla.
Asapi milites 298.
Asia 204.
Assam, Assan v. Hasan.
Attman v. *Georg* Hatman.
Augsburg 122.
Austria (Österreich) 79. 169.
Austriaca Domus (Casa d'Austria) 43, 95, 150, 155, 157, 252, 253, 275, 281, 290.
Avila (D'Avila) Luigi 310, 317, 318.
Avilio 317.
Azamogliani milites 4.
Baia-Mare (Nagybánya) 157.
Balásfi Joannes secr. 174, 194, 216.
Bălgrad v. Alba-Iulia.
Barcsai András 144, 233, 234.

Barton Edward ambasciator a Constantinopoli 256, 319—321.
Báthory Andreas cardinalis 72, 77, 115, 125, 128, 132, 135, 143, 205, 214, 218, 220, 222, 228, 239, 282, 284, 288.
Báthory Balthasar 72, 73, 101, 115, 124—129, 131, 133—136, 205, 209—213, 226.
Báthory Christophorus princeps Transylvaniae 209.
Báthory Sigismundus princeps Transylvaniae (Sigmond vajda) 1, 2, 6, 7, 9, 10, 13—18, 25—34, 37—40, 43, 44, 56, 68—71, 75—78, 80—85, 93—95, 100—104, 115—118, 123—136, 137, 142—144, 148, 150—160, 161, 172—176, 184—188, 193—195, 197, 200—206, 208—226, 228—244, 249—272, 274, 294, 298, 300—320.
Báthory Stephanus de Echied 104—106, 136, 174.
Báthory Stephanus rex Poloniae, (István király) 7, 104, 149, 208, 264.
Báthory Stephanus de Somlyó dux 73, 125, 128, 132, 135, 136, 143, 173, 282, 284.
Bati Ambrosius teloneator 34, 36.
Beclean (Bethlen, Betleem) arx 101, 132.
Bécs v. Wien.
Belicari Bartolommeo alfier sotto Giurgiu 302.
Bender v. Cetatea Albă.
Béltök 59, 60.
Beograd (Alba Greca, Belgrado, Griechischweissenburg, Nandoralba, Nandorfejérvár) 46, 47, 62—64, 103, 105, 191, 239, 246, 248, 256, 303, 314.
Bergaz 37—39.
Bernardffi Ioannes secr. 215, 231, 235.
Beroardi Carlo ferito sotto Giurgiu 302.
Betleem v. Becleam.
Bezere (Beozereh) 193, 194.
Bezprim v. Veszprém.
Bezterce v. Bistriţa.
Biaggio, Luciano di 320.
Bigholini Giovan Battista locot. sotto Giurgiu 302.
Bihač (Biheg) 46.
Bihar comitatus 44, 173; ~comes Stephanus *Bochkay*.
Bistriţa (Bezterce, Bistricium, Bösztörcze) 1, 2, 41, 58, 59, 88, 91, 92.
Bochkay (Boscay) Stephanus de Kis Mária cap. arcis Varadiensis, comes com. Bihoriensis 44, 104, 154—158, 204, 210, 252, 258, 316.
Bodon v. Vidin.
Bodoni Stephanus cap. 73, 270.
Bogáthi Melchior camerarius 203.
Bogdan-Vodă (Moldova) 70.
Bogdani v. Moldavi.
Bogdania v. Moldavia.
Bokcha arx 261, 264.
Boldisár 295.
Bolzano (Bozen) 20, 42, 98, 110, 112, 120, 122, 123, 138, 140, 145, 146, 165, 166, 169, 171, 192.
Bombardă bărbată 2.
Borbély György cap. de Caransebes 235.
Boristhenes v. Dniester.
Bornemisza (Bornamiza) Ioannes comes com. Torda 125, 129, 135, 136, 212, 213.
Bosnia 62.
Botisi traduttore 300.
Bottka Georgius Marchalcus 97.
Bösztörcze v. Bistriţa.
Brăila (Vraila) arx 172, 202, 204, 208, 215, 242, 273, 274, 314, 315, 318.
Brandeburgo, Marchese di 251.
Brandis, Jacob Andre, Herr zu 113, 140, 170.
Braniczka castellum 214.
Braşov (Brassó, Braxovia, Corona, Cronstadt) 2, 215, 244, 250, 269, 270, 272, 274—277, 279, 283—285, 289, 295, 298, 303, 304, 308, 310, 320.
Bratislava (Posonium) 2, 5, 6, 65.
Bruck an der Leitha (Pruch) 117.
Brunus Antonius 10, 20—24, 146.
Brutus Bartholomaeus et Bernardus 24, 36.
Bucium (Buchin) 193, 194.

Bucureşti (Bucarest) 36, 75, 152, 158, 206, 214, 241, 243, 247, 248, 273, 297—299, 303.
Buda 47, 48, 63, 105, 106, 239, 264, 314.
Budaki Ioannes Iudex civ. Bistriciensis 88, 89, 91, 92, 113, 114.
Bugdania v. Moldavia.
Buják (Bwyak) arx 49.
Bulgari 248, 269.
Bulgaria 148, 152, 155, 197, 206, 220, 225, 239, 242, 314, 218.
Burbach Georgius nobilis 195.
Burleigh Wilhelm Cecil Lord 64.
Busti Petrus musicus pr. Sigismundi Báthory 216, 217.
Butinum v. Vidin.
Caementanus Balthasar 10.
Calu v. Nagykálló.
Calugier Grecus senator vaiv. Aron 254.
Camera Aulica v. Hofkammer.
Camera Scepusiensis 3, 5, 6, 57, 65, 66, 85—88, 282, 283, 294.
Camera Ungara 3.
Camerino, cardinale di 312.
Câmpeni (Topánfalva) 193, 194.
Câmpulung (Hosszumező) in Moldova 88, 91, 92.
Caplan 102.
Capponi Cosimo 258—261, 265—268.
Caramania, Belerbei di 270.
Caransebeş (Karansebes, Sebes) 75, 235; ~ cap. *Borbély* György 261, 262, 264; ~ banus: Georgius *Palatich*.
Carei-Mari (Caroli, Karoli) 271.
Carolus archidux 157.
Carolus V. imp. 251.
Cărpiniş (Keorpenes) 193, 194.
Carrillo (Cariglia) Alfonso S. I. 100, 101, 103, 118, 129, 132, 143, 153, 154, 184, 203, 204, 250, 252, 257.
Casa d'Austria v. Austriaca domus.
Cassovia v. Košice.
Cavalieri toscani sotto Giurgiu 302.
Cenli Oratio sargente sotto Giurgiu 302.
Cervia, vescovo di: Alfonso *Visconti*.
Cetatea Albă (Achierman, Bender, Nester Alba, Nester Weissenburg) 70, 175, 176, 198, 219, 199.
Chaczador Christophorus Armenus Leopoliensis 37.
Chatány 12.
Cheke in com. Bihar 173.
Chiaverino v. Győr.
Chilia (Chieli) 198, 219.
Chioarul (Cuibar, Kővár, Küvar, Steinburg) arx in com. Szolnok Mediocri 102, 104, 123, 126, 132, 157, 173, 210, 211.
Chiostendil v. Constanţa.
Chotin v. Hotin.
Chrinler Lukács 72.
Cibinio v. Sibiu.
Cicala paşa v. *Sinan* Bassa.
Cigara v. *Zotu* Ţigara.
Cighe Miklós 72.
Cinuzzi cap. sotto Giurgiu 302.
Claudiopoli, Clausenburg v. Cluj.
Clemens VIII papa 77, 94, 118, 125, 147—154, 219, 221, 251, 253, 256, 263, 269—271, 274, 275, 277, 285, 293, 301, 307, 312—315.
Cluj (Claudiopoli, Clausenburg, Colosbar, Kolozsvár) 72, 103, 104, 123, 125—130, 132—135, 209—211, 213, 286.
Cobenzl Johann, Baron de Prossek 56.
Codlea (Feketehalom) 289.
Codober, 164.
Colleschi Flaminio cap. ferito sotto Giurgiu 302.
Colonizare de Bulgari în Muntenia (1595) 248.
Comarom v. Komárno.
Colomea v. Kolomea.
Colosbar v. Cluj.
Comuleo Alessandro, Don 118, 160.
Constanţa (Chiostendil) 298, 299.
Corniactus Constantinus 37.
Corona v. Braşov.
Costa Postelnic 121.
Covaciocio v. *Kowachóczy*.
Cozaci (Kozákok) 60, 70, 175, 176, 184, 204, 208, 215, 239, 242, 251, 254, 255, 273—275, 278, 284.

Cracovia v. Kraków.
Craiova (Craglievo, Krayowa) 68, 249, 253; ~ banus 68.
Crespolti Ippolito locot. sotto Giurgiu 302.
Croatia (Horvátország) 45, 46, 60.
Cronstadt v. Braşov.
Csenger (Chenger) 45, 50.
Cserméni (Farkas) Michael 9; ~ uxor Catharina *Mardsinai*.
Cserna fl. 9.
Cuibar v. Chioarul.
Czegeodi Michael 61—64.
Dâmboviţa fl. 273.
Danubius v. Dunărea.
Davillatta Aluise 303, 304.
Deák Máté 295.
Dei Flaminio sotto Giurgiu 302.
Dej (Dés) 12.
Demşuş in com. Hunyad 9.
Derstor v. Silistra.
Dévény (Dywen) arx 49.
Dnieper (Neper, Nieper) fl. 206, 258.
Dniester (Boristhenes, Nester, Nister) fl. 67, 206, 215, 258, 264.
Dobó Ferencz cap. 105.
Dobrogea (Dobriza, Dobroczian, Dobroitar) 179, 248, 322.
Dolfin Giovanni cav. 309.
Dominicus de Dczordzii teloneator 35, 37.
Doria Giovanni Battista 117, 118.
Dorobanţi unguri (Trabanten) 2, 209—212.
Drégely (Dregel) arx 49.
Drinápoly v. Edirne.
Drohoiowski ablegatus 37.
Dunărea (Dana, Danubius, Duna, Tonaw) 60, 63, 68, 81—83, 105, 106, 129, 148, 151, 152, 158, 172, 175, 176, 179, 183, 190, 191, 197, 199, 204, 207, 215, 226, 239. 246—249, 255, 258, 261, 262, 264, 268, 270, 271, 278, 284, 293, 295, 299—301, 303, 307, 310, 312—315, 318.
Dywen v. Dévény.
Dzerzek Christophorus vexillifer Trocensis 37.
Echied, de: Stephanus *Báthory*.
Edirne (Adrianopol, Drinápoly) 38, 39, 60, 61, 179, 199.
Eger (Agria) 61, 64.
Elias Alexanderus v. *Ilie*-Vodă.
Elisabetha regina Angliae 25—31, 82.
Emo, monte 208, 314.
Enns fl. 189.
Erdély, Erdélyország v. Ardeal.
Esztergom (Gran, Strigonium) 79, 80, 212, 264, 272, 282, 293, 294, 298.
Europa 6, 148.
Expediţie armată în Moldova (1592) 1.
Făgăraş (Fogaras) arx 158, 230, 231.
Făget (Fachiad) 257, 262, 266, 268, 269.
Farkas Michael v. *Cserméni* Michael; ~ Paulus 282, 283, 293, 294.
Feiervár v. Alba-Iulia.
Feketehalom v. Codlea.
Ferdinandus archidux 7, 8, 10, 11, 37, 42, 43, 76, 89, 98, 92, 93, 108—113, 118—123, 137—141, 145—147, 162—167—172, 192, 245.
Ferdinandus I. rex Hungariae 239.
Ferhat (Ferrat) Bassa 61, 62, 197, 199, 200, 258, 261, 264, 273, 313.
Ferrando cap. in Veszprém 47.
Fioravanti Sebastiano sotto Giurgiu 302.
Floci 183.
Fogaras v. Făgăraş.
Forró Ioannes comes 129, 135, 212.
Francia 82.
Fuerten Wolff Viczdomb 114.
Fülek (Fylek) arx 48, 62.
Fűzi Barbara uxor Pauli *Gyulai*, postea Stephani *Josica*, deinde Sigismundi *Sarmasági* 205.
Gaetani Luigi ferito sotto Giurgiu 302.
Galitia 276.
Genga Fabio 117, 118, 137, 143, 150, 151—154, 226, 267, 270, 280, 281, 285, 287, 303, 311, 313—315.
Genga Gianbattista cameriere 218—222, 261—263, 274—277, 313—315.
Genga Simon 206, 222—226, 238—240, 266, 271, 272, 276, 277, 279—283, 285—287, 289, 290, 293, 301, 303, 304, 308, 317.

Genoa v. Ineu.
Gentili Ermodine cap. sotto Giurgiu 302.
Georg Hatman (Attman) 111, 138, 146, 167, 168, 169, 171, 172.
Gerendi Ioannes comes 125, 129, 135, 136, 214.
Germani (Németek, Todeschi) 25—31, 150, 202, 242, 312.
Germania (Német birodalom) 43, 105, 106, 150, 227.
Georgius de Bucureşti mercator 36.
Georgius purkulab Hotinensis 36.
Geszty (Gesti) Franciscus cap. 56, 68—70, 104, 128, 135, 152, 159, 161, 172, 226, 228, 253.
Ghergheli deák 73.
Gherla (Arx nova, Oivar, Szamosujvár, Uyvar, Vibar) 125, 126, 136, 213, 262, 266, 271.
Ghiberti Bertoccio ferito sotto Giurgiu 302.
Gianizzeri v. Janiciari.
Giebegi milites 297, 298.
Gienger Hans Adam Viczdomb 166, 167, 191.
Giesuiti v. Iesuiti.
Gilău (Gialu, Gyalu) arx 129, 136, 213, 225, 282, 314, 318.
Gioanni cor[illegible]o 204.
Giordano Giovan Pietro 268—269.
Giovan Andrea alfier sotto Giurgiu 302.
Giurgiu (Giorgio, Girgio, Gyirgyó) arx 172, 202, 204, 208, 219, 269, 270, 278, 295—297, 300—303, 305, 311, 312, 313.
Giussuf Agà 272.
Gorizia 245.
Graeci (Görögök) 60, 206.
Graecia 230, 248, 298.
Gran v. Esztergom.
Graz 56.
Gregorius Litterati Diák de Szentegyed, Praeses Causarum 129, 135, 212, 214.
Gregorius Logofet canc. Moldaviae 97.
Griechischweissenburg v. Beograd.
Grosskirch 310.
Guidi Giulio 184.
Gyalu v. Gilău.
Gyarmaty Emericus scriba 216.
Gyerőffi (Giereoffi), János de Gyerő-Vásárhely 294—296; ~ uxor: Anna *Radvánczy*.
Gyirgyó v. Giurgiu.
Győr (Chiaverino, Iaurinum) 61, 64, 149, 152, 179.
Gyula (Yula) arx 129, 142, 155.
Gyulafehérvár v. Alba-Iulia.
Gyulai Paulus de Abafája 1; ~ uxor Barbara *Fűzi*.
Haiduci (Haydukhen) 248.
Hajnácskő (Ajnácskeő) arx 49.
Hasan (Assan) passa 45—47, 70, 104—106, 190, 197, 207, 270.
Hatvan 212.
Havasalfölde v. Valachia.
Havaseliek v. Valachi.
Henckl Giacomo 255.
Hidvég (Hydwegh) castellum 49.
Hieremias Mogila v. *Ieremie*-Vodă.
Himit Bassà 270.
Hispani 202.
Hispania (Spania) 82, 93.
Hofkammer 114, 166, 174, 184, 189, 191, 202, 282, 283, 293, 294.
Hofkriegsrath 202.
Hofman Ferdinand Hofkammer-Präsident 208—215; ~ Gregorius cons. Cam. 87.
Hofzahlmeister 184.
Hollókő arx 49.
Horvdth Michael cap. in Fogaras 69, 158, 182, 183; ~ Zsigmond 295.
Horvátország v. Croatia.
Hosszumező v. Câmpulung.
Hotin (Chotin) arx 36.
Hrastovicze (Raztovicza) 45.
Huetter Albert Königs-Richter 211.
Hungari 103, 183, 199, 202, 204—206, 271, 282, 287, 312; ~ pedites 68.
Hungaria (Hungria, Magyarország, Ongaria, Ongheria, Ungaria, Ungheria) 57, 60, 62, 67, 71, 91, 103, 105, 106, 118, 125, 128, 129, 136, 150, 157, 184, 197, 198, 214, 220, 225, 226, 239, 264, 271, 272, 278, 298, 307.
Hunyad comitatus 9.

Husari unguri din Ardeal 212.
Hust (Huszt) arx 66—68, 70—72, 100, 103, 104, 132, 157, 209, 213, 232.
Huszár Helias 34, 35, 36, 37.
Iambol 239.
Iaşi (Jas, Jászvásár) 41, 42, 55, 58, 59, 88, 91, 92, 94, 95, 113, 114, 175, 246, 247.
Iaurinum v. Győr.
Ibrahim Beg v. *Márkházi* Paulus.
Ieremie-Vodă (Moldova) Hieremias Mogila (Jeremia) 34, 196, 255, 273, 274, 288, 303, 305, 321, 322.
Iesuiti (Giesuiti) 227; ~ in Alba-Iulia 218.
Iffiu Ioannes 135, 211—213.
Ilie-Vodă (Moldova) Elias Alexanderius 79, 80, 114, 167, 174, 189, 191.
Illadia, de: Georgius *Palatich.*
Imreh kolosvári szemet-biró 73.
Ineu (Genoa, Jeneo) 257, 262, 265, 311.
Innsbruck (Insbrugg, Ispruc, Ynsprugg) 7, 8, 10, 18, 76, 89, 90, 92, 98, 110—113, 118, 138, 139, 146, 162, 167, 171, 191, 207, 244, 245, 308.
Inuc (Inaktelke) 295, 296.
Iobag român vândut la Dej (1593) 12.
Isaach Marcus 216.
Ismail (Schmiel, Smillio) 198, 204, 214.
Isoto v. *Zotu* Ţigara.
Ispruk v. Innsbruck.
Istanbul (Constantinopolis, Pera) 16, 31, 60, 61, 70, 79, 95, 99, 103, 149 153. 155, 156, 168, 182, 198, 200, 204, 205, 210, 221, 225, 228, 230, 255, 258, 259, 262, 264, 269, 272, 273, 277, 301, 319, 322.
István deák 73.
István király v. *Báthory* Stephanus.
István vajda v. *Stephan* Vodă.
Itali 202, 260, 312.
Italia 11, 24, 156, 224, 225, 268, 291, 304, 310, 311.
Iwaskowic Georgius Armenus Leopoliensis 37.
Janiciari (Gianizzeri) 4, 62, 68, 182, 248 287, 291, 298, 299.
Jankula vodă (Moldova) 37.
János király (Szapolyai) 106, 224, 239.
Jas, Jászvásár v. Iaşi.
Jenaki Simon Grecus 34, 36.
Jeneo v. Ineu.
Jeremia v. *Ieremie*-Vodă.
Jonaşcu secr. 36.
Josica Stephanus canc. Transylvaniae 159, 161, 174, 182, 183, 194, 204—206, 231, 235, 241—244, 251—254, 256, 257, 277, 311, 316; ~ uxor: Barbara *Fűzi*.
Jula v. Gyula.
Kakas Stephanus 25—31, 64, 65.
Kálló v. Nagykálló.
Karácsony Thomas cap. 2.
Karánsebes v. Caransebeş.
Karmány 105.
Karoli (Caroli) Blasius notarius 216.
Kassa v. Košice.
Kazul Bassa 63.
Kékkő arx 49.
Kendi (Quendi) Franciscus senator, gub. 127, 129, 135, 136, 210, 212, 213; ~ Gabriel 126, 129, 135, 210, 212, 214; ~ Sándor senator 73, 124—127, 129, 134, 135, 212.
Kenézek (chineji) la Sârbi 78.
Keömüves Péterné 72; ~ Thamásné 72.
Keorpenes v. Cărpiniş.
Kerekes Mihályné 72.
Kereszturi Christopherus diac 254.
Khemmel Peter 110.
Kingston (Konig Stan) 64.
Király Albert cap. 202. 235.
Kis Mária, de: Stephanus *Bochkay.*
Kolomea (Colomea) arx 66, 67, 71.
Komárno (Comarom) 64.
Komiaty Martinus scriba 216.
Konig Stan v. Kingston.
Kopachel in com. Bihar 173.
Kornis Gaspar de Ruzka cap. arcis Huzt et comes Marmarosiensis 66—68, 70—72, 132, 159, 161, 172, 209, 213, 232—238.
Košice (Cassovia, Kassa) 105, 142, 156, 172, 197, 245, 257, 282, 283, 286, 298.
Kovach Franciscus nobilis 216; ~ Paulus de Waradja 216.

Kowachoczy (Covaciocio) Volffgangus canc. Transylvaniae 2, 61, 73, 125, 129, 133, 135, 210, 212, 213.
K o z á k o k v. C o z a c i.
Kővár v. Chioarul.
Kraków (Cracovia) 115, 117, 160, 182, 195, 196, 305, 321.
Krayova (Krayowa) v. Craiova.
Kulpa fl. 46.
Kurt aga 70.
Kurtz Jacob von Seufftenau cons. imp. 8.
Kŭepach Ferdinand 89, 108—112, 113, 118—123, 138, 139, 141, 145—147, 162—166, 169—171, 192, 245.
Küvár v. Chioarul.
Laczkó 294, 295.
Lapi Domenico cap. ferito sotto Giurgiu 302.
Lázár Stephan Hauptmann der Trabanten 212.
Lemberg v. Lwów.
Lemberg Christof cap. 46.
L e n g y e l e k v. P o l o n i.
L e n g y e l o r s z á g v. P o l o n i a.
Lenzoni Francesco 137, 142.
Leopolis v. Lwów.
Leşi v. Poloni.
Linz (Lynz) 166, 167, 191.
Liov v. Lwów.
Lipova (Lippa) 62, 129, 142, 155, 179, 225, 257, 262, 265, 266, 268, 269, 272.
Lippay Petrus requisitor 216.
Liptóság 105.
Logofet (Teodosie) 270, 315.
Lokach, de: Valentinus *Prepostvári*.
Lona 244.
Lónyai Albertus 125, 129, 135, 136, 214.
Loreno Pietro di, sotto Giurgiu 302.
Löbl Hans Jacob Landshauptmann ob der Enns 189.
Lucharini Lelio colonello, e ~ Moiano alfier sotto Giurgiu 302.
Luchatelli Fabio sotto Giurgiu 302.
Lucherini Pietro alfier sotto Giurgiu 302.
Lugoj (Lugas) 39, 40, 75, 129; ~ banus = Georgius *Palatich*.
Lukács János 73.
Lwów (Lemberg, Leopolis, Liov) 34—37.
Madrid 99.
Mądrowic Andreas not. Leopoliensis 36.
Magno Carlo 206, 227, 228, 256, 308, 317.
M a g y a r o r s z á g v. H u n g a r i a.
Mahumet sultan 274.
Makedonia 179.
Makó 39, 40.
Makra hegy 176—178.
Malaspina Germanico nunzio în Polonia 160, 196, 240, 241, 284, 288, 305, 306, 321, 322.
Mano Varda Graecus teloneator 35, 37.
Mansfeld Carlo, Conte di 197, 264.
Mantova, duca di 277—279, 303, 304, 308, 310, 311, 316—319.
Marchion Michele cav. 266.
Marci Franciscus 319—321.
Mardsinai Catharina de Rekettye, uxor Michaelis de *Cserméni*, alias Farkas 9. 10.
Mare nigrum 70, 199, 200, 204.
Maria Christierna princeps Transylvaniae, uxor pr. Sigismundi *Báthory* 203, 244—246, 249, 257, 259, 260, 262, 266, 271, 304, 316, 317; ~ mater Maria: 224, 257, 260.
Maria filia *Petri* Vaivadae Moldaviae 110, 122, 123.
Maria (Rada) Circasiană la Petru-Șchiopul în Bozen 110, 111, 121, 122.
Marini Giovanni (Dziowa) Poli di Ragusa 7, 8, 10, 11, 18—24, 35—37, 42, 76, 94—99, 196, 197, 203—208, 231, 232, 249—257; ~ Pasqual Poli 10, 36.
Márkházi Paulus (Ibrahim Beg) 62.
Marmaros, comes de: Gaspar *Kornis*.
Matthias archidux 3, 5, 6, 59—61, 79, 80, 94, 95, 166, 176—179, 191, 197, 293, 294,
Maximilianus archidux 117, 197, 205, 240, 245, 247, 248, 253, 257, 258, 262, 269, 271, 281,285, 286.

Mediaş (Megies) 310.
Medic militar în Muntenia (1595) 292; medicul lui Sinan-paşa (1595) 319;
Medici, Don Antonio 269, 292.
Mehemet III sultan 228—230.
Mehmet Hazon chiaus 13, 16—18, 31, 32.
Meşteşugari din Oradea (1593) 44.
Miechovia 143, 199.
Migliorati Migliorato alfier sotto Giurgiu 302.
Mihai-Vodă (Micali, Michael Vaivoda Transalpinensis) 37—39, 60, 61, 69, 75, 78, 80, 81, 142, 150, 152, 155, 179, 183, 197, 199, 202, 206, 214, 222, 227, 235, 239, 241—243, 246—248, 250, 253, 256, 297, 298, 311, 322.
Mindszenti Benedictus cap. 127.
Minele din Ardeal (1595) 137.
Minucci secr. 77, 142.
Mogila Simeon pocillator Valachiae 34.
Moldavi (Bogdani) 56, 198, 204.
Moldavia (Bogdania, Bugdania, Moldaw, Moldua, Molthau) passim.
Molnos Ambrusné 72.
Monsagrati Giovan Battista alfier ferito sotto Giurgiu 302.
Mont' Anto Carlo ferito sotto Giurgiu 302; ~ Martio sotto Giurgiu 302.
Morika Margit 72.
Moscoviti 199, 201, 276, 281.
Murad III sultan 3—5, 11, 16—18, 31—33, 80—85.
Mustafa aga 35; ~ Bassa 68, 249.
Mutaha slujitoară la Petru Şchiopul 121
Musto Ioannes Battista magister cori pr. Sigismundi Báthory 216.
Muzică în palatul din Alba-Iulia (1595) 216, 316.
Nádasdy Franciscus cap. 200, 205, 226.
Nagy Andrásné 72; ~ Franciscus 183; ~ Stephanus 183.
Nagybánya v. Baia-Mare.
Nagykálló (Calu, Kálló) 47, 57, 65, 298.
Nagy-Szombat v. Trnava.
Nagyvárad v. Oradea.
Nandoralba v. Beograd.
Nándorfejérvár v. Beograd.
Naprági Demetrius El. ep. Trans. 13.
Natalia, Bassà di 311.
Negustorie cu Moldova (1593) 4.
Német birodalom v. Germania.
Németek v. Germani.
Nestor Alba v. Cetatea Albă.
Niccolini Giovanni 312, 313.
Niederösterreichische Stände 79, 80, 189.
Nikopol (Nicopolis, Nikápol) 68, 70, 172, 190, 204, 208, 239, 246—248, 261.
Novi, Filippo Iacomo de, cap. sotto Giurgiu 302.
Oberhungern v. Hungaria.
Ober Österreichische Regierung 10, 11, 18—24, 43, 76, 97—99, 191, 244, 245.
Oivar v. Gherla.
Olmütz, Bischof von 8.
Ompai fl. 210.
Ongheria v. Hungaria.
Oradea (Nagyvárad, Várad, Varadinum) 44, 103, 104, 129, 132, 134, 152, 159, 172, 173, 202, 270.
Orăştie (Sasvaros) 226.
Orlai Nicolaus cons. Cam. 87.
Orosz Chyk v. Rusi.
Orsino, Don Verginio 269.
Orsova 63.
Ottaviani Mecenate ferito sotto Giurgiu 302.
Óvári Stefano 320.
Ozman Beg Szolnokica 62.
Őrminy v. Armeni.
Österreich v. Austria.
Pahare de aur, dăruite la soli români (1 95) 202.
Palatich Georgius de Illadia, banus de Caransebes et Lugos 39, 40, 75, 242, 243.
Palma 245.
Palotha v. Várpalota.
Panvinius (Panowin) Bartholomeus Doctor 10, 11, 19—24.
Papmező arx in com. Bihor 173.

Paruta Polo cav. amb. 150, 151.
Paucineşdi in com. Hunyad 9.
Pera v. Istanbul.
Petrinja (Petrovina) 46.
Petru Rareş-Vodă (Moldova) 251.
Petru-Vodă Cazacul (Moldova) 15.
Petru-Vodă Şchiopul (Moldova) 7, 8, 10, 11, 19—24, 34—37, 42, 43, 50, 67, 71, 76, 89, 90, 92, 93, 98, 99, 109—112, 119—123, 138, 139, 146, 167—171, 192, 195, 245; ~ filia: Maria 110; ~ filius: *Ştefăniţă-Vodă*.
Petrucci Francesco sotto Giurgiu 302.
Pezzen Bartholomaeus Doctor 98, 203—207, 255.
Piccolomini Alessandro locot. sotto Giurgiu 302; ~ Silvio cap. 259, 261, 266, 267, 271, 280, 283, 286, 287, 289, 290, 292, 305, 306, 311, 312, 316.
Pichena Curtio 196, 197, 227, 228, 249, 250.
Pierpaumer Mathias 8.
Pigafetta Filippo 245.
Pisa, Fabbritio da, alfier ferito sotto Giurgiu 302.
Placidi Fra Girolamo cap. sotto Giurgiu 302.
Pleven 248.
Podolia 262, 303.
Poloni (Lengyelek, Leşi) 31, 143, 149, 150, 160, 182, 220, 239, 241, 252, 255, 258, 260, 273—275, 278, 280, 282, 284, 285, 290, 293, 302, 303, 306, 309, 311, 316, 318.
Polonia (Lengyelország, Poln) 8, 24, 25, 82, 91, 100, 131, 146, 149, 182, 189, 205, 206, 208, 214, 228, 241, 260, 261, 262, 277, 278, 280., 281, 284, 293, 303, 304, 305.
Polyak János şi Simon in Dej 12.
Posonium v. Bratislava.
Possevino Antonio S. I. 6, 7.
Praha (Praga) 75—77, 100, 118, 125, 137, 142, 184, 186, 188, 196, 197, 207, 227, 249, 250, 257.
Preoţi români din ţara Făgăraşului, birul lor (1595) 211.
Prépostvári Valentinus de Lokach cap. 45—56, 59—61, 158, 159, 161, 176—179.
Priszlopi Ioannes superintendens eccl. Valachalium 230, 231.
Prossek, de: Baron Johann *Cobenzl*.
Pruch v. Bruck an der Leitha.
Pultusk 205.
Pungorac v. *Pongrácz*.
Pusztahodos 282, 293, 294.
Putna 71; ~ ep. Calogerorum 71. 143, 144.
Quendi v. *Kendi*.
Rabata Gioseffo 245.
Ráczok v. Rasciani.
Ráczország v. Servia.
Radvánczy Anna, uxor Ioannis *Gyerőffi* 296.
Radziwill Georgius card. ep. 115, 117.
Ragusa, di: *Marini* Giovanni Poli.
Raiteri din Silezia în Muntenia (1595) 269, 289, 307.
Rákóczy (Ragozi) Sigismundus 214.
Ralli Dionisio Paleologo, arch. di Tarnovo 286.
Rasciani Raziani (Ráczok) 60, 78, 82, 115, 148, 149, 225, 269.
Razgrad (Racz-Grad) 70.
Raziani v. Rasciani.
Raztovicza v. Hrastovicze.
Răzvan (Risvan) Ştefan cap. postea Vaivoda (Moldova) 97, 222, 232—233, 239, 246, 247, 254, 255, 280, 288, 306.
Regensburg (Ratisbona) 81.
Rekettye in com. Hunyad 9, 10; de: *Mardsinai* familia.
Remeteszög (Rhemetezeogh) 176, 179.
Risvan v. *Răzvan*.
Robino Giacomo medico 319.
Rohman v. Romhány.
Roma 77, 82, 93, 117, 142, 143, 147, 150, 218, 240, 261, 274, 276, 288, 306, 307, 309, 312, 313.
Romf v. Rumpf.
Romhány (Rohman) 48.
Roscich v. Rusi.
Rossi Bernardino secr. 111, 112, 119, 137, 138, 139, 145, 162—165.
Rossia 149.

Rögl Lucas Regimentsprofos 174.
Ruber János cap. 86.
Rudolphus II imp. rex Hungariae 1, 56, 75, 76, 86, 90, 92—97, 104, 113, 125, 143, 148, 151, 153—158, 167—171, 179, 185—188, 191—193, 195, 200, 201, 203—206, 209, 210, 218, 221, 227, 228, 231, 232, 239, 240, 244, 245, 250—258, 270, 285, 298, 314.
Rumeli 105.
Rumpf (Romf) Wolffgang 184, 224.
Rusi (Orosz Chyk, Orozcik, Roscich, Urusich) 69, 172, 207, 215, 314.
Ruzka, de: Gaspar *Kornis*.
Sabbatini Cesare ferito sotto Giurgiu 302.
Salus Thomaso sotto Giurgiu 302.
Samaria isola 152.
Samuel cap. vaiv. Michaelis 253.
Sándor Petrus Valachus 3, 5, 6.
Sándor vayda v. *Alexandru*-cel-Rău.
Sándorfalva in com. Zathmar 3, 5, 6.
San Giorgio card. v. *Aldobrandini* Cinzio.
Sarmasági Sigismundus senator 205; ~ uxor Barbara *Fűzi*.
Sarpetest v. Şerpeteşti.
Sasvaros v. Orăştie.
Sătmar (Sacmar, Szakmár, Zathmar) arx 3, 57, 65, 66, 85, 86, 103, 105, 177, 276, 282, 283.
Sava fl. 68, 249.
Savul (Zawl) Lucaciu iobag 12.
Saxones (Sachsen) 33, 34, 103, 209, 211, 213, 311.
Sborchia Giuseppe locot. sotto Giurgiu 302.
Schmiel v. Ismail.
Schretzer Thomas 110, 120, 141.
Scipio Africanus 156.
Sclavonia (Tótország) 60.
Sebastiano 320.
Sebes v. Caransebeş.
Semendria (Zenderő) 248.
Sennyey Pongrácz cap. 73.
Seppia, Simon Pietro del, alfier sotto Giurgiu 302.
Sepsi-Szentgyörgy v. Sfântu Gheorghe.
Servia (Ráczország) 60.
Sfântu Gheorghe (Sepsi-Szentgyörgy) 294, 296.
Sfortunato Riccio alfier sotto Giurgiu 302.
Siaban Bascha supr. Tatharchanorum wezyr Pascha 273, 274.
Sibiu (Cibinio) 310.
Sibrik Caspar de Zarwaskend cap. 1, 2, 212.
Siculi 103, 127, 134, 135, 254, 270, 283, 286.
Siculia 124, 134.
Siebenbürgen v. Ardeal.
Sigismundus imp. 253.
Sigismundus III rex Poloniae 3—5, 7, 8, 21, 82, 115, 149, 196, 220, 222, 277, 284, 305.
Sigmond vayda v. *Báthory* Sigismund.
Siklód 1.
Silistra (Derstor) 70, 190, 207, 214, 298, 299.
Simánd 104, 106.
Simeon thesaurarius 36.
Sinan (Cicala, Zinan, Zynan Bassa) 13—17, 26, 28, 45, 47, 48, 56, 60—62, 70, 101, 105, 129, 142, 152, 179, 246, 258, 261, 262, 264, 265, 268—270, 272—275, 278, 279, 281, 284, 285, 287, 291, 293—295, 297—301, 303, 306, 307, 312—314, 319, 322.
Sisek (Zizeg) 46, 47.
Sisto V. Papa 149.
Smederovo (Szendrő) arx 68.
Smillio v. Ismail.
Sniatin 35. 71.
Soevenyfalvi Daniel not. 216.
Solie ardeleană la regina Angliei (1593) 25—31, 64.
Solda soldaţilor unguri în Moldova (1595) 234, 237.
Solimano sultan 239.
Someşfalău (Szamosfalva) 296.
Somlyó, de: familia *Báthory*.
Somoskő arx 49.
Sotta v. *Zotu* Ţigara.
Sozzo, Conte de Bardi sotto Giurgiu 302.
Spahi milites 4, 78, 291, 298, 299.

Spania v. Hispania.
Speziano Cesare nunzio a Praga 77, 142, 143, 257.
Spital în Alba-Iulia (1594) 210.
Stanciul (Stansul) in Venezia 165.
Stefano Vaivoda detto di Moldavia (1595) 207.
Steinburg v. Chioarul.
Strigonium v. Esztergom.
Stroici (Stroicz) Lucas Logofet 34, 196, 255.
Ströle Cyprian Doctor 10, 37.
Subotica (Zabadka) 48.
Suceava (Szucsva) 58, 59.
Süger Ioannes 211.
Svecia 82, 115.
Şerpeteşti (Sarpetest) 69.
Şiria (Wilagoswar) 176, 178.
Ştefan-Vodă cel Mare (Moldova) 45, 49.
Ştefan-Vodă Mâzgă 57, 58, 65, 66, 85—88, 283, 294.
Ştefăniţă-Vodă (Steffan) de Moldova in Bozen 89, 90, 92, 93, 109—113, 119—123, 138—141, 147, 163, 166—172, 192, 195, 245.
Szakács (Zakács) Ferenczné 72, 73.
Szakmár v. Sătmar.
Szalánczi (Zalanczi) Gregorius 125, 129, 135, 136; ~ Ladislaus 125, 128, 136, 214.
Szamosfalva v. Someşfalău.
Szamosközi Stephanus historicus 38, 76.
Szamosujvár v. Gherla.
Szapolyai rex Hungariae v. *János* király.
Szarvas 106.
Száva Bán 78.
Szécsen (Zecheny) 48.
Székely (Zäckhel, Zekel) Michael cap. arcis Zathmar 282, 293, 294.
Székely (Zekely) Moises cap. 78.
Székesfehérvár (Alba Regalis, Zekeosfeyerwár) 47.
Szendrő v. Smederovo.
Szentegyed, de: *Gregorius* Litterati Diák.
Szentmiklósi (Zentmiklossi) Stephanus 12.
Szikszai Emericus cap. arcis Kővár 210.
Szilvási (Zilvasi) Bakthasar 129, 135, 136.
Szolnok (Zolnok) arx 62.
Szolnok Mediocris comitatus 173.
Szőrös (Zeoreos) Ambrusne 72.
Sztepan (Stepan) Stephanus 173, 174.
Szucsva v. Suceava.
Szuliman II sultan 106.
Talerii principelui Sigismund Báthory (1593—94) 215.
Tamás v. *Toma*.
Târgovişte (Tergvista, Trogovisto) 290—297, 300.
Tarnovo 286.
Tartari (Tatern, Tathárok) 60, 61, 67—69, 71, 95, 100—102, 105, 126, 131, 172, 175, 177, 190, 199, 201, 205—207, 209, 212, 213, 215, 220, 241, 246, 249, 258, 261, 263, 264, 269—271, 273, 278, 280, 281, 284, 288, 298, 299, 302, 303, 306, 307, 309, 311, 322.
Tartaria 70.
Tasnád 157.
Tathárok v. Tartari.
Tebaldi Cesare sotto Giurgiu 302.
Teginie v. Tighina.
Teremi János 72.
Tergvista v. Târgovişte.
Teuffenbach (Teifembach, Tiffenpak) 75, 76, 118, 142, 152, 228, 262.
Theodorache Veveriţa (Weweridza) secr. 36.
Theomeoswar v. Timişoara.
Thodor Vlădică 78.
Tholdalaghy Ferencz 295.
Tholdy Stephanus cap. 2, 104.
Tholnay Michael cap. vaiv. Aron 94, 97, 254.
Thóthházi Mihály 73.
Thurn, Graf Raymund von 193.
Tibiscus, Tizia v. Tisza fl.
Tietz Conrath Hof-Secretär 145.
Tiffenpak v. *Teuffenbach*.
Tighina (Teginie, Tehinia) 26, 35, 70, 175, 176, 204, 208, 215, 219, 274.
Timişoara (Temesvár, Theomeoswar,

Tömösvár) 47, 48, 68, 82, 104, 129, 142, 150, 152, 155, 159, 161, 172, 176—179, 197, 201, 225, 249, 257, 260, 262, 265, 266, 268—272, 282, 286, 293, 310, 313, 314, 318.
Tincioli Alessandro sotto Giurgiu 302, 311.
Tirkhen v. Turci.
Tirol (Tyrol) 8, 23, 244.
Tisza (Tibiscus, Tizia) fl. 71, 226, 239, 293.
Tivadar 295.
Todeschi v. Germani.
Tokaj (Tuccai) 298.
Toma Postelnic 75.
Tonaw v. Dunăre.
Topay Petrus provisor arcis Varadiensis 44.
Torda (Turda) comitatus 129.
Toscana, Granduca di 137, 142, 196, 197, 222—240, 249, 250, 258—261, 266—269, 271, 279—287, 290—293, 300, 301, 305—308, 312, 313.
Totesd in com. Hunyad 9.
Tótország v. Sclavonia.
Totvărădia (Tot-Varaggya) 262, 265.
Tozzi milites 297, 298.
Tömösvár v. Timişoara.
Török birodalom v. Turcia.
Törökök v. Turci.
Trabanten, Siebenbürgisches Kriegsvolk 209, 210, 212, 214.
Transalpina v. Valachia.
Transylvani 115.
Transylvania, Transsylvania v. Ardeal.
Trautsohn (Traus) Sixtus cons. imp. 224.
Trento (Tridentum) 123.
Trnava (Nagy-Szombat) 105.
Trock 37.
Trogovisto v. Târgovişte.
Troscia Niccolò cap. ferito sotto Giurgiu 302.
Tuccai v. Tokaj.
Turci (Tirkhen, Törökok, Türggen) 11, 40, 49, 56, 63, 68, 70, 78, 96, 101, 148, 150—152, 155, 175, 177, 183, 186, 190, 194, 197, 198, 204, 206, 208, 210, 212, 219, 222, 225, 239, 246, 247—249, 254, 259, 264—266, 268, 270, 271, 275, 276, 280, 291, 295, 302—304, 306, 307, 309, 312, 314, 315, 318.
Turcia (Török birodalom, Turchia) 60, 208.
Turda (Torda) 101, 102, 124, 129, 131, 209.
Tulln 169.
Turloni Gasparo 266, 269 311.
Turnu Măgurele (Turno) 204, 208.
Türggen v. Turci.
Udvarhely (Vdwarhely) sedes Siculicalis 1.
Ungaria, Ungheria v. Hungaria.
Unterpergher Andrea 308.
Unverzagt Wolfgang 80.
Ureche (Uraki) Logofăt 36.
Urusich v. Rusi.
Uyvar v. Gherla.
Valachi (Havaseliek) 56, 60, 61.
Valachia (Havasalfölde, Multania, Transalpina, Walachey) passim.
Vallona 298, 299.
Vama-mare din Moldova (1594) 98.
Várad, Varadinum v. Oradea.
Váradi Ioannes scriba 216.
Varga Márton 295.
Várpalota (Palotha) 47.
Varsec v. Vršac.
Varsi Hector 23.
Varsovia v. Warszawa.
Vas Ambrosius familiaris pr. Sigismundi Báthory 265; ~ Giorgio senatore 124, 128, 214.
Văscan (Vaszkán) 88.
Vdwarhely v. Udvarhely.
Veli-Aga Kapoczi Bassa 15, 62.
Venezia (Venedig, Venetia, Vinetia) 93, 110—112, 119, 120, 122, 123, 137—139, 145, 147, 150, 162, 163, 165, 166, 169—171, 192—193, 245, 266, 309, 322.
Venier Marco bailo 322.
Versecz v. Vršac.
Veszprém (Bezprim) 40, 47.
Viadana, Don Cesare 310, 311, 316, 317.

Vibar v. Gherla.
Vicey Máté 73.
Vidin (Bodon, Buten, Butinum) arx 68, 239, 248, 249.
Vidra 193, 194.
Vienna v. Wien.
Vinetia v. Venezia.
Vinta Belisario secr. ducis Toscanae 184, 245, 246, 265—268, 271, 272, 787.
Visconti Alfonso Vescovo di Cervia nunzio di Transylvania 219, 221, 222, 224, 228, 240, 241, 256, 259, 260, 267, 769, 281, 282, 284, 288, 290, 304, 312, 316.
Vite, eftinătatea lor (1595) 215.
Vraila v. Brăila.
Vršac (Varsec, Versecz, Wersecz) 68, 77—79, 249, 261, 264.
Walachey v. Valachia.
Warszawa (Varsovia) 3—5.
Weissenburg v. Alba-Iulia.
Wersecz v. Vršac.
Weweridza v. Theodorache *Veveriţa*.
Wien (Bechy, Bécs, Vienna) 5, 17, 31, 56, 59, 79, 114, 115, 117, 130, 166, 174, 176, 189—191, 202, 208, 293.
Wilágoswar v. Şiria.
Wirich Ioannes 80.
Wolkenstain Freyherr zu, Wilhelm 113, 170.
Ynsprugg v. Innsbruck.
Zabadka v. Subotica.
Zackhel v. *Székely*.
Zakács v. *Szakács*.
Zakan Gabriel requisitor 216.
Zalai Thomas notarius 216.
Zalanczi v. *Szalánczi*.
Zamoyski Ioannes canc. Poloniae 25, 70—72, 116, 117, 206, 239, 241, 246, 247, 262—265, 275—277, 279, 280—282, 284, 285, 288, 302, 322.
Zane senatore 164.
Zarwaskend, de: Gaspar *Sibrik*.
Zathmar comitatus 3, 5, 6.
Zecheny v. Széchen.
Zehermikiensis begatus 63.
Zekel v. *Székely*.
Zekeosfeyerwar v. Székesfehérvár.
Zenderö v. Semendria.
Zentmiklóssi v. *Szentmiklósi*.
Zeoreos v. *Szőrös*.
Zigeuner in Kolosvar 213.
Zilvasi v. *Szilvási*.
Zimerlechen 108, 111.
Zinan v. *Sinan*, Zynan.
Zizeg v. Sisek.
Zodos Menyhárt 295.
Zolnok interior comitatus 12.
Zólyomi Nicolaus 216.
Zora purkulab 36.
Zotu Ţigara (Isoto, Sotta, Cigara) 110, 111, 119—123, 138, 165, 168, 169.
Zunich Nicolaus scriba 216.
Zurnok castellum 172.

VII.

ILUSTRAȚIUNI ȘI FACSIMILE.

Michael Valachiae Vaivoda. (Pag. II) Stampă în aramă de 13×18 cm. reprezentând pe Voevod cu platoșă și cămașe de zale. Portretul minunat e făcut — fără îndoială — depe natură cu prilejul șederii lui Mihai-Vodă la Praga (în primăvara anului 1601) sau după pictura lui Frans *Francken*, deoarece nu numai chipul seamănă cu acela depe tabloul numit, dar până și mânerul săbiei cu capul de grif (?) e identic. Astfel portretul foarte caracteristic, devenit prototip pentru icononografia lui Mihai-Vodă, e cel mai bun al lui și singurul în care e înfățișat în armatură de războiu. De altfel, stampa poartă următoarea inscripțiune plăsmuită: GIORGIO BASTI GENERAL DELA CESARIA MAESTA IN ONGARIA ceeace înseamnă că atunci când se căutau portretele lui Basta, editorul isteț s'a folosit de clișeul decedatului Domn român, depe care a ras vechea inscripțiune a lui Mihai-Vodă înlocuind-o — fără nici o mustrare de cuget — cu aceea a ucigașului său!

Supt inscripțiunea citată se află numele editorului *Giouanne Orlandi forma in Roina*, care însă prezentând două greșeli, anume Giovanne în loc de *Giovanni* și Roina în loc de *Roma*, sunt de părere că stampa nu a fost tipărită la Roma, ci poate în Germania, la vreunul dintre cunoscuții editori de stampe ai veacului, căci altmintrelea numele citate nu s'ar fi săpat greșit de un gravor italian. Tot greșit e săpat și numele de „Cesaria" în loc de *Cesarea* cum ar fi trebuit.

Originalul stampei — poate unice — se află în colecțiunea Muzeului Ungar de Belearte în Budapesta.

Subscriptio Petri Vaivodae. (Pag. 43) Depe petițiunea sa din Noemvrie 1593 astfel: *P[etrus] Voiuoda*, cu mâna diacului și **Петрꙋ Вода** (Petru Vodă) cu mâna proprie.

Icon SS. Apostolorum. Ex thesauro Petri Vaivodae Moldaviae. (Pag. 89) Icoana reprodusă depe originalul ei ce ni s'a păstrat până azi intactă din lăsământul de scumpeturi ale lui Petru Șchiopul, am descoperit-o în colecțiunile neexpuse ale Muzeului Național de Arte dela Viena, unde a ajuns în trecut din colecțiunea de antichități a castelului Amras de lângă Innsbruck.

Icoana bătută în argint (de formatul 15½×17½ cm.) reprezintă la mijloc pe Sfântul Petru și Pavel, zugrăviți și incadrați în argint, iar pe chenarul icoanei vedem pe ceilalți zece apostoli și afară de ei, sus, pe arhanghelii „Mihail" și „Gabriil" fiecare cu numele său, bătut asemenea în argint cu litere cirilice. Pe marginea icoanei (lată de 1.7 cm.) sunt țintuite împrejur niște șuvițe de argint, purtând inscripțiunea icoanei, din cari ni s'au păstrat însă numai trei cu următorul text slavon :

† Іѡ҃ Петрꙋ Воивод и сн҃ъ его іѡ҃ Влад | Воивод и гн҃ъ въсеи земли ꙋг|ровлахіискои сътворі сіи икон

Adică pe românește : **† Io Petru Voevod și fiul său Vlad Voivod și Domn al întregii țări a Ungrovlahiei a făcut această icoană.**

Șuvița a patra, care fără îndoială purta anul facerii icoanei lipsește, dar fiind că maisculele cirilice **и** sunt bătute pe icoană consecvent ca **н**, îmi face impresiunea că ea s'ar fi lucrat de vreun meșter-argintar care nu cunoștea buchile cirilice și astfel citind modelul primit, rău, a făcut din **и** un **н** fără să-și fi dat seamă de greșelile comise.

Icoana a fost descrisă încă în 1819 de custodele Muzeului de antichități al castelului din Amras, Alois *Primisser* (Die kaiserlich-königliche Ambraser-Sammlung p. 235—236) cu mai multe greșeli în textul inscripțiunii, însă această descriere mi-a servit la căutarea și aflarea prețiosului monument eclesiastic românesc, de o rară frumusețe. Mai observ că dosul icoanei e acoperit cu pergament, pe care se vede o scurtă însemnare contimporană în limba elenă, scrisă cu cerneală, foarte rău ștearsă, așa că abia se pot descifra din ea următoarele cuvinte :

† Αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς Ἀνατολῆς ὁ Δνίστου (?)....
(Adică pe românește : † Acest fecior al Răsăritului dela Nistru.)

Mai jos se află No. de inventar 714.

Cu privire la Vlad Vodă din inscripție, dau următoarele note deslușitoare, primite prin bunavoința d-lui prof. P. P. *Panaitescu* : Petru Șchiopul a avut un fiu Vlad care a murit copil

și e îngropat la mănăstirea Galata din Iași. Dar nu de acest Vlad e vorbă în inscripția icoanei, ci de altul. Petru Șchiopul a avut un frate Miloș Vodă pretendent la tronul muntean, mort la 1577. Acest Miloș are un fiu Vlad care rămâne în Moldova la curtea unchiului său, care caută să-l pue în domnia Munteniei în locul lui Mihnea Turcitul. Petru Șchiopul adoptă de fiu pe nepotul său Vlad, iar la 1587 se serbează la Tecuci nunta lui Vlad Vodă cu o nepoată a lui Mircea Ciobanul, fiind de față și tatăl său adoptiv, Petre Șchiopul. La 1589 Vlad Vodă obține, grație banilor domnului Moldovei, tronul Munteniei, însă moare înainte de a fi sosit în Muntenia dela Constantinopol. Rezultă deci că Vlad Vodă al Ungrovlahiei depe icoană este *Vlad Vodă fiul lui Miloș, nepot și fiu adoptiv al lui Petru Șchiopul*, iar în acest caz icoana a fost închinată amintirii feciorului său ori eventual făcută înainte de nașterea fiului său Ștefan, adică încă în Moldova.

Scutum principatus Transylvaniae. (Pag. 187) Noua stemă a Ardealului reprodusă după modelul scutului aflător în albumul Ordinului Lânii de Aur din 1615 păstrat în Biblioteca Națională din Viena, omițându-se la desenarea ei colanul Ordinului primit de principele Sigismund Báthory în anul 1597.

Subscriptio Stephani Vaivodae, filii Petri Vaivodae Moldaviae. Semnătura copilului de 13 ani depe petițiunea sa din 25 Iulie 1594 (tipărită în *Hurmuzaki*: Documente vol. XI p. 494) e publicată acolo greșit de d-l Iorga astfel: Steffanus Weivoda ex Moldavia *erzozora* (*sic?*)

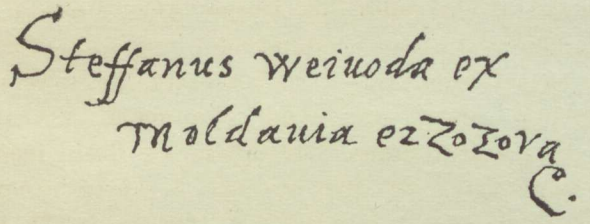

Acest *sic?* nu are însă nici o îndreptățire, căci semnătura tânărului voevod trebue cetită și transcrisă așa: *Steffanus Weiuoda ex Moldauia et Zozora* — adică Țuțora care în veacul al XVI-lea formă un ținut separat.

Prefață
Préface
I. A
II. S
III. L
IV. L
V. L
VI. I
VII. I

TABLA DE MATERIE.

Prefață VII

Préface XII

I. Acte și scrisori 1

II. Seria documentelor 323

III. Lista scriitorilor și adresaților 327

IV. Lista datărilor 330

V. Lista izvoarelor 331

VI. Indice general 332

VII. Ilustrațiuni și facsimile 345

OSZ. J. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

402952

VERESS

DOCUMENTE

IV.

1593-1595